

ઘોરમાં ઘોર સંકટોનું ચમત્કારી રીતે નિવારણ કરનાર
તુરંત પ્રસન્ન થઈ ફળ આપનાર

શ્રી ધૂમાવતી મહાવિદ્યા

સાધના-સિદ્ધિ-રહસ્ય

T-2027

શરદચંદ્ર પુરોહિત

દસ મહાવિદ્યાની સાતમી મહાવિદ્યા
પોતાના ભક્તોને અભય પ્રદાન કરનારી તથા શત્રુઓ માટે સાક્ષાત
કાળસ્વરૂપ સૃષ્ટિમાં જેટલાં દુ:ખ-આધિ-વ્યાધિ
શમન માટેની શ્રેષ્ઠ મહાવિદ્યા

શ્રી ધૂમાવતી મહાવિદ્યા

(સાધના સિદ્ધિ રહસ્યમ)

: લેખક :
શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય
પુસ્તક પ્રકાશક અને વિક્રેતા
ટાવર રોડ, સુરત-૩૯૫ ००૩.
ફોન નં. : ०२૬१ - २४२४२४૬/૨૬૫૪૯૨१
email: info@gajananbooks.in
website: www.gajananbooks.in

7 - 4002

શ્રી ધૂમાવતી મહાવિદ્યા

Shree Dhoomavati Mahavidya

ISBN: 978-93-81400-67-8

C/o. Shree Gajanan Pustakalaya, Tower Road, Surat - 395 003

આવૃત્તિ: ઓક્ટોબર - ૨૦૧૫

: પ્રકાશક :

© ડૉ. વિજય ઠક્કર
શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય,
ટાવર રોડ, સુરત - ૩૯૫ ૦૦૩.

: મુદ્રક :

જય પ્રિન્ટર્સ
ટાવર રોડ, સુરત - ૩૯૫ ૦૦૩.

₹: 120-00

Shree Dhoomavati M. : (J.P.) - (C-S) - CPYY - UK - OYKCA - P_1-T_1-B_1 (my - yy) F

લેખક પરિચય

નામ : શ્રી શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત (શરદ વસિષ્ઠ) મુ. પો. ડુમસ, જિ. સુરત, જન્મસ્થળ - ડુમસ. જન્મ દિનાંક : આસો સુદ-૧૩, ગુરુવાર, વિ.સં. ૧૯૯૪ તા. ૭-૧૦-૧૯૩૮

હાલ નિવાસસ્થાન : બ્લોક નં. ૫૫/૪૨૦, ગુજરાત હાઉસિંગ બોર્ડ, પાલનપુર પાટિયા, રાંદેર રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૫.

પિતા : શ્રી ઈશ્વરલાલ ભાઈશંકર પુરોહિત

માતા : અ.સૌ. કમલાગૌરી ઈશ્વરલાલ પુરોહિત

પત્ની : અ.સૌ. સરલાદેવી શરદચંદ્ર પુરોહિત

જ્ઞાતિ : મોઢ ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણ, ગોત્ર : વસિષ્ઠ

વેદશાખા : શુક્લ યજુર્વેદ, ત્રિપ્રવરાન્વિત માધ્યંદિની શાખા

વ્યવસાય : (૧) ગુજરાત સરકારના સહકારી ખાતામાં સહકારી અધિકારીપદ પરથી નિવૃત્ત તા. ૩૧-૮-૯૬

(૨) હાલમાં સાહિત્ય સંશોધન, લેખન અને વૈદિક, પુરાણોક્ત, તાંત્રોક્ત કર્મકાંડ તેમજ ઉપાસના-યોગ.

પ્રકાશિત ગુજરાતી પુસ્તકો : (૧) 'તત્ત્વોપચાર' (યૌગિક ચિકિત્સા) (૨) શ્રી સત્ય-નારાયણ વ્રતકથા તત્ત્વ (બીજી આવૃત્તિ) (૩) 'આ બધું શા માટે ? (૬૫ વિષયોનું વૈજ્ઞાનિક અને તાત્ત્વિક વિવેચન) (૪) 'ગુરુતત્ત્વ પ્રકાશ' તેમજ 'ગુરુ સાધના અને સિદ્ધિ' (૫) શિવસ્વરોદય રત્નાકર' (વૈજ્ઞાનિક તત્ત્વજ્ઞાન સ્વરોદય) બૃહદ્ગ્રંથ (ત્રીજી આવૃત્તિ) (૬) કર્મની ગતિ, (૭) નવગ્રહ પ્રભાવ અને કષ્ટનિવારણ (૮) શ્રી સત્ય વિનાયક વ્રતકથા તત્ત્વ (૯) 'કામ જિજ્ઞાસા' (તૃતીય પુરુષાર્થઃ કામ) ગુજરાતી સાહિત્યમાં અજોડ ચિંતનપ્રધાન બૃહદ્ ગ્રંથ કાયાની સરગમ પર પ્રગટતી મધુર સુરાવલિની મૌન પરિભાષા સાથે મદનનાં પ્રગટ વિરામચિહ્નોનું ક્રિયાત્મક વૈજ્ઞાનિક વિવેચન નવીન ઉન્મેષોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં...! (૧૦) 'દેવતા સિદ્ધિ મુદ્રા મહાવિજ્ઞાન' (૧૧) શીઘ્ર રોગનિવારક મુદ્રા મહાવિજ્ઞાન' (૧૨) 'શ્રી માતંગી મહાવિદ્યા' (સાધના અને સિદ્ધિ), (૧૩) છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા (સાધના અને સિદ્ધિ) (૧૪) ભવતારિણી તારા મહાવિદ્યા (સાધના અને સિદ્ધિ), (૧૫) શ્રી ભુવનેશ્વરી મહાવિદ્યા (સાધના અને સિદ્ધિ) (૧૬) ધૂમાવતી મહાવિદ્યા (સાધના અને સિદ્ધિ) શીઘ્ર પ્રકાશિત થનારા ગ્રંથો : (૧૭) जन्मकुण्डली के समस्त कुयोगो का निवारण (हिन्दी) (१८) रहस्यमयी सिद्धविद्या बगलामुखी । (१९) जगतारिणी तारा-महा-विद्या (૨૦) 'આકાશ પ્રવાહ' (આકાશવાણી પરથી પ્રસારિત પ્રવચનો), (૨૧)

ૐકાર ચિંતામણિ (પ્રણવ રહસ્યમ્) બૃહદ્ગ્રંથ (૨૨) 'અક્ષર-શક્તિ' (મંત્ર-માતૃકા) બૃહદ્ ગ્રંથ (૨૩) બ્રાહ્મણીની અસ્મિતા, (૨૪) જન્મદિવસ ક્યારે અને કેવી રીતે ઊજવશો? (૨૫) શ્રાદ્ધ વિજ્ઞાન (૨૬) આત્મપૂજા ઉપનિષદ (આત્મજ્ઞાન, આત્મતીર્થ, આત્મપૂજા) (૨૭) દીપક તંત્ર (૨૮) સ્વસ્તિક તંત્ર (૨૯) ભસ્મતંત્ર (૩૦) તત્ત્વ-જ્યોતિષ (૩૧) ક્રિયાયોગ (૩૨) જ્ઞાનપાન ભવ (૩૩) આશ્ચર્ય તંત્ર.

શ્રીમાન્ પુરોહિત(શરદવસિષ્ઠ) અનેક વિષયોના મર્મજ્ઞ વિદ્વાન, સંશોધક સાહિત્યકાર તરીકે જાણીતા છે. કોઈપણ ગૂઢ વિષય પસંદ કરી મહાવિદ્યાર્થી તરીકે તેનાં મર્મ સુધી પહોંચી વિષયને ન્યાય આપવો તેમને માટે સ્વભાવગત છે. તેમનાં પ્રત્યેક પુસ્તકો અન્ય પ્રકાશનો કરતાં અલગ દૃષ્ટિકોણથી લખાયેલ ચિંતનસભર છતાં સ્વાન્ત સુખાય અને સર્વજન ઉપયોગી છે, જેને વિદ્વાનો, સાધુ-સંતો પણ આવકારે છે.

સામાન્યતઃ લેખકની તત્ત્વશોધકવૃત્તિ, જ્ઞાન પ્રગલ્લભતા, યોગાનુભૂતિ અને ઉપાસના પદ્ધતિ સાથે કર્મઠતા તેમજ શાસ્ત્રીય અભિગમ તેમના ગ્રંથોના માધ્યમથી પ્રગટ થાય છે.

પુટ્ટપારથીના યુગપુરુષ સાઈઅવતાર સદ્ગુરુશ્રી પરમ પૂજ્ય સત્ય સાઈબાબાનાં શ્રીચરણોમાં આ 'ધૂમાવતી મહાવિદ્યા' શબ્દપુષ્પ સપ્રેમ સમર્પિત છે. વિનમ્ર સમર્પક શ્રી સાઈચરણરજ, શરદચંદ્ર ઈ. પુરોહિત(શરદવસિષ્ઠ)નાં શતકોટિ પ્રણામ

અનુક્રમણિકા

અનુક્રમ	વિષય	પાના નંબર
૧.	સ્તવન મંગલમ્	૧
૨.	ગ્રંથ વિષયસેતુ	૧
૩.	ધૂમાવતી સારતત્ત્વ	૭
૪.	ધૂમાવતીની ઉત્પત્તિકથા	૮
૫.	ધૂમાવતી રહસ્ય ચિંતન	૧૨
૬.	કાકધ્વજ રથારૂઢા ધૂમાવતી	૧૫
૭.	કાકભુશુંડીજી અને ધૂમાવતી	૧૯
૮.	સૂર્પહસ્તા ધૂમાવતી	૨૪
૯.	ધૂમાવતીના ઋષિ પિપ્પલાદની કથા	૨૬
૧૦.	અલક્ષ્મીની કથા	૨૮
૧૧.	ભૂખી-માનું ભૂખવિજ્ઞાન	૩૧
૧૨.	ધૂમાવતી ઉપાસક સાઈબાબા	૪૦
૧૩.	યજુર્વેદમાં ધૂમાવતી	૪૨
૧૪.	મા ધૂમાવતીની પીઠ : દતિયા.	૪૪
૧૫.	દશ મહાવિદ્યા જયન્તી	૪૭
૧૬.	દશ મહાવિદ્યા નિદર્શન તાલિકા	૪૮
૧૭.	શ્રી ધૂમાવતી સપર્યા પૂજાવિધાન	૪૯
૧૮.	શ્રી ધૂમાવતી પૂજન	૬૪
૧૯.	આવરણપૂજન (પ્રથમ પ્રકાર), આવરણપૂજા (બીજો પ્રકાર)	૭૨
૨૦.	ફેત્કારિણી સિદ્ધિ	૭૬
૨૧.	શત્રુહન્તા ધૂમાવતી મંત્રપ્રયોગ	૭૯
૨૨.	મોક્ષદાતા શ્રીધૂમાવતી મંત્રપ્રયોગ	૮૧
૨૩.	શ્રી ધૂમાવતી ગાયત્રીમંત્ર સાધના	૮૩
૨૪.	ધૂમાવતી માલામંત્ર	૮૪
૨૫.	નાથ સંપ્રદાયનો ધૂમાવતી મંત્ર	૮૫

૨૬. ધૂમાવતી સાધનાના વિશિષ્ટ પ્રયોગો ૮૫
૨૭. धूमावती कवचम् । ૮૭
૨૮. धूमावती हृदयम् । ૮૮
૨૯. श्री धूमावती-स्तुति । ९१
૩૦. धूमावती अष्टक पुण्य स्तोत्र । ४६
૩૧. अष्टोत्तर शतनाम स्तोत्रम् । ९५
૩૨. धूमावती सहस्त्रनाम स्तोत्रम् । ९७
૩૩. धूमावती कौतुकम् । १०८
૩૪. महाविद्या स्तोत्रम् । ११०
૩૫. સરભેશ્વર મંત્રપ્રયોગ ૧૧૨
૩૬. शरभेशाष्टक स्तोत्र । ११३
૩૭. પ્રત્યંગિરા સાધના ૧૧૬
૩૮. प्रत्यंगिरा स्तोत्र ११७
૩૯. ત્વરિતા મંત્રપ્રયોગ ૧૧૮
૪૦. અઘોર મંત્રપ્રયોગ ૧૧૯
૪૧. પાશુપતાસ્ર મંત્રપ્રયોગ ૧૨૦
૪૨. श्री विष्णु अपराजिता विद्या १२१

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ श्रीसद्गुरवे नमः ॥ ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥

स्तवन मंगलम्

ॐकारमाद्यं प्रपदन्ति सन्तो वाचः श्रुतीनामपि ये गृणन्ति ।
गजाननं देव-गणानतांघ्रि भजेऽहमर्द्धेन्दु कृतावतंसम् ॥
पादारविंदार्चन-तत्पराणां संसार-दावानल-भङ्ग-दक्षम् ।
निरन्तरं निर्गत-दान-तोयैस्तं नौमि विघ्नेश्वरमम्बुजामम् ॥
न गुरोरधिकं तत्त्वं न गुरोरधिकं मतः ।
तत्वज्ञानात्परं नास्तिभ तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

ॐ धूम्राभां धूम्रवस्त्रां प्रकटितदशनां मुक्त वालाम्बराढ्याम्,
काकाङ्कस्यन्दनस्थां धवलकरयुगां सूर्पहस्तातिरूक्षम् ।
नित्य क्षुत्क्षामदेहां मुहुरतिकुटिलां वारिवांछाविचित्रां,
ध्यायेद्धूमावती वामनयन युगलां भीतिदां भीषणास्याम् ॥
कल्पादौ या कलिकाधाऽचीकलन्मधु कैटमौ ।
कल्पान्ते त्रिजगत्सर्वं धूमावती भक्ताभि ताम् ॥
विवर्णा चंचला रुष्टां दीर्घा च मलिनाम्बरा ।
विमुक्त कुंतला रूक्षा विधवा विरल द्विजा ॥
काकध्वजरथारूढा विलंबित पयोधरा ।
शूर्पहस्तात्ति रक्ताक्षी धृत्तहस्ता वरान्विता ॥
प्रवृद्ध घोणा, तु भृशं कुटिला कुटिलेक्षणा ।
क्षुत्पिपासार्दिता नित्यं भयदा कलहास्पदा ॥

ગ્રંથ વિષય સેતુ

धां धीं धूं धै मनावर्णा धौ धः स्वाहा स्वरूपिणी ।
महाध्वनिमुति धूप्या वन्दे देवि धूमावती ॥

દસ મહાવિદ્યાઓની સાધના કરવી એ જીવનની પ્રભુતાઈ માનવામાં આવે છે. આ દસ પ્રકારની શક્તિઓનું પ્રતીક ગણાતી અને મહત્ત્વપૂર્ણ અવસર પર જીવનમાં જે શક્તિની ઉણપ હોય છે તે ઉણપ પૂર્ણ કરવા માટે મહાવિદ્યા સાધના ઉપાસના કરવી એ જીવનનું સૌભાગ્ય માનવામાં આવે છે.

સાંસારિક સુખ પણ અનાયાસ પ્રાપ્ત નથી થઈ જતું, તેને માટે પણ સાધનાનું બળ અને મંત્રસિદ્ધિ આવશ્યક છે. સુખ પ્રાપ્ત કરવું એ પણ એટલું જ મહત્ત્વપૂર્ણ હોય

છે. આજના પ્રતિસ્પર્ધાના યુગમાં એ ક્યાં સંભવ છે કે, વ્યક્તિ પોતાના જીવનની કેટલીક ક્ષણો સુખ અને આનંદમાં વ્યતીત કરી શકે ! તે તો રોજબરોજ કોઈ ને કોઈ સમસ્યાથી ઘેરાયેલી જ રહે છે અને તેનો મુકાબલો કરતાં કરતાં તેની મોટા ભાગની શક્તિ સમાપ્ત થઈ જાય છે આવી પરિસ્થિતિમાં તેને શારીરિક શક્તિની સાથે દૈવીશક્તિની પણ આવશ્યકતા રહે છે. એ મનુષ્ય માત્રનો સ્વભાવ છે કે જ્યારે ચારે બાજુઓથી હેરાનગતિ, મુસીબતો અને અડચણોનાં વાદળો ઘેરાયેલાં (છવાયેલાં) હોય છે ત્યારે વ્યક્તિ ઈશ્વરની અભ્યર્થના-પ્રાર્થના-ઉપાસના માટે સમય ફાળવવા વિવશ બની જાય છે. બાકી સામાન્ય સંજોગોમાં અને સુખના સમયમાં ઈશ્વર યાદ પણ આવતો નથી.

શારીરિક શક્તિ યોગ્ય ખાનપાન અને યોગ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, પરંતુ દૈવીશક્તિ તો સાધના-ઉપાસનાના માધ્યમથી જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિ, પછી તે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ સર્વ માટે સાધનાનાં દ્વાર સર્વદા ખુલ્લાં છે. પ્રત્યેક ગૃહસ્થ અને સંન્યાસીને માટે શક્તિ સાધના વિશેષ મહત્ત્વપૂર્ણ હોય છે. એના અભાવમાં જીવન અપૂર્ણ અને અભાવપૂર્ણ બની રહે છે.

શક્તિસાધનાની ત્રણ શ્રેણી છે - પશુભાવ, વીરભાવ અને દિવ્યભાવ. ઘૃણા, લજ્જા, ભય, શંકા, જુગુપ્સા, કુલ, શીલ અને જાતિ આ આઠ પાશોથી આબદ્ધ જીવ પશુ જેવો હોય છે. પરંતુ શક્તિસાધના સંપન્ન કરવાથી તે જીવ પાશમુક્ત થઈ પશુપતિ (શિવત્વ)ને પ્રાપ્ત કરે છે.

આદિકાળથી પ્રત્યેક વ્યક્તિને આકાંક્ષા રહેતી આવી છે કે, તે પૂર્ણ ક્ષમતા સાથે ઉન્નતિના માર્ગે અગ્રસર થાય અને પોતાના જીવનમાં જે કંઈ ઇચ્છે છે તે તેને સંપૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થઈ જાય. પરંતુ આપણે પ્રયત્નરત તો છીએ, પણ તેમાં સફળતા નથી મળતી. એનાં અનેકવિધ કારણો પૈકી એક પ્રમુખ કારણ એ છે કે ઇચ્છા, અનિચ્છાએ, જાણ્યે-અજાણ્યે આપણી પ્રગતિના અવરોધક શત્રુઓ સ્વતઃ પેદા થઈ જાય છે. આ રીતે આપણાં જીવનની જે રીતે પ્રગતિ થવી જોઈએ તે થઈ શકતી નથી. કારણ કે આપણી બધી શક્તિ આ ગુપ્ત અને પ્રગટ શત્રુઓનો સામનો કરવામાં જ ખર્ચાઈ જાય છે.

આપણાં જીવનમાં માત્ર વ્યક્તિ જ શત્રુ છે એવું નથી, પરંતુ શાસ્ત્રોમાં શત્રુઓના નવ પ્રકાર જણાવેલ છે, તેના કારણે આપણાં જીવનની પ્રગતિ મન ચાહી રીતે થઈ શકતી નથી. આ નવ પ્રકારના શત્રુઓ આ પ્રમાણે છે -

૧. **પ્રત્યક્ષ શત્રુ :** જેની સાથે આપણે શત્રુતાનો ભાવ રાખીએ છીએ.

૨. **અપ્રત્યક્ષ શત્રુ :** જે સ્પષ્ટ રૂપથી આપણી સામે સશરીર આવી ઊભો નથી રહેતો. પરંતુ તેમની બધી પ્રવૃત્તિઓ શત્રુવત્ જ હોય છે, જે સદા સર્વદા આપણું અહિત જ કરતી હોય છે.

૩. **વિશ્વાસઘાતી શત્રુ :** જે આપણો મિત્ર છે, ધંધા-વ્યાપારનો ભાગીદાર છે, જેનો આપણે વિશ્વાસ કરીએ છીએ. સમય આવતાં તે જ આપણને દગો કરે છે, યા તો પીઠમાં છરો ભોંકી દે છે. આવા શત્રુઓ ઘણાં જ નુકસાનકર્તા હોય છે.

૪. ઋણ શત્રુ : દેવું (ઉધારી)એ સ્વયં પોતે જ એક પૂર્ણ શત્રુરૂપ છે, કારણ કે પૈસા માંગનાર વ્યક્તિ સવાર-સાંજ જ્યારે આવીને આપણી છાતી પર સવાર થાય છે ત્યારે આપણને જે વેદના થાય છે તે ભુક્તભોગી જ સમજી શકે છે. એટલા માટે આ શત્રુ પણ આપણા જીવનની ઉન્નતિમાં પૂર્ણરૂપથી બાધક છે.

૫. દરિદ્રતા શત્રુ : દરિદ્રતા યા નિર્ધનતા આપણાં જીવનનો પ્રબળ શત્રુ છે. કારણ કે જ્યારે ઘરમાં ગરીબાઈ હોય છે ત્યારે આપણે જીવનમાં જે કંઈક કરવા ઇચ્છીએ છીએ તે કરી નથી શકતા. આપણે પોતાના જીવનની જે ઉન્નતિ ચાહીએ છીએ તે નથી કરી શકતા, કારણ કે તે દરિદ્રતા આપણા જીવનના પ્રત્યેક પગલે રસ્તો રોકીને ઊભી થઈ જાય છે અને ડગલે ને પગલે આપણે અપમાનિત થવું પડે છે. દરિદ્રતારૂપી શત્રુ એ આપણા જીવનમાં પૂર્ણ રીતે બાધક છે.

૬. રોગ શત્રુ : જીવનમાં સર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ જો મનુષ્ય બીમાર, અશક્ત અને કમજોર રહેતો હોય, યા નિત્ય નવીનવી બીમારીઓથી તે ઘેરાયેલો રહેતો હોય તો તેનો બધો ઉત્સાહ અને જુસ્સો આપમેળે જ સમાપ્ત થઈ જાય છે અને જીવન જીવવાનો ઉમંગ રહેતો નથી. એટલે જ તો રોગરૂપી શત્રુથી મુક્તિ મેળવી સુખી થવું એ જીવનનું મહત્ત્વપૂર્ણ લક્ષ્ય છે.

૭. કુભાર્યા શત્રુ : સારી સુલક્ષણા, પતિવ્રતા, કહ્યાગરી અને સમર્પિત ભાવવાળી પત્ની જીવનમાં મળે તો યોગ્ય રીતે ગૃહસ્થજીવન સંચાલિત થઈ શકે. સુખી જીવન માટે તો વિવાહ(લગ્ન)નું વિધાન છે. પણ એવું સુખદ ભાગ્ય બધાને મળતું નથી. ક્યારેક પત્ની કુમાર્ગગામી હોય, સ્વૈચ્છાચારી હોય, ડગલે પગલે અપમાન કરનારી હોય, કલહપ્રિયા હોય, અસંતોષી હોય અથવા તો રોગગ્રસ્ત રહેતી હોય તો ધારેલું સુખ મળતું નથી. ત્યારે પત્ની નિશ્ચયપૂર્વક શત્રુરૂપ બની જાય છે. પતિ સમાજના ભયથી તેને કંઈ કહી શકતો નથી અને પોતે અપમાનના ઘૂંટડા પીતો પીતો ચિંતાગ્રસ્ત પરિસ્થિતિમાં જીવન સમાપ્ત કરે છે.

૮. કુપુત્ર શત્રુ : જો પુત્ર ન હોય તો પણ વ્યક્તિ સમાજમાં વાંઝિયામેણાંનો શિકાર બને છે. ટીકાપાત્ર થાય છે. આમ પુત્રનો અભાવ શત્રુરૂપ છે. અને જો પુત્ર હોય ને તે અશિક્ષિત, મૂર્ખ, આચારભ્રષ્ટ અને કુમાર્ગગામી હોય, આજ્ઞાનું પાલન ન કરતો હોય, યોગ્ય રીતે કમાણી ન કરતો હોય, ઉડાઉ અને ખર્ચાળ હોય અથવા આળસુ અને ઉદ્ધત હોય તો એવો પુત્ર પણ શત્રુરૂપ જ માનવામાં આવે છે, જે સ્વયં ઠરતો નથી તો માતાપિતાને કેવી રીતે ઠારે ! એવા પુત્રની સતત ચિંતા રહે છે.

૯. ભાગ્યહીનતા શત્રુ : જો આપણું ભાગ્ય જ કમજોર હોય,.આપણે સારા માટે અથાગ પ્રયત્નો કરીએ છતાં તમામ સફળતા ન મળે, જો આપણે પરિશ્રમ કરીએ અને ધાર્યું પરિણામ મળે નહિ, જો આપણે ધંધા-વેપારમાં જીવના જોખમે મહેનત કરીએ અને તેનાથી લાભ મળે નહિ, ત્યારે ભાગ્યનો દોષ માનવામાં આવે છે અને એવું ભાગ્ય પણ પ્રબળ હોય છે તેથી જ તો કહ્યું છે કે 'भाग्यं फलति सर्वत्र न च विद्या न पौरुषं।'

ઉપરોક્ત નવ પ્રકારના શત્રુઓ પૈકી એક અથવા અધિક શત્રુ જીવનમાં પ્રવેશી જાય તો આપણા જીવનની પ્રગતિ અટકી જાય છે. ઉપનિષદોમાં સ્પષ્ટરૂપથી કહેવામાં આવ્યું છે. કે કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં શત્રુઓને સમાપ્ત કરવા જ જોઈએ અને શત્રુઓને સમાપ્ત કરવા એ જ જીવનની પૂર્ણતા છે. વ્યક્તિ જેટલી જલદી શત્રુઓને સમાપ્ત કરી શકે તેટલી જલદી તેના જીવનની પૂર્ણ પ્રગતિ થાય છે.

'શાક્ત પ્રમોદ' નામક ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે -

महापदि महाघोरे महारोगे महारणे ।
शत्रुच्चाहि मारणादौ जन्तुनाम्मोहने तथा ॥
पठेन्मंत्रमिदंदेवि सर्वत्र सिद्धिवाग्भवेत् ।

અર્થાત્ - કોઈપણ પ્રકારનાં રોગ, ઋણ, દુર્ભાગ્ય અને શત્રુ બાધાથી મુક્તિ ફક્ત ધૂમાવતી મંત્રની ઉપાસના જ આપી શકે છે.

કહેવાય છે કે - 'સમય બડા બલવાન હોતા હૈ' (સમય ઘણો જ બળવાન હોય છે) અને સમયની આગળ બધાએ હાર માનવી જ પડે છે. પરંતુ સમય ઉપર જે વિજય પ્રાપ્ત કરે છે તે કાલજયી કહેવાય છે. તે સમયથી વધુ, કાળથી વધુ બળવાન કહેવાય છે. આવા એક યુગ-યુગાન્તરના દ્રષ્ટા કલ્પોના ઘટનાક્રમના એકમાત્ર સાક્ષી કાકભુશુંડીજી (કાક ઋષિ) છે, તેમણે કાળ અને મૃત્યુ પર વિજય પ્રાપ્ત કરેલો અને ધૂમાવતીનું વાહન બની કાકધ્વજારૂઢા ધૂમાવતી સાથે યુક્તિ સંગત રીતે સંકળાયેલા છે. તેનું ચરિત્ર આ પુસ્તકમાં વર્ણવેલ છે.

શક્તિ સમન્વિત બનવું અને શક્તિશાળી બનવું એ કેવળ શક્તિ સાધનાના માધ્યમથી જ સંભવ છે, જેના માધ્યમથી દુર્ભાગ્યને સુભાગ્યમાં પરિવર્તિત કરી શકાય છે.

દસ મહાવિદ્યાઓમાં ધૂમાવતી સાતમી મહાવિદ્યા છે. વિશેષતા તો એ છે કે ધૂમાવતી દારુણ મહાવિદ્યા છે, કષ્ટસાધ્ય છે. પરંતુ ધૂમાવતી મહાવિદ્યા સાધના સ્વયં મહત્ત્વપૂર્ણ સ્થાન ધરાવે છે. આ સાધના બાબતમાં બે વાત વિશેષ ધ્યાનાકર્ષક છે, પ્રથમ તો તે (ધૂમાવતી) દુર્ગાની વિશેષ કલહ નિવારણી શક્તિ છે. બીજી એ કે પાર્વતીનું એ વિશાળ રૂક્ષ સ્વરૂપ છે ને ક્ષુધાથી વિકલિત, કૃષ્ણવર્ણીય સ્વરૂપ છે, જે પોતાના ભક્તોને અભય પ્રદાન કરનારી તથા તેમના શત્રુઓને માટે સાક્ષાત્ કાળસ્વરૂપ છે.

જેવી રીતે તારા, બુદ્ધિ અને સમૃદ્ધિની, ત્રિપુરસુંદરી પરાક્રમ અને સૌભાગ્યની સૂચક અને માતંગી સંસારનાં સુખો આપનારી મહાવિદ્યા માનવામાં આવે છે, તેવી રીતે બગલામુખી, છિન્નમસ્તા આદિ સાધનાઓ શત્રુઓને સમાપ્ત કરવા માટે છે, પરંતુ તેનો પ્રભાવ ધીમે ધીમે થાય છે. એની અપેક્ષાએ ધૂમાવતી સાધનાનો પ્રયોગ શત્રુઓના નાશ માટે તરત જ અસર કરનારો છે. સાધના સમાપ્ત થતાં થતાં તો એ અનુકૂળ પરિણામ બતાવે છે. આ સાધનાના માધ્યમથી આગળ જેનું વિસ્તારથી વર્ણન કરાયું છે તે નવ

પ્રકારના શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરવામાં સાધક સફળ થાય છે. એટલા માટે તો ધૂમાવતી સાધનાને સર્વશ્રેષ્ઠ સ્થાન પ્રાપ્ત થયું છે.

શત્રુને સમાપ્ત કરવાનો ધૂમાવતી સાધનાનો ભાવ એવો છે સાધકનું વ્યક્તિત્વ સૂર્ય સમાન પ્રખર અને તેજસ્વી થાય, જેથી શત્રુ ભયભીત બની શત્રુતાનો ભાવ જ છોડી દે અને સાધકની સામે શત્રુના રૂપમાં શત્રુ ઊભો રહેવાની હિંમત જ ન કરી શકે. જેનાથી રોગ, ઋણ અને દરિદ્રતા સમૂલ નષ્ટ થઈ શકે, જેનાથી પત્ની અને પુત્ર ઉચિત માર્ગ પર આવી જાય અને જીવનમાં સહાયક બની જાય. વિશ્વાસઘાતી મિત્ર અને વ્યાપારનો ભાગીદાર અનુકૂળ બની શકે અને આ રીતે માનવનું જીવન વધુ સુખમય, વધુ આનંદદાયક અને વધુ શ્રેષ્ઠ બને છે.

ધૂમાવતી સાધના મૂળરૂપમાં તાંત્રિક સાધના છે. આ સાધના સિદ્ધ થવાથી ભૂત-પ્રેત-પિશાચ અને અન્ય તંત્ર બાધાનો સાધક અને તેના પરિવાર પર કોઈ પ્રભાવ નથી પડતો. પરંતુ તેની પ્રબળથી પ્રબળ બાધાઓનું નિરાકરણ થવા માંડે છે. ધૂમાવતી સાધનાનું સ્વરૂપ ક્ષુધા અર્થાત્ ભૂખથી પીડિત સ્વરૂપ છે અને એને પોતાના ભક્ષણ માટે કંઈ ને કંઈ અવશ્ય જોઈએ. જ્યારે કોઈ સાધક ભગવતી ધૂમાવતીની સાધના સંપન્ન કરે છે તો દેવી પ્રસન્ન થઈને શત્રુઓનું ભક્ષણ કરી લે છે અને સાધકને અભય પ્રદાન કરે છે. સાથોસાથ તેના જીવનમાં ધન-ધાન્ય, સમૃદ્ધિની કમી નથી રહેવા દેતી. એટલા માટે ધૂમાવતીને દુઃહારિણીના નામથી પણ પૂજવામાં આવે છે. લક્ષ્મીપ્રાપ્તિ માટે પણ સાધકે આ શક્તિની આરાધના કરતા રહેવું જોઈએ.

મહાવિદ્યાઓમાં ધૂમાવતીની સાધના બહુ જ ક્લિષ્ટ માનવામાં આવે છે. આ માટે સાધકે ખૂબ જ પવિત્રતાપૂર્વક સાધના કરવી જોઈએ. આ સાધના કરતા પહેલા યોગ્ય ગુરુ પાસે દીક્ષા પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ કરવો આવશ્યક છે, જેથી સાધનાકાળમાં કોઈપણ પ્રકારનો ભય ન રહે અને સાધનામાં કોઈ અવરોધની સંભાવના ન રહે.

શક્તિ-સાધના પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિના ઉભય માર્ગ માટે વિહિત છે, જેમાં શરીરના ગૌરવનું જ નહિ, પરંતુ શક્તિના સંચારનું મહત્ત્વ છે. વસ્તુતઃ શક્તિસાધના પ્રત્યેક ગૃહસ્થને માટે એક યા બીજા સ્વરૂપે અનિવાર્ય છે. જીવનમાં, ભાગ્યમાં જે કંઈ ન હોય, તેને પ્રાપ્ત કરી લેવું જ શક્તિસાધનાનું પ્રાપ્તવ્ય છે.

ધૂમાવતી 'દારુણ વિદ્યા' જરૂર છે. પરંતુ સૃષ્ટિમાં જેટલાં દુઃખ છે, વ્યાધિઓ છે, બાધાઓ છે, તેના શમન માટે એની સાધના શ્રેષ્ઠતમ માનવામાં આવે છે. જે વ્યક્તિ યા સાધક આ મહાશક્તિની આરાધના ઉપાસના કરે છે તેના ઉપર એ અતિ પ્રસન્ન થઈને તેના શત્રુઓનું તે ભક્ષણ કરે છે. સાથોસાથ તેના જીવનમાં ધન-ધાન્ય સમૃદ્ધિની ઊણપ તે રહેવા દેતી નથી. એટલા માટે એને 'અલક્ષ્મી'ના નામથી પણ પૂજિત કરવામાં આવે છે. જીવનમાં બધા અભાવોને દૂર કરવાના સ્વભાવવાળી લક્ષ્મીનું અન્ય સ્વરૂપ અ-લક્ષ્મી છે. એટલા માટે લક્ષ્મીપ્રાપ્તિને માટે પણ સાધકે આ શક્તિનું આરાધન કરતા રહેવું જોઈએ.

પ્રિય પાઠકો અને સાધકોને જણાવવાનું કે જીવનમાં સદાકાળ સુખ ટકતું નથી, સદાકાળ દુઃખ ટકતું નથી. એ વાત ધ્યાનમાં રાખી જીવનમાં કસોટીનો કાળ ધૈર્ય ધારણ કરી પસાર કરવો, હિંમત હારવી નહીં. જીવનમાં ધીમી પણ ચોક્કસ ગતિએ ઉન્નતિ સધાય તે માટે પરાશક્તિ જગદંબાનું સ્મરણ કરતા રહેવું અને શક્ય તેટલા સાધના તત્પર બનવું, જેથી શક્તિનો કલ્યાણકારી સ્રોત એક દિવસ અચુક લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ કરાવશે જ એમાં મને શંકા નથી.

આ ધૂમાવતી સાધનાનો વિષય ગ્રંથસ્થ કરવામાં અને વિષયવસ્તુને યોગ્ય ન્યાય આપી, યોગ્ય ઢાંચામાં ઢાળવામાં માતા ધૂમાવતીએ મારી અનેક કસોટી કરી છે. કેટલીકવાર શૂન્યમનસ્ક પણ બનાવી દીધો. વિચારો આગળ વધે જ નહીં. શરીર પણ ક્યારેક સાથ સહકાર આપવાનો ઈન્કાર કરે, જેના કારણે વિલંબ અનુભવાય. ત્યારે કસોટીકાળમાં લેખન-સાધનાનું કાર્ય અપૂર્ણ રહેવાની પણ આશંકા જાગતી.

આમ ભગવતી ધૂમાવતીએ મારી ઘણી જ પરીક્ષા કરી છે. પરંતુ અપ્રગટ રૂપે મને પ્રેરણા આપી લેખનકાર્યનું અનુસંધાન કરાવ્યું અને આપની સમક્ષ આ વિષય ગ્રંથસ્થ કરી રજૂ કર્યો તેમાં ભગવતી ધૂમાવતીની કૃપા અને અનુગ્રહનાં મને દર્શન થાય છે. આ પુસ્તકના લખાણમાં કે વિચારોની અભિવ્યક્તિમાં જે કંઈ ત્રુટિ હોય તો તે મારી છે અને ઉત્તમતા છે એ મા ધૂમાવતીની પ્રેરણાનું પરિણામ છે. આ ગ્રંથની રચનાથી હું કૃતાર્થતા અનુભવી ભગવતી ધૂમાવતીનું સ્તવન કેટલાક શ્લોકો દ્વારા અહીં પ્રસ્તુત કરું છું.

धूं बीजा धूं जयानन्दा धूं बीज जपतोषिता ।
धूंकार-हर्षिणी देवि वन्दे धनदा धूमावती ॥
धारा धारावती धन्या धर्मदान परायण ।
धर्मिष्ठा धर्मरूपा च वन्दे धन्या धूमावती ॥
धूम्रवर्णा च धूम्राक्षी धूमाक्षासुर-घातिनी ।
धूं बीज जपमालाढ्या वन्दे धर्मा धूमावती ॥
धामोद्यान पयोदात्री धामधूलि प्रधूलिता ।
धन्य शब्द श्रुति प्रीता वन्दे धूम्रा-धूमावती ॥
धीवरी धनदात्री च धीवरी प्राणरक्षिणी ।
धात्रीशा धातृ - सम्पूज्या ध्यानगम्या धूमावती ॥
धरित्री रक्षिणीदेवी धराप्रलयकारिणी ।
धनुर्संवृद्धि सम्पन्ना धन्योऽहं वन्दे धूमावती ॥

ભગવતી ધૂમાવતીના જયજયકાર અને સર્વના કલ્યાણની પ્રાર્થના સાથે વિરમું છું.

કણબીવાડ, લિ. વિદ્વદ્જન ચરણચંચરિક,
મુ.પો. ડુમસ, જિ. સુરત શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત (શરદ વસિષ્ઠ)

ધૂમાવતી સારતત્ત્વ

માતા ધૂમાવતી દસ મહાવિદ્યાઓમાં સાતમા સ્થાન પર પરિગણિત છે. ધૂમાવતીની ઉપાસના વિપત્તિ-નાશ, રોગ-નિવારણ, યુદ્ધ-જય, ઉચ્ચાટન તથા મારણ આદિ માટે કરવામાં આવે છે. 'શાક્ત પ્રમોદ'માં કથન છે કે એના ઉપાસક પર દુષ્ટાભિચારનો પ્રભાવ પડતો નથી. સંસારમાં રોગ અને દુઃખનું કારણ ચાર દેવતાઓ છે. જ્વર, ઉન્માદ તથા દાહનું કારણ રૂદ્રનો કોપ છે. મૂર્છા, વિકલાંગતા યમના કોપથી, ધુંદ, ગઠિયા (સંધિવાત) અને લકવા વરુણના કોપથી તથા શોક, કલહ, ક્ષુધા, તૃષા આદિ નિર્ઋતિના કોપથી થાય છે. 'શતપથ બ્રાહ્મણ' અનુસાર ધૂમાવતી અને નિર્ઋતિ એક જ છે. એ લક્ષ્મીની જ્યેષ્ઠા પણ છે, એટલે જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં જન્મેલી વ્યક્તિ જીવનભર દુઃખ ભોગવે છે.

'સ્વતંત્ર તંત્ર'ના કથનાનુસાર સતીએ જ્યારે દક્ષયજ્ઞમાં યોગાગ્નિ વડે સ્વયં પોતાના દેહને ભસ્મ કર્યો ત્યારે જે ધૂમાડો પ્રગટ થયો તેનાથી ધૂમાવતી-વિગ્રહનું પ્રાકટ્ય થયું હતું.

પાર્વતીએ ભૂખ અસહ્ય બનતાં શિવને ઉદરસ્થ કર્યા અને ધૂમાડો પ્રગટ થયો તેમાંથી ધૂમાવતીનું પ્રાકટ્ય થયું અને તે ધ્રુમા કહેવામાં આવી. આની કથા વિસ્તારથી આ ગ્રંથમાં વર્ણવી છે. ધૂમાવતી મહાશક્તિ એકલી અને સ્વયં નિયંત્રિકા છે, તેનો કોઈ સ્વામી નથી એટલા માટે વિધવા કહેવામાં આવી છે. શિવને ગળી જવું એટલે સ્વામિત્વનો નિષેધ. દુર્ગાસપ્તશતીમાં દેવીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે -

यो मां जयति संग्रामे यो मे दर्पं व्यपोहति ।
यो मे प्रतिबलो लोके स मे भर्ता भविष्यति ॥
(अ. पा. १२०)

અર્થાત્ 'જે મને યુદ્ધમાં જીતશે, જે મારા દર્પ(અભિમાન)નું ખંડન કરશે, જે મારા કરતાં વધારે બળવાન હશે તે મારો પતિ થશે.' એ શક્ય બન્યું નથી એટલે એ કુંવારી છે, એ ધન યા પતિરહિત છે અથવા પોતાના પતિને ઉદરસ્થ કરી(ગળી) જવાથી વિધવા છે.

તંત્ર ગ્રંથો અનુસાર ધૂમાવતી ઉગ્રતારા જ છે, જે ધૂમ્રા હોવાથી ધૂમાવતી કહેવાય છે. દુર્ગાસપ્તશતીમાં બાભ્રવી અને તામસી નામથી એનો જ ઉલ્લેખ અને ચર્ચા છે. એ પ્રસન્ન થઈને રોગ અને શોકનો નાશ કરે છે તથા કુપિત થવાથી સમસ્ત સુખો અને કામનાઓનો નાશ કરે છે. એની શરણાગતિથી વિપત્તિનાશ તથા સમ્પન્નતા પ્રાપ્ત થાય છે.

'નારદ પંચરાત્ર' અનુસાર એણે જ પોતાના શરીરમાંથી ઉગ્રચંડિકાને પ્રગટ કરી હતી, જે સેંકડો ગીધડીઓ માફક અવાજ કરવાવાળી હતી.

ઋગ્વેદોક્ત રાત્રિસૂક્તમાં એને 'સુતરા' કહેવામાં આવી છે. સુતરાનો અર્થ

સુખપૂર્વક તારવા યોગ્ય થાય છે. તારા યા તારિણીને એનું પૂર્વ રૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે. એટલા માટે આગમોમાં એને અભાવ અને સંકટને દૂર કરી સુખ પ્રદાન કરનારી ભૂતિ કહેવામાં આવી છે. ધૂમાવતી સ્થિતપ્રજ્ઞતાની પ્રતીક છે. જીવની દીનાવસ્થા, ભૂખ, તરસ, કલહ, દરિદ્રતા આદિ એની ક્રિયાઓ છે, અર્થાત્ વેદની શબ્દાવલિમાં ધૂમાવતી એ જ કદ્રૂ છે, જે વૃત્રાસુર આદિની સર્જક છે.

ધૂમાવતીની ઉત્પત્તિની કથા

દક્ષ પ્રજાપતિએ યજ્ઞાનુષ્ઠાનનો પ્રારંભ કર્યો, યજ્ઞ ચાલી રહ્યો હતો. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ સહિત તમામ દેવતાઓ અને ઋષિગણ વિરાજમાન હતા. દક્ષ પ્રજાપતિએ યજ્ઞાનુષ્ઠાનનું આયોજન કરેલું. દક્ષ પ્રજાપતિએ યજ્ઞમંડપમાં પ્રવેશ કર્યો એટલે સર્વએ મધુર ભાવથી શિષ્ટાચારવશ તેમનું અભિવાદન કર્યું. પરંતુ દેવાધિદેવ મહાદેવ, ભૂતભાવન સમસ્ત ભૂતગણો સાથે વિરાજમાન હતા, તેમણે આછું સ્મિત વેર્યું પરંતુ જેને શિષ્ટાચાર સાથે કોઈ લેવાદેવા ન હોય તે શા માટે કોઈનું અભિવાદન કરે ! એને તો કોઈની જરૂરત જ નથી. મૂર્ખ દક્ષ ઉન્માદથી પાગલ બન્યો. મહેશ્વરને અપશબ્દો બોલવા લાગ્યો, અપમાનિત કર્યા મહાદેવજીને, આમ છતાં તેઓ સ્થિતપ્રજ્ઞ બની બેસી રહ્યા. નથી તેમને ગાળોથી ફરક પડતો, નથી પ્રશંસાથી ! દક્ષ તેમને શ્રાપ દેવા લાગ્યો. શિવજીને તેમણે વેદવિરોધી કહ્યા. તેમને યજ્ઞમાં ભાગ આપવા પ્રતિબંધ ફરમાવ્યો. આ બધું જોઈ અને નંદીશ્વર કોપિત થઈ ગયા, તેમણે પણ શ્રાપ દીધો. જોતજોતામાં નંદીએ શ્રાપ આપ્યો, વેદમંત્રને કીલિત કરી દીધા. વેદના ગૂઢજ્ઞાનને બ્રાહ્મણો માટે કીલિત કરી દીધું. નંદીશ્વર બોલ્યા -: 'આજથી આ યજ્ઞમંડપમાં બેઠેલા સર્વ ઋષિ-મુનિઓ અને બ્રાહ્મણો જેઓ દક્ષનું અનુસરણ કરી રહ્યા છે, તેઓ કેવલ કર્મકાંડી બનીને રહી જશે અને કર્મકાંડ પર જ એમની જીવિકા આધારિત થઈ જશે. અર્થાત્ કર્મકાંડ તેમનો વ્યવસાય કે આધાર માત્ર રહી જશે. તેઓ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકશે નહીં.' એટલે જ ત્યાર પછી આજદિન સુધી જેઓ કર્મકાંડ ઉપર નિર્ભર રહે છે તેઓ વેદના સૂક્ષ્મ જ્ઞાનથી સદૈવ અનભિજ્ઞ રહે છે.

બસ, મહેશ્વર પોતાના ગણો સાથે યજ્ઞસ્થળ પરથી ઊઠીને ચાલી ગયા. અર્થાત્ યજ્ઞ શિવવિહીન (કલ્યાણરહિત) બની ગયો. શક્તિ જ્યારે શિવવિહીન બની જાય છે, કાર્યમાં શિવત્વ જ ઉપસ્થિત નથી રહેતું, બુદ્ધિના ઉપર જ્યારે શિવત્વનો અંકુશ સમાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે ધૂમ્રતત્ત્વ (ધૂમાડો, ધુમ્મસ, અંધકાર, અંધાધૂંધી)નું આગમન થાય છે. અર્થાત્ વિનાશ જ વિનાશ, મૃત્યુ જ મૃત્યુ, શોક જ શોક છવાઈ જાય છે. આ સ્થિતિને દેહરહિત ધૂમાવતી ક્રિયાન્વિત થઈ છે એમ સમજવું.

કાલાન્તરે દક્ષ પ્રજાપતિએ પુનઃ એક યજ્ઞાનુષ્ઠાનનું આયોજન કર્યું અને ભગવાન વિષ્ણુને પરમ પરમેશ્વર અને આદિદેવ તરીકે ઘોષિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી, કે જેમને

સ્વયં ભગવાન શિવે જલાભિષેક કરીને મોક્ષ અને ભોગનું ઉત્તરદાયિત્વ સોંપી પોતે તપસ્યામાં લીન થઈ ગયા. દક્ષ તો મનોમન તંગ આવી ગયો હતો, તેણે શિવજીને આમંત્રિત જ કર્યા નહીં. ધૂમાવતીએ સૂક્ષ્મ રીતે કાર્યારંભ કરી દીધો હતો. ચંદ્રમા અને રોહિણીને આકાશ માર્ગે ગમન કરતાં જોઈને પોતાની સખી જયા અને વિજયાને મોકલી તપાસ કરાવી તો તેઓ બંને દક્ષ પ્રજાપતિના યજ્ઞમાં ભાગ લેવા જઈ રહ્યાં હતાં. પાર્વતીને વાત સમજમાં આવી ગઈ. 'મારે પણ પિતા દક્ષ પ્રજાપતિને ત્યાં યજ્ઞમાં જવું છે, મને આજ્ઞા આપો.' એમ સતી પાર્વતીએ શિવજીને કહ્યું.

શિવજીએ કહ્યું કે - 'આપણને કોઈ આમંત્રણ નથી, વગર બોલાવ્યે શા માટે જવું જોઈએ ? સતી પાર્વતીએ દલીલો શરૂ કરી - 'માતા-પિતા અને ગુરુને ત્યાં જવા માટે આમંત્રણની જરૂર હોતી નથી, ગમે ત્યારે જઈ શકાય.' શિવજી તો દક્ષ પ્રજાપતિના જામાતા(જમાઈ) હતા, અપમાનિત થઈ ચૂક્યા હતા. પરિણામનો તેમને પૂરેપૂરો ખ્યાલ હતો. પાર્વતીને સમજાવવા છતાં તેઓ માન્યાં નહીં. કારણ કે સ્ત્રીહઠ પ્રબળ હતી. શિવજીએ પાર્વતીને રોકવા માટે ઘણી કોશિશો કરી પરંતુ સફળતા ન મળી. શિવજીએ પોતાનું સ્થાન છોડી ઊઠીને ચાલવા માંડ્યું. પાર્વતીનાં નેત્રો લાલ થઈ ગયાં અને તેમણે ભાગતા શિવજીને રોકવા માટે દસે દિશાઓમાં દસ મહાવિદ્યા રૂપે પોતાનાં સ્વરૂપોને પ્રગટ કર્યાં. આ રીતે દસ મહાવિદ્યાઓનો પ્રાદુર્ભાવ થયો.

આમ શિવની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થયું, શિવ-માનસનો શક્તિ દ્વારા વિરોધ થયો. આ રીતે તૈયાર થઈ ધૂમાવતીના પ્રાકટ્યની ભૂમિકા. જરૂરી શ્રૃંગાર-સામગ્રી, સજાવટ અને રસાલા સાથે સતી દાક્ષાયણી પિતા દક્ષના યજ્ઞમાં પહોંચી ગયાં.

શિવ સાન્નિધ્યહીન અને શિવવિહીન શક્તિ - સતી દાક્ષાયણિ પિતા દક્ષ પ્રજાપતિના યજ્ઞમાં અપમાનિત થયાં. દેવાધિદેવ શિવજીનાં હૃદયશ્રી પાર્વતીના મુખ ઉપર મલિનતા છવાઈ ગઈ, સૌન્દર્ય ક્ષીણ થવા માંડ્યું. પોતાની ભૂલનો મનોમન એકરાર કર્યો. અપમાનિત, દુઃખી, વ્યથિત સતી તત્કાળ ધ્યાનસ્થ થઈ ગયાં અને એક એક કરીને શરીરનાં સમસ્ત ચક્રોમાં પ્રાણને કેન્દ્રિત કરીને નાભિમંડળથી તેમણે યોગાગ્નિને પ્રગટ કર્યો અને જોતજોતાંમાં સ્થૂળ કાયા ભસ્મીભૂત થઈ ગઈ. બસ, બચી ગયું ધૂમ્રતત્ત્વ (ધુમાડો), જેનાથી વાતાવરણ ભરાઈ ગયું. આમ ધૂમાવતીનું પ્રાકટ્ય થઈ ગયું. સર્વત્ર હાહાકાર મચી ગયો.

આ ઘટનાની જાણ શિવજીને થઈ ગઈ. હવે તો શિવ પણ સતીના વિયોગી બન્યા; શક્તિથી અલગ થયા. સત-સતીથી અલગ થાય તો જગતમાં સૌમ્યતા કેવી, શાલીનતા કેવી, ધર્મ અને નિયમ કેવા અને પાપ-પુણ્ય કેવાં ? અરે, વિશ્વાસ કોના ઉપર કરવો ? એ પરિસ્થિતિનું સર્જન થયું હતું. આજ અરાજકતા અને અંધાધૂંધી, આજ સર્વનાશનું કાળચક્ર, આજ ધૂમાવતીનું સામ્રાજ્ય. આમ ધૂમાવતીને શિવવિહીન શક્તિ અને સત્ વિનાની સતી કહો કે ધૂમથી આવૃત્ત ધૂમાવતીનું પ્રાકટ્ય.

શિવ ઉન્મત્ત બન્યા, પોતાની જટા છોડી, પહાડ ઉપર પછાડી, લાકડાની માફક શિલાઓ સળગી ઊઠી. ધૂમ્રનો સંબંધ અગ્નિ સાથે છે. 'यत्र यत्र वह्नि तत्र तत्र धूम्र।'

પછી તો વીરભદ્ર, વીરેશ્વર, ભદ્રકાલી, મણિભદ્ર, મહાકાલી, સર્વેશ્વર, રક્ત ચામુંડા, કુબ્જા અને પ્રચંડ ચંડિકા જેવી મહાઉગ્ર પરાશક્તિઓ પ્રગટ થઈ ગઈ. ગીધડીઓ જેવા કર્કશ અવાજ સાથે ઉગ્ર શક્તિઓ રક્તપાન, માંસભક્ષણ અને શરીરીઓને વિદારિત કરવા માટે મેદાને પડી હતી. શિવજીએ તેમને આજ્ઞા કરી-જેને જુઓ તેને ભસ્મ કરો. મૃત્યુને ઘાટ ઉતારો, ભક્ષણ કરો. કોઈને પણ છોડશો નહીં. ભલે મારાથી તેમને વરદાન મળ્યું હોય, મારા સંરક્ષણમાં હોય અથવા મેં તેમનું સર્જન કર્યું હોય. ભલે પછી તે અંગત સગો હોય, કોઈને પણ છોડશો નહીં. કોઈને બચાવશો નહીં. સર્વનું અસ્તિત્વ મટાડી દો. અને બન્યું પણ એ જ પ્રમાણે !

અસંખ્ય સ્ત્રીઓ વિધવા બની, અસંખ્ય બ્રાહ્મણો, ઋષિ-મુનિઓ માર્યા ગયા, અસંખ્ય વિષ્ણુગણોનો નાશ થયો, દેવતાઓનું ભક્ષણ થયું. દક્ષ સતીના પિતા હતા અને શિવજીના શ્વસુર(સસરા) તેને પણ મારી નાંખવામાં આવ્યા. વિષ્ણુ અને બ્રહ્માનું સ્થાપન શિવે કર્યું હતું; તે પણ પરાજિત થયા. સર્વનાશ થયો કોઈ જ બચ્યું નહીં. આ છે ધૂમાવતીની સત્તા અને મહત્તા. તે જ્યારે સક્રિય બને છે ત્યારે કોઈપણ તેના સપાટામાંથી બચતું નથી. કારણ કે એના સંચાલનમાં શિવ અને શક્તિનો વિયોગ છે. સમગ્ર બ્રહ્માંડ શિવ અને શક્તિના સાયુજ્ય પર જ ચાલે છે.

સમસ્ત બ્રહ્માંડની રચના માટે શિવ અને શક્તિએ જ દસ મહાકાર્ય સંપન્ન કર્યાં, અર્થાત્ દસ પ્રકારે આલિંગનબદ્ધ થયાં. એ બંને દ્વારા દસ યુગલ રૂપોથી સંપન્ન થઈ જઈ આ આદિ ક્રિયાઓના કારણે દસ મહાવિદ્યા પ્રાદુર્ભૂત થઈ. શિવ(મહાકાલ) અને આદ્યશક્તિ(કાલી) દસ પ્રકારેથી આલિંગનબદ્ધ થયાં છે અને એના મહાસંભોગનાં પરિણામ રૂપે સમસ્ત બ્રહ્માંડીય પ્રપંચનો ઉદ્ભવ થયો છે. અને એ શિવ-શક્તિના સાયુજ્ય પર જ ચાલે છે.

પરંતુ આ બંનેના વિભાજનથી જે ત્રીજી શક્તિનો ઉદય થાય છે તે ત્રીજી શક્તિનું નામ છે ધૂમાવતી. એ બ્રહ્માંડની સર્વથી અધિક ગોપનીય શક્તિ છે. એ બંધનમુક્તતા છે, એજ મોક્ષદાત્રી શક્તિ છે.

'સ્વતંત્ર-તંત્ર' અનુસાર-દક્ષ-પ્રજાપતિના યજ્ઞમાં સતીનો દેહપાત થયો ત્યારે તેમાંથી જે ધૂમ્ર(ધૂમાડો) નીકળ્યો, તેમાંથી સર્વ-શત્રુનાશિની ધૂમાવતીનો આવિર્ભાવ થયો. કાલીની ઉત્પત્તિ મંગળવારે સંધ્યાકાળે અને ધૂમાવતીની અક્ષયતૃતીયાએ થઈ એવું પ્રમાણ પ્રાપ્ત છે.

ધૂમાવતી ઉત્પત્તિની બીજી એક કથા 'નારદ-પંચરાત્ર'ના ૧૩મા અધ્યાયમાંથી આ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે.

બ્રહ્માજી કહે છે કે - પૂર્વકાળમાં કૈલાસમાં ગિરિજાએ શિવજીને કહ્યું કે 'હું ભૂખી છું, મને ખાવાનું(ભક્ષ્ય) આપો.'

શિવજીએ કહ્યું - 'થોભો, હમણાં જ ભોજન આપું છું.' કિંતુ ગિરિજાએ ઉગ્ર ક્ષુધાવશ પોતાના પતિ શિવજીને પકડીને પોતાના મુખમાં પધરાવી દીધા.

या देवी सर्वं भूतेषु क्षुधारूपेण संस्थिता ।
नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥

અહીં તો સાક્ષાત્ પરાશક્તિ ક્ષુધારૂપે સાકાર થયાં, પછી શિવ હોય કે જીવ હોય એ તો એનું કાર્ય કરીને જ રહે છે. તેમાં શું આશ્ચર્ય !?

આ ઘટનાના ફળસ્વરૂપે તત્કાળ માતાજીના શરીરમાંથી ધૂમાડો જ ધૂમાડો નીકળવા લાગ્યો. વાતાવરણ પૂર્ણ ધૂમ્રાચ્છાદિત બની ગયું. તે સમયે અન્તહિન શિવજીએ પોતાની માયા વડે પોતાની પત્ની ગિરિજા(પાર્વતી)ને કહ્યું કે 'હે પ્રિયે ! મારા સિવાય કોઈ અન્ય પુરુષ નથી અને તારા સિવાય સૃષ્ટિમાં અન્ય સ્ત્રી નથી. તું વિધવા સ્વરુપ થઈ ગઈ છે એટલે શંખ, સિંદૂર અને સૌભાગ્યનાં આભૂષણોનો ત્યાગ કરી દો.

તમારું પ્રથમ શરીર 'બગલામુખી' નામથી પ્રખ્યાત છે. હવે ધૂમાડાથી (ધૂમ્ર તત્ત્વથી) વ્યાપ્ત તમારું સ્વરુપ 'ધૂમાવતી' નામથી પ્રસિદ્ધ થશે. બંને સ્વરુપસિદ્ધ વિદ્યાઓ હશે.

બ્રહ્માંડની લયાત્મકતા બનાવી રાખવા માટે દસે મહાવિદ્યાઓ શ્રૃંખલાબદ્ધ રીતે ક્રિયાશીલ થતી રહે છે. એકનું આગમન થાય છે અને બીજી જાય છે અને તેઓ એક સાથે પણ ક્રિયાશીલ થાય છે. વિભિન્ન સમયમાં વિશેષ મહાવિદ્યા પ્રતિ લોકોનું આકર્ષણ જોવા મળે છે.

પ્રથમ કાલીનાં ચરણોમાં શિવ છે પછી તેને તૃપ્ત કરીને તે શવ(શબ) બની ગયાં. ક્યાંક રાજરાજેશ્વરીના રૂપમાં તે સૂતેલા શિવની ઉપર સ્થિત છે, ક્યાંક તેમની નાભિમાંથી નીકળેલા કમળ ઉપર પ્રગટ થઈ રહ્યાં છે, ક્યાંક વિપરીત સંભોગક્રિયામાં રત છે અને આ રીતે છિન્નમસ્તા આવી ગઈ.(વધુ માટે આજ લેખકનું 'છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા' નામક પુસ્તક જોવું.) ક્યાંક શિવને શક્તિએ ઉદરસ્થ કરી લીધા અને પુરુષશૂન્યા એટલે વિધવા સ્વરૂપ મહાશક્તિ સિદ્ધવિદ્યા ધૂમાવતી નામથી પ્રગટ થઈ ગયાં. શિવ અને શક્તિના લીલામય પ્રણયની સપ્તમ અવસ્થાનું પ્રાકટ્ય છે આ ધૂમાવતી મહાવિદ્યા.

પ્રવર્તમાન યુગમાં શ્રીવિદ્યા, રાજરાજેશ્વરી વિદ્યાથી લોકો વધુ આકર્ષિત થાય છે. અને બગલામુખી, છિન્નમસ્તા તેમજ ધૂમાવતીથી લોકો ગભરાય છે, ડરે છે. આ તેમની મિથ્યા વિચારધારા છે. શ્રીના ઉત્પાદનમાં, શ્રીના સંરક્ષણમાં ધૂમાવતીનું યોગદાન અતિ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. સનાતન ધર્મને નિરાપદ બનાવવા માટે અને સનાતન ધર્મનાં શ્રી તત્ત્વોનાં રક્ષણ માટે તો ધૂમાવતી ક્રિયાશીલતા ખૂબ જ આવશ્યક બની જાય છે. પોતાની અંદર સ્વયં અપૂર્ણ અને અપૂર્ણ વિચારધારાવાળા બિલાડીના ટોપની માફક ફૂટી નીકળેલા ધર્મો અને સંપ્રદાયો કે જેનાથી સનાતન ધર્મ પ્રદૂષિત થવાનો ભય તોળાઈ રહ્યો છે, ત્યારે ખંડિત ધાર્મિક વિચારોને ધૂં ધૂં કરતા બાળી મૂકવા માટે આદ્ય શંકરાચાર્યની માફક ધૂમાવતીને ક્રિયાન્વિત કરવાનો સમય પાકી ગયો છે.

ધૂમાવતી રહસ્ય ચિંતન

સંસારમાં દુઃખનું મૂળ કારણ- રુદ્ર, યમ, વરુણ અને નિર્ઋતિ આ ચાર દેવતા છે. વિચિત્ર પ્રકારના જ્વર(તાવ), મહામારી, ઉન્માદ આદિ આગ્નેય(સંતાપ) રોગ રુદ્રના કોપથી થાય છે. મૂર્છા, મૃત્યુ અને સર્વરોગોમાં ભયંકર શોક, કલહ, દરિદ્રતા આદિની સંચાલિકા નિર્ઋતિ છે. ભિખારી થવું, પૃથ્વીનું ક્ષત-વિક્ષત થવું, જમીન બિનઉપયોગી ખારવાળી બની જવી, મોટી મોટી ઇમારતોનો નાશ-એટલે કે પ્રાસાદભગ્નતા, ફાટેલાં અને જૂનાં વસ્ત્રો પહેરવાના દિવસો આવે, ભૂખ-તરસ સહન કરવાં પડે, ઉદરપોષણ માટે અન્ન મળે નહીં, વૈધવ્ય(વિધવાપણા)ની પ્રાપ્તિ થવી, પુત્ર-સંતાપ, કલહ આદિ ઘટનાઓ તે નિર્ઋતિની સાક્ષાત્ પ્રતિમાઓ છે. એ સર્વનું મૂળ પ્રધાનતા દરિદ્રતા છે. 'अतः घोरा पाप्मा वै नैर्ऋतिः' (शत. ब्रा. ७/२/१/१) ઇત્યાદિ રૂપમાં શ્રુતિ તેને દરિદ્રતા (કંગાલિયત, નિર્બળતા, ગરીબાઈ)ના નામથી ઉચ્ચારિત કરે છે. એને શાંત કરવા માટે નિર્ઋતિ ઇષ્ટિ' નામક વિધાન કરવામાં આવે છે.

આ શક્તિઓ સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે પરંતુ એનો સંચયકોશ 'જયેષ્ઠા નક્ષત્ર' છે. ત્યાંથી એ આસુરી, કલહપ્રિયા શક્તિ નીકળે છે. એટલા માટે 'જયેષ્ઠા નક્ષત્ર'માં ઉત્પન્ન થનાર મનુષ્ય જીવનભર દુઃખ અને દારિદ્રતા ભોગવતાં હોય છે, તે છે આપણી સાક્ષાત્ ધૂમાવતી. આનાથી મનુષ્યત્વનું પતન થાય છે. એટલે એને અવરોહિણી પણ કહેવામાં આવે છે. એજ અલક્ષ્મી નામથી પણ પ્રસિદ્ધ છે. એની આકૃતિ ભયાવહ, દાંતો આગળ પડતા, શરીરની રૂક્ષતા આદિ એની અવકૃપાનું ફળ છે. શાક્ત પ્રમોદ-ધૂમાવતી તંત્રમાં એનું નિરૂપણ આ રીતે કરવામાં આવેલ છે.

विवर्णा चञ्चला दुष्टा दीर्घा च मलिनाम्बरा ।
विमुक्त-कुन्तला वै सा विधवा विरल-द्विजा ॥
काक-ध्वज रथारूढा विलम्बित पयोधरा ।
सूर्प-हस्तातिं रूक्षाक्षा धूत-हस्ता वरानना ॥
प्रवृद्ध-घोणा तु भृशं कुटिला कुटिलेक्षणा ।
क्षुत्पिपासार्दिदता नित्यं भयदा कलहास्पदा ॥

'આપ્ય-પ્રાણ'ને અસુર કહેવામાં આવે છે. 'આગ્નેય' અને 'ઐન્દ્ર' પ્રાણદેવતા નામથી પ્રસિદ્ધ છે. અષાઢ શુક્લ એકાદશીથી વર્ષાકાળનો આરંભ થાય છે અને કાર્તિક શુક્લ એકાદશી સુધી વર્ષાઋતુની પરમ અવધિ માનવામાં આવે છે. આ ચાર મહિનામાં પૃથિવી-પિંડ અને સૌર પ્રાણ આપોમય(જળમય) રહે છે. એટલા માટે જ આ ચાતુર્માસમાં બંને પ્રાણદેવતા આસુર આપ્ય પ્રાણની પ્રધાનતાથી નિર્બળ પડી જાય છે. એની શક્તિ દબાઈ જાય છે. એટલા માટે ચાતુર્માસ દેવતાઓનો સુષુપ્તિકાળ માનવામાં આવે છે. આટલા દિવસો પર્યન્ત આસુરી પ્રાણનું સામ્રાજ્ય રહેવાને કારણે દિવ્ય-પ્રાણની ઉપાસના

કરનારા ભારતીય-સનાતનધર્મી કોઈ દિવ્યકાર્ય, વિવાહ, યજ્ઞોપવીત, યાત્રા આદિ આ સમયે કરતા નથી.

નૈર્ઋતિનું સામ્રાજ્ય (ધૂમાવતીનો પ્રભાવ) આ ચાતુર્માસમાં વિશેષ રહે છે. કાર્તિક કૃષ્ણ પક્ષની ચતુર્દશી(ચૌદશ) એની અંતિમ અવધિ છે. એટલા માટે જ એ 'નરક-ચતુર્દશી કહેવાય છે. એ રાત્રિએ દરિદ્રારૂપી અલક્ષ્મીની વિદાય થાય છે અને બીજા દિવસે રોહિણીરૂપકમલા(લક્ષ્મી)નું આગમન થાય છે. કાર્તિક કૃષ્ણ અમાવાસ્યાએ કન્યાનો સૂર્ય રહે છે. કન્યા રાશિગત સૂર્ય નીચનો કહેવાય છે. આ દિવસ સૌર પ્રાણ મલિન રહે છે અને રાત્રિમાં તો તે પણ નથી રહેતા. આ તરફ અમા કલા(અમાસ)ને કારણે ચંદ્રજ્યોતિ પણ રહેતી નથી અને ચાર માસની વૃષ્ટિને લીધે પ્રકૃતિની પ્રાણમયી અગ્નિજ્યોતિ પણ નિર્બળ રહે છે. આ ત્રણ જ્યોતિઓના અભાવમાં જ્યોતિર્મય આત્મા આ દિવસે વીર્યહીન રહે છે. આ તમસ-પ્રભાવના નિરાકરણ માટે અને સાથોસાથ કમલા(લક્ષ્મી)ના આગમનના ઉપલક્ષ્યમાં ઋષિઓએ આ રાત્રિમાં વૈધ પ્રકાશ(દીપાવલિ) પર્વ અને અગ્નિક્રીડા(આતશબાજી) કરવાનો આદેશ આપ્યો છે.

ધૂમાવતી અને કમલા(લક્ષ્મી)માં પ્રતિસ્પર્ધા છે. ધૂમાવતી-અલક્ષ્મી જયેષ્ઠા (લક્ષ્મીની મોટી બહેન) છે, જ્યારે લક્ષ્મી એ અલક્ષ્મી (ધૂમાવતીની કનિષ્ઠા (નાની બહેન) છે. અલક્ષ્મી અવરોહિણી છે. જ્યારે લક્ષ્મી (કમલા) રોહિણી છે. સંસારમાં જીવન આરોહ (ઉન્નતિક્રમ-ચઢતી)માં રોહિણી (કમલા-લક્ષ્મી)ની કૃપાનો સિંહફાળો છે. જ્યારે જીવનના અવરોહ (નિમ્નગતિ, અધ:પતન, વિનાશ અને જીવનમુક્તિ તરફ પ્રયાણ કરાવનારી અવરોહિણી શક્તિ છે અલક્ષ્મી(ધૂમાવતી), એ મૃત્યુદાતા પણ છે. તે તમોગુણી આસુરી છે. જ્યારે કમલા દિવ્યા અને સત્ત્વગુણી છે. વિશ્વવર્તુળની સમતુલા સાચવવા માટે કાલાન્તરે લક્ષ્મી (કમલા) અને અલક્ષ્મી (ધૂમાવતી) વિશ્વનિયંતાની યોજના મુજબ સક્રિય બનતી રહે છે. સત્ત્વગુણી શક્તિ અને તમોગુણી શક્તિ લક્ષ્મી-અલક્ષ્મીનો સંધિકાળ એ કાર્તિક કૃષ્ણપક્ષની અમાવાસ્યા છે. રોહિણી નક્ષત્ર (કમલા)ની બરાબર સમાન્તર ૧૮૦° પર જયેષ્ઠા નક્ષત્ર (ધૂમાવતીનું કેન્દ્રસ્થાન) છે, જ્યાં જયેષ્ઠા છે ત્યાં દુ:ખ અને દરિદ્રતા છે અને જ્યાં રોહિણી નક્ષત્ર(કમલા-લક્ષ્મી)નો પ્રભાવ છે ત્યાં સુખ-સમૃદ્ધિ અને ઉન્નતિ છે, વિકાસ છે. એટલે જેનો રોહિણી નક્ષત્રમાં જન્મ થાય છે તે લક્ષ્મી(કમલા)નાં કૃપાપાત્ર, સમૃદ્ધિવાન બને છે.

અભિપ્રાય એવો છે કે નિર્ઋતિરૂપા ધૂમાવતી પ્રધાનરૂપથી ચોમાસાના ચાતુર્માસમાં પોતાનો પ્રભાવ ફેલાવે છે. લક્ષ્મીની ઇચ્છાવાળા લોકોએ એની સ્તુતિ કરતા રહેવું જોઈએ કે લક્ષ્મીપ્રાપ્તિમાં અવરોધ ઊભા ન કરે.

ચોમાસાના ચાર મહિના એટલે કે વર્ષાઋતુનો સમય. આ સમયે આપ સ્વયં અનુભવી શકો છો કે મનની ચંચળતા અને ઉદ્વેગ વધી જાય છે. પ્રાણશક્તિ ક્ષીણ થઈ જાય છે. પાચનશક્તિ મંદ પડી જાય છે. ચંદ્રમા વાદળમાં દેખાતો નથી. ક્યારેક ક્યારેક

સૂર્યનું દર્શન દુર્લભ બની જાય છે. તો પછી સપ્તર્ષિમંડળ, ગ્રહ-નક્ષત્રો અને તારાગણ તો શું વિસાતમાં ? આ સર્વ તો આંખોથી અદૃશ્ય જ થઈ જાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જેટલા શિવ વિગ્રહો છે તેનું અસ્તિત્વ શૂન્ય થઈ જાય છે, અર્થાત્ તે સર્વના માર્ગ અવરોધાય છે. અર્થાત્ સ્વર્ગારોહણનો માર્ગ અવરુદ્ધ, પિતૃલોકનો માર્ગ અવરુદ્ધ, સૂર્યલોકનો માર્ગ અવરુદ્ધ અને બસ વિશ્રામકાળનો પ્રારંભ. પક્ષીઓ ભ્રમિત થઈ ગયાં. સંધ્યાકાળ વિલુપ્ત થઈ ગયો. ઋષિ-મુનિઓનાં અનુષ્ઠાન રોકાઈ ગયાં. ગ્રહ-નક્ષત્રો અને તારાગણના પ્રકાશને આધારે ઊડનારાં સારસો અને હંસો પણ વિશ્રામની સ્થિતિમાં આવી ગયાં. ગૃહસ્થો દ્વારા અર્ઘ્ય પ્રદાન સમયે પ્રત્યક્ષદેવ સૂર્યનારાયણ અપ્રત્યક્ષ બની ગયા હોય, કારણ કે આ સમયે વાયુમાર્ગ અવરુદ્ધ થઈ જાય છે અને તેના ઉપર ધૂમ્રવર્ણ આચ્છાદિત થઈ જાય છે. વર્ષાનાં વાદળો ધૂમ્ર વર્ણનાં હોય છે. ચોમાસામાં લગ્ન-વિવાહનાં કાર્યો પણ બંધ પડી જાય છે. ચોમાસામાં અન્ય શુભ દૈવિક કાર્યો પણ થતાં નથી.

અરે, શું વાત કરું ! ભગવાન શ્રીરામે પણ ચોમાસામાં સીતાની શોધ કરવાનું કાર્ય સ્થગિત કરી દીધું હતું અને ગિરિકંદરાની ગુફાઓમાં આશ્રય લીધો હતો, ભાઈ લક્ષ્મણની સાથે. તો પછી ઋષિ-મુનિ, તપસ્વી, સાધક ગૃહસ્થો તો શું વિસાતમાં ? ધૂમાવતીની આણ વર્તાતી હોય, ચારે બાજુએ ધૂમાવતીનું જ સામ્રાજ્ય હોય તે સમય ધૂમાવતીની ઉપાસનાનો શ્રેષ્ઠ સમય છે. કોની તાકાત છે કે ધૂમાવતીનું ઉલ્લંઘન કરી શકે ? એનું ઉલ્લંઘન કોઈ કરી શકતું નથી.

એના ચલન દરમિયાન જીવોત્પત્તિ થાય છે. એટલે જ ધૂમાવતીનું ચાલવું પણ અતિ આવશ્યક છે. જો તે નહીં ચાલે તો, જૂનાં થઈ ગયેલાં વૃક્ષોની સંરચના થવી શક્ય નથી. નદીઓની ધારા શિથિલ પડી જાય. તળાવો સુકાઈ જાય. ભૂમિ તરસી રહી જાય. પશુ-પક્ષી અને માનવો તરસ્યા મરી જાય. આવું ન થાય તે માટે શિવને શક્તિથી અલગ થઈને શક્તિના ઉદરમાં છૂપાવું જ પડશે. શિવની કોઈ તાકાત નથી કે ધૂમાવતીના માર્ગમાં આવી શકે. કાલીકુલની આ ગોપનીય શક્તિનો વાર અચૂક છે.

જાણે-અજાણે જીવનની ઘટનાઓ માધ્યમથી મહાવિદ્યાઓના આવેશમાં તો સંપૂર્ણ શરીર આવી જ જાય છે. મનમાં ખિન્નતા, શરીરને પરસેવો, શોકાકુલ માનસ અને વિરક્તિનો ભાવ વગેરેનો અનુભવ ધૂમાવતીના કાળમાં એટલે વર્ષ દરમિયાન ચોમાસામાં વિશેષ રૂપમાં થાય છે.

સૃષ્ટિનો સર્વસામાન્ય નિયમ છે કે પુરાતન થઈ ગયું, જર્જરિત થઈ ગયું, પ્રદૂષણ ફેલાવા લાગે તો સ્મશાનઘાટમાં જાઓ, અન્યથા નવીનતાનો વિકાસ થઈ શકશે નહીં. પુરાતનને હઠાવવું અને નવીનતાને સ્થાપિત કરવી એ જ ધૂમાવતીનું તત્ત્વચિંતન છે.

જીવનમાં કેટલોક કાળખંડ એવો આવે છે જ્યારે બધી પરિસ્થિતિઓ વિપરીત થાય છે, સત્તા છિનવાઈ જાય છે, મિત્રો સાથ છોડી દે છે, પરિવારજનો પોતાનું મુખ ફેરવી લે છે, પોતાના હોય તે પારકા જેવો વ્યવહાર કરે છે, ભયંકર માનહાનિ થાય છે અને

વ્યક્તિને લાગે છે કે તે આત્મહત્યા કરી લે તો સારું. આવા સમયે યોગ્ય ગુરુના માર્ગદર્શન હેઠળ યથાવિધિ કરેલી ધૂમાવતીની ઉપાસના જ માનવને ઉગારી શકે તેમ છે. માતા ધૂમાવતી આપને નવીન જીવન પ્રદાન કરશે. વિપરીત પરિસ્થિતિ સમાપ્ત થતાં જીવનમાં સાનુકૂળતા થશે. શત્રુઓ અને ષડ્યંત્રકારીઓ પર પ્રહાર કરવા માટે ધૂમાવતી સાધના અદ્દ્ભુત છે. માતા ધૂમાવતીનું શરણ સ્વીકારી વિધિવત્ ઉપાસના કરો એટલે માતા ધૂમાવતીની ઈચ્છા વગર તમને મૃત્યુ પણ મારી શકશે નહીં. તમારું સંપૂર્ણ રક્ષાકવચ ધૂમાવતી સાધના બની જશે. આ મારો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે.

વૈજ્ઞાનિકોના મસ્તિષ્કની મર્યાદામાં જે સમજવામાં આવ્યું તે અનુસાર તત્ત્વોના સૂક્ષ્મતમ અંશ, જેને આપણે અણુ, પરમાણુ, ઈલેક્ટ્રોન, પ્રોટોન, વગેરે કહીએ છીએ તે બધાં સાક્ષાત્ શિવ વિગ્રહો છે, લિંગાકારમાં છે અને શક્તિ તેમની આસપાસ પરમ સૂક્ષ્મ અવસ્થામાં સંચાલિત છે, તેને અલગ કરીને ભીષણ પ્રલયંકારી અસ્ત્ર-શસ્ત્રોનું નિર્માણ કરવામાં આવી રહ્યું છે. આ શિવ-શક્તિને તત્ત્વરૂપમાં, તત્ત્વજ્ઞાન દ્વારા ધૂમાવતીનું અનુસંધાન કહી શકાય. એક ક્ષત્રિય કુલોત્પન્ન રાજર્ષિ વિશ્વામિત્ર ધૂમાવતીને શોધતા શોધતા ગાયત્રી કલ્પ સુધી પહોંચી ગયા અને બ્રહ્મર્ષિ બની ગયા. ધૂમાવતી શિવજ્ઞાન છે. ગોપનીય વિદ્યા છે અને સામાન્ય બ્રાહ્મણોના અધિકાર ક્ષેત્રની બહારની વિદ્યા છે.

કાકધ્વજ રથારૂઢા ધૂમાવતી

ભગવતી ધૂમાવતીના સ્વરૂપ ધ્યાનમંત્રમાં શબ્દો છે કે - 'काकध्वज रथारूढा विलम्बित पयोधरा' એટલે કાગડાના ચિહ્નયુક્ત ધ્વજા જેના રથ ઉપર શોભાયમાન છે. અર્થાત્ કાગડો જેનું રથ-વાહન છે, તેવી ધૂમાવતીએ હાથમાં સૂપડું ધારણ કર્યું છે. તેને પ્રણામ. અહીં કાગડો કેમ ધૂમાવતીનું રથ-વાહન બન્યો ? તેની વિચારણા કરવામાં આવી રહી છે.

પહેલી વાત તો એ કે ભલા, કાગડાથી કોણ પરિચિત નથી, પોતાની કુચેષ્ટાઓ અને કર્કશ બોલીના કારણે કાગડો જગપ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ કહેવાય છે કે બૂરાના પણ દિવસો બદલાય છે. તેવી રીતે વર્ષભરમાં એકવાર કાગડાનાં નસીબ પણ બદલાય છે. શ્રાદ્ધ પક્ષના ૧૫ દિવસ દરમિયાન લોકો કાગડાને વારંવાર સાદ કરીને બોલાવે છે અને ભાવથી ખીર(દૂધપાક) અને પૂરી ખવડાવે છે અને મૃતાત્માની મૃત્યુતિથિએ કાક-વાસ ખવડાવે છે. પછી જાણે કાગડા સાથે કોઈ નિસ્બત જ નથી ! હા, લોકોની માન્યતા છે કાગડાના રૂપમાં પિતૃઓ જ ધરતી પર આવે છે. કાગડા પિતૃઓના દૂત હોય છે, જે સ્વર્ગમાંથી આપણા પૂર્વજો દ્વારા વંશજોની ક્ષેમ કુશળતાની જાણકારી માટે મોકલવામાં આવે છે. એને શ્રાદ્ધપક્ષમાં ખવડાવવાથી પૂર્વજોના આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. કાક (કાગડો) નરક અને વિકરાળ નદી વૈતરણી પાર કરવામાં પણ સહાયક બને છે. તો

પછી આવા પરોપકારી કાગડાથી ભલા વિતૃષ્ણા શા માટે ? અરે, શનિ મહારાજની સાડાસાતી ભલભલાને હચમચાવી નાંખે છે ત્યારે મંગળ અને શનિવારે કાગડાને ગાંઠિયા ખવડાવવાથી શનિ મહારાજની કૃપા થાય છે અને મુશ્કેલીમાંથી બચાવ થાય છે. શનિવારે ભેંસને ચારો નાંખવાથી પણ શનિની પીડામાંથી મુક્તિ મળે છે અને રોજરોજ કાગડાને ખવડાવો તો પિતૃદોષમાંથી મુક્તિ મળે છે.

સાહિત્યમાં કાગડાને માટે 'કાક' અને 'કાગ' એ શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. આપણે આ બંનેને પર્યાયવાચી સમજીએ છીએ. પરંતુ 'કાક' એટલે ઘરઆંગણે આવતો કાગડો અને 'કાગ' અર્થાત્ જંગલી કાગડો એવો અર્થ છે. 'વસન્તરાજ'માં કાગડાની પાંચ પ્રકારની જાતિનું વર્ણન પ્રાપ્ત થાય છે. તે આ પ્રમાણે છે -

'ये ब्राह्मणक्षत्रिय वैश्य शूद्राः काका भवन्त्यजपञ्चकास्ति ।'

અર્થાત્ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર, અને અંત્યજ એ પાંચ જાતિના કાગડાઓ સ્વભાવ અનુસાર ફળ આપનારા હોય છે. તેઓનું વર્ણન ઋષિઓએ જે રીતે કર્યું છે તે અનુસાર લક્ષણ સહિત ઓળખ આપવામાં આવે છે.

જે કાગડો બહુ જ મોટો, મોટી ચાંચવાળો, કર્કશ બોલનારો, કાળા રંગનો હોય છે તે બ્રાહ્મણ જાતિનો હોય છે. પીળી આંખોવાળો તથા નીલા-પીળા મિશ્રિત વર્ણવાળો, લૂખા શબ્દો બોલવાવાળો, અતિશય શૂરવીર કાગડો ક્ષત્રિય વર્ણનો હોય છે. પીળા-નીલા રંગ મિશ્રિત કંઈક સફેદીયુક્ત નીલી ચાંચવાળો અત્યન્ત રૂક્ષ શબ્દ બોલનાર કાગડો વૈશ્ય જાતિનો કહેવાય છે. રાખોડી રંગવાળો, દુર્બળ, ચંચળ સ્વભાવથી યુક્ત, ઘણા જોરપૂર્વક બોલનારો કાગડો શૂદ્ર જાતિનો હોય છે અને વિશેષ કરીને શુષ્ક, નાના મુખવાળો, નિર્ભય, લાંબા સમય સુધી બોલનારો એવો કાગડો અંત્યજ જાતિ સ્વભાવવાળો હોય છે. કાળો કાગડો બ્રાહ્મણોને ગ્રાહ્ય છે, એવા કાગડા નિશ્ચયપૂર્વક ગ્રાહ્ય છે, એનાથી વધીને કાળા ગળાવાળા કાગડાનો વિચાર કરવો જોઈએ. સફેદ અને અદ્ભુત જોવામાં આવતા કાગડા નિંદિત છે. એનું ફળ તત્કાળ દિન-૩, દિન-૮, દિન-૧૦, દિન-૧૫માં પાંચ પ્રકારની કાગડાની જાતિ ક્રમથી ફળદાયક થાય છે.

આપને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે - ભારતીય સાહિત્યમાં વિરહિણી નાયિકાઓએ પ્રિયતમ સુધી સંદેશો પહોંચાડવા માટે કાગડાને પોકાર કર્યો છે. કાગડાઓનું કાંવ કાંવ જગપ્રસિદ્ધ છે. એની કેટલીક કહેવતો પણ બની છે. સૂર્યોદય થતાની સાથે જ કાગડાઓ પોતાનો રાગ આલાપવા લાગે છે. કવિ કાલિદાસે વર્ણન કર્યું છે કે -

'तिमिरदस्तनो हन्ति शंका शंकित मानसः ।
वयंकाकाः वयं काकाः इति जल्पन्ति वायसाः ॥'

અર્થાત્ સવાર થતાં જ તિમિરહન્તા સૂર્ય અંધકારનો ગ્રાસ કરવા માંડે છે. કાગડાઓને શંકા છે કે - તિમિર વર્ણ(કાળા રંગ)ને અંધકાર સ્વરૂપ સમજીને સૂર્ય આપણને ગ્રસી ન લે. એટલા માટે બધા કાગડાઓ સમવેત સ્વરમાં અમે કાગડાઓ છીએ, કાક છીએ એવો કલબલાટ કરી મૂકે છે.

પ્રાચીન કાળથી કાગડો એક ઉપેક્ષિત પક્ષી છે. પરંતુ ઊંડાણપૂર્વક એના જીવનનું અધ્યયન કરવાથી જાણવા મળશે કે કાગડાની જાતિમાં જે સદ્‌ગુણો છે, જે અતીન્દ્રિય શક્તિઓ છે તે મનુષ્યોને પણ દુર્લભ છે.

કાગડો દીર્ઘજીવી, બુદ્ધિમાન, ધીર ગંભીર અને સંવેદનશીલ પ્રેમાળ પક્ષી છે. કાગડાનું આયુષ્ય સામાન્ય રીતે ૨૭૦ થી ૪૦૦ વર્ષ સુધીનું માનવામાં આવે છે. યોગશાસ્ત્રમાં જણાવેલ કાકીમુદ્રા કરવાથી સાધક પોતાનું આયુષ્ય લંબાવી શકે છે.

કાગડો જ્યાં નિવાસ કરશે ત્યાંથી અજ્ઞાન, મૃત્યુ અને કામ દસ કોસ ભૂમિ દૂર રહેશે. સર્વપ્રાણીઓમાં કાગડો ન્યૂનતમ કામુક છે અને ફક્ત સૃષ્ટિને આગળ વધારવા માટે પોતાના શતાયુ જીવનકાળમાં માત્ર એકવાર સંતાનોત્પત્તિ કરે છે. ત્યારપછી નર-કાગડામાં વીર્ય ઉત્પાદન જ થતું નથી અને કાગડાની માદા પ્રજાતિ(કાગડી)માં તો એક વાર ઈંડાં મૂક્યાં પછી ગર્ભાશય જ પડી જાય છે. કાગડો બહુ જ ખતરનાક પ્રાણી પણ છે, કેટલીક વાર તે પોતાનાં ઈંડાં બીજાં પક્ષીઓના માળામાં મૂકી આવે છે. તેઓ જ તેનું પાલન કરે છે અને ઉચિત સમયે કાગડો પોતાનાં બચ્ચાંને લઈ આવે છે. સર્વથી અધિક પ્રેમ કાગડો પોતાનાં બચ્ચાંને કરે છે, પોતાની કાક જાતિને કરે છે.

મા ધૂમાવતીના સાધકો સાથે પણ આવું જ વર્તન માતા ધૂમાવતી કરે છે. મા ધૂમાવતીના સાધકને બ્રહ્માંડની કોઈ તાકાત દંડ દેવા શક્તિમાન થતી નથી. માતા ધૂમાવતી પ્રગાઢ પ્રેમ પણ કરે છે, સાધકોને કઠોર દંડ પણ કરે છે છે. ધૂમાવતી સાધકનું મૃત્યુ ધૂમાવતી ઇચ્છે છે ત્યારે જ થાય છે. આ એ જ શક્તિ છે કે જે સાધકને વિશ્વવિજયી પણ બનાવે છે.

કાગડાને એક રોટલીનો ટુકડો મળે તો તેને પોતાના સાથીઓને બોલાવીને વહેંચીને ખાય છે. કોઈ કાગડાનું મૃત્યુ થતાં જ સેંકડો કાગડાઓ મિનિટમાં ભેગા થઈ જાય છે અને શોકાતુર થઈ જાય છે, મૃત્યુનો માતમ મનાવે છે. બધા કાગડાઓ ભેગા થઈને મૃતકાકના અંતિમ સંસ્કાર પણ કરે છે. કાગડાની હત્યા કરનાર દોષી હત્યારાને તઓ ભેગા મળી દંડ પણ કરે છે. તેમની પોતાની એક પંચાયત હોય છે અને દોષિત કાગડાને દંડ પણ કરે છે.

વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ પણ કાગડાને એક વિકસિત પક્ષી માનવામાં આવે છે. કાગડાના સ્વભાવમાં ભોળપણ પણ દેખાય છે. ન જાણે ક્યારથી આ ભોળું પક્ષી ધૂર્ત કોયલના હાથે ઉલ્લુ બનતું આવ્યું છે ! એ બિચારો કાગડો માત્ર કોયલનાં બચ્ચાંને સેવે છે, એટલું જ નહીં તે બચ્ચાંને પોતાનાં સંતાનની માફક પાળીને મોટાં પણ કરે છે. અહીં જ માતા ધૂમાવતીની મમતાનું રહસ્ય તેના વાહક કાગડાની યોનિમાં પ્રગટ થતું અનુભવાય છે. કાગડો કોયલનાં બચ્ચાંને એટલો પ્યાર કરે છે કે જેટલો તે પોતાનાં સંતાનને કરે છે, તેનાથી પણ અધિક. પયગમ્બર હજરત મુહમ્મદને કોણે દૂધ પાયું અને કોણે પાલન કર્યું. તેઓ બે માસના હતા ને પિતા ગુજરી ગયા. માતાનું દૂધ સુકાઈ ગયું હતું. ધાવે

દૂધ પાયું. છ વર્ષના થયા તો માતા પણ મરી ગઈ. ધાવ માતાએ જ પાલન પોષણ કર્યું. ભગવાન બુદ્ધને માતાનું દૂધ ન મળતાં ધાવ માતાએ ઉછેર કર્યો. 'દેવકીના ઉદરથી જન્મ લેનાર કૃષ્ણએ પણ યશોદાનું દૂધ પીધું, કહેવાય છે કે માતા કૌશલ્યાના ઉદરથી જન્મ લેનાર રામચંદ્રજીને કૈકેયીએ દૂધ પાયું. જાનકી સીતા ભૂમિપુત્રી હતાં તેમનું પાલન રાજા જનકે કર્યું. આજ તો છે 'विलम्बित पयोधरा' ધૂમાવતીનું રહસ્ય.

માતા ધૂમાવતી વિલંબિત પયોધરા થઈને જનેતાનું દૂધ અપ્રાપ્ય બનાવે ત્યારે બીજી બાજુ કોઈપણ વર્ણની જાતિભેદ વિનાની વિવર્ણા ધાવ બનીને પાલન-પોષણ પણ કરે છે. તે ક્યારેક ચંચલા, દુષ્ટ સ્વભાવને ધારણ કરનારી દુષ્ટા સ્વરૂપને પ્રગટ કરે છે. કાર્યસિદ્ધિમાં દીર્ઘકાલ અવરોધ નાંખનારી દીર્ઘા અને મલિન વસ્ત્ર ધારણ કરનારી મલિનામ્બરા પણ બને છે. તે વિમુક્ત પક્ષીની માફક સ્વયંમુક્તા સ્વૈરવિહારિણી અને મોક્ષદાત્રી છે, તે રુદ્રની સંહારક શક્તિ રુદ્રા નામક વિરલ શક્તિ છે. તે વિધવા એટલે પતિ વગરની છતાં જીવનમાં એકલી ઝઝૂમનારી વિરલદ્વિજા શક્તિ(પક્ષીની માફક વિચરનારી) છે. એક દ્વિજ સ્વરૂપ કાગડાને વાહન સ્વરૂપે સ્વીકારી પોતાના રથની ધ્વજામાં સ્થાન આપી 'કાકધ્વજ રથારૂઢા કહેવાયાં તે ઘણું જ યોગ્ય છે. કાગડાના સમાન એકજૂટતા, બંધુપ્રેમ, વાત્સલ્યભાવ, બુદ્ધિમતા, ધૂર્તતા, દૂરદર્શિતા, ભોળપણ આદિ ગુણોનું સંમિશ્રણ અન્ય કોઈ પ્રાણી-પક્ષીમાં જોવા મળતું નથી. કાગડો બેહદ વિચિત્ર સ્વભાવનું પંખી છે.

ભક્ત કવિ સૂરદાસજીએ કાગડાને કૃષ્ણના પ્રિય પક્ષી તરીકે ઓળખાવેલ છે. તેમણે લખ્યું છે કે - કૃષ્ણના વ્રજ છોડવાના વિરહમાં વ્રજબાળાઓની સાથોસાથ કાગડાઓએ પણ અન્ન-જળનો ત્યાગ કરી દીધો હતો. તો પછી આવા વિલક્ષણ પક્ષીની ઘૃણા શા માટે ? ખરેખર તો કાગડા જનજીવનનાં અભિન્ન અંગ છે. કોઈ હિન્દીભાષી કવિએ લખ્યું છે કે -

જનજીવન કે સાથી કૌવે
નહીં કલ્પના કે, સ્વપ્નોં કે
લોગોં મેં રહને વાલે
ગાંવ ગાંવ કે, ઘર ઘર કે તુમ
પહચાને, ચિરવાસી કૌવે,
જનજીવન કે સાથી કૌવે
શુક, પિક, પાતક, હારિલ કે સમ
દૂર નહીં રહતે હમ સે તુમ
કરતે કઠિન, કઠોર પરિશ્રમ
મધુપાયી, ન વિલાસી કૌવે
જનજીવન કે સાથી કૌવે.

આવા જનજીવનના સાથી કાગડાઓ એક જ આંખવાળા હોય છે એમ કહેવાય

છે. પરંતુ કાગડાની આંખનો ડોળો એક જ હોય છે. તે જે બાજુની આંખમાં ફરે તે બાજુ તે જોઈ શકે છે. આને માટે એક પ્રચલિત કથા પણ છે કે -

એકવાર ચિત્રકૂટના વનવાસકાળ દરમિયાન ભગવાન રામ સીતાજીના ખોળામાં માથું મૂકીને સૂઈ ગયા હતા. તે દરમિયાન ઈન્દ્રનો પુત્ર જયંત કાગડાનું રૂપ ધારણ કરી ત્યાં આવ્યો અને સીતાજીના સ્તન (માતૃ અંગ) પર ચાંચ મારી, તેમાંથી લોહીનાં ટીપાં પડતાં રામજી જાગી ગયા અને ખૂબ જ ક્રોધ કરી જયંતની ઉદ્ધતાઈની સજા આપવા ભગવાન રામે દર્ભની શલાકા ઉપર ઈષિકાસ્ત્રનો મંત્રપ્રયોગ કરીને છોડ્યું. આ ઈષિકાસ્ત્રનો પ્રયોગ ભગવાન વિષ્ણુ જ જાણે છે એમ કહેવાય છે. ઈષિકાસ્ત્ર ખૂબ જ શક્તિશાળી અને અજોડ છે. આધુનિક મિસાઈલની માફક તે જેની પાછળ પડી જાય તેને છોડતું નથી. જયંત પણ ઈષિકાસ્ત્રથી ખૂબ જ ભયભીત થયો અને તેનાથી બચવા માટે અન્ય દેવતાઓની સહાયતા માંગી. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ અને ઈન્દ્રએ સહાયતા કરવાની ના પાડી. છેવટે તેણે ભગવાન રામના શરણમાં જ આવવું પડ્યું.

ભગવાન રામે ઈષિકાસ્ત્રની પણ મર્યાદા રાખવી જરૂરી હોઈ એક શરત મૂકી જયંત સમક્ષ અને કહ્યું કે - એક અંગનો ભંગ તો કરવો જ પડશે તો જ તારો બચાવ થશે. પછી જયંત કબૂલ થતાં રામે ઈષિકાસ્ત્ર રૂપ દર્ભની સળી વડે જયંત કાગડા રૂપમાં આવેલો તેની એક આંખ ફોડી નાંખી. આ દિવ્ય શક્તિના પ્રભાવથી માત્ર જયંત જ નહીં પરંતુ સમગ્ર કાગજાતિની એક આંખ જતી રહી. કાગડો એક આંખવાળો હોવા છતાં ખૂબ જ ચપળ અને ચકોર પક્ષી છે, તે કોઈનો મિત્ર નથી હોતો. તેનો દેખાવ, અવાજ અને ભોજન દરેક અરુચિકર હોય છે. તે પર્યાવરણનો રક્ષક અને ભવિષ્યદ્રષ્ટા પણ છે.

શુકનશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કાગડાનું ઘણું જ મહત્ત્વ છે. રાજસ્થાનમાં ઋષિપંચમીના દિવસે સ્ત્રીઓ ઉપવાસ કરે છે. ભાત બનાવી કાગડાને પીરસે છે અને જ્યાં સુધી કાગડો તેમાં ચાંચ મારે નહીં ત્યાં સુધી તે સ્ત્રીઓ જમતી નથી. તે ભાતમાં કાગડો ચાંચ મારે પછી જ વ્રતવાળી સ્ત્રી જમે છે.

વનૌષધિનું પણ કાગડાને અદ્‌ભુત જ્ઞાન હોય છે. ચિતાવરની લાકડી, જેના સ્પર્શમાત્રથી મોટાંમોટાં તાળાં ખૂલી જાય છે તેને માત્ર કાગડો જ ઓળખી શકે છે.

કાક ભુશુંડીજી અને ધૂમાવતી

શિવ અને શક્તિના સાયુજ્ય પર સમસ્ત બ્રહ્માંડ ચાલે છે. પરંતુ એ બંનેના વિભાજનથી ત્રીજી શક્તિનો ઉદય થાય છે, તેનું નામ છે ધૂમાવતી. આ બ્રહ્માંડથી સર્વથા ગોપનીય શક્તિનું ચરિત્ર છે. આ બંધન મુક્તતા અને મોક્ષની સ્થિતિ છે. આ સિદ્ધાંતને વૈજ્ઞાનિકોએ સમજવા માટે જે પ્રયત્નો કર્યા તેના આધારે તત્ત્વના વિઘટન પછી પ્રાપ્ત સૂક્ષ્મતમ અંશ, જેને આપણે અણુ, પરમાણુ, ઈલેક્ટ્રોન, પ્રોટોન તરીકે ઓળખીએ છીએ,

તે લિંગાકાર અને સાક્ષાત્ શિવવિગ્રહ છે. શક્તિ તેની આસપાસ પરમ સૂક્ષ્મ અવસ્થામાં સંચાલિત છે. તેને અલગ કરી ભીષણ પ્રલયકારી અસ્ત્ર-શસ્ત્રોનું નિર્માણ થયું. અર્થાત્ તત્ત્વરૂપમાં તત્ત્વજ્ઞાન દ્વારા પ્રલયકારી પ્રચંડ શક્તિ ધૂમાવતીનું અનુસંધાન કર્યું.

સૃષ્ટિના પ્રલયકાળે સૂર્યોદરી ભગવતીના પ્રચંડ ઉદરમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્રો, તારાગણ, અગ્નિ, વાયુ, ભૂમિ, જળ બધું જ ભક્ષ્ય બની જાય છે. તો પછી ઋષિ-મુનિઓ, દેવતાઓ કોઈ જ તેના ભક્ષણમાંથી બચી શકતું નથી. બ્રહ્માંડમાં એકને એક દિવસ આપણે પણ કોઈના ભક્ષ્ય બનવાનું છે. આપણને અભક્ષ્ય રહેવાથી શું ફાયદો ! આપણે કોઈકના ભક્ષ્ય બનીએ તો આપણે કોઈકને તૃપ્તિ આપી શકીએ. આપણું લક્ષ્ય કોઈકના સર્વોત્તમ ભોજ્ય પદાર્થ બનવાનું હોવું જોઈએ. જન્મેલાને એક દિવસ મરવાનું જ છે એ સનાતન સિદ્ધાંત છે. તો પછી મને ઉદરસ્થ કરનાર તૃપ્ત થઈ શકે, એટલે કોઈને તૃપ્ત કરવા એ આપણું કર્તવ્ય છે એમ માનવું શું ખોટું છે ?

પરંતુ જ્યાં પ્રલયકારિણી ધૂમાવતી મહાવિદ્યાની વાત કરતા હોઈએ ત્યારે 'काकध्वज रथारूढा' ધૂમાવતીના રથ ઉપર ધ્વજ ઉપર સ્થાન પામનાર અને ધૂમાવતીનું વાહન બનનાર કાગડો કોણ હોઈ શકે ? એવો વિચાર સહજપણે આવે જ. યુગ-યુગાંતરના વિનાશ અને કલ્પોની ઘટનાઓના સાક્ષી એવા કાક-ઋષિ, જે કાક ભુશુંડીજી તરીકે ઓળખાય છે. કાક યોનિ પ્રાપ્ત અમર કાક એટલે કાક ભુશુંડીજી ધૂમાવતી રથના વાહક છે, જે યુગો અને કલ્પોની ઘટનાના પ્રત્યક્ષ દ્રષ્ટા છે. એને કોઈ સામાન્ય કાગડો(કાક) સમજવાની ભૂલ ન કરે.

વસિષ્ઠજી સાથેના સંવાદ પ્રસંગમાં 'યોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ' નામક ગ્રંથમાં કાક ભુશુંડીજી વસિષ્ઠ મહર્ષિને કહે છે કે -

''હે વસિષ્ઠજી ! હવે તમે બ્રહ્માના પુત્ર છો. પૂર્વકાળમાં અષ્ટમ સર્ગમાં તમે મને મળેલા છો. હવે હું તમારા આઠ જન્મને યાદ કરું છું. કોઈ સર્ગમાં તમે આકાશથી ઉત્પન્ન થાઓ છો, કોઈમાં જળથી ઉત્પન્ન થાઓ છો, કોઈમાં પવનથી ઉત્પન્ન થાઓ છો, કોઈમાં પર્વતથી ઉત્પન્ન થાઓ છો અને કોઈમાં અગ્નિથી ઉત્પન્ન થાઓ છો. હે મુને ! આ પૃથ્વી, પાંચ પૂર્વ સૃષ્ટિમાં સમુદ્રમાંથી કૂર્મરૂપ ભગવાને પાંચ વાર કાઢી છે, તે મેં જોઈ છે. આ સમુદ્રને સંપૂર્ણ ઔષધિનો રસ પામીને દેવતા તથા અસુરોને પાંચ વાર મંથન કરતાં મેં જોયા છે. હિરણ્યાક્ષ અસુરને આ પૃથ્વીને ત્રણ વાર પાતાળમાં લઈ જતાં મેં જોયો છે. શ્રીવિષ્ણુ ભગવાને, જમદગ્નિથી રેણુકાના પુત્ર થઈને મારા દેખતાં જ છઠ્ઠી વાર ક્ષત્રિઓનો ક્ષય કરેલ છે. હે મુનિ ! એકસો કળિયુગમાં વિષ્ણુના બૌદ્ધાવતાર સો વાર મેં જોયા છે. ત્રીસ વાર ત્રિપુરાસુરોનો ક્ષય, બે વાર દક્ષયજ્ઞનો નાશ અને દસ વાર શંકરથી ઇન્દ્રનો વિનાશ થતાં મેં જોયો છે, જેમાં પરસ્પર જ્વરોનું યુદ્ધ થયેલ છે એવો શંકર અને વિષ્ણુ વચ્ચેનો અંદરોઅંદર બાણાસુર માટે સંગ્રામ થતાં મેં આઠ વાર જોયો છે.

યુગોના પ્રલયથી ઉલટપલટ થયેલ છે અને તેથી પુરુષોની બુદ્ધિ ન્યૂનાધિક થવાથી ક્રિયાકાંડના અનેક ભેદોએ કરીને વેદોની ઉલટપલટ પણ મેં જોઈ છે. હે મુને ! આ રામાયણ નામનો ઇતિહાસ, સો લાખ વાર જ્ઞાનશાસ્ત્રનું હું સ્મરણ કરું છું; કે જેની અંદર જ્ઞાન, હાથમાં ફળની માફક છે. તેમાં રામચંદ્રજીની માફક વ્યવહાર કરવો અને રાવણની પેઠે વ્યવહાર ન કરવો એ સઘળું વાલ્મીકિ મુનિએ પ્રથમ રચી મૂક્યું છે, આગળ પાછું પણ રચાશે અને વળી ફરી બનાવાશે. તેને તમે તત્ત્વ કરીને જાણશો. હે મુને ! વાલ્મીકિ નામનો જીવ અથવા બીજો કોઈ વાલ્મીકિય રામાયણ હવે વારંવાર કરે છે, તે ભૂલી જાય છે, વળી ફરી તે રચાવે છે. જાણે કે કદાચ આગળનો જ બનાવેલ મળી જતો હોય નહીં ! હે મુનિરાજ ! આ મહારામાયણની તુલ્ય બીજો મહાભારત નામનો ઇતિહાસ, વ્યાસ નામના જીવને અથવા બીજા કોઈ જીવને પ્રથમનો વિસ્મરણ થયેલો સાતમી વાર ફરી રચે છે. શ્રી રામચંદ્ર નામનો વિષ્ણુનો અવતાર રાક્ષસોના ક્ષય માટે હવે અગિયારમી વાર જન્મ લેશે.

હે બ્રહ્મન્ ! વિષ્ણુ ભગવાન નૃસિંહરૂપ ધારણ કરીને ત્રિલોકને પીડા કરવાવાળા હિરણ્યકશ્યપુ દૈત્યને જેમ સિંહ મદવાળા હાથીને મારે છે તેમ આ ત્રીજી વાર મારવા લાગ્યા. હે મુને ! પૃથ્વીનો ભાર દૂર કરવા વસુદેવને ઘેર વિષ્ણુનો હવે સોળમો અવતાર થશે. આ જગતની ભ્રાંતિ સાચી કદાચિત પણ નથી, ને જે કદાચિત દેખાય છે તે પણ જળના પરપોટાની માફક મિથ્યા જ જણાય છે. કળિયુગમાં સત્યયુગના આચારને યાદ કરું છું અને સત્ય યુગમાં કળિયુગના આચારને યાદ કરું છું. કેટલાક સર્ગ વેદોથી રહિત અને વેદોના અર્થોથી રહિત પોતાની ઇચ્છાથી વર્તમાન થયેલાને યાદ કરું છું હે બ્રહ્મન ! કેટલાક સર્ગ મનના મનન વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થયેલાને યાદ કરું છું અને પૃથ્વીના વિકારથી રહિત થઈ પવનરૂપ થયેલા એવા દસ સર્ગો યાદ કરું છું.

હે બ્રહ્મન ! એવી રીતે જગતની અનેક સમસ્ત રચના મૂઢતાયુક્ત છે, તેથી સારી નથી. તેમજ આ પદાર્થ સર્વે જ કલ્પના કરતાં ઘણાં દુઃખ દેવાવાળા છે. માટે તેમાં મહાત્મા પુરુષ સ્થિરતા કેવી રીતે માને ?"

આ છે કાકભુશુંડીજી પક્ષીરાજે વસિષ્ઠને સંભળાવેલ યુગ-યુગાન્તરનું દર્શન. હવે પ્રશ્ન એ ઉત્પન્ન થાય કે કાક ભુશુંડીજી કોણ ? અને તેને મનુષ્ય, દેવ-દાનવનું શરીર ન હોવા છતાં કાક યોનિ(કાગડાના શરીર)માં આ બધું જ્ઞાન કેવી રીતે થયું ? અને કાક યોનિ મળવાનું કારણ શું ? આ પ્રશ્નો હવે આગળ વિચારીએ, તે માટે કંઈક રસપ્રદ કથાઓ જાણવી જરૂરી છે.

વિદેહરાજ બહુલાશ્વને દેવર્ષિ નારદજી જણાવે છે કે પ્રથમ સ્વાયંભુવ મન્વન્તરમાં વેદશિરા નામના મુનિ વિંધ્યાચળના એક ભાગમાં તપસ્યા કરી રહ્યા હતા. તેની બાજુમાં તપ કરવાની ઇચ્છાથી અશ્વશિરા પણ આવી ગયા. એમના ઉપર સાપની માફક ફૂંફાડા મારતા હોય તેમ વેદશિરાએ કહ્યું કે-

'હે બ્રાહ્મણદેવ ! શું સમગ્ર વિશ્વમાં આપને તપસ્યા માટે કોઈ સ્થાન મળતું નથી, જ્યાં આપ તપ કરી શકો ? આ ઠીક નથી લાગતું. આથી મારા એકાન્તનો ભંગ થશે.'

આ વાતથી અશ્વશિરા પણ બગડ્યા અને કહેવા લાગ્યા – 'મુનિશ્રેષ્ઠ ! આ તમામ ભૂમિ મહાવિષ્ણુ ભગવાન નારાયણ માધવની છે અને એટલા માટે એનું નામ 'માધવી' છે. આ કોઈ મારા કે આપના બાપદાદાની મિલકત નથી. ખબર નથી કે, આ અગાઉ કેટલાયે ઋષિઓએ અહીં તપ કર્યું છે ? આપ આ બધું જાણતા હોવા છતાં સાપની માફક ફૂંફાડા મારી રહ્યા છો. આપે તો સાપ બનીને રહેવું જોઈએ. જાવ, આપ સર્પ બની જાવ અને ભગવદ્‌વાહન ગરુડથી આપને પૂરો ભય રહેશે.'

આ સાંભળીને વેદશિરાજીએ કહ્યું કે 'તમે તો જાણે આ દુરભિપ્રાયથી જ ઘૂમતા અહીં આવ્યા હતા. નાની-નાની વાતો પર આટલો ક્રોધ તથા તપોનાશનો ઉદ્યમ ? આ તમારું કામ કાગડા જેવું છે. એટલે તમે આ પૃથ્વી પર શબ્દ કરવામાં કાગડા જેવા છો, 'कार्यार्थी काक इव कौ त्वं काको भवदुमति । (गर्गसंहिता २/१०/१) એટલે તમે કાગડા જ થઈ જાવ.'

તેઓ બંનેની દુઃખદ સ્થિતિ જોઈ ને દયાળુ ભગવાન ત્યાં પ્રગટ થઈ ગયા અને વેદશિરાને આગલા જન્મમાં કાલીય નાગ થઈને સ્વચરણ લાભનું તથા અશ્વશિરાને કાકભુશુંડી થવાનું આશ્વાસન આપ્યું.

साक्षात् काकभुशुण्डोऽभूद् योगीन्द्रो नीलपर्वते ।
रामायणं जगौ यो वै गरुडाय महात्मने ॥

(गर्गसंहिता, वृंदावन खण्ड-१०/१५-१६)

અશ્વશિરા ત્યારે નીલ પર્વત પર સાક્ષાત્ યોગીરાજ કાકભુશુંડીના રૂપમાં જન્મ્યા, જેમણે મહાત્મા ગરુડને રામાયણની કથા સંભળાવી હતી.

કાકભુશુંડીની અન્ય અનેક જન્માન્તરોની કથા માનસના ઉત્તરકાંડમાં છે, જે 'યોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ'માં ભુશુંડાખ્યાનમાં કાકભુશુંડીના જન્મનું વૃત્તાંત છે તે અન્ય પ્રકારનું છે.

અગાઉના કલિયુગમાં કાકભુશુંડી અયોધ્યામાં શુદ્ર જાતિમાં જન્મ્યા હતા. ત્યારે તેને ધર્મ, કર્મનું કોઈ જ્ઞાન નહતું. અયોધ્યાની પુણ્યભૂમિ વિશે પણ તેઓ કંઈ જ જાણતા ન હતા. ધર્મમાં કે ઈશ્વરમાં કોઈ શ્રદ્ધા ન હતી. તેમણે સેવક તરીકે કાર્ય કર્યું. તે જન્મ પૂરો થતાં મૃત્યુ બાદ પૂર્વના પુણ્યયોગે બીજો જન્મ બ્રાહ્મણ કુળમાં થયો. પરંતુ તેઓ દરેક વાતનું પ્રત્યક્ષીકરણ માંગતા રહ્યા, જિજ્ઞાસુની માફક પ્રશ્નો કરતા રહ્યા. તેઓ આજીવન નાસ્તિક હતા. પ્રશ્નકર્તા, જિજ્ઞાસુ અને ઈશ્વરની શોધ કરનારા બધા પૂરેપૂરા નાસ્તિક જ હોય છે. આસ્તિકતા પ્રાપ્ત કરવી એ સર્વથી દુર્લભ સ્થિતિ છે. અયોધ્યામાં દુષ્કાળ પડ્યો એટલે ઘૂમતા ફરતા કાકભુશુંડીજી ઉજ્જૈનમાં આવી ગયા, ભગવાન મહાકાલના શરણમાં. નાસ્તિક કાકભુશુંડીજીએ એક બ્રાહ્મણનું શરણું લીધું. બ્રાહ્મણ ખૂબ

જ દયાળુ અને શિવભક્ત હતો. તેણે કાકભુશુંડીજીને દીક્ષા આપી શિવમંત્ર જપ કરવા માટે કહ્યું એટલે શિવમંદિરમાં જઈ તેમણે આડંબરથી શિવ જપ કરવા માંડ્યા. પણ ગુરુનું કહ્યું માનતા નહીં, તેઓ જપ કરતા હતા ત્યારે ગુરુજી પધાર્યા પરંતુ તેમને પ્રણામ પણ કર્યા નહીં. બિચારા ગુરુજી કંઈ પણ બોલ્યા નહીં. પરંતુ મહાદેવજીએ પ્રગટ થઈ શ્રાપ આપ્યો અને ત્યાંથી તેને ભગાડી મૂક્યા. ફરતાં ફરતાં તેમને લોમશઋષિનો ભેટો થઈ ગયો. તેમની સાથે ભુશુંડીજી રહેવા લાગ્યા અને દરેક વખતે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણની વાતો જ કરતા રહ્યા. અને ઈશ્વરને પ્રત્યક્ષ બતાવો એજ તેનું રટણ હતું. તેમણે ઈશ્વરનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન માટે હઠ પકડી. એક દિવસ લોમશઋષિ ખિજાયા અને તેમને 'કાગડો થઈ જા' એવો શ્રાપ આપ્યો. તો પણ ભુશુંડીજીએ પોતાનો મત છોડ્યો નહીં. આખરે ઋષિ લોમશે દ્રવિત થઈને કહ્યું કે- 'મારો શ્રાપ નિષ્ફળ નહીં થાય, તારો કાકયોનિમાં અવશ્ય જન્મ થશે અને તને અયોધ્યામાં શ્રીરામચંદ્રના રૂપમાં પ્રત્યક્ષ પ્રભુનાં દર્શન થશે.'

હવે કાક-યોનિમાં ભુશુંડીજી ક્યારે કેવી રીતે જન્મ ધારણ કરે છે તેની કથા 'યોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણમાં વર્ણવી છે તે જાણીએ.

કાકભુશુંડીજી મહર્ષિ વસિષ્ઠજીને કહે છે, મારા જન્મની કથા તમને કહું છું તે સાંભળો-

'હે મુનિ મહારાજ ! વિજયા, જયંતી, અપરાજિતા, સિદ્ધિ, રક્તા, ઉત્પલા અને અલંબુસા એ શંકરની આઠ યોગિની છે. તે યોગિનીઓ પરમાનંદ સમાધિ માટે વામમાર્ગથી તુંબરૂ નામના ભૈરવની પૂજા કરતી હતી. પોતાનાથી થયેલ શિવજીના અનાદરના ફળથી તેમનામાં જ્ઞાનદષ્ટિનો પ્રતિબંધ થવાથી તે અષ્ટમાતૃકાઓ પોતાનો પ્રભાવ બતાવવા ભોજનાર્થે શંકરને યજ્ઞમાં બલિપ્રદાનમાં પશુની માફક પાર્વતીને મારીને દેવા લાગી અને વળી ફરીથી પાર્વતીને સજીવન કરીને શંકર સાથે તેમના વિવાહ કરવા લાગી. એમ કરીને શિવજીને પ્રસન્ન કરતી હતી. તેમાં અલંબુસા નામની યોગિનીના વાહન ચંડકાક મદ્યપાન કરવાથી ઉન્મત્ત થઈ તેમના માંની એક સપ્ત બ્રહ્માના રથની હંસિની સાથે તેણે સંગક્રીડા કરી, જેથી તેને એકવીસ પુત્ર ઉત્પન્ન થયા. તે બ્રહ્માણીની આરાધનાના પ્રસાદથી સર્વ આત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયા.'

આત્મજ્ઞાની પુત્રોને તેમના પિતા ચંડકાકે નિવાસસ્થાન બતાવ્યું, તે સર્વે ચિરંજીવી થયા તેમજ પરમપદને પામ્યા. તે એકવીસ ભાઈઓમાં હું ભુશુંડી કાક નામે છું, પરમેશ્વરીની કૃપાથી અત્યંત ચિરંજીવી છું, જીવન્મુક્ત છું. ભયનું નિમિત્ત પ્રાપ્ત થવાથી હું પણ ભયરહિત છું. જગતની માયાને પણ જોઈ શકું છું. પિતાએ બતાવેલ કલ્પવૃક્ષના લતામંદિરમાં નિવાસ કરું છું અને કાળક્ષેપ કરી આનંદથી રહું છું. હે મુને ! જેવી રીતે મંદરાચલ પર્વતના ભ્રમણથી ક્ષીરસાગર ક્ષીરની લહેરોથી પૂર્ણ થયેલ છે તેવી રીતે તમારા આવવાથી હવે હું આનંદથી પૂર્ણ મગ્ન થયો છું.'

અહીં ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવી બાબત એ છે કે કાકભુશુંડીજીના પિતા ચંડકાક અલંબુસા

નામક યોગિની માતૃકાનું વાહન છે તો એ કાકભુશુંડીજી જે મહાયોગિરાજ યુગાન્તરની ઘટનાના દૃષ્ટા છે. માતા ધૂમાવતીનું વાહન બને તેમાં કશું જ અનુચિત નથી. તેની ચિરંજીવતા અખંડપણે ધૂમાવતી સાથે જોડાયેલી રહેશે એમાં મને શંકા નથી. સામાન્ય કાક ધૂમાવતી શક્તિનું સંચાલન કરી જ શકે નહીં, એ માટે કાક ભુશુંડીજી જ યોગ્ય છે.

સૂર્પહસ્તા ધૂમાવતી

ભગવતી ધૂમાવતીએ પોતાના હાથમાં સૂપડું(સૂપ) ધારણ કરેલું છે એટલે ધૂમાવતી સૂર્પહસ્તા પણ કહેવાય છે. હાથમાં સૂપડું ધારણ કરવાથી ધૂમાવતીનું સ્વરૂપ ઘણું જ વિચિત્ર અને રહસ્યમય બની જાય છે. સૂપડામાં અનાજ નાંખો અને વિશિષ્ટ રીતે હલાવો એટલે કચરો અને ખરાબ અનાજ તરત જ સારા અનાજથી અલગ અલગ થઈ જાય છે. અન્નની ઉત્તમત્તા ટકાવી રાખવા માટે ખેડૂત પવનની દિશાને ધ્યાનમાં લઈ સૂપડામાં અનાજ ભરી હલાવતા હલાવતા અનાજને એક પાથરણા ઉપર ઊંચેથી નીચે નાખે છે, જેને વા દેવો કહેવાય છે. આમ અનાજને વાયુનો સંયોગ થવાથી કચરો છૂટો પડી હલકા અનાજ સાથે મેદાનમાં ઊડી જાય છે અને વજનદાર અનાજના દાણા સાફ થઈ પાથરણા ઉપર એકત્ર થાય છે. આમ કચરાની સાફસૂફ કરવામાં વપરાતું સૂપડું સાફસૂફી અને છાનબીન(ચાળણક્રિયા)નું સાધન છે. સંસારમાં પણ અનેક પ્રકારનાં પ્રદૂષણ અને કચરાઓ કાળ અને કર્મના દોષને કારણે સર્જાતા રહે છે, જે સમાજ અને પ્રાણીજીવનને માત્ર હાનિકર્તા નીવડે છે. આવા કચરા અને પ્રદૂષણ દૂર કરવા માટે જ ભગવતી ધૂમાવતી પોતાના હાથમાં સૂપડું ધારણ કરી સૂર્પહસ્તાદેવી બની છે. સંસારમાં વખતોવખત ઉત્પન્ન થતાં પ્રદૂષણ, કચરો અને દૂષિત તત્ત્વોને સૂપડું કાળવાયુની સહાયથી અલગ કરી શુદ્ધ અને કલ્યાણકારી તત્ત્વોને સમાજ ઉપયોગી બનાવવાનું કામ માતા ધૂમાવતી કરે છે.

સૃષ્ટિનો નિયમ છે કે સર્વને પ્રજનન અને નવજનનની છૂટ છે. એ જરૂરી નથી કે બધું જ પ્રજનન કે નવજનન શુભ અને આનંદપ્રદ હોય. જેઓ પ્રજનન કરે છે કે નવસર્જન કરે છે તેઓ પોતાના કર્મનાં ફળને મારી નથી શકતા. શિવજી તો સાધકને પ્રસન્ન થઈને આશીર્વાદ આપી દે છે, પછી તે રામ હોય કે રાવણ, ચાહે સાધુ હોય કે ચોર અથવા દેવ હોય કે દાનવ બધાનું પ્રજનન તો થાય છે. પરંતુ સાધુ સ્વભાવવશ સાધુ(સજ્જન)નું પ્રજનન અલ્પ પ્રમાણમાં થાય છે, કારણ કે તે પ્રજનનની બાબતમાં ઉત્સાહવિહીન હોય છે, જ્યારે કેટલાક ચોર અલ્પકાળખંડમાં અસંખ્ય ચોરોનું ઉત્પાદન કરીને સમાજમાં ફરતા કરી દે છે. આમ થવાથી તો શક્તિ સંચાલન બગડી જશે અને આવું જ થાય છે. એટલા માટે જ શક્તિ સંતુલન ટકાવી રાખવા માટે, સૃષ્ટિની અપૂર્ણતા, વિકૃતી અને ઊર્જાવિહીન બની રહેલી સંરચનાઓ મૃત્યુને હવાલે કરવી જ પડે છે. આમ થાય તો જ સંસારમાં સ્વસ્થતા અને તાજગી આવે અને સમાજ વિકાસોન્મુખ બની શકે.

આપણે સમાજમાં બે મુખ અથવા ત્રણ મુખવાળાં, ચાર આંખવાળાં પ્રાણી અને મનુષ્યો તેમજ પશુ અને મનુષ્યના સંમિશ્રણવાળા વિકૃત શિશુઓ જન્મ લેતાં જોઈએ અને જાણીએ છીએ કે તેઓ જન્મ લેતાં જ મરણને શરણ થતાં હોય છે. પ્રકૃતિ સ્વયં અપૂર્ણ શિશુરૂપી સંરચનાઓને પણું કરીને ગર્ભમાં જ સમાપ્ત કરી દે છે. કેટલીક ઘાતક બીમારીઓવાળા મનુષ્ય પણ જલ્દીથી મૃત્યને પ્રાપ્ત કરે છે. યુદ્ધમાં પ્રચંડ નરસંહાર થાય છે. કુદરતી આપત્તિ, ધરતીકંપો, વાવાઝોડું, અતિવૃષ્ટિ કે દુષ્કાળમાં કેટલાંયે પ્રાણીઓ હોમાઈ જાય છે. આમ અકાળ મૃત્યુ અને પ્રલયકારી તોફાન આવે ત્યારે ધૂમાવતી શક્તિ સક્રિય બની છે એમ સમજી લેવું. આ રીતે જો મા ધૂમાવતી સક્રિય ન બને તો, આ પૃથ્વી વિકલાંગ અને વિકૃત મનુષ્યોથી અને અનેક મહામારીઓથી ગ્રસિત પ્રાણીઓથી છવાઈ જાત, પૃથ્વી નિરાપદ રહી જ ન શકે. પરંતુ શક્તિ સંતુલનના સિદ્ધાંત ઉપર સમયોચિત સાફસૂફી કરવા માટે સૂર્પહસ્તા ધૂમાવતી સક્રિય બનતી રહે છે.

સાધના દ્વારા સાધક જ્યારે ધૂમાવતી શક્તિને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે સાધકના જીવનનો અભિગમ અવશ્ય બદલાય છે. માતા ધૂમાવતી સાધકના પૂર્વકાળના કલંકિત, અભિશપ્ત અને વિકૃત જીવનને ભસ્મ કરી દે, અન્યથા વર્તમાનમાં ચમકતું નિરાપદ અને સ્વસ્થ જીવન પ્રાપ્ત થવું અસંભવ જ છે.

ભગવાન શંકર સ્મશાનવાસી છે. તે ચિત્તાભસ્મનો લેપ સર્વાંગે કરે છે. શિરડીના સાંઈબાબાએ અખંડ ધૂણી જલાવી હતી એ પણ ધૂમાવતીની જ સાધના છે. તે ધૂણીની રાખ (ભસ્મ)થી ભક્તોના ઘણા મનોરથ પૂર્ણ થયાનું જાણમાં છે. ઉજ્જૈનમાં મહાકાલેશ્વરને ભસ્મઆરતી સમયે રોજ ચિતાભસ્મનું લેપન કરવામાં આવે છે. સંધ્યાવંદન સમયે દ્વિજમતિ લલાટ, કંઠ, બાહુ તથા હૃદય ઉપર ભસ્મ ધારણ કરે છે. સાધકો પણ ભસ્મ ધારણ કરે છે. યજ્ઞોની પૂર્ણાહુતિ બાદ યજ્ઞની ભસ્મ બધા લોકો ધારણ કરે છે. હોળીની ભસ્મ પણ લોકો ધારણ કરે છે. આમ ભસ્મધારણનું વિધાન પણ ધૂમાવતી સાધનાના અંતર્ગત આવે છે. પ્રાણીમાત્રનું જીવન અંતે ભસ્મરૂપ થવાનું છે. સંસારની પ્રત્યેક વસ્તુ ભસ્માવશેષ જ થવાની છે તે ભસ્મ ધારણ કરનારને સ્મરણમાં રહેવું જરૂરી છે. પવિત્રતા અને શુદ્ધીકરણ ધૂમાવતી સાધનાનું પ્રતિફલ છે. એ નાસ્તિકને આસ્તિકતા તરફ દોરનારી આસ્તિકતાની દેવી છે, શિવની કલ્યાણી શક્તિ છે.

મોટા મોટા રાજકર્તાઓ અને રાજપુરુષો કે નેતાઓ પૂર્વજીવનમાં કરેલાં કર્મોથી ઉત્પન્ન ફળને કારણે વર્તમાનનો પ્રભાવ અને ચમક ગુમાવી દેતા હોય છે. વિશ્વામિત્રનો પણ જીવનનો પૂર્વાર્ધકાળ અભિશપ્ત હતો. તેમના જીવનમાં યુદ્ધ હતાં, હિંસા હતી, લોલુપતા હતી, મેનકા હતી, ન જાણે કેટલાંયે કુકર્મોથી ભરેલું જીવન હતું ! તેમના માટે બ્રહ્મર્ષિ-પદ ઘણું જ દુર્લભ હતું. ધૂમાવતી કલ્પ પ્રાપ્ત કરવા માટે તેઓ વ્યાકુળ હતા. જીવન જેવું મળ્યું તેવું જ અંતકાળ સુધી સંપૂર્ણકાળ સુધી ચાલે એ જરૂરી નથી અને એ પ્રમાણે બનતું પણ નથી.

પૂર્વ જીવનમાં સમ્રાટ અશોક ઘોર યુદ્ધપિપાસુ હતા. માનો કે એક ભયંકર નરપશુ જ હતા. પરંતુ કલિંગના યુદ્ધ દરમિયાન જે નરસંહાર થયો તેનો ચિતાર તેમનું માનસ પરિવર્તન કરવામાં કારણભૂત બન્યો. યુદ્ધભૂમિમાં જ વિરક્તિ આવી ગઈ અને બૌદ્ધ ધર્મના અનુયાયી બની ગયા. જીવનમાં પરિવર્તન અવશ્ય આવ્યું પરંતુ તીવ્રતાઓ ઓછી થઈ નહીં. એક વખતના નર રક્તપિપાસુ અશોક હવે શાંતિના પ્રચારક બની ગયા. ભારત વર્ષ ઉપરાંત શ્રીલંકા, જાપાન, મધ્ય એશિયા, મોંગોલિયા, ચીન અને નેપાળના નિંદા કરવા યોગ્ય અસંખ્ય હિંસક મનુષ્યો તેના પ્રચારકાર્યથી અહિંસક બની ગયા. અશોકને આજે એટલા માટે યાદ કરવામાં આવે છે, કારણ કે એનાં કુકર્મો અને રક્તરંજિત ઈતિહાસ અને જીવનની ખામીઓને ધૂમાવતીએ ભસ્મ કરી દીધાં છે. આજ મૃત શરીરોની તાકાત છે અને ધૂમાવતીની શવસાધના છે. જીવનના કલ્યાણનો અને શિવપ્રાપ્તિનો અભિગમ છે.

જીવન પરિવર્તનશીલ છે, એમાં જ્યારે પણ સાફસૂફીની તેમજ દિશા પરિવર્તનની આવશ્યકતા જણાય છે ત્યારે સૂર્પહસ્તા ધૂમાવતીની આવશ્યકતા અવશ્ય પડવાની જ એ નિતાન્ત સત્ય છે.

ધૂમાવતીના ઋષિ પિપ્પલાદની કથા

ધૂમાવતી તંત્રના ઋષિ પિપ્પલાદ મહર્ષિ છે. અહીં મહર્ષિ પિપ્પલાદ વિશે થોડુંક જાણી લઈએ એ પ્રાસંગિક બાબત છે. પ્રથમ સવાલ એ ઊભો થાય કે પિપ્પલાદ કોણ? તો મને કહેવાનું મન થાય કે સૂર્યપુત્ર શનિ મહારાજ, જેની સાડસાતી અને અઢી વર્ષની પનોતીના સમયમાં ભલભલા હાર કબૂલે અને તેના નામથી કંપી ઊઠે છે તે શનિ મહારાજને બ્રહ્મવિદ્યાનું જ્ઞાન આપનારા જ્ઞાનદાતા ગુરુ મહર્ષિ પિપ્પલાદ હતા. પરંતુ શનિ મહારાજે સાડાસાતીના સમયમાં મહર્ષિ પિપ્પલાદને પણ છોડ્યા નથી. આ પિપ્પલાદ મહર્ષિ દધિચી ઋષિના પુત્ર હતા.

દધિચી ઋષિને એના મિત્રએ ખૂબ માર મારીને તેમનાં હાડકાં તોડી નાંખ્યાં હતાં. પરંતુ ભલું થાય શુક્રાચાર્યનું કે જેમણે સંજીવની મંત્ર દ્વારા દધિચીના અસ્થિ વજ્રસમાન બનાવી દીધાં હતાં. દધિચી ઋષિ પરમ શિવભક્ત હતા.

શુક્રાચાર્યને સંજીવની મંત્રવિદ્યા સિદ્ધ કરવી હતી. શિવજીએ તેમને કહ્યું, બે હજાર વર્ષ સુધી ઊંધા લટકીને કેવળ ધૂમાડાનું પાન કરો. આજ તો શુક્રાચાર્યની ધૂમાવતી ઉપાસના હતી. સંજીવની વિદ્યા ધૂમાવતી તંત્રનો જ એક ભાગ છે. ધૂમાડામાં તો અલ્પ માત્રામાં જીવનતત્ત્વની હાજરી હોય છે. પરંતુ શિવજીએ તે સિદ્ધ કરવાની આજ્ઞા કરી સંજીવની વિદ્યાનો મંત્ર આપ્યો. છેવટે ઘણી જ ઉગ્ર તપશ્ચર્યાને અંતે શુક્રાચાર્યે ધૂમાડાને માધ્યમ

બનાવી સંજીવની વિદ્યા સિદ્ધ કરી. કહો કે ધૂમ્રતત્ત્વના માધ્યમથી એટલે કે ધૂમાવતીની જ કૃપાથી શુક્રાચાર્ય સંજીવની વિદ્યામાં સિદ્ધ બન્યા.

વૃત્રાસુર આદિ અસુરોથી પરાજિત થયેલા દેવતાઓએ દધિચી ઋષિ સમક્ષ જઈને પ્રાર્થના કરી કે અમને તમારાં અસ્થિ(હાડકાં)ની જરૂરત છે. તમારા અસ્થિમાંથી ઈંદ્રનું વજ્ર અને અન્ય હથિયારોનું નિર્માણ થાય તો જ તે શસ્ત્રો વડે વૃત્રાસુર આદિ અસુરોનો સંહાર કરી શકાય તેમ છે. ભગવાન શિવના ઉપાસકો ઘણા જ સરળ અને ઉદાર ચિત્તવાળા હોય છે. તેમનું જીવન પરોપકાર અને લોકકલ્યાણના તાણાવાણા ઉપર આધારિત હોય છે. આજ તો શિવ(કલ્યાણ)ની ઓળખ છે.

દધિચી બોલ્યા : 'હું ધૂમાવતી સાધનાના અનુષ્ઠાનનો આરંભ કરું છું. મારું અનુષ્ઠાન પૂર્ણ થતાં સુધી થોભી જાવ. હું મારા શરીરને પવિત્ર આત્માથી ઉત્પન્ન થયેલ યોગાગ્નિમાં દહન કરીશ, તપાવી અને શુદ્ધ કરીશ. ત્યારબાદ તમે મારાં અસ્થિઓ લઈ જજો.'

આ કાર્યનો હેતુ દધિચી ઋષિએ પોતાની પત્નીને સમજાવ્યો અને તેને કોઈ સલામત સ્થળે મોકલી આપી. જેવી ઋષિ દધિચીની પત્ની પરત આવી તો પોતાના પતિનો વિયોગ સહન કરી શકી નહીં. તેણે ઉગ્રતા ધારણ કરી લીધી. ઋષિપત્નીએ પતિવિયોગમાં શરીર ત્યાગવાની તૈયારી કરી લીધી. ત્યારે ભગવાન શિવજીએ આકાશવાણી કરીને કહ્યું કે- 'ગર્ભવતી નારીએ આ રીતે પતિની પાછળ દેહત્યાગ કરવો એ ધર્મમર્યાદાથી વિપરીત છે.' પછી તો ઋષિ દધિચીની પત્નીએ તીક્ષ્ણ ધારવાળા પથ્થર વડે પોતાનું પેટ ચીરીને પુત્રને બહાર કાઢ્યો અને એક પીપળાના વૃક્ષ નીચે પુત્રને છોડી દીધો અને બીજી જ ક્ષણે સતી થઈ ગઈ. અહીં સતી ધૂમાવતીની પરાકાષ્ઠા પ્રગટ થાય છે.

દધિચીની પત્નીએ પીપળાનાં વૃક્ષ નીચે છોડી દીધેલું બાળક તે દધિચીનો પુત્ર, જેને સિંહણે દૂધ પાયું ને ઉછેર કર્યો. સામાન્ય રીતે સિંહ-સિંહણ મનુષ્યના સંતાનનું ભક્ષણ જ કરે છે. પરંતુ સિંહણમાં મનુષ્યના સંતાન માટે જ્યારે માતૃત્વ જાગૃત થાય અને પોતાનું સ્તન્ય(દૂધ) માનવબાળને પીવા મળે તો કાલાન્તરે કોઈક મહર્ષિ પિપ્પલાદ જેવો ઋષિ સંસારને પ્રાપ્ત થાય, કોઈ ભરત જેવો ઋષિબાળ સિંહો સાથે રમનારો અને તેનું દૂધ પીનારો ઋષિ સમાજને મળે. ભરત તો સિંહના મોઢામાં હાથ નાંખતો, સિંહબાળ સાથે રમતો અને સિંહણનું દૂધ પીતો હતો. અરે, ક્યારેક તે સિંહ ઉપર સવારી પણ કરતો હતો. પૂર્વકાળમાં આપણા દેશનું નામ એલા ખંડ(એલાવર્ત) હતું પરંતુ ભરત ઋષિના નામ પરથી ભારત ખંડ નામ પડ્યું છે.

ગધેડીનું દૂધ શમીવૃક્ષના લાકડામાંથી બનેલા વિશેષ પાત્રમાં રાખવામાં આવે છે, જેનું એક વિશેષ વિજ્ઞાન છે. ગાયનું દૂધ ટીનના વાસણમાં રાખવાથી ફાટતું નથી. પરંતુ સિંહણનું દૂધ ફક્ત સુવર્ણના પાત્રમાં જ ઠરે છે અને સોનાના પાત્રમાં જ ગરમ થઈ શકે છે. પ્રાચીન કાળમાં ઋષિ-મુનિઓ સિંહણના દૂધ માટે સુવર્ણના પાત્રનો જ ઉપયોગ કરતા હતા. માટે જ તો ગુર્જર કવિ દયારામે ગાયું છે કે -

'જે કોઈ પ્રેમઅંશ અવતરે પ્રેમરસ તેના ઉરમાં ઠરે;
સિંહણ કેરું જે દૂધ હોય તે સિંહણસુતને જરે...!
અન્ય પાત્ર પેખે સહુ સીધું ફોડીને બહાર નીસરે,
સિંહણ તણું જે દૂધ હોય તે સુવર્ણપાત્રમાં ઠરે !'

આ છે સિંહણના દૂધનું મૂલ્યવાન વિજ્ઞાન, સિંહણે જેને દૂધ પાયું તે મહર્ષિ પિપ્પલાદ ઉપર પરાશક્તિ જગદંબાની આ અનહદ કૃપા નથી તો શું છે ? આ મહર્ષિ પિપ્પલાદને ભગવાન શિવજીએ ધૂમાવતી વિદ્યા પ્રદાન કરી. કાલાન્તરે તેઓ ધૂમાવતી મંત્રના દૃષ્ટા બની ધૂમાવતી વિદ્યાના ઋષિ બન્યા તેમણે ધૂમાવતી છંદની પણ રચના કરી છે.

આ ધૂમાવતી સાધના ખૂબ જ કઠિન છે. કાયરો અને ડરપોક સાધકોનું આ સાધનામાં સ્થાન નથી. નાસ્તિકો માટે તો આ ધૂમાવતી સાધના સાક્ષાત કાળ છે. મહર્ષિ પિપ્પલાદના જેવો હિંમતવાન, નીડર અને સિંહણનું દૂધ પીનાર જ ધૂમાવતીનો સાચો ઉપાસક અને ધૂમાવતી વિદ્યાનો માર્ગદર્શક ઋષિ બની શકે, અન્ય કાચાપોચા સાધક માટે ધૂમાવતી સાધના નથી. જીવનનું સર્વસ્વ અને પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપવાની તૈયારી હોય તેને જ ધૂમાવતી સિદ્ધ થાય છે. અને અંતે તેને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે.

અલક્ષ્મીની કથા

પુરાણોમાં લક્ષ્મી અને અલક્ષ્મી બંનેનાં વર્ણનો પ્રાપ્ત થાય છે. અલક્ષ્મી અને લક્ષ્મીની કથાઓ રોચક અને બુદ્ધિગમ્ય પણ છે. ક્ષીરસાગરમાંથી જેમ લક્ષ્મી આવી તેમ અલક્ષ્મી પણ આવી. દેવો અને દાનવોએ ક્ષીરસાગરનું મંથન કર્યું. ખરેખર તો એને સમુદ્રમંથન કરતાં અમૃતમંથન કહેવું વધુ ઉચિત છે. સમુદ્રમંથનની કલ્પના એ નાટ્યપૂર્ણ અને કાવ્યપૂર્ણ છે. યથાર્થમાં તો અમૃતમંથન જ કહેવાય. કહેવાય છે કે સમુદ્રમંથન કરતાં ચૌદ રત્નો સમાજ કલ્યાણ માટે નીકળ્યાં. એનું શાબ્દિક રહસ્ય અને તાત્વિક રહસ્ય અલગ વસ્તુ છે.

સમુદ્રમંથનમાંથી અલક્ષ્મી અને લક્ષ્મી બન્ને આવ્યાં, તેમાં અલક્ષ્મી મોટી બહેન (જયેષ્ઠા) અને લક્ષ્મી કમલા નાની બહેન(કનિષ્ઠા). નાની બહેન લક્ષ્મીને ભગવાન વિષ્ણુ જોડે પરણવું હતું પરંતુ 'ज्येष्ठां परित्यज्य'-મોટી બહેનને પરણાવ્યા વિના નાની બહેન પરણી ન શકે. તો હવે કરવું શું ? અને આ લક્ષ્મીને પરણે કોણ ? લક્ષ્મી જોડે પરણવા તો વિષ્ણુ ભગવાન તૈયાર થયા, પણ અલક્ષ્મીને પરણે કોણ ?

પછી તો અલક્ષ્મીને ઠેકાણે પાડવા માટે વિષ્ણુ ભગવાને એક ઉદ્દાલક નામના બ્રાહ્મણને પકડ્યો અને તેની જોડે અલક્ષ્મીને પરણાવી દીધી, અને પોતે લક્ષ્મી જોડે પરણ્યા.

અલક્ષ્મીને પરણીને ઉદ્દાલક બ્રાહ્મણ તો હેરાન પરેશાન થઈ ગયો. તેને એમ થયું કે મને આ બલા ક્યાં વળગાડી ? કેમકે અલક્ષ્મીને મદ્ય(દારૂ) ગમે, દ્યુત(જુગાર) રમે,

કલહથી જ એ ખુશ થાય; એટલું જ નહીં કલહ(ઝઘડા અને કલેશ) વગર એને ચેન પડે નહીં. એ કર્કશ બોલે, કઠોર વર્તન કરે. પોતાના ધણીનું દિલ જીતવાનું તો બાજુએ રહ્યું, એ પોતાના ધણીનું હૃદય બાળવાનું-મારવાનું જ રાતદિવસ કામ કરે. આવી ઘરવાળી આ ઉદ્દાલકને મળી.

ઉદ્દાલક જન્મજાત વૈદિક નિષ્ઠાવાળો, વૈદિક કર્મ કરનારો બ્રાહ્મણ હતો. તે પોતાની કલહપ્રિયા પત્નીને વૈદિક વિચારો સમજાવે, વેદ ધર્મ મુજબ કર્મ કરવાનું કહે. પણ આ અલક્ષ્મી તેનાથી બરાબર ઊલટું જ કરે. તેથી ઉદ્દાલક કંટાળી ગયો. એણે મનમાં વિચાર કર્યો, વિષ્ણુ ભગવાનની ભલામણથી મેં આ કન્યા પસંદ કરી છે. પણ ભલામણ ખોટી, કારણ કે ભલામણ કરવાવાળો જ ખોટો અને મતલબી હતો. એને પોતાને લક્ષ્મી જોડે પરણવું હતું, પરંતુ મોટી છોકરી પરણે નહીં ત્યાં સુધી નાની પણ પરણી ન શકે. તેથી વિષ્ણુએ અલક્ષ્મીને મારી જોડે પરણાવી દીધી છે.

પણ, હવે કરવું શું ? કાળિયાની કપટલીલામાં ફસાયેલો બિચારો બ્રાહ્મણ કરે પણ શું ? એને એક વખત અલક્ષ્મી પર ખૂબ ગુસ્સો ચડ્યો. તે કંટાળી ગયો હતો તેથી ચિડાઈ ગયો. 'આ શું સંસાર છે ? આ તે કંઈ જીવન છે ? આને વિષ્ણુ-લક્ષ્મીનો તકવાદ કહેવો કે અલક્ષ્મીનો આતંકવાદ ! કંઈ સમજાતું નથી. આ જ તો વિધિની વક્રતા છે, યોગ્યતા વગર યોગ્ય મળતું જ નથી.

અને પછી તો, ઉદ્દાલક બ્રાહ્મણે અલક્ષ્મીને પીપળાના ઝાડ નીચે છોડી દીધી અને કહ્યું; 'જા, હવે તારે ને મારે કોઈ સંબંધ નથી. એમ કહીને તે ઉદ્દાલક તપશ્ચર્યા કરવા ચાલ્યો ગયો. હવે સાચા અર્થમાં ઉદ્દાલક બ્રાહ્મણ બન્યો. નથી એને લક્ષ્મીની તમન્ના, નથી અલક્ષ્મીનો મોહ કે આસક્તિ. વંદન છે ઉદ્દાલકને, વંદન છે ભારતની બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિને.

ઉદ્દાલક બ્રાહ્મણથી ત્યજાયેલી અલક્ષ્મી હવે રડવા લાગી. અલક્ષ્મી(દરિદ્રતા, કંગાલિયત)ને કોઈ ન સ્વીકારે તો જગતનો નાથ જગદીશ તેને બ્રાહ્મણ સાથે ભટકાવી દે અને બ્રાહ્મણ તેને તરછોડે એટલે કે બ્રાહ્મણ સાથે સદ્‌વર્તન ન કરે તેને ભગવાન વિષ્ણુ અને લક્ષ્મી પણ સહારો આપતાં નથી. અલક્ષ્મીને રડ્યે જ છૂટકો. એને ન તો કોઈ બોલાવે, ન સત્કાર કરે. એની પોતાની તો કોઈ કિંમત કે આબરૂ હતી જ નહીં. ધણીને લીધે એની થોડી ઘણી કિંમત હતી પણ ધણીના ચાલી ગયા પછી એ કિંમત પણ રહી નહીં. એ ધણીની પણ રહી નથી એ સમજાતાં રડવા લાગી.

અલક્ષ્મી એ લક્ષ્મીની મોટીબહેન થાય એટલે વિષ્ણુ ભગવાનની સાળી થાય. પોતાની સાળી રડે તે બનેવીને ગમે નહીં, તેથી અલક્ષ્મીને રડતી જોઈ ભગવાન વિષ્ણુને પણ દુઃખ થયું.

લક્ષ્મીએ વિષ્ણુ ભગવાનને કહ્યું : 'જુઓ તો ખરા, મારી મોટી બહેન કેટલી દુઃખી છે ?'

ભગવાન બોલ્યા; એનાં કર્મો એવાં છે એટલે જ દુઃખી થાય છે, જે સ્ત્રીને પોતાનો પતિ જ તરછોડે કે માન ન આપે તેનું સમાજમાં કોઈ સ્થાન રહેતું નથી. તેને કોઈ જ માન આપતું નથી. જેને ધણીએ છોડી દીધી છે તેનું કરવાનું શું ? તેનું ભગવાન પણ કરી શકતા નથી.

ભગવાન વિષ્ણુ બોલ્યા; આમાં આપણે શું કરી શકીએ ? હા, આપણે એટલું જરૂર કરી શકીએ કે અઠવાડિયામાં એક વાર દર શનિવારે તેને મળવા જવાનું રાખીએ, કે જેથી એ બિચારી વિગત-ધવા(વિધવા) દુઃખીનું દુઃખ હરણ થઈ શકે.

તેથી જ અલક્ષ્મીનાં બહેન-બનેવી લક્ષ્મી-નારાયણ દર શનિવારે પીપળાના ઝાડ પાસે આવે છે. પીપળાનું એટલે કે ઝાડ અશ્વત્થ વૃક્ષ, શનિવારે વૈભવ અને સમૃદ્ધિ આપનાર અને પૂજનીય છે- એવું પુરાણકથામાં વર્ણન છે.

લક્ષ્મી આવે તે બધાંને ગમે, અલક્ષ્મી કોઈને ગમતી નથી. ભારતનો ઋષિ પણ તેજસ્વી મહાલક્ષ્મીનું વર્ણન કરે છે. ઋષિએ તેજસ્વી લક્ષ્મી માંગી છે, સામર્થ્યવાન લક્ષ્મી માંગી છે અને ત્યાર પછી આર્દ્ર અને પોતાને ઘેરે કાયમી નિવાસ કરનારી લક્ષ્મી માંગી છે. મને આવ-જા કરનારી લક્ષ્મી નથી જોઈતી, મને કાયમી લક્ષ્મી જોઈએ છે. ત્યારપછી ઋષિ ઉદંડ લક્ષ્મી અને દિગંત કીર્તિ માંગે છે - ઋષિ કહે છે -

'प्रादुर्भूतो सुराष्ट्रेऽस्मिन् कीर्तिमृद्धिं ददातु मे ।' (શ્રી સૂક્ત)

'હું એવા સુરાષ્ટ્ર(ભારત)માં જન્મ્યો છું, જે રાષ્ટ્રની પાસે વિશિષ્ટ વિચારધારા છે, વિશિષ્ટ પરંપરા છે, વિશિષ્ટ કલ્પના છે, વિશિષ્ટ જીવનશ્રેણી છે, જે રાષ્ટ્રની વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિ છે. તે રાષ્ટ્રની કીર્તિ અને ઋદ્ધિ(સમૃદ્ધિ) વધે એટલા માટે હે મા ! તું અમને મદદ કર.'

આગળના મંત્રમાં ઋષિ કહે છે -

क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामऽलक्ष्मी नाशयाम्यहम् ।
अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥

મારા ઘરે લક્ષ્મી તો આવે જ પણ મારા ઘરેથી અલક્ષ્મી ચાલી પણ જાય. કેવળ લક્ષ્મી આવે એટલે પરિપૂર્ણતા નથી આવતી. હે ભગવાન ! ક્ષુત્પિપાસાથી ભરેલી અનેક પ્રકારના મળવાળી જે જયેષ્ઠા અલક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીની મોટી બહેન અલક્ષ્મી છે તેનો નાશ કરવા હું પ્રયત્ન કરીશ. 'ભગવાન ! તું મારા ઘરની અલક્ષ્મી કાઢી નાંખ.'

માત્ર આવું બોલનારની અલક્ષ્મી જતી નથી, ભગવાન લક્ષ્મી મોકલે પણ જો માણસ અલક્ષ્મીને કાઢવાનો પ્રયત્ન જ ન કરતો હોય તો ભગવાન પણ શું કરે? માટે જ ઋષિ ઉપરોક્ત મંત્રમાં ભગવાન પાસે માંગણી કરે છે કે તું અમને અલક્ષ્મીને દૂર કરવા માટે મદદ કર.

અલક્ષ્મીને ઉપાડીને ફેંકવા માટે કોઈ સારો દિવસ કે મુહૂર્ત જોવાની જરૂર નથી. 'વિચાર કર્યા વિના જ અલક્ષ્મીને ફેંકી દે.' એવું કહેવાનું હોય ત્યારે 'निर्णुद' શબ્દ વપરાય છે. निर्णुद = વિચાર ન કરતાં તેનું ઉચ્ચાટન કર, તેનાં મૂળિયાં મારા ઘરમાં રહેવા

ન જોઈએ. કેટલીક વસ્તુ ખસેડતી વખતે, ફેંકી દેતી વખતે વિચાર કરવાનો હોય, વિવેક રાખવાનો હોય પરંતુ અલક્ષ્મીને ઉપાડીને ફેંકી દેતી વખતે વિચાર-વિવેકની જરૂર નથી. અવિવેકી અવિચારી બનીને તેને ફેંકી દેવાની છે એમ કહેવા માટે ઋષિએ શબ્દ વાપર્યા છે- 'अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥'

ઘરઘરમાં જે અલક્ષ્મી નાચે છે એનું કારણ ભૂખ છે. આ ભૂખી મા એ જ તો ધૂમાવતી છે. સત્તાની-સંપત્તિની, કીર્તિની, વૈભવની ભૂખ લાગી કે અલક્ષ્મીનું આવાહન થઈ ગયું જ એમ સમજો. અતૃપ્તિ એ જ અલક્ષ્મી છે. એ જ ધૂમાવતી છે અને લક્ષ્મી કમલા એ પરમ તૃપ્તિ છે. લક્ષ્મીની ભૂખ લાગવી ન જોઈએ. ભૂખની સાથે અગ્નિ છે. ક્ષુધાગ્નિ, અને અગ્નિ હોય ત્યાં ધુમાડો(તત્ત્વ) ધૂમાવતીની શક્તિ પ્રગટ થયાં વિના રહેતી નથી. એટલે અતૃપ્તિ અને આસક્તિનું ધૂમતત્ત્વ છવાઈ જાય એટલે ધૂમાવતી સામ્રાજ્ય સ્થપાઈ જાય. પછી તો અજ્ઞાન અને અંધકારમાં અટવાયેલો બુભુક્ષિત્(ભૂખ્યો, અતૃપ્ત) જીવ પોતાની ઈચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે કંઈપણ ખોટું કર્મ(પાપકર્મ) કરતાં અચકાતો નથી. માટે જ તો કહ્યું છે કે 'बुभुक्षित जनाः किम् किम् न करोति पापम् ।' ભૂખ્યો માનવ શું શું પાપ નથી કરતો ?

લક્ષ્મી પ્રત્યે ભક્તિ હોવી જોઈએ, તો જ લક્ષ્મી આપણા ઘરમાં સ્થિર રહે છે. ભૂખ લાગ્યા પછી જો લક્ષ્મીને હઠપૂર્વક ખેંચી લાવશો તો તે એક બારણેથી આવશે અને બીજા બારણેથી ચાલી જશે. ભક્તિથી આવેલી લક્ષ્મી ટકે છે અને કલ્યાણ કરે છે, ભૂખથી આવેલી લક્ષ્મી ટકતી નથી. 'મારા ઘરમાં પાંચ પૈસા બચે' આ વૃત્તિ એટલે જ ભૂખ. આ ભૂખ(ભૂખીમા, અલક્ષ્મી, જ્યેષ્ઠા કે ધૂમાવતી) સ્વરૂપ ઘરમાં પ્રગટ થયું એટલે સમજો જીવનનો ખેલ ખલાસ. ઘરે ઘરે ઝઘડા થાય છે એ પાછળનું કારણ પણ ભૂખ (અતૃપ્તિ) છે.

ભૂખી-માનું ભૂખ વિજ્ઞાન

આ બ્રહ્માંડમાં ભક્ષણ સિવાય જીવનું શુદ્ધીકરણ, જીવનું પરિષ્કૃત અને શરીર પુનઃજીવિત કરવાનો બીજો કોઈ માર્ગ જ નથી. હું એમ કહેવા માંગું છું કે આ બ્રહ્માંડનું પ્રત્યેક તત્ત્વ પૂર્ણ રૂપથી કોઈ ને કોઈ ઉદરનું ભોજ્ય છે, આ બ્રહ્માંડમાં બ્રહ્માએ મૈથુની સૃષ્ટિના નિર્માણ સમયે આ વાત વિશેષ રૂપથી ધ્યાનમાં રાખી છે.

પરમાત્મા આદિ મહેશ્વરે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવને ઉત્પન્ન કર્યા. પરંતુ એ ત્રણેમાં સૃષ્ટિ ઉત્પાદનની ઈચ્છા ખૂબ પ્રમાણમાં હતી. એટલે તેઓ વધુ ઉત્પાદન કરી શક્યા નહીં. ક્યારેક બ્રહ્મામાંથી વિષ્ણુ પ્રગટ થતા, વિષ્ણુમાંથી શિવ પ્રગટ થતા, તો ક્યારેક શિવમાંથી બ્રહ્મા પ્રગટ થતા તો ક્યારેક વિષ્ણુ પ્રગટ થતા, તો ક્યારેક વિષ્ણુમાંથી બ્રહ્મા ➡ અને બ્રહ્માથી શિવ પ્રગટ થતા. આવી ગરબડ આદિકાળમાં અનંત-કાળ સુધી ચાલતી

રહી. ત્રણેય અમૃત્વ પ્રાપ્ત મહાશક્તિઓ પરસ્પર ખેલ કરતી રહી. પરંતુ સૃષ્ટિનો ક્રમ આગળ વધતો ન હતો. એક દિવસ બ્રહ્માએ શિવને કહ્યું કે તમે આ સૃષ્ટિનું ઉત્પાદન કેમ કરતા નથી ? બીજી જ ક્ષણે શિવ પોતાની અંદરથી કંઈક યોગ્ય એવું પોતાનું પ્રારૂપ તેમના સમાન જ ત્રિપુણ્ડ, જટાજૂટ, ત્રિશૂલ ધારણ કરેલ પ્રતિરૂપ બનાવી દીધું. બ્રહ્માએ કહ્યું - આ તો પ્રતિરૂપ છે, (ક્લોન) એમાં નવીનતા ક્યાં છે ? આ તો સમરૂપતાનું પ્રતીક છે. શિવજીએ કહ્યું, સૃષ્ટિ ઉત્પાદન મારા વશની વાત નથી, હું ત્રુટિપૂર્ણ સંરચના નથી કરી શકતો, આ બધું તમે જ કરો. મારા અર્ધનારીશ્વર સ્વરૂપમાંથી શક્તિનું આવાહન કરો અને એનો કેટલોક અંશ મારાથી અલગ કરો. અને આ રીતે બ્રહ્માએ અર્ધનારીશ્વરની ઉપાસના કરી શક્તિને ગ્રહણ કરી પ્રથમ સ્ત્રી અને પુરુષનું નિર્માણ કર્યું. તેમાં મૈથુનનો સિદ્ધાંત પ્રતિરોપિત કર્યો. જન્મ અને મૃત્યુની સ્થિતિ નિર્માણ કરી પ્રત્યેકમાં તેનું બીજારોપણ કર્યું અને આ રીતે ઉદરનું નિર્માણ કર્યું અને ઉદરની સામ્રાજ્ઞી બની ધૂમાવતી જેને ભૂખીમાં તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. ભૂખના કેટલાક ચોક્કસ અર્થ છે - બુભુક્ષા, ક્ષુધા, અતૃપ્તિ, અશનાયા વગેરે.

બૃહદારણ્યક ઉપનિષદના પ્રથમ અધ્યાયમાં જણાવ્યું છે કે -

नैवेह किञ्चनाग्र आसीन्मृत्युनैवेदमावृत मासीत् ।
अशनाययाऽशनाया हि मृत्युस्तेन्मो कुरुतात्मन्वी स्यामिति ॥

શરૂઆતમાં આ સૃષ્ટિમાં કંઈ જ હતું નહીં. આ સકળ સૃષ્ટિ મૃત્યુથી જ ઢંકાયેલી હતી, અથવા ભૂખથી ઢંકાયેલી હતી. કેમકે ભૂખ એ જ મૃત્યુ છે. એ મૃત્યુએ હું આત્માવાળો થાઉં' એવા આશયથી સંકલ્પ આદિ લક્ષણોવાળું મન-અંતઃકરણ ઉત્પન્ન કર્યું.

આમ તો આહાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુન આ ચાર ધર્મો પશુ અને માનવસૃષ્ટિમાં સમાન છે. આહાર વિના કોઈપણ પ્રાણીનું જીવન શક્ય નથી. અન્નથી પ્રાણ ટકી શકે છે. અશન એટલે ભોજન અને ભોજનની ઈચ્છા. આહારની ઈચ્છા તે અશનાયા, તેને ઉપનિષદકારે બીજા શબ્દોમાં મૃત્યુ તરીકે ઓળખાવી છે. તે ખૂબ જ યોગ્ય છે. વધારે પડતું ખાવાથી અજીર્ણ થાય, માંદગી આવે અને માંદગીના અંતે માનવ ક્યારેક મૃત્યુ પણ પામે છે. આ રીતે અશનાયા-ભૂખ મૃત્યુ લેખાય છે. બીજી રીતે વિચારીએ તો જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય ત્યારે ભૂખ તેનું ઉગ્રરૂપ ધારણ કરે છે. તે વખતે માણસ ખાદ્ય-અખાદ્યનો કે ભક્ષ્યા-ભક્ષ્યનો વિચાર કરતો નથી. તે પોતાનો ક્ષુધાગ્નિ શાંત કરવા ગમે તે વસ્તુ મેળવી ખાઈ લે છે. પછી પોતાનું પેટ ભરવા માટે તે ગમે તેવી હિંસા કે પાપનો આશ્રય લેતાં પણ અચકાતો નથી. દેવી પાર્વતીને ભૂખ લાગતાં, શિવજી પાસે કંઈક ખાવાનું માંગ્યું. શિવજીએ કહ્યું-થોભો, પછી તો ભૂખ સહન ન થતાં પાર્વતીજીએ શિવને પોતાના મુખમાં પધરાવી ઉદરસ્થ કરી દીધા. તેના પેટમાંથી ધૂમાડા નીકળતાં ધૂમ્રતત્ત્વ રૂપે ધૂમાવતી તરીકે પાર્વતી પ્રગટ થયાં, જે પણ ભૂખનું જ પરિણામ છે. તો પછી સામાન્ય મનુષ્ય કે જીવાત્માની ભૂખનું તો પૂછવું જ શું ? આ પ્રસંગે સુભાષિતકારના પેલા શબ્દો

તાજા થાય છે કે 'बुभुक्षितः किम् किम् न करोति पापम् । क्षीण जनाः निष्करुणा भवन्ति ।

ખરેખર પેટને ખાતર માણસ ગમે તેવા નીચ માણસની ગુલામી કરે છે, ન કરવાના કામો કરે છે, જુદા જુદા વેશ ધારણ કરે છે, ન કરવાના ધંધા કરે છે અને પાપાચરણ કરે છે માટે જ કહ્યું છે કે 'उदरनिमित्तं बहुकृत वेशा ।'

યોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણનું કથન છે કે 'માણસે વ્યવસાય કરવો પડે છે અન્નપ્રાપ્તિ માટે, અન્નની જરૂર છે ક્ષુધાનું નિવારણ કરી પ્રાણ સંધારણ કરવા માટે, પ્રાણનું સંધારણ જરૂરી છે તત્ત્વજિજ્ઞાસાની તૃપ્તિ માટે, કારણ કે તત્ત્વજિજ્ઞાસા માણસને પરમતત્ત્વ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. માટે સમજુ માણસે ભૂલવું ન જોઈએ કે જીવનનું અંતિમ લક્ષ્ય છે પરમાત્માની પ્રાપ્તિ. જે પ્રાકૃત ભૂખ છે તે પરમાત્માની પ્રાપ્તિની દિશામાં દોરી જાય છે. આ છે પરા ભગવતીનું ક્ષુધા સ્વરૂપ, એ જ ભૂખીમાં છે, એ જ ધૂમાવતી છે 'या देवी सर्वभूतेषु क्षुधा रूपेण संस्थिता । नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ।'

પરંતુ જે વિકૃત ભૂખ છે તે પરમાત્માથી વિમુખ બનાવે છે એ ભૂલવા જેવું નથી. અહીં સુદામાચરિત્રની કથા સ્મરણ પર ઉપર છવાઈ જાય છે.

કથા છે સુદામાની, કે જેના હાડપિંજર જેવા શરીરમાંથી અસ્થિઓ જાણે ત્વચા ફાડીને બહાર નીકળવાની તૈયારી કરતાં હોય. કારણ કે ઉદરનિર્વાહ માટે અન્ન જ હતું નહીં. ઘરમાં બાળકો ભૂખથી રડીને ટળવળી રહ્યાં હતાં. સ્ત્રીએ શરીર પર પહેરેલું વસ્ત્ર ઘણી જગ્યાએથી ફાટેલું હતું. જાણે કે શરીર વસ્ત્રની લાજ બચાવી રહ્યું હતું. ઉદરની પીડા ઘણી જ વિકટ છે, તે મનુષ્યને અતૃપ્ત બનાવી દે છે. હું તો પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરું છું કે -

'સડ્યા સરખાં છોકરાં ને, લૂંટી સરખી નાર;
તૂટી સરખી ઝૂંપડી, કોઈને ન આપે કિરતાર !'

આજ વાતનું વલોણું કદાચ સુદામાની પત્નીના દિલની ગાગરમાં પણ જ વ:તો સુધી ઘૂમતું રહ્યું હશે !

સુદામાને વિચાર આવ્યો કે આ જીવનલીલા કેમ કરીને સમાપ્ત કરું ? આવી જિંદગીથી તો મૃત્યુ વધારે સારું. અભાવ જ અભાવ, ક્ષુધા જ ક્ષુધા, અતૃપ્તિ જ અતૃપ્તિ !!!

સુદામાની પત્નીએ સમજાવ્યું કે 'શ્રીકૃષ્ણની પાસે જાવ, તેઓ તો પરમતૃપ્ત છે. તૃપ્ત જ અન્યને તૃપ્ત કરી શકે છે અતૃપ્ત નહીં. તેજ તૃપ્તતાનું મૂળ કેન્દ્રબિંદુ છે. કદાચ, તેમની પાસે જવાથી અમને પણ તૃપ્તિ થઈ જાય.' સુદામાને થોડો સંકોચ થયો પરંતુ કરે પણ શું ? પત્નીએ કહ્યું એટલે ચાલી નીકળ્યા.

સુદામાની પત્નીએ શ્રીકૃષ્ણને ભેટમાં આપવા માટે પાડોશમાંથી લાવીને કેટલીક મુઠ્ઠી પૌંવા(તાંદુલ) ચિંથરાની પોટલીમાં બાંધી આપ્યા. સુદામા દ્વારકા પહોંચ્યા. દ્વારપાળે તેમને રોક્યા પરંતુ બીજી ક્ષણે દ્વારપાળે વિચાર્યું કે શ્રીકૃષ્ણની લીલા અપરંપાર છે ! ચાલો, જઈને સંદેશો તો આપી દઉં. જેવા શ્રીકૃષ્ણના કાન પર સુદામા શબ્દ પડ્યા

એટલે માથા ઉપર મુકુટ અને પગમાં મોજડી પહેર્યા વિના જ ઉઘાડા પગે જ બધી જ મર્યાદાઓને તોડીને સુદામા-સુદામાનો ચિત્કાર કરતા કૃષ્ણ દરવાજા તરફ દોડ્યા. હાહાકાર મચી ગયો છે મહેલમાં. કૃષ્ણનું આ રૂપ જોઈને રાણીઓ, દાસીઓ, મંત્રીગણ અને દ્વારકાવાસીઓ આશ્ચર્યચકિત બની ગયા. આ હતી પરમ તૃપ્તની પ્રાકૃત અતૃપ્તિ. આ અતૃપ્તતામાં ધૂમાવતીનું વિજ્ઞાન સમાયેલું છે, જેને સર્વ સંપૂર્ણ તૃપ્ત સમજતા હતા, જે તૃપ્તતાનું મૂળ કેન્દ્રબિંદુ સમાન હતા. તેમની અતૃપ્તતા-ભૂખ સર્વની સામે નગ્ન હતી.

શ્રીકૃષ્ણ-સુદામા ભેટ્યા, બંને એવા તો ભેટ્યા કે સુદામાની તુલસીની માળા અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની રત્નોયુક્ત કંઠી એકબીજા સાથે ગૂંચવાઈ ગયાં. બંનેની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહે છે. કોઈ ધનપતિ કે શ્રીમાન એક ગરીબ મેલાઘેલા બ્રાહ્મણને કોટે વળગાવે એવું જાણ્યું નથી. આ યુગાન્તરની અનોખી ઘટનાની ઇતિહાસે નોંધ લીધી છે કે સાક્ષાત્ શ્રીપતિ-લક્ષ્મીપતિ સુદામા જેવા કંગાળ બ્રાહ્મણને છાતી સરસો ચાંપે છે. અદ્ભુત વાત તો એ છે કે શ્રીકૃષ્ણ-સુદામા છૂટા પડવા માંગતા નથી ત્યારે અક્રુરજીએ વચ્ચે પડીને છેવટે બંનેને અલગ કર્યા છે.

પછી તો શ્રીકૃષ્ણએ સુદામાને સુવર્ણમંડિત સિંહાસન પર બેસાડીને તેમનું પાદ પ્રક્ષાલન કર્યું. રાણીઓએ તેમના પગ ધોયા અને સુદામાના પાદપ્રક્ષાલિત જળને સમસ્ત દ્વારકામાં છાંટવામાં આવ્યું. ભલા, શ્રીકૃષ્ણના આદેશની અવગણના કોણ કરી શકે !? પછી તો સુદામાને મિષ્ટાન ભોજન કરાવ્યું અને બંને મિત્રો અતીતની યાદોને તાજી કરી અને વાત વાતમાં સુદામા જે સંતાડતા હતા તે પૌંઆની પોટલી શ્રીકૃષ્ણએ આંચકી લીધી. પોટલી પૌંવાની હતી તે પુણ્યવતી દ્વારકાની ધરા પર છૂટી ગઈ અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ મુઠ્ઠી ભરીને પ્રેમથી એ પૌંવા આરોગવા માંડ્યા.

આમ તો સ્થૂળ દૃષ્ટિએ પૌંવાને ચપટા ચોખા(તાંદુલ) જ કહેવાય. પરંતુ અધ્યાત્મની પરિભાષામાં કહીએ તો તે પૌંવા 'चिपिटान् क्लेश संचितान्' એટલે સુદામાનાં સંચિત કર્મો, જે કાળના પ્રભાવમાં સુકાઈને ચપટાં થઈ ગયેલાં તેની પોટલી પુણ્યવતી દ્વારકાની ધરા ઉપર છૂટી ગઈ હતી અને તે ક્લેશદાયક સંચિત કર્મો સાક્ષાત્ ધરણીધર શ્રીકૃષ્ણએ મુઠ્ઠીઓ ભરીને આરોગી લીધાં.

બ્રહ્માંડના સર્વ શ્રીયુક્ત શ્રેષ્ઠતમ્, પરમ શ્રેષ્ઠતમ દુર્લભ દ્રવ્યોથી યુક્ત દ્વારકામાં આજે સુદામાના પૌંવા (તાંદુલ)ના કેટલાક દાણાઓ અતૃપ્ત કૃષ્ણને તૃપ્ત કરી રહ્યા હતા. તેમના ઉદરની ભૂખને મટાડી રહ્યા હતા. જાણે એમ લાગતું હતું કે અનંત કાળથી અતૃપ્ત શ્રીકૃષ્ણ(અનંત ઉદરોના વૈશ્વાનર)નું ઉદર આજે તૃપ્ત બની રહ્યું હતું. પૌંવાની બે મુઠ્ઠી આરોગી અને ત્રીજી મુઠ્ઠી આરોગવા જતાં સાક્ષાત્ લક્ષ્મીસ્વરૂપા રૂક્મણિ (રુક્મિણી)એ તેમનો હાથ પકડી લીધો. ભગવાન તો તૃપ્તિના બદલામાં અસન, આસન, વસન, વાહન, ભવ્ય ભૂષણ ભંડાર અને ત્રણે લોકનો વૈભવ સુદામાને આપી રહ્યા હતા. સુદામાનાં પાપ, તાપ અને સંતાપ બળીને ખાખ થઈ ગયાં.

લક્ષ્મી સ્વરૂપા રૂક્ષમણિ-રુક્મિણી એ કૃષ્ણનો હાથ પકડી રૂકાવટ કરતાં કહ્યું : 'બસ, નહીં તો આપ મને પણ સુદામાની ઝોળીમાં આપી દેશો.'

ધૂમાવતી અલક્ષ્મી સ્વરૂપા, અતૃપ્તિ અને ક્ષુધાસ્વરૂપ ભૂખીમા છે. જ્યારે લક્ષ્મી પરમ તૃપ્તિનું સ્વરૂપ, ઐશ્વર્યવતી શ્રી નાયિકા છે. તે ધૂમાવતીની નાની બહેન છે. ધૂમાવતી મોટી બહેન જયેષ્ઠા છે. એ બંને વચ્ચે દ્વંદ્વ છે, વિરોધાભાસ છે, એક અતૃપ્તિનું પ્રતીક છે. બીજી પરમતૃપ્તિ છે. એ બંનેની વચ્ચે શિવસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે. આ વિચિત્ર ખેલ છે, એકતરફ સુદામાથી બાજુમાં રૂક્મિણી (લક્ષ્મી) ઊભી છે. બીજી તરફ શિવને ઉદરસ્થ કરનારી ધૂમાવતી આજે શ્રીકૃષ્ણના ઉદરનું સંચાલન કરી રહી છે. એની પ્રચંડતા અતૃપ્તતા પર નિર્ભર છે. એ ઉદરની ભૂખ વધારે છે. જેમ જેમ ભૂખ વધશે તેમ તેમ ઉન્માદ પણ વધશે. જેમ જેમ પ્રાકૃત ભૂખ વધશે તેમ તેમ કર્મનાં બંધનો પણ કપાશે. જેમ જેમ ભૂખને સમજતા જશો તેમ તેમ પાપ-પુણ્યના ઘેરાવામાંથી બહાર નીકળી શકશો.

ભૂખ્યો માણસ કંઈપણ કરી શકે છે. ભૂખ વગર કશું જ પ્રાપ્ત થતું નથી. ભૂખ્યો માણસ શિકાર કરી શકે છે. આ સૃષ્ટિમાં ભૂખ એક એવું ક્ષેત્ર છે, જ્યાં મનુષ્યને સર્વ સ્થિતિઓમાં જીવવાની છૂટ છે. ભૂખના ઉપર તો ધૂમાવતીનું સામ્રાજ્ય ચાલે છે. આજ ઉદર રહસ્ય છે.

જો કોઈ ભૂખ્યા સિંહની નજર કોઈ હરણ ઉપર પડી જાય તો તે યેનકેન પ્રકારેણ તેને મારીને ઉદરસ્થ કરી જ લેશે, અને એ કર્મ બ્રહ્માંડીય અપરાધની અંતર્ગત આવતું નથી. એમાં જીવહત્યા નથી લાગતી. સંસારના કોઈપણ ખૂણામાં આ અપરાધ નથી. જેમ ફળ ભક્ષણ કરવા એ અપરાધ નથી, માછલીનું ભક્ષણ કરવું એ અપરાધ નથી. પશુનું ભક્ષણ કરવું પણ ક્યાંયે અપરાધ નથી, અનન્તકાળથી આ બધું ચાલતું આવી રહ્યું છે. સમાજ જેમજેમ સુસંસ્કૃત બનતો ગયો તેમ તેમ આ બધું સમયાનુસાર નિયમબદ્ધ થતું ગયું.

પશુઓ કાચું માંસ ખાય છે, શાક અને ફળો કાચાં જ ખાય છે. આપણે મસાલો નાંખીને શેકીને કે રાંધીને ખાઈએ છીએ. ચાહે તેને પાત્રોમાં સજાવીને ખાવ અથવા સીધું હાથો વડે ખાવ. ઉદરમાં ગયા પછી શું ફરક પડવાનો છે ? માનવ સંતતિ એટલી આગળ નથી વધી, કારણ કે તેની પાસે અનંત પ્રકારનાં ઉદરો છે. જીવનનાં પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં તેમણે પોતાનાં અતૃપ્ત ઉદરો જ વિકસિત કર્યાં છે.

મનુષ્યના હાથમાં શું છે? ક્યાંક દૂરસ્થ શક્તિ વડે જ તે નિયંત્રિત થઈ રહ્યો છે. તેનું જીવન, મરણ, પતન-ઉત્થાન, વિકાસ ઇત્યાદિ સર્વ કંઈ ક્યાંકને ક્યાંકથી નિયંત્રિત થાય છે. મૃત્યુ સર્વનું થાય છે. जातस्य हि ध्रुवो मृत्यु ध्रुवम् जन्म मृतस्य च । (ગીતા). મૃત્યુ કેમ થાય છે ? કારણ કે ધૂમાવતીનો પ્રાદુર્ભાવ ભક્ષણ(ભૂખ)થી થયો છે. જન્મ અને મૃત્યુ એ નિયતિના હાથમાં છે.

ઉદરાગ્નિ(ભૂખ)થી જ સૃષ્ટિનો ક્રમ આગળ વધે છે. આપણને ખાવાની ભૂખ છે

તો મિટાવો એને, આપણને જ્ઞાનની ભૂખ છે તો મિટાવો એને, સંપત્તિ, વૈભવ કે ધનની ભૂખ છે તો મિટાવો એને, સંતતિની ભૂખ છે તો મિટાવો એને, સત્તાની ભૂખ છે તો મિટાવો એને અને માન-સન્માન કે કીર્તિની ભૂખ છે તો એને પણ મિટાવી દો. પરંતુ સમજો ભૂખને, સમજો ઉદરના રહસ્યને, સમજો તૃપ્તિના રહસ્યને.

શ્રીકૃષ્ણ સુદામાના તાંદુલ (પૌંવા) ખાઈને તૃપ્ત થયા બાદ બોલી ઊઠ્યા કે - 'ચોખા (અક્ષત) દાણા આ બ્રહ્માંડમાં સર્વને તૃપ્ત કરશે. ત્યારથી આજદિન સુધી સર્વદેવી દેવતાઓને ચોખા-અક્ષત ચઢાવવામાં આવે છે. પુષ્પ નથી, ફળ નથી, પૂજાનાં અન્ય દ્રવ્યો નથી તો કોઈ વાંધો નથી, માત્ર અક્ષતથી કોઈપણ પ્રકારનું પૂજન સપન્ન કરી શકાય છે. કેટલાક વિદ્વાનો કહે છે કે - 'अक्षतैः न अर्चनेत् विष्णो ।' વિષ્ણુનું પૂજન ચોખાથી ન કરવું. આ એક પ્રકારની ગેરસમજ છે. અક્ષતથી કોઈપણ દૈવીશક્તિને તૃપ્ત કરી શકાય છે. અક્ષતના માધ્યમથી આ વાત શ્રીકૃષ્ણએ સિદ્ધ કરી આપી છે. ઉદરની ગરમી જ જન્મ-જન્માંતરનું કારણ બને છે. ઉદરની અતૃપ્તિ(ભૂખ) જ જીવમાત્રને જન્મ લેવા માટે બાધિત કરે છે. ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણએ કહ્યું છે કે મૃત્યુ સમયે તમે જેવો ભાવ લઈને શરીરનો ત્યાગ કરશો તે પ્રમાણે તેની તૃપ્તિ માટે તમને નવીન શરીર પ્રાપ્ત થશે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની વાણીમાં મધુરતા કરતાં ધૂમ્રતત્ત્વ(ધૂમાવતી) જ છવાયેલું છે એ પરમ સત્ય છે. એટલે જ મહર્ષિ વ્યાસજીએ શ્રીમદ્ ભાગવતના મંગલાચરણના શ્લોકમાં શબ્દો વાપર્યા છે કે- 'धाम्ना स्वेन सदा निरस्त कुहकं सत्यं परम धीमहि ।' 'પરમતત્ત્વ સ્વયં ધૂમ્મસહ ધૂમ્રતત્ત્વ (કોહરા) જે માયાનું આવરણ છે તેને કાલાન્તરે દૂર કરે છે.'

કોઈ માણસ આવીને મને એમ કહે કે-

ભૂખ દુઃખ મનમાં ન આણીએ ઘટ સાથે રે ઘડીયાં,
ટાળ્યાં તે કોઈના નવ ટળે રઘુનાથના ઘડીયાં.

એ વાત કેટલેક અંશે સાચી હોઈ શકે પણ ભૂખનાં દુઃખ જેણે વેઠ્યાં હોય એ જ જાણે...! ભૂખની વિકૃતિ એટલે કે વિકૃત ભૂખનું સ્વરૂપ એવું વિકરાળ છે. કે તે માણસનું અવશ્ય પતન જ કરાવે છે. તે માટે એક ઉદાહરણ નજર સમક્ષ આવે છે.

અરે ! શું વાત કહું ભૂખની...! સતી ગાંધારી કે જેની પાસે પતિવ્રતાનું અખંડ તેજ હતું. તેણે સાંભળ્યું કે 'તેના સો પુત્રો કૌરવો સમરાંગણમાં હણાયા છે.' આ જાણી તેનો ક્રોધ એકદમ વધી ગયો, તે પાંડવોને શ્રાપ આપવા તૈયાર થયાં. આ વાતની સર્વાન્તર્યામી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને ખબર પડી. જ્યારે ગાંધારી યુદ્ધ સમાપ્તિના બીજા દિવસે સવારે કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં ગઈ ત્યારે તેણે પોતાના પુત્રોની લાશોને રણમેદાને રઝળતી જોઈ. એક વખત પોતાનો ખોળો ખુંદનાર ખીલતાં પુષ્પો રૂપે જે આળપંપાળ અનુભવતા હતા, તે લાડકવાયા આંખનાં રતન આજે ધૂળમાં રોળાતાં દીઠાં, ને તેમને પાંડવો પર એકદમ ગુસ્સો ઊમટી આવ્યો. પરંતુ ગાંધારી પાંડવોને શ્રાપ આપે તે પહેલાં

જ વૈશ્વાનર સ્વરૂપે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણએ ગાંધારીનો જઠરાગ્નિ એટલો બધો સતેજ કર્યો કે તે અસહ્ય ભૂખથી પીડાવા લાગી. કહો કે કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં યુદ્ધપિપાસુઓમાં સક્રિય બની અઢાર અક્ષૌહિણી સેનાનો નાશ કરાવનારી ધૂમાવતીની મહાવિનાશક શક્તિએ ગાંધારીના ઉદરમાં પ્રવેશ કીધો. શ્રીકૃષ્ણની ઇચ્છાથી ભૂખરૂપે ભૂખીમાં સક્રિય બની. ભૂખની પીડાને લીધે પાંડવોને શ્રાપ આપવાનો તેનો વિચાર વિસ્મૃત થયો અને ગાંધારીએ ભૂખની મારી પોતાની ક્ષુધા તૃપ્ત કરવા આમતેમ નજર નાંખવા માંડી. તેણે રણમેદાનના એક ખૂણે બદરી-બોરડીનું એક વૃક્ષ જોયું. ઉતાવળે ત્યાં પહોંચી જોયું તો બોરડીના વૃક્ષ પર પાકાં બોર લચી રહ્યાં હતાં. ગાંધારી તે બોર લેવા પ્રયત્ન કરવા લાગી. પરંતુ વૃક્ષ ઊંચું હોવાથી તે બોર ખાઈ ન શકી. આખરે તે વિચાર કરવા લાગી કે 'આ બોર કયા ઉપાયથી મળે ? બોર મળવાં તો જોઈએ જ. તેણે આસપાસ જોયું તો કોઈ હરતું-ફરતું દેખાયું નહીં. ચારેબાજુ રણમેદાનમાં લાશો વેરવિખેર પડી હતી. ઘેરો સન્નાટો છવાઈ ગયો હતો. સમય પસાર થતો ગયો તેમતેમ ગાંધારીની ભૂખની પીડા પણ વધતી ગઈ. તેને એકદમ કોઈ વિચાર સૂઝી આવ્યો. તે એકદમ લાશો પાસે ગઈ. લાશોને ઘસડી લાવી એકની ઉપર એક ગોઠવી મોટો ઢગલો કર્યો. પછી તો તેણે લાશના ઢગ ઉપર ચડીને, પેલી બોરડી ઉપરનાં બોર તોડીને ખાધાં અને પોતાની ભૂખને સંતોષી. એટલે સન્મુખ થયા પેલા પ્રસંગોચિત શબ્દો 'बुभुक्षितः किम् किम् न करोति पापम् ।' પોતાના પુત્રોની લાશોનો ઉપયોગ કરીને બોર મેળવ્યાં અને ભૂખ શાંત કરી. પણ આમ કરવાથી ગાંધારીનું સતીત્વનું જે તેજ હતું તે બધું હણાઈ ગયું. સતીત્વ નિષ્પ્રભ બન્યું. તેનામાં શ્રાપ આપવાની શક્તિ રહી નહીં. તે પાંડવોને શ્રાપ આપી શકી નહીં...!

કેટલીક વાર પ્રશ્ન ઊઠે છે – આ જગતમાં સાર્વલૌકિક(Commen) વાત કઈ છે ? ત્યારે જીવન અને જગદીશ્વરમાં જેને શ્રદ્ધા છે એવો શ્રદ્ધાવાન માનવ કહેશે કે – 'સાર્વલૌકિક ભગવાન છે. બધામાં સાર્વલૌકિક ચૈતન્ય છે.

ત્યારે સામ્યવાદી વિચારસરણી ધરાવતા લોકો કહે છે – 'ના, જગતમાં સાર્વલૌકિક ભૂખ છે. એકેએક, સ્થિતપ્રજ્ઞથી શરૂ કરી અળસિયા સુધીના નાના નાના જીવો સુધી બધાંને ભૂખ છે, તેથી ભૂખ એ સાર્વલૌકિક વાત છે. તો ભૂખ ઉપર તત્ત્વજ્ઞાન ઊભું કરો. સમગ્ર જીવનશ્રેણી અને જીવનપ્રણાલી ભૂખ ઉપર ઊભી રહે. ભૂખનું એક તત્ત્વજ્ઞાન છે, ભૂખનું એક વિજ્ઞાન છે. તેની પાછળ એક કાર્યરત શક્તિ સંચાલન કરી રહી છે. તંત્રની પરિભાષામાં એ શક્તિ ભૂખીમા કે ધૂમાવતી નામે ઓળખાય છે.

ભૂખ ઘણી જાતની છે. અન્નની ભૂખ, કીર્તિની ભૂખ, વિત્તની ભૂખ, સ્ત્રીની ભૂખ, સત્તાની ભૂખ એમ અનન્ત પ્રકારની ભૂખ હોય તેથી ભૂખ એ સાર્વલૌકિક વાત થઈ શકતી નથી. અને અન્ય રીતે વિચારીએ તો ભૂખમાંથી ભીખ નિર્માણ થાય છે.

અનન્ત પ્રકારની ભૂખ છે તે દૂર કરવા માટે શું કરવું જોઈએ? જીવન ઉન્નત બનાવવું જોઈએ. જીવન ઉન્નત થયા વગર ભૂખ જાય નહીં. જીવનમાં તૃપ્તિ આવે

ત્યારે જ જીવન ઉન્નત થાય. તૃપ્તિ ક્યારે આવે? વસ્તુઓની આવશ્યકતા ન લાગે ત્યારે તૃપ્તિ આવે. આ ઘણી જ કઠણ વાત છે. બીજું ભક્તિ જીવનમાં તૃપ્તિ લાવે. ભક્તિ જીવનમાં આવે એટલે શું થાય ? મારો ભગવાન જેટલું મોકલશે અને જ્યારે મોકલશે ત્યારે હું તેનો સ્વીકાર કરીશ. મા ભગવતી મારી જરૂરિયાત સમજે છે, તે જ્યારે અને જેટલું મને જોઈએ તેટલું જરૂર મોકલશે જ અને તેનો હું જે તે વખતે સ્વીકાર કરીશ.

'તું મોકલીશ તેટલું હું લઈશ' એમાં પણ એક જાતની લાચારી છે. કેમ કે ભગવાન ક્યારે મોકલે એની ભક્ત રાહ જોતો હોય છે. 'ભગવાન મોકલશે' એમ બોલવામાં પણ એક લાચારી છે. આ લાચારી માણસને સાલવી જોઈએ. આપણને લાચારી એ લાચારી લાગતી નથી. પરંતુ એ લાચારીને આપણે વિનમ્રતામાં ખપાવીએ છીએ. 'નમ્યા તે નારાયણને ગમ્યા' એવા સૂત્રનો સહારો લઈ આપણે આપણો બચાવ કરીએ છીએ. પરંતુ ખરેખર, લાચારી પણ માણસને જીવનમાં સાલવા લાગે ત્યારે જ જીવનમાં ઉન્નતિનો માર્ગ મોકળો થાય છે અને આધ્યાત્મિક ઉત્કર્ષ શરૂ થાય છે. ખરું પૂછો તો, ભક્તિમાં લાચારીને સ્થાન જ નથી. ગીતાજીમાં જણાવ્યું છે કે -

'पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः प्रियः प्रियार्हसि देव सोढम् ।'

ઘરનો લાડકો છોકરો બેપરવા હોય છે, તે 'બાપ મને ક્યારે મોકલશે' તેનો વિચાર કરતો નથી. કારણ કે એને વિશ્વાસ છે કે જન્મ આપ્યો છે એટલે બાપ જરૂર મને સાચવશે અને જરૂર મને જરૂરત પ્રમાણે મોકલશે જ. આવો પુત્ર અને તૃપ્ત થયેલી સ્ત્રી તેજસ્વી હોય છે, તેની પાસે લાચારીને સ્થાન નથી. તેવી રીતે સાચા ભક્તનું જીવન પણ લાચારી રહિત હોવું જોઈએ.

આ વાત જાણીને તમને કદાચ નવાઈ તો નહીં જ થાય ને ? આ જગતમાં કેટલાકને લેવાની ભૂખ હોય અને કેટલાકને આપવાની ભૂખ હોય છે. આમ વળી ભૂખ બે ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. માંગનારને કે લેવાવાળાને દાતા ન મળે તો તે શોધતા રહે છે અને આપવાવાળાને ભિખારી કે ભિક્ષુક ન મળે તો તે પણ ભિખારીને શોધતા રહે છે. બન્નેને ભૂખ લાગે છે. ગુરુને પોતાનું જ્ઞાન આપવું છે, તેમને યોગ્ય શિષ્યની ભૂખ છે. જ્યારે કેટલાક શિષ્યોને ગુરુઓ મળે છે તે લુચ્ચા-લફંગા અને ધનના લોભી હોય છે. જિજ્ઞાસુ શિષ્યને સાચા જ્ઞાની, સિદ્ધ કે નિસ્વાર્થી ગુરુ મળતા નથી. તેને ગુરુની પ્રાપ્તિની ભૂખ છે. કેટલાક લોકો ભિખારીને શોધતા હોય અને તેમને ભિખારી ન મળે તો બેચેની થાય, કેટલાક સમર્થ ગુરુને યોગ્ય શિષ્ય ન મળે તો બેચેની થાય. તેમની ભૂખ કદાચ મોટી(ઉચ્ચકક્ષાની) હશે પણ અંતે ભૂખ તો ખરી જ. કેટલાક માણસો એવું વિચારે છે કે હું કોઈને ઉપયોગી થાઉં. હું કોઈને કંઈક ને કંઈક આપું. હું આ જગતમાં આવ્યો છું તો આપતો જાઉં. આવતી કાલ કોણે જોઈ છે ? તેથી હું મારા હાથે જ આપતો જાઉં.

મહાપુરુષોને ભગવાનને આપવાની વૃત્તિ થાય અને સામાન્ય માણસને દાન કરવાની ઈચ્છા થાય એ પણ ભૂખ જ છે. એવી ભૂખ માણસ ને લાગે ત્યારે તેને આપ્યા

વગર ચેન પડતું જ નથી. માણસને આપવાની ભૂખ ક્યારે લાગે ? રાખવાનો, વસ્તુને સાચવવાનો કંટાળો આવે ત્યારે. એક શેઠને ગૌ-દાન આપવું છે. તે દયાશંકર જેવા ગોરને શોધતા હોય કેમકે શેઠશ્રીને પોતાની ગાયને સંભાળવી ભારે પડે છે તેથી બેચેની છે. આમ આપવાની વૃત્તિ થાય તે કંટાળામાંથી જન્મેલી વૃત્તિ પણ હોઈ શકે.

બીજા પ્રકારની ભૂખ છે 'હું કરીશ.' ભગવાન ! તું જગતને શું સુધારવાનો હતો ? સુધારવાનો હોત તો ક્યારનું સુધરી ગયું હોત. તું જગતને ન સુધાર, હું સુધારીશ. હું છું કે નહીં ? આ મોટામાં મોટી ભૂખ છે. સર્વોત્તમ ક્ષુધા છે અને તે મહાપુરુષોને લાગે છે. આ 'હું કરીશ'ની ક્ષુધા છે. આમાં આપવાની વૃત્તિ છે એ બરાબર પરંતુ 'હું કરીશ'ની ક્ષુધા(ભૂખ) જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી સામેવાળો(ભગવાન) તેનો સ્વીકાર કરતો નથી. 'હું કરતો નથી' એ વૃત્તિ આવે એટલે આપવાનો આનંદ ચાલ્યો જાય છે. આમ વૃત્તિના બે પ્રકાર છે 'હું કરું છું' અને 'હું કરતો નથી.' તેમાં 'હું કરું છું'ની વૃત્તિ જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી ભગવાન લેતો નથી.

ઉત્તરોત્તર વિકસિત થયેલો જીવ ભગવાનને કહે છે કે - ભગવાન ! હું તને ખાઈ નાંખું, હું નિર્મળ બનીને તારી પાસે આવ્યો છું, મને તારી ભૂખ લાગી છે. આ એક ભક્તની ભગવાનને આત્મસાત કરવાની ભૂખ છે. ભગવતી પાર્વતીને પણ ભૂખ લાગી અને ભૂખ ન સંતોષાતાં શિવને ઉદરસ્થ કરી ધૂમાવતી ભગવતી(મહાવિદ્યા) ભૂખી મા તરીકે વિખ્યાત થયાં અને તેની કૃપાથી જ ભૂખ વિજ્ઞાન વિશે ચિંતન કરવાની આજે મને તક મળી છે.

આજે તર્કપ્રધાન યુગમાં ભગવાન કે દેવી-દેવતાઓમાં કોઈને શ્રદ્ધા નથી. તેઓ પોતાનાં ધન-વૈભવ, વિજ્ઞાનની ચકાચૌંધ અને ભૌતિક સુખની પ્રાપ્તિની ભૂખમાં ભગવાનને પણ ખાઈ ગયા છે એમ કહેવું અસ્થાને નથી. આ સ્થિતિ ઉપર જીવ આવે ત્યારે શું થાય ? વાસ્તવમાં તે વખતે જીવ ભગવાનને ખાવા આવે પણ, ભગવાન જ એને ખાઈ નાંખે છે એટલે એની ભૂખ ખલાસ થઈ જાય છે.

પરંતુ ઉચ્ચ, નિર્મળ અને પવિત્ર બનેલો જીવ જ્યારે ભગવાનને ખાવા ગયો ત્યારે શરૂઆતમાં 'दासोऽहं दासोऽहं' બોલતો ગયો. તેણે ભગવાનને કહ્યું 'હું તારો દાસ છું' મજૂરી લઈને, નારી બનીને દાસત્વ કરે અને પગચંપી કરે એ દાસ્યનો એક પ્રકાર છે. અને બીજો દીકરા તરીકે પગચંપી કરે અને ઘરવાળી બનીને પગ દબાવે એ દાસત્વનો બીજો પ્રકાર છે. આ બંનેમાં ફેર છે.

મોટા માણસો પાસે, ભગવાન પાસે કે ગુરુજન પાસે જવાનું થાય ત્યારે કંઈક લઈને જવું જોઈએ, એ ભારતની સંસ્કૃતિ છે. મહાપુરુષની પાસે તમે થાળી ભરીને કંઈક લઈને જાઓ ત્યારે તે શું કરે ? તેમાંથી એકાદ વસ્તુ ઉપાડે અને મોઢામાં મૂકી દે. આવી જ રીતે 'दासोऽहं दासोऽहं' કરતો એક જીવ ભગવાન પાસે જાય ત્યારે ભગવાનને વિચાર આવે કે આ મારા માટે થાળ ભરીને કંઈ લાવ્યો છે. તે થાળમાં 'दासोऽहं' ભરેલું

હતું. તેમાંથી 'दा' ને ઉપાડ્યો અને ખાઈ ગયા. પછી બચ્યો તે(ભગત્વપ્રસાદ) 'सोऽहं' તે દિવસથી મને અનુભવમાં આવ્યું કે 'હું सोऽहं, सोऽहं, तत्त्वमसि, श्वेतकेतो, अहं ब्रह्मास्मि' (ઉપનિષદ્)

ત્યાર પછી પણ હું તારી પાસે આવ્યો. પરંતુ 'सोऽहं, सोऽहं' લઈને આવ્યો. ત્યારે પરમકૃપાળુ તેં 'અહમ્'નું ભક્ષણ કર્યું, સહુ ખાઈ ગયો. અસ્તિત્વ વર્તાયું માત્ર 'સઃ', 'સાઃ'નું એટલે કે તું હી, તું હી એ જ કેવલાદ્વૈત, એજ પરમ શિવત્વ, એજ પરમસત્ય.

પ્રકૃતિ જેની ખાવાની છે તે જીવ માત્રને અને સમગ્ર વિશ્વને ઉદરસ્થ કરનારી ભગવતી ધૂમાવતી(ભૂખીમા) પ્રલયકાળે સર્વને પોતાના ઉદરમાં સમાવી દેનારી છે. તે વિશ્વોદરી છે. તેના ઉદરમાં મહાન ગુરુઓ, ઋષિમુનિઓ, દેવ-દાનવ, માનવ, સુર-અસુર, યક્ષો, ગાંધર્વ, કિન્નર, ચર-અચર તેમજ જગતના તમામ જીવજંતુઓ કે પ્રાણીઓ સમાઈ જાય છે. એ વિશ્વોદરી જગતજનની ધૂમાવતીની સંપૂર્ણ કૃપા થાય ત્યારે પ્રાણીમાત્રની તમામ પ્રકારની ભૂખ શાંત થઈ જાય છે, સંસારનું આવાગમન ટળી જાય છે. ત્યારે જીવ માત્રનો હું(અહમ્) જ ખલાસ થઈ જાય છે. પછી કોઈપણ પ્રકારની ભૂખનું અસ્તિત્વ રહે ખરું કે? નહીં જ ! પરમ આશ્ચર્ય !

આ બહુ જ ઉપરની સ્થિતિ છે, આ ખરો વૈભવ છે, એ જ ખરી લક્ષ્મી છે, એ જ જીવનશ્રી છે, એ જ ખરું ભાગ્ય છે. ભગવાનનાં હૃદયની શોભારૂપ લક્ષ્મી(શ્રી)ની કૃપાથી જ જીવન ધન્ય બને છે. જીવનમાં લક્ષ્મીને(શ્રીને) આવવાનો માર્ગ અને અલક્ષ્મી (ભૂખ, અસંતોષ, દુઃખ ઉપાધિ)ને જવાનો માર્ગ એક જ છે, એનો દરવાજો જુદો નથી. જે રસ્તે લક્ષ્મી(શ્રી, તૃપ્તિ, સંતોષ, ઉન્નતિ, અવરોહિણી) આવે છે તે રસ્તે જ અલક્ષ્મી વિદાય લે છે. અજ્ઞાન-જ્ઞાન, લક્ષ્મી-અલક્ષ્મી, તૃપ્તિ-અતૃપ્તિ, સંતોષ-અસંતોષ, પ્રકાશ-અંધકાર આ બધું સિક્કાની બે બાજુ જેવું દ્વૈત છે. એ દ્વૈત પરમ અદ્વૈત પરમાત્મામાં વિલીન થઈ જાય એટલે લક્ષ્મી-અલક્ષ્મી જેવું કંઈ જ રહેતું નથી. પછી તો લક્ષ્મી એ જ પરમાત્માના હૃદયની શોભારૂપ બની અણુ અણુમાં વ્યાપ્ત મહાવિષ્ણુનાં હૃદયશ્રી બની જાય છે. આ છે ધૂમાવતી મહાવિદ્યાનું ચરમ લક્ષ્ય અને ભૂખના ભૂખ વિજ્ઞાનનો અંતિમ પડાવ. ભગવતી ધૂમાવતી સર્વનું કલ્યાણ કરે અને પ્રાણીમાત્રની અનંત ભૂખનું નિવારણ કરી તેને મોક્ષગામી બનાવે એ જ પ્રાર્થના.

ધૂમાવતી ઉપાસક સાંઈબાબા

મહારાષ્ટ્રમાં શિરડીના સાંઈબાબા લોકકલ્યાણની ભાવનાવાળા એક અવધૂત સંત હતા. બિલકુલ નિષ્કિંચન જીવન અને શરણાગતનાં દુઃખ નિવારણ કરવાનો એકમાત્ર સંકલ્પ અને સાદગીભર્યું જીવન. તે સાંઈબાબા શિરડીમાં ક્યાંથી આવ્યા, ક્યારે આવ્યા, કોના પુત્ર હતા ઇત્યાદિ વિગત કોઈ જાણતું નથી. વારાણસીના સિદ્ધક્રિયાયોગી શ્રી

શ્યામાચરણ લાહિડી મહાશયે તેમને(સાંઈબાબાને) ક્રિયાયોગની દીક્ષા પ્રદાન કરેલી એવી વિગત શ્રી લાહિડી મહાશયના જીવનચરિત્રમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રદ્ધા અને સબૂરીનાં હલેસાં વડે સંસારસાગર પાર કરનાર અનેકો વ્યક્તિના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર આ સાંઈબાબા એક ફાટેલી કફની ધારણ કરીને શિરડીમાં ધૂણી ધખાવનારા અલખના આરાધક સંત હતા. લોકકલ્યાણની ભાવના એમના હૃદયમાં ધબકતી હતી.

એક વાર શિરડીની આસપાસ ભીષણ હૈજા(કોલેરાનો રોગ) ફેલાયો હતો. ઘણા લોકો મૃત્યુનાં મુખમાં હોમાઈ ગયા. શિરડી સાંઈબાબા પાસે બીજા ગામના લોકો પણ પહોંચી ગયા. સાંઈબાબાની પાસે અખંડ ધૂણી જલતી રહેતી હતી અને આજે પણ તે શિરડીમાં પ્રજ્વલિત છે. આ ધૂણીમાંથી રાખ ઉઠાવીને સાંઈબાબાએ ગામની ચારે બાજુ રેખા અંકિત કરી દીધી અને કહ્યું કે - આ રેખાની સીમા-મર્યાદામાં કોઈપણ પ્રકારની મહામારીનો ઉપદ્રવ થશે નહીં.

સાંઈબાબાની ધૂણી જેને આજે 'ધૂણીમાઈ' કહે છે તે ધૂમાવતીનું જ સ્વરૂપ છે. સાંઈબાબા ધૂમાવતીના સિદ્ધ ઉપાસક હતા અને ધૂણીમાઈ(ધૂણી)ની ભસ્મ એ જ તેમની પ્રસાદી છે. આ ધૂણીમાઈની ભસ્મ(રાખ) વડે અનેક શ્રદ્ધાળુ ભક્તોનાં દુઃખ નિવારણ થતાં આવ્યાં છે અને થતાં રહેશે.

નૌકાસૈન્યના એક નિવૃત્ત લેફ્ટેનન્ટ કમાન્ડર કે જેના ઘરનું વાતાવરણ અત્યંત પ્રેમ અને સૌહાર્દપૂર્ણ હતું, તેઓ એક આધ્યાત્મિક વ્યક્તિ હતા અને ખોટું કામ કરવાનું તેઓ જીવનમાં શીખ્યા જ ન હતા. તેમનો પરિવાર આદર્શ હતો. તેમણે મકાન બનાવ્યું ત્યારે શિરડી જઈને ધૂણીમાઈની રાખ લાવ્યા હતા તે મકાનના પાયામાં નાંખી હતી. ત્યારથી તેમના ઘરમાં આધિ-વ્યાધિ, ઉપાધિ કે દુનિયાભરનો કોઈપણ પ્રકારનો ઝઘડો થયો નથી, સંપૂર્ણ તનાવમુક્તિ છે. કોઈપણ જાતની સમસ્યા જીવનમાં સતાવતી નથી. આ તેનો ખોજપૂર્ણ અનુભવ છે. આ રીતે સાંઈબાબાની ધૂમાવતી સાધનાનો પ્રસાદ વિભૂતિ(રાખ) જે સ્વીકારે છે તેનું જીવન અને ઘર પરિવાર સો ટકા સુખી છે. આજ તેનું અધ્યાત્મ છે.

ભસ્મ ધારણ કરવી, કંઠ, બાહુઓ અને મસ્તક પર ભસ્મ લગાડવાનું વિધાન ધૂમાવતી સાધનાની અંતર્ગત આવે છે. ભસ્મ ધારણ દ્વારા પવિત્રતા અને આસ્તિકતા એજ ધૂમાવતી સાધનાનું પ્રતિફલ છે. સાંઈબાબાની ભસ્મ(રાખ) પણ એ વાતની પ્રતીતિ કરાવે છે કે સાંઈબાબા ધૂમાવતી મહાવિદ્યાના સિદ્ધ સાધક સંત હતા.

યજુર્વેદમાં ધૂમાવતી

અહીં પ્રસ્તુત છે - યજુર્વેદ સંહિતાનો નીચે દર્શાવેલ એક મંત્ર, જેનું અર્થચિંતન કરતાં મને ચિત્તની પાવન દશામાં ભગવતી ધૂમાવતીના સ્વરૂપનું રહસ્યમય દર્શન થયું છે. નિગમમંત્ર-

धूरसि धूर्व धूर्वन्तं धूर्वतं योऽस्मान् धूर्वति तं धूर्वयंवयं धूर्वामः ।
देवानामसि वह्निसमगूँसस्नितमंप्रपितमम् जुष्टतमं देवहूतमम् ॥
य. वा. सं. १-८॥

નિરુક્ત તૃતીય અધ્યાયના એકાદશ ખંડમાં ઉપરોક્ત મંત્રનું વિવરણ આ પ્રમાણે ઉપલબ્ધ થાય છે -

આ મંત્રના ઋષિ પ્રજાપતિ છે, અતિ જગતી નામક છંદ અને અગ્નિ દેવતા છે.

અન્વયાર્થ - હે અગ્ને ! તમે धूः = હિંસક, असि = છો, એટલા માટે धूर्वन्तम् = પાપી હિંસકોનો, धूर्व = નાશ કરો. यः = જે શત્રુ अस्मान् = અમારી, धूर्वति = હિંસા કરે છે. तम् = તેનો, धूर्व = નાશ કરો, यम् = જેનો, वयम् = અમે, धूर्वामः = નાશ કરવા ઇચ્છીએ છીએ, ताम् = તેનો, धूर्व = નાશ કરો. त्वम् = તમે, देवानाम् = દેવોના હવ્ય-દ્રવ્યનું वह्नितम् = વહન કરનારા, सस्नितमम् = અતિશય પવિત્ર, प्रपितमम् = પરિપૂર્ણ, जुष्टतमम् = પ્રિયતમ, देवहूतमम् = દેવોનું આવાહન કરનારા असि = છો.

આ મંત્રમાં 'धूर्वत्ति' धूर्वी ધાતુનું રૂપ છે. 'धूर्वी हिंसायाम्' ધાતુથી ભ્વા.પ. અને लट्, तिप्, शप् (અને 'उपधायाञ्च') આ સૂત્રથી દીર્ઘ થવાથી 'धूर्वति' રૂપ બન્યું છે.

મંત્રાર્થ - હે અગ્ને ! તમે હિંસક છો, એટલા માટે પાપી હિંસકોનો નાશ કરો. જે શત્રુ અમારી હિંસા કરે છે, તેનો નાશ કરો. જેનો અમે નાશ કરવા ઇચ્છીએ છીએ. તેનો નાશ કરો. તમે દેવોના હવ્ય-દ્રવ્યનું વહન કરનારા, અતિશય પવિત્ર, પરિપૂર્ણ, પ્રિયતમ, દેવોનું આવાહન કરનારા છો.'

ઉક્ત વેદમંત્રમાં 'ધૂ' અક્ષરનો સાત વખત પ્રયોગ થયો છે. 'ધૂં' બીજમંત્ર ભગવતી ધૂમાવતીનો છે. ધૂમાવતી પ્રલય અને સંહારની સામ્રાજ્ઞી છે. શત્રુઓનો વિનાશ કરનાર પ્રચંડ ચંડિકા પણ છે. પ્રલયાગ્નિમાં સૃષ્ટિનું સર્વસ્વ ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે, જેવી રીતે પ્રબળ ક્ષુધાગ્નિ કોઈપણ વસ્તુને ભક્ષ્ય બનાવી શકે છે. આ ધૂમાવતી ક્ષુધાદેવી છે. તે પ્રાણીમાત્રમાં ભૂખ (ક્ષુધાગ્નિ) સ્વરૂપે વ્યાપક છે, કાર્યરત છે. 'દુર્ગા સપ્તશતી'નો મંત્ર આ વાતને અનુમોદિત કરે છે કે -

या देवी सर्वभूतेषु क्षुधारूपेण संस्थिता ।
नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ॥

આ ક્ષુધાદેવી(ધૂમાવતી)ને લોકભાષામાં 'ભૂખી મા' પણ કહેવામાં આવે છે. ભૂખી-માનું એક અતિ પ્રાચીન સ્થાન ઉજ્જૈનમાં છે, જે દર્શનીય છે. 'ભૂખી-માનું ભૂખ વિજ્ઞાન'

નામક પ્રકરણમાં, આ ગ્રંથમાં ધૂમાવતીના ભૂખી-મા સ્વરૂપનું વિશેષ ચિંતન કરવામાં આવેલ છે. ભૂખની પરાકાષ્ઠા આવી જતાં પાર્વતીમાતાએ શિવજીને ઉદરસ્થ કરી દીધા અને ભગવતી ધૂમાવતીનું સ્વરૂપ પ્રગટ થયું. આ ધૂમાવતી ઉત્પત્તિની કથા પણ આપણે વિચારી છે.

દક્ષ-પ્રજાપતિના યજ્ઞમાં યોગાગ્નિ દ્વારા ભસ્માવશેષ બની ધૂમ્રતત્ત્વ સ્વરૂપે પ્રલય-તાંડવ મચાવનારી ભગવતી ધૂમાવતી જ ધૂમ્રસ્વરૂપા છે. ધૂમાવતી સૂર્પોદરી છે. સર્વભક્ષી, વિશ્વનાં તમામ ઉદરોની સામ્રાજ્ઞી વિશ્વોદરી ધૂમાવતી છે. ભૂખનું કેન્દ્રસ્થાન ઉદર છે.

ઉપરોક્ત વૈદિક મંત્રમાં સ્થૂળરૂપે જે અગ્નિ છે તે દેવતાઓ માટેના હવ્ય-દ્રવ્યનું વહન કરનાર વહ્નિ-અગ્નિ અતિશય પવિત્ર, પરિપૂર્ણ, પ્રિયતમ, દેવોનું આવાહન કરનાર છે. તે યથા વિભાગ હુતદ્રવ્ય યજ્ઞના આવાહિત દેવતાઓને પહોંચાડે છે. કહેવાય છે કે - જ્યાં અગ્નિ છે ત્યાં જ ધૂમાડો છે અને ધૂમાડો છે તો અગ્નિની હાજરી હોવી અવશ્યંભાવી બની જાય છે. એટલે જ તો કહ્યું છે કે 'यत्र यत्र धूमः तत्र तत्र वह्निः ।'

કહેવાનું તાત્પર્ય જ એ છે કે - તંત્રની દસ મહાવિદ્યાઓ પૈકી સાતમી મહાવિદ્યા ભગવતી ધૂમાવતી છે. યોગાનુયોગ કહો કે સપ્રયોજન કહો, ઉપરોક્ત વેદમંત્રમાં પ્રત્યક્ષ અગ્નિદેવની પ્રાર્થના છે. પરંતુ પરોક્ષ રૂપમાં લક્ષ્યાર્થ છે, તેમાં મને ધૂમાવતીના સ્વરૂપનું દર્શન થાય છે. ઉક્ત મંત્રમાં વહ્નિ શબ્દનો ઉપયોગ માત્ર એકવાર જ થયેલ છે. જ્યારે અગ્નિતત્ત્વમાં અંતર્હિત ધૂમ્રતત્ત્વ એ ધૂમાવતીનું જ સ્વરૂપ છે. જે શિવાગ્નિ = શિવસ્વરૂપ અગ્નિમાંથી પ્રગટ થયેલ છે અને ધૂમાવતી મહાવિદ્યા સ્વરૂપે કલ્યાણમયી ભગવતી ધૂમાડા સ્વરૂપે(નિરાકાર સ્વરૂપે) યથાસમયે કાર્યરત બની શત્રુઓનો વિનાશ કરે છે. આ ધૂમાવતીનું 'ધૂં' બીજ ઉપરોક્ત મંત્રમાં સાત વખત સ્થાન પામ્યું છે. આવું કદાચ અન્ય મંત્રમાં હોવું સંભવિત નથી. યજ્ઞકર્મપ્રધાન યજુર્વેદના આ મંત્રમાં મંત્રરૂપે જે ધૂમાવતીની ઉપસ્થિતિનો અનુભવ કરું છું તે માત્ર ચિત્તની પાવન દશામાં ભગવતી ધૂમાવતીનો જ અનુગ્રહ સમજું છું. ભગવતી ધૂમાવતી સર્વ પાપીઓ, ધર્મદ્રોહીઓ અને પરપીડન વૃત્તિથી જીવનારા હિંસક શત્રુઓનો નાશ કરો, જેથી સર્વનું કલ્યાણ થાય એ જ અભ્યર્થના.

સીધી સાદી વાત છે કે જ્યાં અતૃપ્તિ અને અસંતોષની માત્રા વધારે હશે ત્યાં કર્મ ક્રિયાશીલ બનીને ધૂમાવતીને પ્રગટ અવશ્ય કરશે. ભક્ષણના વિકરાળ, વિકૃત મુખોનું નિર્માણ થશે અને અનિત્યતાનું દર્શન પ્રત્યક્ષ થશે. આ બધાની વચ્ચેથી નિત્યતાનો માર્ગ નીકળે છે. નિત્યતાનું તાત્પર્ય છે - સદાબહાર, અપ્રભાવિત, અપ્રદૂષિત, તાજગીપૂર્ણ સ્વસ્થ વાતાવરણ, જ્યાં નિત્યતા શુદ્ધ થશે, જ્યારે નિત્યની પાસે અનિત્યતાનું ભક્ષણ કરનાર ઉદર હશે. પ્રત્યેક ઉદરની સંરચના હિંસક છે, દાંત હિંસક છે. હિંસાનું પ્રતીક છે. ધૂમાવતી માલામંત્રમાં 'कट्टेरी-कट्टेरी' શબ્દનો પ્રયોગ એટલા માટે કરવામાં આવ્યો છે કારણ કે એ દંતધ્વનિ છે. દંત પંક્તિઓ દેખાય છે સુંદર પરંતુ નિર્દયતા અને નિર્મમતાપૂર્વક કટ્ કટ્નો ધ્વનિ કરતી ભોજનને વિદારિત કરીને છોડી દે છે અને અગ્નિ

પણ ઉદરનો હોય કે અગ્નિકુંડનો અથવા તો જ્વાળામુખી રૂપમાં હોય કે જંગલના દાવાનળ રૂપમાં નિર્દયતાપૂર્વક પોતાનું કાર્ય તે હિંસક બનીને જ કરવાનો. તેને કેટલો ક્રિયાશીલ બનાવવો તે કામ છે ધૂમાવતીનું !

મા ધૂમાવતીની પીઠ : દતિયા

ઉત્તર પ્રદેશના ઝાંસી શહેરની પાસે મધ્યપ્રદેશનું એક નાનું ગામ છે, દતિયા જે પોતાની આધ્યાત્મિક સંચેતનાથી નાના કાશીના રૂપમાં (છોટા કાશી તરીકે) પ્રતિષ્ઠિત છે. અત્યારે તો એનો વિકાસ થતાં શહેરમાં ગણતરી થાય છે. એને માટે એક અતિપ્રસિદ્ધ કહેવત છે કે -

ઝાંસી ગલે કી ફાંસી, દતિયા ગલે કા હાર.
લલિતપુર કબ્બૂ ન છોડીએ જબ તક મિલે ઉધાર.

આજે પણ જન-જનના ગળાના હાર સમાન દતિયા સમગ્ર વિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ તાંત્રિક પીઠ - પીતાંબરાપીઠ(બગલામુખી પીઠ)ના કારણે ઓળખાય છે. આજે અહીંની અધિષ્ઠાત્રી દેવી ભગવતી પીતાંબરા(બગલામુખી અને પીઠના સંસ્થાપક પૂજ્યપાદશ્રી શ્રી એક હજાર આઠ સ્વામીજી મહારાજની અહીં અસીમ કૃપા છે. જેથી સમસ્ત દૈવીય શક્તિઓ પ્રતિપલ અહીં હાજર રહે છે. આ વાતનો અહીંના દીક્ષિત સાધકો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી લાભાન્વિત થયા છે.

આ પીઠના સંસ્થાપક શ્રી સ્વામીજી મહારાજ એક સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર અખંડ બ્રહ્મચારી સંત હતા. એમને ભગવાન શંકરના અવતાર માનવામાં આવે છે. અહીંની પીઠમાં એક વનખંડેશ્વર મહાદેવનું મહાભારતકાલીન પ્રાચીન મંદિર છે, જેમાં મહાભારત કાલીન ગુરુ દ્રોણાચાર્યના અમૃતજીવી પુત્ર અશ્વત્થામાનો નિવાસ છે. ત્યાં એવા પણ સાધકો છે જેમણે વીસ-બાવીસ ફૂટના શ્વેત વસ્ત્રધારી અશ્વત્થામાને પ્રત્યક્ષ જોયા પણ છે.

પ્રાચીન સમયમાં વર્તમાન જે સ્મશાનભૂમિ હતી તેને અશ્વત્થામાના કહેવાથી શ્રીસ્વામીજી મહારાજે પોતાની લીલાભૂમિ બનાવી. તેમણે પોતાના તપોબળથી આ જગ્યાને પવિત્ર બનાવી, મા પીતાંબરા (બગલામુખી)ના પવિત્ર વિગ્રહની સ્થાપના કરી. અહીં આ મંદિર ઉપરાંત શ્રી ગણેશજી, શ્રી બટુકભૈરવ, શ્રીકાલભૈરવ, શ્રીહનુમાનજી, શ્રી પરશુરામ અને ષડામ્નાયશિવ 'તત્પુરુષ', અઘોર, ઈશાન, વામદેવ, નીલકંઠ અને સદ્યોજાત પણ પ્રાણપ્રતિષ્ઠિત છે. સ્વામીજીના પવિત્ર વિગ્રહની સાથે તેમનું સમાધિસ્થાન પણ વિનિર્મિત છે.

દસ મહાવિદ્યાઓમાં સર્વાધિક ઉગ્ર ભગવતી ધૂમાવતીને ભગવતી પીતાંબરા પીઠમાં સ્થાન આપવાનું શ્રેય પણ પૂજ્યપાદ સ્વામી મહારાજશ્રીને ફાળે જાય છે. સ્મશાનવાસિની ધૂમાવતીની ગતિ અનુલોમ છે. આ સંસારને પોતાની ભયંકર શક્તિ દ્વારા તેમનાં કર્મો

અનુસાર દંડિત કરે છે. પોતાના તામસી રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત ધૂમાવતીનું શરીર કંકાલમાત્ર (હાડપિંજર) છે. તેનો રંગ કાળો છે. વિધવા સ્વરૂપ છે અને તેમનું વાહન કાગડો છે.

પીતાંબરા પીઠમાં મા ધૂમાવતીના વિગ્રહની સ્થાપના વખતે અનેક સાધકોએ મહારાજશ્રીને આગ્રહ કરેલો કે તેઓ શ્રી ધૂમાવતી પીઠમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા ન કરે. પરંતુ મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે - માતા ધૂમાવતીનું ભયંકર રૂપ તો દુષ્ટોને માટે છે, ભક્તો પરત્વે તો તે અતિદયાળુ છે. સમગ્ર વિશ્વમાં ધૂમાવતીનું અહીં એકમાત્ર મંદિર છે, એકમાત્ર ધૂમાવતી શક્તિપીઠ છે. અહીંના ગુરુજી શ્રી સ્વામીજી મહારાજ તેમને ચીનની નિકટવતી સીમા પાસે આવેલ અરુણાચલ પ્રદેશથી લઈ આવ્યા હતા.

સન ૧૯૬૨નું ભારત અને ચીન વચ્ચેનું યુદ્ધ, મૂર્ખ રાજનેતાઓને કારણે ભારત હારી રહ્યું હતું. હજારો કિલોમીટર જમીન ચીને છીનવી લીધી. શિવ-પાર્વતીનું વિહારક્ષેત્ર મનાતું માનસસરોવર પણ ચીનમાં જતું રહ્યું, કોણ જાણે હવે તે પરત ક્યારે મળશે ? અરે, ત્રણ દિવસ જો મોડું થયું હોત તો ચીને દિલ્હી પણ કબજે કર્યું હોત. અત્યારના રાજનેતાઓ પોતાને બિનસાંપ્રદાયિક અને ધર્મનિરપેક્ષ કહેવડાવે છે, તેઓને કંઈ સૂઝ પડતું નથી ત્યારે જ અધ્યાત્મનો આશ્રય શોધે છે.

સ્વામીજી મહારાજે જ્યારે ભારત ફરી ગુલામ બનવા તરફ આગળ વધી રહ્યું હતું ત્યારે તરત જ ધૂમાવતી અનુષ્ઠાન શરૂ કરી દીધું. ચીન આગળ વધતું થંભી ગયું. એની સીમા વિસ્તૃતીકરણની ભૂખ ઉપર ભગવતી ધૂમાવતીએ નિયંત્રણ મૂકી દીધું અને ફરીથી એકવાર ભારત ગુલામ થતું અટકી ગયું. આ દુર્લભ અનુષ્ઠાનમાં ભગવતી

ધૂમાવતીનું પ્રત્યક્ષીકરણ થયું અને છેવટે ઘણું કરીને વાદળોથી આચ્છાદિત રહેતા અરુણાચલ પ્રદેશના કોઈ ગોપનીય સ્થાનમાંથી ધૂમાવતી વિગ્રહને લાવીને સ્વામીજીએ દતિયામાં સ્થાપિત કરવો પડ્યો.

દતિયામાં ધૂમાવતી પીઠની સ્થાપના થતાં મા ધૂમાવતીએ સ્વામીજી મહારાજને પ્રત્યક્ષ દર્શન આપી કહ્યું છે કે 'તમને નવાઈ જરૂર થશે. મને સ્થાપિત કરીને માનશો કે મારા રહસ્ય પરથી પરદો ઉઠાવશો. શિવની પરમ ગોપનીય, શક્તિને ખુલ્લી કરશો. પરંતુ મને તમારી જરૂરત છે. ચાલો મારી સાથે.'

સ્વામીજી મહારાજે કહ્યું 'મને એક વર્ષનો સમય આપો.' મા ધૂમાવતી કહ્યું 'તથાસ્તુ'.

અને પીઠના વૃદ્ધ સાધક પાસેથી પ્રાપ્ત વિગત મુજબ પીઠમાં માતા ધૂમાવતી સ્થાપના થઈ તેજ દિવસથી સ્વામી મહારાજે પોતે બ્રહ્મલીન થવાની તૈયારી શરૂ કરી દીધી હતી. એ સમયે એવું લાગતું હતું કે આ સમયે તેઓ સંસારમાં છે જ નહીં. અને બન્યું પણ એવું જ. તા. ૧૩મી જૂન ૧૯૭૮ની જેઠ સુદ આઠમ(ધૂમાવતી જયંતી)ના દિવસે ધૂમાવતી માતાની સ્થાપના થઈ અને બરાબર એક વર્ષ પછી ધૂમાવતી જયંતીના દિવસે તા. ૨ જૂન ૧૯૭૯ના દિવસે સ્વામીજી મહારાજ બ્રહ્મલીન થઈ ગયા. બ્રહ્મલીન થયા પછી જ્યારે તેમને શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી સમાધિસ્થ કરવામાં આવી રહ્યા હતા ત્યારે તેમની કાયાએ પદ્માસનમાં બેસીને સમાધિ લીધી.

આ ધૂમાવતી પીઠની વિશેષતા એ છે કે દતિયામાં તેના મંદિરમાં પ્રતિદિન પૂજારી બદલાય છે. એક પૂજારી બીજા દિવસે પૂજા કરતો નથી, નહીં તો તે બિચારાનું અસ્તિત્વ જ સમાપ્ત થઈ જાય. એક વિગ્રહને સાચવાનારા અનેકો પૂજારી છે. એક-દોઢ કલાક માટે દર્શન ખૂલે છે. પરંતુ હજારોની ભીડ છતાં દર્શન સર્વને થઈ જાય છે. માતા ધૂમાવતીને ભોજન માટે ભજિયાં, સમોસા, પાપડ, પેટીસ, કચોરી, અને નમકીન (ફરસાણ)નો નૈવેધ ધરાવવામાં આવે છે. અહીં સ્ત્રીઓનો પ્રવેશ પૂર્ણ પ્રતિબંધિત છે. પ્રાતઃ અને સાયંકાલીન આરતીના સમયે મા ધૂમાવતીનાં દર્શન થાય છે. શેષ સમયેશ્રી વિગ્રહ ઉપર કાળો પરદો પડેલો રહે છે.

સ્વામીજી મહારાજના સમયમાં તેમના દ્વારા પીતાંબરા મા(બગલામુખી) પીઠમાં થતી આરતી સમયે, આરતી બાદ પ્રસાદનું વિતરણ થતું ત્યારે ભક્તોની સાથે મા ધૂમાવતી પણ પ્રસાદ ગ્રહણ કરવા માટે આવતાં હતાં. આ ઘટનાને જૂના સાધકો જાણે છે.

ઘણાં વર્ષો પછી એક વાર માતા ધૂમાવતીએ સ્વામી મહારાજને દર્શન આપ્યાં અને કહ્યું કે- મેં તમારું કામ કર્યું, હવે તમે મારું કામ કરો. તેમણે પીઠમાં પોતાનું મંદિર બનાવવાનો આદેશ આપ્યો. આવો જ એક આદેશ શાક્ત ધર્મના આદ્યાચાર્ય ભગવાન પરશુરામે પણ મહારાજશ્રીને આપ્યો હતો, જે અનુસાર પીતાંબરા અને ધૂમાવતી બંને શક્તિઓને પીતાંબરા પીઠમાં સન્માનપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી છે.

મા ધૂમાવતીનાં શરણમાં જે આવ્યો તેનું કંઈ ને કંઈ ભક્ષણ અવશ્ય થવાનું જ છે એમાં શંકા નથી. કોઈનો કામ ભક્ષણ થઈ શકે છે. કોઈની દરિદ્રતા, કોઈનું ઋણ, કોઈનો ભૂખમરો, કોઈની કુરૂપતા તો કોઈનાં પાપકર્મોનું ભક્ષણ અવશ્ય થશે જ. માનવજીવનની ન્યૂનતા(અપૂર્ણતા) અને શ્રાપનું પણ મા ધૂમાવતી દ્વારા ભક્ષણ થઈ શકે છે. કંઈ ને કંઈ તો જશે જ. આ બ્રહ્માંડમાં ભક્ષણ સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ નથી. તો જ જીવનું શુદ્ધીકરણ થાય. આમ માતા ધૂમાવતીનું શરણ એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે, એ જ કલ્યાણમયી માતૃશક્તિની આરાધનાનું ફળ છે.

દસ મહાવિદ્યા જયંતી

નિમ્નોક્ત દસ-મહાવિદ્યાઓના પ્રાદુર્ભાવના દિવસો સર્વ લોકો માટે સન્માનનીય છે. ઉક્ત ઉત્સવોને લક્ષ્યમાં રાખી, અર્થાત્ દશ-મહાવિદ્યાઓની જયંતી મહોત્સવોના દિવસે જે સાધક જે તે સ્વ-અભીષ્ટ દેવતાનું પૂજન આરાધન કરશે તેને તે દેવતા કલ્યાણકારી થાય છે, એમાં કોઈ સંદેહનું કારણ નથી.

જેવી રીતે પર્વ-કાળ, ગ્રહણાદિમાં દેવી-દેવતાના મંત્રજપ, સાધના આદિ કરવામાં આવે છે તેવી રીતે જ આ પર્વોમાં કરવાથી તે સિદ્ધિપ્રદ બને છે.

૧. **શ્રી ભુવનેશ્વરી જયંતી** - ભાદરવા સુદ-બારસ, રવિવારે ભુવનેશ્વરી ભગવતી જયંતી મહોત્સવ, વ્રત, પૂજા, જાગરણ, કથા-પાઠ, ભજનાદિ, ચક્રાર્ચન વગેરે કરવાં જોઈએ.

૨. **શ્રી કાલી જયંતી** - ભાદરવા વદ આઠમ(કૃષ્ણાષ્ટમી)ની મધ્યરાત્રિએ આદ્યકાલીની જયંતી મનાવવી. તે દિવસે કાલિકાની પૂજા, વ્રત, સ્તોત્ર પાઠ, ગુણાનુવાદ, ભજન, કીર્તન, જાગરણ, ચક્રાર્ચન વગેરે કરી મહોત્સવ કરવો.

૩. **શ્રી લલિતા જયંતી** - મહા સુદ પૂર્ણિમાના પ્રદોષ સમયે લલિતા ભગવતી શ્રી ત્રિપુરસુંદરી પ્રગટ થઈ હતી. એટલે શ્રી લલિતા જયંતી મહોત્સવ ઉક્ત દિવસે પ્રદોષકાળમાં, વ્રતપૂજા, સ્તુતિપાઠ, સહસ્રનામ, સહસ્રાર્ચન, લલિતોપાખ્યાનની કથા કહી સાંભળીને મનાવવો જોઈએ.

૪. **શ્રી તારા જયંતી** - ચૈત્ર સુદ નોમ (રામનવમી) શનિવારે મધ્યરાત્રિમાં ભગવતી તારાનું પ્રાગટ્ય થયું હોવાથી તે દિવસે તારિણી જગદમ્બા મહોત્સવ તારા સપર્યાપૂર્વક શક્તિપૂજા, કુમારીપૂજન, સ્તોત્રાદિ પાઠ, ભજન, ગુણ કીર્તનાદિપૂર્વક મનાવવો જોઈએ.

૫. **શ્રી માતંગી જયંતી** - વૈશાખ સુદ ત્રીજને ગુરુવારે ભગવતી માતંગીનું પ્રાગટ્ય થયું હોવાથી તે દિવસે ભગવતી માતંગિની જયંતી વ્રતપૂજા, સ્તોત્રપાઠ, કથા-કીર્તનાદિ કરીને, તેમજ સહસ્રાર્ચન, કુલાર્ચન વિશેષથી મહોત્સવ કરવો.

૬. શ્રી છિન્નમસ્તા જયંતી - વૈશાખ સુદ ચૌદસની અર્ધરાત્રિએ ભગવતી છિન્નમસ્તા જગદમ્બાનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હતો, એટલે તે દિવસે ભગવતી છિન્નમસ્તા જયંતી વ્રત-પૂજા, સ્તોત્રપાઠ, ભજન-કીર્તન અને જાગરણ સાથે સુવાસિની પૂજા વગેરે કરીને મનાવવો.

૭. શ્રી બગલામુખી જયંતી - વૈશાખ માસની શુક્લ (સુદ) ચતુર્થી, શનિવારે શ્રી બગલામુખી (પીતાંબરા)નો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોવાથી તે દિવસે તેમનું વિશેષ વ્રત, પૂજન (પીતોપચાર સમેત) સહસ્રાર્ચન, શક્તિ સપર્યા, કુમારિકા પૂજનાદિથી મનાવવો.

૮. શ્રી ધૂમાવતી જયંતી - જેઠ મહિનાની સુદ આઠમને બુધવારે ધૂમાવતીનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોવાથી તે દિવસે શ્રી ધૂમાવતીની જયંતી વિશેષ સપર્યા, સ્તોત્ર પાઠ, હવન, સહસ્રાર્ચન, કથા-કીર્તનાદિ કરીને મનાવવી.

૯. શ્રી કમલા જયંતી - કાર્તિકી અમાવાસ્યા(કારતક વદ અમાસ)ના દિવસે કમલાનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોવાથી તે દિવસે શ્રી ભગવતી કમલા જયંતીની વિશેષપૂજા, કમળનાં પુષ્પોથી સહસ્રાર્ચન, સુવાસિની પૂજા, સ્તોત્ર પાઠ, હવન, જપ વગેરે કરીને મનાવવી.

૧૦. શ્રી ત્રિપુરા ભૈરવી જયંતી - માગસર સુદ પૂનમ(માર્ગશીર્ષ પૂર્ણિમા), સર્વનિશા (મધ્યરાત્રિ)એ ત્રિપુરા ભૈરવી મહાવિદ્યાનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોવાથી તે દિવસે શ્રી ભૈરવી જયંતી વિશેષ સપર્યાપૂજન, વ્રત, પાઠ, જપ, હવનાદિ અને શક્તિ ચક્રાર્ચન, સુવાસિની પૂજા તેમજ કથા-કીર્તનાદિ કરીને મનાવવી જોઈએ.

દસ મહાવિદ્યા નિદર્શન તાલિકા

સંખ્યા	શક્તિ	નામાન્તર	રાત્રિ	વિદ્યા	શિવ	પ્રાકટ્ય દિશા	વિષ્ણુ અવતાર સંબંધ	ગ્રહસંબંધ (ગુરૂ)
૧૦	મહાકાળી	આદ્યા પ્રથમા	મહારાત્રિ	મહાવિદ્યા	મહાકાલ	શિવગૃહે	શ્રીકૃષ્ણ	શનિ
૨૧	તારા	દ્વિતીયા તારિણી	ક્રોધરાત્રિ	મહાવિદ્યા	અક્ષોભ્ય	અંતરિક્ષ	કૂર્મ	ગુરૂ
૩૨	ષોડશી	મહાત્રિપુર સુંદરી	દિવ્યરાત્રિ	મહાવિદ્યા	પંચવક્ત્ર કામેશ્વર	ઈશાન	પરશુરામ	બુધ
૪૩	ભુવનેશ્વરી	રાજ રાજેશ્વરી	સિદ્ધરાત્રિ	મહાવિદ્યા	ત્ર્યમ્બક મહાદેવ	શિવના વામભાગ	વામન	શુક્ર
૫૪	છિન્નમસ્તા	છિન્ના છિન્નશીર્ષા પરાક્રિની	વીરરાત્રિ	વિદ્યા	કબંધ ક્રોધભૈરવ	શિવના દક્ષિણ ભાગે	નૃસિંહ	રાહુ

(પાછળ ક્રમશઃ)

૬૫	ભૈરવી	ત્રિપુરભૈરવી	કાલરાત્રિ	વિદ્યા	દક્ષિણામૂર્તિ ભૈરવ	નૈઋત્ય	કલ્કિ	-
૭૬	ધૂમાવતી	અલક્ષ્મી જ્યેષ્ઠા ભૂમીયા નિઋતિ	દારૂણરાત્રિ	વિદ્યા	કાલભૈરવ	અગ્નિકોણ	વરાહ	કેતુ
૮૭	બગલામુખી	પીતાંબરા બગલામુખી	વીરરાત્રિ	સિદ્ધવિદ્યા	મહારૂદ્ર મૃત્યુંજય	શિવજીની પાછળ	મત્સ્ય	મંગળ
૯૮	માતંગી (માતઙ્ગી)	સુમુખી,	મોહરાત્રિ	સિદ્ધવિદ્યા	મતંગ (મતઙ્ગ)	વાયવ્યકોણ	રામ	સૂર્ય
૧૦૯	કમલા	લક્ષ્મી	મહારાત્રિ	સિદ્ધવિદ્યા	સદાશિવ નારાયણ	ક્ષીરસાગરે	બુદ્ધ	ચંદ્ર

શ્રી ધૂમાવતી સપર્યા પૂજાવિધાન

માતા ધૂમાવતીનું પૂજન અને અનુષ્ઠાન અડધું-અધૂરું કરવું જોઈએ નહીં. સાધકને યાદ રાખવું ઘટે કે આ તીવ્રતમ ઉગ્ર મહાવિદ્યા છે, એટલે એનું પૂજન સંપૂર્ણ વિધિવિધાનથી થાય એ અતિ આવશ્યક છે. આ પૂજન શાસ્ત્રોક્ત રીતે થાય, શ્રદ્ધાભાવથી થાય એ પણ એટલું જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. એમાં મારી મચડીને ઉપજાવેલી પદ્ધતિ કામ લાગતી નથી. અહીં નીચે પૂર્ણ પૂજન પદ્ધતિ સટીક વર્ણવેલ છે, એ પદ્ધતિએ પૂજન કરવામાં આવે તો ધૂમાવતી ઉપાસના કરનારને માતેશ્વરી ધૂમાવતીની કૃપા જરૂર ફળવતી બનશે એમાં મને શંકા નથી. આ પૂજનમાં વર્ધિની કળશની સ્થાપના, ભૂતશુદ્ધિ, આત્મ-પ્રતિષ્ઠા, વિશેષાર્ઘ્યની સ્થાપના અતિઆવશ્યક છે. આ પૂજનમાં ઉપચારની સાથે આવરણ પૂજનનો પણ સમાવેશ છે.

સફળતાની ચાવી તો ગુરુની આજ્ઞા અને આશીર્વાદમાં રહેલી છે. પોતાના ગુરુ પાસે મંત્રદીક્ષા અને આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કરી અનુષ્ઠાનનો આરંભ કરવો જોઈએ.

પૂજા ગૃહદ્વાર અથવા તો ઉપાસના સ્થળ જ્યાં સંપૂર્ણ શાંતિ હોય, ત્યાં રાખવું. તમામ પ્રકારના ઉપદ્રવોથી રહિત સ્થાન હોય ત્યાં સ્મશાન કે શિવાલયમાં ઉપાસના કરવી. ૐ ऐं ह्रीं श्रीं દ્વારા અધિષ્ઠિત श्री गणेशादि देवताभ्यो नमः इति संपूज्य એ પ્રમાણે પૂજન કરીને, પોતાના આત્માનું તેજોરૂપ ધ્યાન કરીને, દ્વારદેવતાની આજ્ઞા મેળવી, ડાબા અંગને સંકોચીને જમણો પગ, પ્રથમ પૂજા ગૃહમાં મૂકી પ્રવેશ કરવો.

નીચેના મંત્ર વડે અભિમંત્રિત કરેલા તલ અને સરસવના દાણા બધી દિશાઓમાં વેરી દેવા. આ રીતે દિશાઓ બાંધી દિફ્રક્ષણ પ્રાપ્ત કરવું.

ॐ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भुमि संस्थिताः ।
ये भूता विघ्नकर्त्तार स्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥
अपक्रमन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशः ।
सर्वेषाम विरोधेन पूजाकर्म समारभे ॥

આ પ્રમાણે બોલીને - हुं फट् स्वाहा इति भूतानि निःसारयेत् । પૂજાગૃહમાં આ મંત્ર વડે તલ અને સરસવ વેરી દેવા. નૈઋત્ય ખૂણામાં ॐ वास्तुपुरुषाय नमः । બોલી વાસ્તુદેવતાને પ્રણામ કરવા. દક્ષિણ દિશામાં ભૈરવ દેવતાને નમસ્કાર કરવા. ત્યારપછી ઈશાનકોણમાં ત્રિકોણકૃતિ કરી ત્યાં તેના ઉપર દીપકનું સ્થાપન કરવું અને આ પ્રમાણે બોલવું.

ॐ रक्तवर्ण द्वादश शक्ति सहिताय दीपनाथाय नमो नमः । એ પ્રમાણે પૂજન કરી કંકુ, ફૂલ-ચોખા ચઢાવવા અને દીવાને પ્રાર્થના કરવી.

भो दीप देवरूपस्त्वं कर्मसाक्षी ह्यविघ्नकृत् ।
यावत्कर्म समाप्तिस्यात् तावत्वं संस्थिरो भव ॥
या देवी सर्वभूतेषु ज्योतिरूपेण संस्थिता: ।
नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ॥

આ પ્રમાણે નમસ્કાર કરી, वेदिकायै नमः पीठं सम्पूज्य, ॐ जय ध्वनि मंत्रमातः स्वाहा બોલી ઘંટનાદ કરવો.

ॐ रक्ष रक्ष हुं फट् स्वाहा इति - એ પ્રમાણે મંત્ર બોલી ભૂમિ ઉપર પાણી છાંટવું. પછી આસનની નીચે ત્રિકોણ મંડળ કરીને ત્યાં માયા બીજ લખીને ॐ ह्रीं आधारशक्त्यै नमः। એ પ્રમાણે બોલી પૂજન કરવું. અસ્રથી સંરક્ષણ કરવું. પછી આસન બિછાવી આસનના અધોભાગે ત્રિકોણ બનાવી નીચે પ્રમાણે બોલી પૂજન કરવું.

ॐ गं गणपतये नमः । ॐ सं सरस्वत्यै नमः । वायव्ये ॐ दुं दुर्गायै नमः । इशाने ॐ क्षं क्षेत्रपालाय नमः । इति संपूज्य काकपक्षं धृत्वा आसनं स्पृशय । કાગડાનું પીછું લઈ આસનનો સ્પર્શ કરીને આ પ્રમાણે બોલવું.

पृथ्वी त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥

આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી પૂર્વાભિ મુખે અથવા ઉત્તરાભિમુખે પદ્માસન, સ્વસ્તિકાસન કે સુખાસનમાં બેસીને મૂલમંત્રથી ત્રણ વાર આચમન કરવું. ત્યારપછી નીચેનો મંત્ર ભણી શિખાબંધન (ચોટલીને ગાંઠ મારવો) કરવું.

ॐ मणिधारिणी व्रजिणी महाप्रतिसरे रक्ष रक्ष हुं फट् स्वाहा ।

પછી દેવીના જમણા ભાગમાં ઘીનો અને વામ(ડાબા) ભાગમાં તેલનો દીવો પ્રગટ કરવો અને બંને દીપકને· ॐ ऐं ह्रीं श्रीं रक्तवर्ण द्वादशशक्तिसहिताय दीपनाथाय नमः। એ પ્રમાણે બોલી ગંધ, અક્ષત, પુષ્પ વડે દીપકનું પૂજન કરવું.

ज्योतिरूपा त्वं भो देवि प्रत्यक्षं फलदायिनी ।
यावत् कर्म समाप्तिः स्यात्, तावत्वं सन्निधा भव ॥

આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી નમસ્કાર કરવા. ત્યારબાદ અંગુઠા અને તર્જનીના સંયોગથી મુદ્રા કરી. ૐ नमः सुदर्शनाय अस्त्राय फट् । એ પ્રમાણે બોલવું. આ વહ્નિઆકાર મુદ્રા છે. પછી આચમન અને પ્રાણાયામ કરી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

આચમનીમાં ગંધ, પુષ્પ, અક્ષત અને દુર્વા સાથે જળગ્રહણ કરી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

संकल्प

ॐ तत्सदद्य परमात्मन आज्ञया प्रवर्तमानस्य अमुक संवत्सरस्य श्री श्वेतवाराहकल्पे जम्बुद्वीपे भरतखण्डे अमुक प्रदेशे अमुक स्थाने अमुक मासे अमुक पक्षे अमुक वासरे अमुक गोत्रोत्पन्नः अमुक शर्माऽहं श्री भगवत्याः धूमावत्याः प्रसाद सिद्धि द्वारा सर्वाभीष्ट सिद्धयर्थं यथाज्ञानेन यथामिलितोपचारद्रव्यैः सांगावरणैः श्री भगवती धूमावती सपर्यां करिष्ये । तथा च पूजाधिकार सिद्धयर्थं शरीर शुद्धयर्थं च भूत-शुद्धयादि मूलमंत्र न्यासादिकं करिष्ये ।

ત્યારબાદ પોતાની ડાબી બાજુએ ગુરુપાદુકા મંત્રથી ગુરુ, જમણી બાજુએ ૐ भद्रकाल्यै नमः બોલી ભદ્રકાલી ઉપર, ૐ गँ गणपतये नमः । બોલી સ્મરણ કરવું. હૃદયમાં श्री धूमावत्यै नमः । એ પ્રમાણે બોલી સુમુખ, ચતુરસ્ર-ગોક્ષુર અને યોનિમુદ્રાનું પ્રદર્શન કરી નમસ્કાર કરવા અને નીચેના મંત્ર વડે પ્રાર્થના કરી દક્ષિણ દિશામાં પાત્રમાં અક્ષત ઉપર ગોળનો ગોળો કરી તેના ઉપર સોપારી મૂકી ભૈરવ દેવતાનું સ્વરૂપ હોવાની ભાવના સાથે પ્રણામ કરવા અને ગંધ-પુષ્પ અર્પણ કરવા.

तीक्ष्णदन्त महाकाय कल्पान्त दहनोपम् ।
भैरवाय नमस्तुभ्यं अनुज्ञां दातुमर्हसि ॥

આ પછી પોતા મસ્તક ઉપર સંપટ્ટમુદ્રા કરી સ્વગુરુ સહિત સમસ્ત ગુરુમંડળમાં રહેલા ગુરુઓને પ્રણામ કરવાં અને ઋષ્યાદિ ન્યાસપૂર્વક શ્રી ગુરુપાદુકા મંત્રના દસ વાર જપ કરવા.

स्व शिरसि सम्पुट्टमुद्रां बध्वा-

श्रीनाथादिगुरुत्रयं गणपति पीठत्रयं भैरवम् ।
सिद्धौघं वटुकत्रयं पदयुगं दूतीत्रयं मण्डलम् ॥
वीरान्द्वयचतुष्कषष्टिनवकं वीरावलीपंचकम् ।
श्रीमन्मालिनिमन्त्रराजसहितं वन्दे गुरोर्मण्डलम् ॥
वन्दे गुरुपदद्वन्द्वमवाङ्मनसगोचरम् ।
रक्तशुक्लप्रभामिश्रमतर्क्यं त्रैपुरं महः ॥

ત્યારબાદ સ્વયં ધૂમ્રક્રમથી 'शिवोऽहम्' એવા ભાવપૂર્વક નીચે મુજબ વર્દ્ધિની કળશનું સ્થાપન કરવું.

वर्द्धिनीकलशस्थापन

બાજુના ચિત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ ત્રિકોણ, વૃત્ત ચતુરસ્ર મંડળ તૈયાર કરવું અને ॐ मण्डलाय नमः। એ પ્રમાણે બોલી તેનું પૂજન કરવું. ત્યારપછી ॐ ऐं ह्रीं श्रीं नमः। બોલી આધારનું પ્રક્ષાલન કરી એટલે કે કળશને સ્વચ્છ કરી તેનું સ્થાપન કરવું. તેના ઉપર ॐ धर्मप्रद दश-कलात्मने वह्निमण्डलाय नमः। ॐ अर्थप्रदद्वादश कलात्मने सूर्यमण्डलाय नमः। એ પ્રમાણે બોલી પાત્રનું પૂજન કરવું. ત્યારપછી તેમાં મૂળમંત્રથી જળ ભરીને તેના ઉપર 'क्रौं' બીજનું ઉચ્ચારણ કરી અંકુશ મુદ્રા વડે રાત્રે ચંદ્રમંડળમાંથી અને દિવસે સૂર્યમંડળમાંથી તીર્થોનું આવાહન કરવું.

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।
नर्मदे सिंधु कावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥

એ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરીને ॐ कामप्रद षोडश-कलात्मने सोममण्डलाय नमः। એ પ્રમાણે પૂજન કરીને, 'सहस्रारे हुं फट् इति मंत्रणे' ચક્રમુદ્રાથી સહસ્રાધારનું રક્ષણ કરવું. ગરુડ મુદ્રાનું પ્રદર્શન કરી નિર્વિષીકરણ કરવું. 'हुम्' બીજ મંત્ર વડે અવગુંઠન કરવું. 'क्रौं' બીજનું ઉચ્ચારણ કરી અંકુશ મુદ્રા કરવી અને નીચે પ્રમાણે બોલીને કળશ ઉપર મત્સ્યમુદ્રાનું આચ્છાદાન કરવું.

ॐ ऐं ह्रीं श्री नमो भगवत्यशेषतीर्थालवाले शिवजटाधिरूढे गंगे गंगाम्बिके स्वाहा इति पठित्वा ।

ત્યાર પછી 'वं' વરુણબીજનું આઠ વખત ઉચ્ચારણ કરી ધેનુમુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી અને કળશમાં ગંધ, પુષ્પ અને અક્ષત અર્પણ કરી. પ્રણામ કરવા. આ પ્રમાણે વર્દ્ધિની-કળશાર્ચન કરવું.

इति वर्द्धिनी कलशार्चनम् ।

भूतशुद्धि

मूलाधारस्थितां स्वेष्टदेवतारूपां विसतन्तुनिभां विद्युत्प्रभापुंञ्ज-भासुरां कुण्डलिनीं ध्यात्वा, उत्थाय हृत्कमले साङ्गतां सुषुम्नावर्त्मना, प्रदीपकलिकाकारां जीवकलामादाय, ब्रह्मरन्ध्रगतां स्मरेत् । ॐ हंसः सोऽहं इति मन्त्रेण जीवं ब्रह्मणि संयोज्य तत्स्थानस्थित भूतानि प्रविलापयेत् । इति भुवं जले प्रविलापयामि जलं अग्नौ, अग्निं वायौ, वायुम् आकाशे, आकाशं अहंकारे, अहंकारं महत्तत्वे, महत्तत्वं प्रकृतौ, प्रकृतिं आत्मनि । आत्मानं च शुद्ध

सच्चिदानन्दरूपोऽहमिति भावयेत् । ततः पापपुरुषं विचिन्त्य, वाम नासया यं बीजेन षोडशवारमापूर्य रं बीजेन चतुःषष्टि वारं कुम्भयित्वा, पुनः यं बीजेन द्वात्रिंशद वारं रेचकेन भस्मीभूतं पापपुरुषं वहिर्निस्सार्य, पुनः षोडशवार वायुमापूर्य तद् भस्म अमृतदारयाऽऽप्लाव्य, लं बीजेन चतुःषष्टि वारं कुंभकेन घनीकृत्य पुनः ई बीजेन द्वात्रिंशदवारं रेचकेन प्राणाद् उत्पाद्य कुण्डलिनीशक्ति सोऽहं इति मन्त्रेण परमात्मनः सकाशाद् अमृतमय जीवमादाय-

हृत्कमले समागतां, तत्र जीवं संस्थाप्य सुषुम्णामार्गेण मूलाधारगतां चिन्तयेत् ।

॥ इति भूतशुद्धिः ॥

आत्मप्रतिष्ठा

हृदि दक्षकरतलं निधाय-

ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं सोहं हंसः मम प्राणाः इह प्राणा।

ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं सोहं हंसः मम जीव इह स्थितः ।

ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं सोहं हंसः मम सर्वेन्द्रियाणि इह स्थितानि । ततः त्रिः प्राणानायम्य ।

अन्तर्मातृकान्यासः

अस्य श्री अन्तर्मातृकान्यासस्य ब्रह्मा ऋषिः गायत्री छंदः श्री मातृका सरस्वती देवता, हलो बीजानि, स्वराः शक्तयः बिन्दवः कीलकं श्री धूमावती आराधनत्वेन न्यासे विनियोगः ।

पञ्चदशाक्षरविनिर्मितदेहयष्टि
भालेक्षणं धृतहिमांशुकलाभिरामाम् ।
रुद्राक्षसूत्रमणिपुस्तकशोभिहस्तां
वर्णेश्वरीं नमत कुन्दहिमांशुगौरीम् ॥

ऋष्यादिन्यासः

ब्रह्मणे नमः शिरसि ।
गायत्री छन्दसे नमो मुखे ।
श्री मातृकासरस्वती देवताभ्यो नमः हृदि ।
हलो बीजेभ्यो नमः गुह्ये ।
स्वरा शक्त्ये नमः पादयोः ।
बिन्दवः कीलकाय नमः नाभौ ।
श्री धूमावती आराधनत्वेन विनियोगाय नमः सर्वांगे ।

करन्यास

अं कं खं गं घं ङं आं अंगुष्ठाभ्यां नमः ।
ईं चं छं जं झं ञं ईं तर्जनीभ्यां स्वाहा ।

उं टं ठं डं ढं णं ऊं मध्यामाभ्यां वषट् ।
एं तं थं दं धं नं ऐं अनामिकाभ्यां हुं ।
ओं पं फं बं भं मं औ कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् ।
अं यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं अः करतल करपृष्ठाभ्यां फट् ।

षडङ्गन्यासः

अं कं खं गं घं ङं आं हृदयाय नमः ।
ईं चं छं जं झं ञं ईं शिरसे स्वाहा ।
उं टं ठं डं ढं णं ऊं शिखायै वषट् ।
एं तं थं दं धं नं ऐं कवचाय हुं ।
ओं पं फं बं भं मं औ नेत्रत्रयाय वौषट् ।
अं यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं अः अस्त्राय फट् ।

बहिर्मातृकान्यासः

अस्य श्री बहिर्मातृकान्यासस्य ब्रह्मा ऋषिः गायत्री छन्दः मातृका सरस्वती देवता बीजानि स्वराः शक्तयः अव्यक्तं कीलकं न्यासे विनियोगः । ऋष्यादिन्यासं पूर्ववत्कृत्वा, अकारादिक्षकारान्तमातृकागणैः स्वदेहे व्यापकन्यासं कुर्यात् ।

ध्यानम्

अधोन्मुक्तशशांककोटिसदृशीमापिनतुङ्गस्तनीम् ।
चन्द्रार्द्धाङ्कितशेखरां मधुदलैरालोलनेत्रत्रयाम् ॥
बिभ्राणामनिशं वरं जपवटीं शूलं कपालं करैः ।
आद्यां यौवनगर्वितां लिपितनुं वागीश्वरीमाश्रये ॥

अं नमो ललाटे । आं नमो मुखवृत्ते ।
इं नमो दक्ष नेत्रे । ईं नमो वाम नेत्रे ।
उं नमो दक्ष कर्णे । ऊं नमो वाम कर्णे ।
ऋं नमो दक्ष नासापुटे । ॠं नमो वाम नासापुटे ।
लृं नमो दक्ष गण्डे । लॄं नमो वामगण्डे ।
एं नमो ऊर्ध्वोष्ठे । ऐं नमो अधरोष्ठे ।
ओं नमो ऊर्ध्वदन्तपङ्क्तौ । औं नमो अधोदन्तपङ्क्तौ ।
अं नमो ब्रह्मरन्ध्रे । अः नमो जिह्वायाम् ।
कं नमो दक्ष-बाहुमूलं । खं नमो दक्ष कूर्परे ।
गं नमो दक्ष मणिबन्धे । घं नमो दक्ष करांगुलि मूले ।
ङं नमो दक्ष करांगुल्यग्रे । चं नमो वाम बाहुमूले ।
छं नमो वाम कूर्परे । जं नमो वाम मणिबन्धे ।

झं नमो वाम करतले । ञं नमो वाम करांगुल्यग्रे ।
टं नमो दक्ष पादमूले । ठं नमो दक्ष जानुनि ।
डं नमो दक्ष पादगुल्फे । ढं नमो दक्ष पादांगुलिमूले ।
णं नमो दक्ष पादांगुल्यग्रे । तं नमो वाम पादमूले ।
थं नमो वाम जानुनि । दं नमो वाम पादगुल्फे ।
धं नमो वाम पादांगुलिमूले । नं नमो वाम पादांगुल्यग्रे ।
पं नमो दक्ष पार्श्वे । फं नमो वामपार्श्वे ।
बं नमो पृष्ठे । भं नमो नाभौ ।
मं नमो जठरे । यं नमो हृदये ।
रं नमो दक्ष स्कन्धे । लं नमो वामस्कन्धे ।
वं नमः ककुदि । शं नमो हृदयादि-दक्ष कराग्रान्तं ।
षं नमो हृदयादिवामकराग्रान्तं सं नमो हृदयादि-दक्षपादान्तं ।
हं नमो हृदयादि वामपादान्तं तं नमो मस्तकादि पादान्तम् ।
क्षं नमः पादादि शिरोन्तम् ।

मूलमन्त्रन्यास :

अस्य श्री धूमावती मंत्रस्य पिप्पलाद ऋषिः निवृच्छन्दः धूमावती देवता धूं बीजं स्वाहा शक्तिः धूमावती कीलकम् न्यासे विनियोगः ।

ऋष्यादिन्यास

पिप्पलाद ऋषये नमः शिरसि ।
निवृच्छन्दसे नमो मुखे ।
धूमावती देवतायै नमः हृदि ।
धूं बीजाय नमः गुह्ये ।
स्वाहा शक्तये नमः पादयोः ।
धूमावती नमः नाभौ ।
कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ।

करन्यासः

ॐ धूं धूं अंगुष्ठाभ्यां नमः ।
ॐ धूं तर्जनीभ्यां नमः ।
ॐ मां मध्यमांभ्यां नमः ।
ॐ वं अनामिकाभ्यां नमः ।
ॐ ति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ।
ॐ स्वाहा करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ।

षडङ्गन्यासः

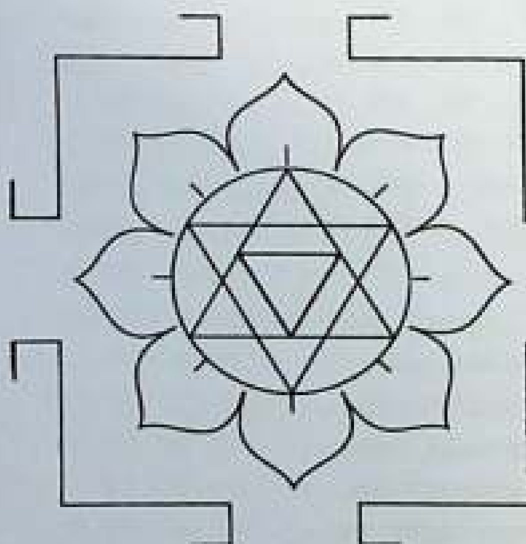
ॐ धूं धूं हृदयाय नमः ।
ॐ धूं शिरसे स्वाहा ।
ॐ मां शिखायै वषट् ।
ॐ वं कवचाय हुं ।
ॐ तिं नेत्रत्रयाय वौषट् ।
ॐ स्वाहा अस्त्राय फट् ।

ध्यानम्

अत्युच्चामलिनाम्बराखिलजनोद्वेगावहा दुर्मना ।
रूक्षाक्षित्रितया विशालदशना सूर्योदरीचञ्चला ॥
प्रस्वेदाम्बुचिता क्षुधाकुलतनुः कृष्णातिरूक्षप्रभा ।
ध्येया मुक्तकचा सदा प्रियकरिर्धूमावती मंत्रिणा ॥
इति ध्यात्वा मानसोपचारैः सम्पूज्य प्रणमेत् ।

सामान्यार्घ्यं स्थापनम्

त्रिकोण-षट्कोण-वृत्त-अष्टदल-चतुर्द्वारात्मकं यंत्रं स्थापयेत् । यंत्रात्मनोर्मध्ये हस्तपरिमितेऽन्तराले पात्रासादनं कुर्यात् । स्व वाम-भागे त्रिकोण-षट्कोण-वृत्त-चतुरस्त्र कृत्वा शङ्खमुद्रया दक्षांगुष्ठेन स्पृशेत् । तत्र मण्डले अग्नीसासुरवायव्यकोणेषुमध्येचतुर्दिक्षु च षडंङ्गमंत्रैः पूजयित्वा । तद्यथा-

ત્રિકોણ-ષટ્કોણ-વર્તુળ-અષ્ટદલયુક્ત ચાર દ્વારવાળા યંત્રનું સ્થાપન કરવું. યંત્ર અને પોતાની વચ્ચે હસ્ત પરિમિત અંતરાલમાં પાત્રાસાદન કરવું. પોતાની ડાબી બાજુએ ત્રિકોણ-ષટ્કોણ વર્તુળ-ચોરસ બનાવી શંખમુદ્રા વડે જમણા અંગુઠાથી સ્પર્શ કરવો. તે મંડળ આગળ વાયવ્યકોણમાં, મધ્યમાં અને ચારદિશામાં ષડંગ મંત્રથી અહીં બતાવેલા યંત્ર પર પૂજન કરવું.

ह्रां हृदयदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
ह्रीं शिरोदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
ह्रूं शिखादेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
ह्रैं कवचदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
ह्रौं नेत्रदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
ह्रः अस्त्रदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।

शङ्खाधारं मण्डले स्थापयेत् । तत्राग्निकलाः यजेत्-

ॐ ऐं श्रीं ऐं अग्निमण्डलाय धर्मप्रददशकलात्मने सामान्यार्घ्यपात्राधाराय नमः । इति आधारं सम्पूज्य, तत्र-एं ह्रीं श्रीं यं धूम्रार्चिषे नमः, रं उष्मायै नमः, लं ज्वालिन्यै नम्, वं ज्वालिन्यै नमः, शं विस्फुलिङ्गिन्यै नमः, षं सुश्रियै नमः सं सुरूपायै नमः, हं कपिलायै नमः, लं हव्यवाहायै नमः, क्षं कव्यवाहायै नमः .

ततः- ॐ पाञ्चजन्याय विद्महे पावमानाय धीमहि तन्नः शङ्खः प्रचोदयात् ।

इति शङ्खं प्रक्षाल्य, आधारोपरि संस्थाप्य, ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं सूर्यमण्डलाय अर्थप्रद द्वादश कलात्मने सामान्यार्घ्यपात्राय नमः । इति शङ्खं सम्पूज्य-

कं भं तपिन्यै नमः, खं बं तापिन्यै नमः, गं फं धूम्रायै नमः, घं पं मरीच्यै नमः, ङं नं ज्वालिन्यै नमः, चं धं रुच्यै नमः, छं दं सुषुम्णायै नमः, जं थं भोगदायै नमः, झं तं विश्वायै नमः, ञं णं बोधिन्यै नमः, टं ढं धारिण्यै नमः, ठं डं क्षमायै नमः, इति द्वादश कलाः सम्पूज्य-

ततः वर्द्धिनीजलेन शङ्खमापूर्य, तत्र ॐ ऐं ह्रीं श्रीं सौः सोममण्डलाय नमः इति गन्धाक्षतैः सम्पूज्य, ऐं ह्रीं श्रीं अं अमृतायै नमः, आं मानदायै नमः, इं पूषायै नमः, ईं तुष्ट्यै नमः, उं पुष्ट्यै नमः, ऊं रत्यै नमः, ऋं धृत्यै नमः, ॠं शशिन्यै नमः, लृं चन्द्रिकायै नमः, लॄं कान्त्यै नमः, एं ज्योत्स्नायै नमः, ऐं श्रियै नमः, ओं प्रीत्यै नमः, औं अङ्गदायै नमः, अं पूर्णायै नमः, अः पूर्णामृतायै नमः ।

इति षोडशकलाः पूजयेत् ।

तत्र हेतुलवं प्रक्षिप्य, योनिमुद्रां प्रदर्श्य, धेन्वाऽमृतीकृत्य, मत्स्यमुद्रयाऽऽच्छाद्य, मूलं त्रिः जपेत् । ॐ ऐं ह्रीं ऐं क्लीं सौः इति मन्त्रेण शङ्खोदकेन् आत्मानं पूजाद्रव्याणि च प्रोक्षयेत् । तदर्घ्यात किञ्चिद वर्द्धन्यां क्षिपेत् ।

॥ इति सामान्यार्घ्य विधिः ॥

अथ विशेषार्घ्य स्थापनम्

देवीचक्रात्मनोर्मध्ये जलेन स्थलं सम्प्रोक्ष्य, तत्र त्रिकोण-षट्कोण वृत्त-चतुरस्त्रकं मण्डलं विधाय, खण्डत्रयेण, मूलेन, त्रिकोणेषु, मध्ये, पूजयेत् ।

धूं धूं धूमावती स्वाहा इति मूल मंत्रः ।
ह्रां हृदयदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।

ह्रीं शिरोदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
हुं शिखादेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
हैं कवचदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
ह्रौं नेत्रदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।
ह्रः अस्त्रदेवी श्री पादुकां पूजयामि ।

इति सम्पूज्य, चतुरस्रे-
कामरूपपीठाय नमः ।
जालन्धरपीठाय नमः ।
पूर्णगिरिपीठाय नमः
ओड्यानपीठाय नमः ।

इति पीठचतुष्टयं पूजयेत् । तत्र अस्त्रक्षालितां त्रिपादिकां संस्थाप्य, ॐ ऐं ह्रीं श्रीं ऐं अग्निमण्डलाय धर्मप्रद दशकलात्मने विशेषार्घ्यपात्राधाराय नमः, इति सम्पूज्य, यं धूमार्चिषे नमः, रं ऊष्मायै नमः, लं ज्वलिन्यै नमः, वं ज्वालिन्यै नमः, शं विस्फुलिङ्गिन्यै नमः, षं सुश्रियै नमः, सं सुरूपायै नमः, हं कपिलायै नमः, लं हव्यवाहायै नमः, क्षं कव्यवाहायै नमः । इति दशाग्नि कलाः पूजयेत् ।

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं सूर्यमण्डलाय अर्थप्रददशकलात्मने विशेषार्घ्यपात्राय नमः इति अस्त्रक्षालितं पात्रं संस्थाप्य, सम्पूज्य-

कं भं तपिन्यै नमः ।
खं बं तापिन्यै नमः ।
गं फं धूम्रायै नमः ।
घं पं मरीच्यै नमः ।
ङं नं ज्वालिन्यै नमः ।
चं धं रुच्यै नमः ।
छं दं सुषुम्णायै नमः ।
जं थं भोगदायै नमः ।
झं तं विश्वायै नमः ।
ञं णं बोधिन्यै नमः ।
टं ढं धारिण्यै नमः ।
ठं डं क्षमायै नमः ।

इति द्वादश सूर्यकलाः तस्मिन् पूजयेत् ।

ततो विलोम मातृकया मूलेन च क्षीरमापूर्य, तत्र मूलकलशान्यार्द्रकखण्डांश्च संमिश्र्य-
क्षं लं हं सं षं शं वं लं रं यं मं भं बं फं पं नं धं दं थं तं णं ढं डं ठं टं

वं झं जं छं चं ङं घं गं खं कं अः अं औं ओं ऐं एं लॄं लृं ॠं ऋं ऊं उं ईं इं आं अं धूं धूं धूमावति स्वाहा ।

ऐं ह्रीं श्रीं सौं सोममण्डलाय कामप्रद षोडशकलात्मनेविशेषार्घ्य पात्रामृताय नमः । इति सम्पूज्य, तत्र अं अमृतायै नमः, आं मानदायै नमः, इं पूषायै नमः, ईं तुष्ट्यै नमः, उं पुष्ट्यै नमः, ऊं रत्यै नमः, ऋं धृत्यै नमः, ॠं शशिन्यै नमः, लृं चन्द्रिकायै नमः, लॄं कान्त्यै नमः, एं ज्योत्स्नायै नमः, ऐं श्रियै नमः, ओं प्रीत्यै नमः, औं अङ्गदायै नमः, अं पूर्णायै नमः, अः पूर्णामृतायै नमः । इति षोडषसोमकलाः पूजयेत् ।

ततः त्रिकोणं विलिख्य पश्चिमकोणादाम्भ्य अं आं इं उं ऊं ऋं ॠं लृं ॡं एं ऐं ओं औं अं अः पर्यन्तं, ईशानादाम्भ्य- कं खं गं घं ङं चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं तं पर्यन्ताम्, अग्निकोणादारम्भ- थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं षं सं पर्यन्ताम्, कोणेषु- हं लं क्षं, मध्ये ईं, द्वयोपार्श्वयोः हंसः इति विलिख्य, पंचरत्नानि पूजयेत् ।

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं ग्लूं गगनरत्नाय नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं प्लूं पातालरत्नाय नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्री स्लूं स्वर्गलाय नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं म्लूं मर्त्यरत्नाय नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं न्लूं नागरत्नाय नमः ।

इति पञ्चरत्नकं सम्पूज्य, ततो मध्ये त्रिकोण-षटकोण-वृत्त-अष्टार-चतुरस्त्रं विभावयेत् । चतुरस्त्रे आनन्दभैरवानन्दभैरव्यो पूजयेत् ।

ऐं ह्रीं श्रीं हं सं क्षं मं लं वं रं यूं आनन्दभैरवाय वषट्
आनन्दभैरव श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं सं हं क्षं मं लं वं रं यीं सुधादेव्यै वौषट्,
आनन्दभैरवी सुधादेवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ततः त्रिकोणे कूटत्रयेण, मध्ये च मूलेन सम्पूज्य, षट्कोणे षडङ्गानि पूजयेत् ।
ऐं ह्रीं श्रीं ऐं अग्निचक्रे ब्रह्मात्मक शक्ति श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्री क्लीं सूर्यचक्रे विष्ण्वात्मक शक्ति श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्री सौः सोमचक्रे रुद्रात्मक शक्ति श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं हृदय देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं शिरो देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्री शिखा देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्री कवच देवी-श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्री नेत्र देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं अस्त्र देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।

अष्टारे

ऐं ह्रीं श्रीं अं असिताङ्ग भैरव सहित-
आं ब्राह्मीदेवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्री इं रुरु भैरव सहित-
ईं माहेश्वरी देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं उं चण्ड भैरव सहित-
ऊं कौमारी देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं ऋं क्रोध भैरव सहित-
ॠं वैष्णवी देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं लृं उन्मत्त भैरव सहित-
ॡं वाराही देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं ओं भीषण भैरव सहित-
औं चामुण्डा देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ऐं ह्रीं श्रीं अं संहार भैरव सहित-
अः महालक्ष्मी देवी श्री पादुकां पूजयामि नमः ।

दशब्रह्म कला:

कं सृष्टि कलायै नमः । खं ऋद्धि कलायै नमः ।
गं स्मृति कलायै नमः । घं मेधा कलायै नमः ।
ङं कान्ति कलायै नमः । चं लक्ष्मी कलायै नमः ।
छं द्युति कलायै नमः । जं स्थिरा कलायै नमः ।
झं स्थिति कलायै नमः । ञं सिद्धि कलायै नमः ।

दश विष्णुकला:

टं जरा कलायै नमः । ठं पालिनी कलायै नमः ।
डं शांति कलायै नमः । ढं ईश्वरी कलायै नमः ।
णं रति कलायै नमः । तं कामिनी कलायै नमः ।
थं वरदा कलायै नमः । दं आह्लादिनी कलायै नमः ।
धं प्रीति कलायै नमः । नं दीर्घा कलायै नमः ।

दश रुद्रकला:

पं तीक्ष्णा कलायै नमः । फं रौद्रा कलायै नमः ।
बं भया कलायै नमः । भं निद्रा कलायै नमः ।
मं तन्द्री कलायै नमः । यं क्षुत् कलायै नमः ।
रं क्रोधिनी कलायै नमः । लं क्रिया कलायै नमः ।
वं उद्गारि कलायै नमः । शं मृत्यु कलायै नमः ।

चतुरस्त्र: ईश्वरकला:

पं पीता कलायै नमः । सं श्वेता कलायै नमः ।
हं अरुणा कलायै नमः । लं असिता कलायै नमः ।

षोडश सदाशिवकला:

अं निवृत्ति कलायै नमः । आं प्रतिष्ठा कलायै नमः ।
इं विद्या कलायै नमः । ईं शांति कलायै नमः ।
उं इन्धिका कलायै नमः । ऊं दीपिका कलायै नमः ।
ऋं रेचिका कलायै नमः । ॠं सूक्ष्मा कलायै नमः ।
लृं परा कलायै नमः लॄं सूक्ष्मा कलायै नमः ।
एं सूक्ष्मामृता कलायै नमः । ऐं ज्ञाना कलायै नमः ।
ओं ज्ञानामृता कलायै नमः । औं आप्यायिनी कलायै नमः ।
अं व्यापिनी कलायै नमः । अः व्योमरूपा कलायै नमः ।

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं अं हंसः शुचिषद् वसुरन्तरिक्षसद् होता वेदिषद् अतिथिर्दुरोणषद् नृषद् वरसद् ऋतसद् व्योमसद् अब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ।

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं अं ब्रह्मदश कला: श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् विसीमतः सुरुचो वेन
आवः स बुध्न्या उपमाअस्यविष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च वि वः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं उं विष्णुदशकला: श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ॐ प्रतद् विष्णुं स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं मं रुद्रदशकला: श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
उर्वारुकमिवबन्धनात् मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात् ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं विन्द्वीश्वर पञ्चकला श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः दिवीव चक्षुराततम् ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं तद् विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते विष्णोर्यत-परमं पदम्।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं बिन्दुनाद सदाशिव षोडशकला: श्री पादुकां पूजयामि नमः ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु ।
आसिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु मे ।
मधुव्वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः माध्वीनः सन्त्वोषधीः ।
गर्भं धेहि सिनीवाली गर्भं धेहि सरस्वती ।
गर्भं ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजौ ।
श्री धूमावति कलायै नमः । इति सम्पूज्य-

ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं ह्रां हंसः ह्रां विशेषार्घ्याऽमृतस्य प्राणा इह प्राणाः । ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं ह्रां हंसः ह्रां विशेषार्घ्याऽमृतस्य जीव इह स्थितः । ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं ह्रां हंस ह्रां विशेषार्घ्याऽमृतस्य सर्वेन्द्रियाणि सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ह्रीं ॐ हंः । इति त्रिः । एवं प्राण प्रतिष्ठां कृत्वा। अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं ॡं एं ऐं ओं औं अं अः कं खं गं घं ङं चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं।

इति मातृकावर्णेन अनुलोमेन त्रिरावृत्य-

ऐं ह्रीं श्रीं ऐं अखण्डैकरसानन्दकरे परसुधात्मनि ।
स्वच्छन्दस्फुरणामत्र निधेहि कुलनायिके ॥
ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं अकुलस्थाऽमृताकारे शुद्धज्ञानकरे परे ।
अमृतत्वं निधेह्यस्मिन् वस्तुनि क्लिन्नरूपिणि ॥
ऐं ह्रीं श्रीं सौः त्वद्रूपिण्यै करस्यं त्वं कृत्वा ह्येतद् स्वरूपिणि ।
भूत्वापराऽमृताकारा मयि विस्फुरणं कुरु ॥

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं ऐं प्लूं ह्सौः जूं सः अमृते अमृतोद्भवे अमृतेश्वरि अमृतवर्षिणि अमृतं श्रावय श्रावय स्वाहा । इति मंत्रं पठेत् ।

ऐं ह्रीं श्रीं ॐ वद वद वाग्वादिनि ऐं क्लिन्ने क्लेदय महाक्षोभं कुरु कुरु क्लीं सौं मोक्षं कुरु कुरु ह्सौ । इति दीपिनी मंत्रं अष्टवारं जपेत् । ततो मूलं नववारं पठेत्। धेन्वामृतीकृत्य महायोनिमुद्रया अस्त्रेण संरक्ष्य, कवचेन अवगुण्ठ्य, धेनुयोनि प्रदर्शयेत् । ऐं ह्रीं श्रीं ऐं क्लीं सौः स्वाहा । इति विशेषार्घ्यामृतं देवी रूपं विभाव्य, श्रीं धूमावत्यै नमः, गन्धं पुष्पं धूपं दीपं नैवेद्यान्तं सम्पूज्य प्रणमेत् ।

आत्म पात्र स्थापनम्

तत्रादौ स्वशिरसि श्रीं ह्रीं क्लीं इत्यनेन गन्धाक्षतपुष्पैः गुरु पादुकां सम्पूज्य, स्वपुरतः त्रिकोण-वृत चतुरस्र मण्डलं कृत्वा, ॐ ह्रीं हंसः सोऽहं स्वाहा इति मन्त्रेण आत्मपात्रश्रीपात्रमोर्मध्ये साधारं पात्रं संस्थाप्य, सुधयाऽऽपूर्य, ततः स्वशिरसि-

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं दिव्यौघ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं सिद्धौघ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं मानवौघ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं स्वगुरु श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं परमगुरु श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं परमेष्ठिगुरु श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
हृदये - धूं धूं धूमावति स्वाहा धूमावती श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
मूलाधारे-वक्रतुण्डाय हुं वक्रतुण्ड श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि ।
ॐ ह्रीं हंसः सोऽहं स्वाहा । त्रि सन्तर्प्य ।

आर्द्रं ज्वलति ज्योतिरहमस्मि ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माऽहमस्मि अहमस्मि ब्रह्माऽहमस्मि, अहमेवाहं मां जुहोमि स्वाहा ।

इति मन्त्रेण आत्मा मे शुद्धयताम् इति मन्त्रान्ते स्वीकृत्य, तत्त्व चतुष्टयेन आनन्दमयो भूत्वा, देवीं यजेत् ।

किंचिन मूलमंत्रं प्रजप्य, हस्ते पुष्पांजलिमादाय मूलमुच्चार्य श्री धूमावतीं पूजयामि नमः इति पुष्पांजलिं समर्प्य, यन्त्रराजमध्ये ध्यानोक्तां देवीं विचिन्त्य, पीठ पूजां कुर्यात् ।

ॐ मं मण्डूकादिपरतत्त्वांत पीठ देवताभ्यो नमः ।

ॐ कामदायै नमः ।
ॐ मानदायै नमः ।
ॐ नक्तायै नमः ।
ॐ मधुरायै नमः ।
ॐ मधुराननायै नमः ।
ॐ नर्मदायै नमः ।
ॐ भोगदायै नमः ।
ॐ नंदायै नमः ।
मध्ये- ॐ प्राणदायै नमः ।

पीठ पूजां कृत्वा पुष्पैः सम्पूज्य यन्त्रराजे मूर्ति कल्पयित्वा, त्रिखण्डया, मुद्रया पुष्पाण्यादाय मूलं पठित्वा-

શ્રી ધૂમાવતી પૂજન

ध्यानम् (ધૂમાવતી ધ્યાન) :

विवर्णा चंचला रुष्टा दीर्घा च मलिनाम्बरा ।
विमुक्त कुंतलारूक्षा विधवा विरल द्विजा ॥
काकध्वजरथारूढा विलंबित पयोधरा ।
शूर्पहस्ताति रक्ताक्षी धृतहस्ता वरान्विता ॥
प्रवृद्धघोणा तु भ्रशं कुटिला कुटिलेक्षणा ।
क्षुत्पिपासार्दिता नित्यं भयदा कलहास्पदा ॥
अत्युच्चा मलिनाम्बराखिलजनोद्वेगावहा दुर्मना ।
रुक्षाक्षित्रितया विशालदशना सूर्योदरी चञ्चला ॥
प्रस्वेदांबुचिता क्षुधाकुलतनुः कृष्णातिरुक्षप्रभा ।
ध्येया मुक्तकचा सदाप्रियकरिर्धूमावतीमंत्रिणा ॥

इति ध्यात्वा, स्वहृदयकमले परशिवेनैक्यं विभाव्य, वह्नासाद्वारेण स्वान्तस्थतेजः अञ्जलौ आनीय-

देवेशि भक्तिसुलभे परिवारसमन्विते ।
यावत्त्वां पूजयिष्यामि तावत्त्वं सुस्थिरा भव ॥

धूं धूं धूमावति स्वाहा सः ह्रीं भगवति आगच्छ आगच्छ अस्मिन्मण्डले सान्निध्यं कुरु कुरु मम सुप्रसन्नं कुरु कुरु स्वाहा ॥ मन्त्रेण चक्रेण मध्य बिन्दौ आवाह्य, पुष्पाणि समर्प्य, चिन्तयेत् । तत्र बिन्दुमध्य निवासिनीं देवीं आवाहनादि स्थापनादिमुद्राः सम्यक् प्रदर्शयेत् तद्यथा-

आवाहिता भव ।
संस्थापिता भव ।
सन्निधापिता भव ।
सन्निरुद्धा भव ।
सन्मुखी भव ।
अवगुण्ठिता भव ।

वन्दन, धेनु, योनि, मत्स्य मुद्रा प्रदर्शयेत् ।

(અહીં આવાહન, સંસ્થાપન, સન્નિધાપન, સન્નિરુદ્ધા, સન્મુખી, અવગુંઠની, વંદન, ધેનુ, યોનિ અને મત્સ્ય મુદ્રાનું પ્રદર્શન ક્રમાનુસાર કરવું)

प्राणप्रतिष्ठा

ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं हंसः ह्रीं ॐ हंसः श्री धूमावत्यां प्राणा इह प्राणाः ।

ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं हंसः ह्रीं ॐ हंसः श्री धूमावत्याः जीव इह स्थितः ।

ॐ ॐ ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं हंसः ह्रीं ॐ हंसः श्री धूमावत्यां यन्त्रस्य सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्र जिह्वा घ्राणादीनि इहैवागत्य अस्मिश्चक्रे सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ॥

ॐ असुनीते पुनरस्मासुचक्षु पुनः प्राणमिह नो देहि भोगम् । जोक्पश्येम सूर्यमुच्चरन्तमनुमते मृलयानस्स्वति ।

आवाहन (આવાહન કરવું)

ॐ आगच्छेह महादेवि सर्वशत्रु विनाशिनी ।
यावद्व्रतं समाप्येत तावत्त्वं सन्निधा भव ॥

मूलं भगवति धूमावत्यै नमः । आवाहनार्थे पुष्पं समर्पयामि ॥

आसन (આસન આપવું)

प्रसीद जगतांमातः संसारार्णव तारिणी ।
मया निवेदितं भक्त्या आसनं सफलं कुरू ॥
मूलं धूमावत्यै नमः । आसनार्थे पुष्पं समर्पयामि ॥

पाद्य (પગ ધોવા માટે જળ અર્પણ કરવું)

गङ्गादिसर्वतीर्थेभ्यो मया प्रार्थनया हृतम् ।
तोयमेतत्सुखस्पर्श पाद्यार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥
मूलं धूमावत्यै नमः । पाद्यार्थे जलं समर्पयामि ।

अर्घ्य (અર્ઘ્ય જળ અર્પણ કરવું)

निधीनां सर्वदेवानां त्वमनर्घ्यगुणाह्यसि ।
काकोपरिस्थते देवि गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तुते ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । हस्ते अर्घ्यं समर्पयामि।

आचमन (આચમન માટે જળ અર્પણ કરવું)

कर्पूरेण सुगन्धेन सुरभिस्वादु शीतलम् ।
तोयमाचमनीयार्थं देवि त्वं प्रतिगृह्यताम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । मुख प्रक्षालनार्थे जलं समर्पयामि ।

मलापकर्षण स्नान (મળના નિવારણ માટે સાકરનું સ્નાન)

मंदाकिन्याः समानीतैः हेमाम्भोरुहवासितम् ।
स्नानं कुरुष्व देवेशि सलिलैश्च सुगन्धिभिः ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । स्नानार्थे जलं समर्पयामि ॥

मधुपर्क (મધુપર્ક અર્પણ કરવો, તેમાં દહીં, મધ અને ઘીનું મિશ્રણ અર્પણ કરવું)

दधिमधुघृतसमायुक्तं पात्रयुग्मसमन्वितम् ।
मधुपर्कं गृहाणत्वं शुभदा भव शोभने ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । मधुपर्कं समर्पयामि ॥

आचमन (આચમન માટે જળ અર્પણ કરવું)

उच्छिष्टोप्यशुचिर्वापि यस्य स्मरणमात्रतः ।
शुद्धिमाप्नोति तस्यैते पुनराचमनीयकम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । मुखः प्रक्षालनार्थे जलं समर्पयामि ॥

सुगन्धित तैल (સેન્ટ અથવા અત્તર ચઢાવવું)

स्नेह गृहाण स्नेहे लोकेश्वरि महानघे ।
सर्व लोकेषु शुद्धात्मन् ददामि स्नेहमुत्तमम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । सुगन्धित तैलाभ्यंगं समर्पयामि ॥

दुग्धस्नान (દૂધથી સ્નાન કરાવું)

कामधेनु समुद्भूतं सर्वेषां जीवनं परम् ।
पावनं यज्ञ हेतुश्च पयः स्नानार्थमर्पितम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । पयस्नानं समर्पयामि ॥

दधिस्नान (દહીંથી સ્નાન કરાવવું)

पयसस्तु समुद्भूतं मधुराम्लं शशिप्रभम् ।
दध्यानीतं मयादेवि स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । दधिस्नानं समर्पयामि ॥

घृतस्नान (ઘી વડે સ્નાન કરાવવું)

नवनीत समुत्पन्नं सर्वसन्तोषकारकम् ।
घृतं तुभ्यं प्रदास्यामि स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । स्नानार्थे घृतं समर्पयामि ।

मधुस्नान (મધ વડે સ્નાન કરાવવું)

तरुपुष्पसमुद्भूतं सुस्वादु मधुरं मधुः ।
तेजः पुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । मधुस्नानं समर्पयामि ॥

शर्करास्नान (સાકરથી સ્નાન કરાવવું)

इक्षुसारसमुद्भूता शर्करा पुष्टिकारिका
मलापहारिका दिव्या स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । शर्करास्नानं समर्पयामि ॥

पञ्चामृतस्नान (પંચામૃતથી સ્નાન કરાવવું)

पयोदधि घृतं चैव मधुं च शर्करायुतम् ।
पञ्चामृतं मयानीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । पञ्चामृत स्नानं समर्पयामि ॥

शुद्धोदकस्नान (તીર્થજળથી સ્નાન કરાવવું)

मंदाकिन्यां समानीतैः हेमाम्भोरुहवासितम् ।
स्नानं कुरुष्व देवेशि सलिलैश्च सुगन्धिभिः ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि ॥

वस्त्र (વસ્ત્ર અર્પણ કરવાં)

शीतावातोष्ण संत्राण लज्जाया रक्षणं परम् ।
देहालंकरणं वस्त्रमतः शान्तिः प्रयच्छ मे ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । वस्त्रोपवस्त्राणि च समर्पयामि ।

अक्षत (ચોખા ચઢાવવા)

अक्षतान् निर्मलान् शुद्धान् मुक्ताफलसमन्वितान् ।
गृहाणेमान् महादेवि देहि मे निर्मलं धियम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । अक्षतान् समर्पयामि ॥

पुष्पमाला (ફૂલહાર અર્પણ કરવો)

पद्मशंखज पुष्पादि शतपत्रै विचित्रताम् ।
पुष्पमालां प्रयच्छामि ते धूमावति शिवे ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । पुष्पमालां समर्पयामि ॥

पुष्प (પુષ્પો અર્પણ કરવાં)

मन्दारपारिजातादि पाटलकेतकानि च ।
जातीचम्पकपुष्पाणि गृहाणेमानि शोभने ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । धत्तूर पुष्पं समर्पयामि ॥

धूप (ધૂપ પ્રગટ કરવો)

वनस्पतिरसोद्भूतो गन्धाढ्यो गन्ध उत्तमः ।
आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । गुग्गुल धूपं आघ्रापयामि ॥

दीपक (દીવો બતાવવો)

आज्यं च वर्ति संयुक्तं वह्निना योजितं मया ।
दीपं गृहाण देवेशि त्रैलोक्य तिमिरापहम् ॥

मूलं धूमावत्यै नमः । दीपं दर्शयामि ॥

नैवेद्यम् (નૈવેદ્ય અર્પણ કરવો)

आधारोपरि देवी पुरतः नैवेद्यं संस्थाप्य, मूलेन सम्प्रेक्ष्य, सम्पूज्य, मूलेन अभिमन्त्र्य, धेन्वाऽमृतीकृत्य, वामाङ्गुष्ठेन पात्रं स्पृशन् दक्षिणेन

जलमादाय (ચમચીમાં જળ લેવું)

हेमपात्रगतं दिव्यं परमान्नं सुसंस्कृतम् ।
पञ्चधा षड्रसोपेत गृहाण-परमेश्वरि ॥

इति पठित्वा अमृतोपस्तरणमसि स्वाहा इति देव्यै जलमर्पयेत् । वामकरे पद्ममुद्रां बध्वा, दक्षिणकरेण प्राणादि पञ्चमुद्राभिरर्पयेत् । यथा-प्राणाय स्वाहा, अपानाय स्वाहा, उदानाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा, समानाय स्वाहा ।

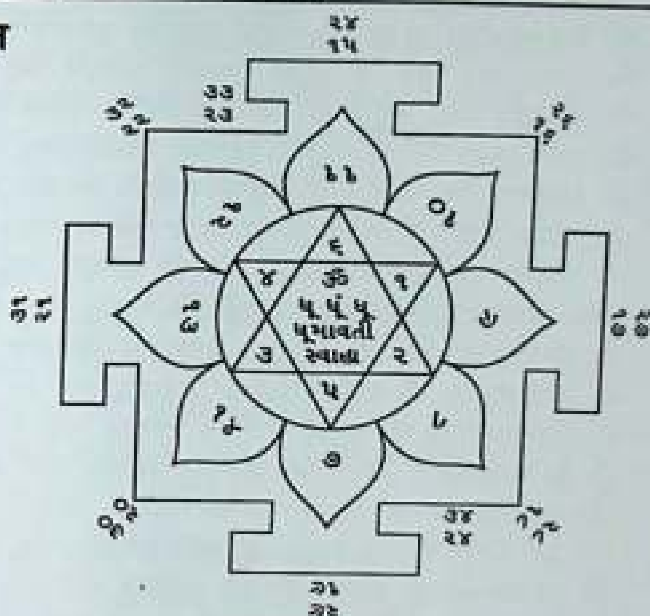
ब्रह्मेशाद्यैः सरसमभितः सूपविष्टैः समन्ताद् ।
दिव्याकल्पै ललितरमणी वीज्यमाना सखीभिः ॥
नर्मक्रीडाप्रहसनपरा हासयन्ती सुरेशान् ।
भुङ्क्ते पात्रे कनकखचिते षड्रसान् लोकधात्री ॥

इति पठित्वा किञ्चिन्मूलं प्रजप्य मध्ये पानीयं दत्वा, पुनः क्षणं विलम्ब्य, अमृताऽपिधानमसि स्वाहा इति जलं दत्वा ततः हस्त प्रक्षालनं, मुख प्रक्षालनं, गण्डूषान् कारयित्वा आरार्तिकं कुर्यात् ।

આ પ્રમાણે બોલીને કેટલીકવાર મૂલમંત્રનો જપ કરી મધ્ય જળ નૈવેધ નિવેદનની વચ્ચે અર્પણ કરવું. ક્ષણના વિલંબ પછી 'अमृतापिधानमसिस्वाहा ।' બોલી જળ અર્પણ કરવું. પછી હાથ, મુખ ધોવા માટે અને આચમન માટે જળ અર્પણ કરવું. ત્યારબાદ નીચે દર્શાવેલ આવરણ પૂજનના બે પ્રકારો પૈકી કોઈપણ એક પ્રકારે ધૂમાવતી યંત્ર પ્રાણ પ્રતિષ્ઠિત કર્યું હોય તેનું વિધિવત્ આવરણપૂજન કરવું.

आवरण पूजन

(પ્રથમ પ્રકાર)

ધૂમાવતી પૂજન-યંત્ર

पुष्पांजलिमादाय

संविन्मये परे देवि परामृतरसप्रिये ।
अनुज्ञां देहि मातस्त्वं परिवारार्चनाय मे ॥

भूपुरे पूर्वादिक्रमेण

ॐ लं इन्द्राय नमः इन्द्र श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ रं अग्नये नमः अग्नि श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ मं यमाय नमः यम श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ क्षं निऋतये नमः निऋति श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ वं वरुणाय नमः वरुण श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ यं वायवे नमः वायु श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ सं सोमाय नमः सोम श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ हं ईशानाय नमः ईशान श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ आं ब्रह्मणे नमः ब्रह्म श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ यं अनन्ताय नमः अनन्त श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

[पूर्वादि क्रमेण इन्द्रादि दिक्पाल समीपे स्व-स्वायुधान् पूजयेत् ।]

ॐ वज्राय नमः वज्रं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ शक्तये नमः शक्ति श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ दण्डाय नमः दण्डं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ खड्गाय नमः खड्गं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ पाशाय नमः पाशं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ अंकुशाय नमः अंकुशं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ गदायै नमः गदां श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ त्रिशूलाय नमः त्रिशूलं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ पद्माय नमः पद्मं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ चक्राय नमः चक्रं श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः .

[ततः पङ्क्त्याकारेणोपविष्ठान् दिव्यौघादि गुरून् नत्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा-]

ॐ परमशिवानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ पराशक्त्यम्बा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ पराधिनन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ कुलेश्वरानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ शुक्लादेव्यम्बा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः
ॐ कामेश्वरानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ कामेश्वर्यम्बा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ सिद्धौघेभ्यः पराख्येभ्यो गुरुभ्यो नमः ।

[इति पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा]

ॐ भोगनन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ क्लिन्नानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ समयानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ सहजानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ मानवौघेभ्यः पराख्येभ्यो गुरुभ्यो नमः ।

[इति पुष्पांञ्जलिं दत्त्वा]

ॐ गगनानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ विश्वानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ विमलानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ भुवनानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ मदनानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ लीलानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ स्वात्मानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।
ॐ प्रियानन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ततः परमेष्ठिगुरुं परमगुरुं स्व गुरुं च तर्पयेत् । ततः
अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागत वत्सले ।
भक्त्या समर्पये तुभ्यं प्रथमावरणार्चनम् ॥

[पुष्पाञ्जलिं दद्यात् ।]

ततो अष्टदले पूज्यपूजकयोरन्तराले प्राची क्रमेण-

ॐ क्षुधायै नमः क्षुधा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ तृष्णायै नमः तृष्णा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ रत्यै नमः रति श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ निद्रायै नमः निद्रा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ निद्रायै नमः निद्रा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ निर्ऋत्यै नमः निर्ऋति श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ दुर्गत्यै नमः दुर्गति श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ रुषायै नमः रुषा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ अक्षमायै नमः अक्षमा श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

पुष्पाञ्जलिं दद्यात्

अभीष्ट सिद्धि मे देहि शरणागत वत्सले ।
भक्त्या समर्पये तुभ्यं द्वितीयावरणार्चनम् ॥

षट्कोण केशरेषु आग्नेयादिचतुर्दिक्षुमध्ये दिक्षु च षड्ङ्गानि पूजयेत् । तद्यथा-

ॐ धूं धूं हृदयाय नमः हृदय देवी श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ धूं शिरसे स्वाहा शिरो देवी श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ मां शिखायै वषट् शिखा देव श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ वं कवचाय हुं कवच देवी श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ तिं नेत्रत्रयाय वौषटे नेत्र देवी श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ स्वाहा अस्त्राय फट् अस्त्र देवी श्री पादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ततो मध्ये देव्यग्रे - बिन्दौ

धूं धूं धूमावति स्वाहा । इति त्रिवारं सन्तर्प्य-
अभीष्ट सिद्धि मे देहि शरणागत वत्सले ।
भक्त्या समर्पये तुभ्यं तृतीयावरणार्चनम् ॥

इति आवरण पूजनम्

અહીં ધૂમાવતી યંત્રની આવરણ પૂજાનો પ્રથમ પ્રકાર થોડો વિસ્તૃત છે તે પૂર્ણ થાય છે.

હવે પછી આવરણ પૂજાનો બીજો પ્રકાર જે દર્શાવ્યો છે તે સંક્ષિપ્ત છે. બંને પ્રકાર આવરણ પૂજન માટે સ્વીકાર્ય છે. સમયાવકાશ અને ગુરુના માર્ગદર્શન મુજબ ધૂમાવતી યંત્રનું આવરણ પૂજન સાધકે કરવું જોઈએ.

ધૂમાવતી યંત્ર આવરણ પૂજન

(બીજો પ્રકાર)

आवरण-पूजा

प्रथमावरण

ॐ धूं धूं हृदयाय नमः ।

हृदय श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ धूं शिरसे स्वाहा ।

शिरः श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ मां शिखायै वषट् ।

शिखा श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ वं नमः कवचाय हुम् ।

कवच श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ तिं नेत्रत्रयाय वौषट् ।

नेत्रत्रय श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ स्वाहा अस्त्राय फट् ।

अस्त्र श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ઉપર મુજબ ષડંગ પૂજા કરી, હાથમાં પુષ્પાંજલિ ગ્રહણ કરી 'धूं धूं धूमावती स्वाहा ।' એ પ્રમાણે મૂલ મંત્રના ઉચ્ચારણ સાથે

अभीष्ट सिद्धि मे देहि शरणागत वत्सले ।

भक्त्या समर्पये तुभ्यं प्रथमावरणार्चनम् ॥

એ પ્રમાણે બોલીને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરતાં 'पूजितांस्तर्पिता द्वितीयावरण स्सतु' એ પ્રમાણે કહેવું. હવે યંત્રના અષ્ટદળમાં પૂજ્ય અને પૂજકમાં અંતરાલને પૂર્વદિશા માનીને અને દિશાઓની કલ્પના કરી પૂર્વાદિ ક્રમથી અષ્ટ શક્તિઓનું નીચેના ક્રમથી પૂજન કરવું.

ॐ क्षुधायै नमः ।

क्षुधा श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ तृष्णायै नमः ।

तृष्णा श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ रत्यै नमः ।

रति श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ निद्रायै नमः ।

निद्रा श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ निर्ऋत्यै नमः ।

निर्ऋत्यै श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ दुर्गत्यै नमः ।

दुर्गति श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ रुषायै नमः ।

रुषा श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

ॐ अक्षमायै नमः ।

अक्षमा श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः ।

પૂજનોપરાંત મૂલમંત્ર 'धूं धूं धूमावती स्वाहा' નું ઉચ્ચારણ કરી अभीष्टसिद्धि मे देहि शरणागत वत्सले । भक्त्या समर्पये तुभ्यं द्वितीयावरणार्चनम् ॥ એ પ્રમાણે પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરતા 'पूजितास्तर्पितास्सन्तु ।' કહેવું અને ભૂપુરમાં પૂર્વાદિક્રમથી ઇન્દ્રાદિ દશ દિક્પાલો તથા તેનાં વજ્રાદિ આયુધોનું પૂજન કરી પુષ્પો અર્પણ કરવાં.

આ પ્રમાણે આવરણપૂજન કર્યા પછી પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, મહાનૈવેદ્ય વગેરે ઉપસ્કરો (પૂજન સામગ્રી) અર્પણ કરવાં. પૂર્વક્રમાનુસાર દેવીની આગળ અર્પણ કરી પૂર્વવત્ પૂજન કરવું. ત્યારબાદ ધેનુમુદ્રા પ્રદર્શિત કરી 'अमृतोपस्तरण मसि स्वाहा ।' બોલી વિશેષ અર્ઘ્યજળ અર્પણ કરવું અને પછી નૈવેદ્ય દેવીને અર્પણ કરવું. પ્રાણાદિ પંચમુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી.

हेमपात्रगतं दिव्यं परमान्नं सुसंस्कृतम् ।
पंचधा षड्रसोपेतं गृहाण परमेश्वरि ॥
नैवेद्यं समर्पयामि प्राणादिपंचमुद्राभिरर्पयेत् ।
प्राणाय स्वाहा, अपानाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा ॥
स्वाहा, उदानाय स्वाहा, समानाय स्वाहा ।
ब्रह्मशास्त्रैः सरसमभितः सूपविष्टै समन्ताद् ।
दिव्याकल्पैर्ललितरमणी वीज्यमाना सखीभिः ॥
नर्मक्रीडा प्रहसनपरा हासयन्ती सुरेशान् ।
भुङ्क्तेपात्रे कनकखचिते षड्रसान् लोकधात्री ॥

આ પ્રમાણે કરી કિંચિત્ મૂલ મંત્ર 'धूं धूं धूमावती स्वाहा' એ મંત્રના જપ કરવા. નૈવેદ્યની મધ્યમાં પીવા માટે દેવીને જળ અર્પણ કરવું. ફરીથી ક્ષણના વિલંબ બાદ 'अमृतापिधानमसि स्वाहा' એ પ્રમાણે બોલી દેવીને જળ આપવું ત્યારપછી ગણ્ડુપાન (આચમન) કરાવી દેવીને મૂલમંત્ર બોલી પગમાં પહેરવાની પાદુકા અર્પણ કરવી.

ત્યારબાદ ઈશાન ખૂણામાં બટુકનાથને બલિ અર્પણ કરવો. નીચેના મંત્ર વડે બલિદાન કરવું.

एहि एहि देवीपुत्र बटुकनाथ कपिलजटाभारभासुर त्रिनेत्र ज्वालामुख सर्वविघ्नान् नाशय नाशय सर्वोपचार सहित बलिं गृह्ण गृह्ण स्वाहा, बटुकाय एष बलिर्न मम ।

આ પછી કવચ - સ્તોત્રાદિના પાઠ કરવા અને મૂલમંત્રના જપ કરવા. જપાન્તે સિંદૂર વડે બિંદુ, ત્રિકોણ, ચોરસ મંડળનું નિર્માણ કરી તેના ઉપર બલિદ્રવ્ય સ્થાપન કરી નીચેના મંત્ર વડે પૂજન કરી દેવીને પ્રધાનબલિ અર્પણ કરવો.

'धूं धूं धूं धूर धूर धूमावती क्रीं स्वाहा फट् ।'

-એ મંત્ર વડે બલિ અર્પણ કરવો અને ધૂમાવતી દેવીની પ્રાર્થના કરવી. भो धूमावती सर्वेश्वरि इमं बलिं गृहीत्वा भो भो अनुग्रहाण । એમ બોલવું.

આ પછી આરતી પુષ્પાંજલિ પ્રદક્ષિણા નીચેના ક્રમથી કરવા.

ततः आरार्तिक्यं कुर्यात् (આરતી કરવી)

अन्तस्तेजो बहिस्तेजो एकीकृत्य निरन्तरम् ।
त्रिधा देव्युपरिभ्राम्य कुलदीपं निवेदये ॥
चन्द्रादित्यौ च धरणी विद्युदग्निस्तथैव च ।
त्वमेव सर्वज्योतिस्त्वमार्तिक्यं प्रतिगृह्यताम् ॥

पुष्पांञ्जलि (મંત્રપુષ્પાંજલિ)

नानाविधानि पुष्पाणि यथाकालोद्भवानि च ।
पुष्पांञ्जलिं मया दत्तं गृहाण परमेश्वरि ॥

प्रदक्षिणा (પ્રદક્ષિણા કરવી)

यानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च ।
तानि सर्वाणि प्रणश्यन्ति प्रदक्षिणं पदे पदे ॥

ततः उद्वासनं कुर्यात् सामान्यार्घ्य पात्रमुद्धृत्य देव्युपरि भ्रामयित्वा-

साधुवाऽसाधु वा कर्म यद् यदाचरितं मया ।
तत्सर्वं भगवत्यम्ब गृहाणाराधनं परम् ॥

इति पठित्वा इतः पूर्वं मां मदीयंञ्च श्री धूमावती देवतायै समर्पयामि नमः । ततः अवशिष्ट सामान्यार्घ्य जलेन स्वशिरसि सम्मार्ज्य, सामयिकान् सम्प्रोक्ष्य, देव्युपरितनं पुष्पं संहारमुद्रया गृहीत्वा, स्वयमाघ्राय, देवी चैतन्यं स्वहृदि स्थापयित्वा, मानसैः सम्पूज्य, हस्ताभ्यामर्घ्यपात्रमादाय स्वशिरसि धृत्वा-

देवनाथ गुरो स्वामिन् देशिक स्वात्मनायक ।
त्राहि त्राहि कृपासिन्धो पूजां पूर्णतरां कुरु ॥
इति सम्प्रार्थ्य, पुष्पाक्षतान् निक्षिपेत् ।
॥ इति धूमावती पूजापद्धतिः समाप्त ॥

(આ પ્રમાણે ધૂમાવતી પૂજા પદ્ધતિ સમાપ્ત)

પુરશ્ચરણ : પૂર્વોક્ત પ્રકારથી આવરણ-પૂજન કરી, ધૂપદાનથી નમસ્કાર પર્યંત પૂજા કરવી અને સ્મશાનમાં સર્વથા નગ્ન થઈને મંત્રજપ કરવા.

આનું પુરશ્ચરણ એક લાખ મંત્રજપનું છે. જપનો દશાંશ તલમિશ્રિત ઘીથી હોમ અને હોમનું દશાંશ તર્પણ, તર્પણનું દશાંશ માર્જન અને માર્જનનું દશાંશ બ્રાહ્મણ ભોજન કરાવવું જોઈએ. આ વિધિથી મંત્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

કામ્ય પ્રયોગ :

મંત્રસિદ્ધિ થયા પછી કામ્ય પ્રયોગો કરવા જોઈએ. ધ્યાનોપરાન્ત સ્મશાનમાં જઈ એકદમ નગ્ન કેવળ રાત્રિના સમયે ભોજન કરનારો સાધક જપની દશાંશ સંખ્યા મુજબ તલથી હોમ કરે. આ રીતે જયેષ્ઠાની પૂજા કર્યા બાદ જ્યારે મંત્ર સિદ્ધ થઈ જાય ત્યારે નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે આવશ્યકતા અનુસાર કામ્ય પ્રયોગ કરવા જોઈએ.

(૧) 'ફેત્કારિણી તંત્ર' અનુસાર સાધક હાડકાની ઉપર મંત્ર લખી, તેમાં શિવલિંગનું સ્થાપન કરી મંત્રજપ કરે. શિવને 'अवष्टभ्य' કરીને શત્રુના નામથી મંત્ર જપ કરવા જોઈએ.

(૨) કૃષ્ણપક્ષની ચતુર્દશી (વદ પક્ષની ચૌદસ)ના દિવસે ઉપવાસ કરવો. માથાના વાળ ખુલ્લા રાખવા તથા નગ્ન(નિર્વસ્ત્ર) દશામાં એકાંત ઘરમાં, સ્મશાનમાં, વનમાં અથવા ગુફામાં, ખાડામાં અથવા પર્વત પર શબના ઉપર બેસીને દેવીનું ધ્યાન કરતા રહી એક લાખની સંખ્યામાં મંત્રજપ કરવા, ત્યારબાદ રાઈમાં મીઠું(નમક) મેળવીને હોમ કરવો. આથી સાધકના શત્રુ શીઘ્ર નષ્ટ થાય છે.

(૩) આ મંત્રના ૫૦૦ની સંખ્યામાં જપ કરવાથી શત્રુ જ્વરપીડિત થાય છે. જ્વરની શાંતિ પંચગવ્ય અથવા જળથી થાય છે.

(૪) વનમાં અડધી રાતના સમયે શત્રુનું નામ લેતા રહીને સવા લાખ મંત્ર જપ કરવાથી સાધકમાં ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થાય છે. પછી સ્મશાનમાં અગ્નિમાં કાગડાને બાળી ભસ્મ કરી ભસ્મને અભિમંત્રિત કરી શત્રુના મસ્તક ઉપર ફેંકવાથી તત્કાળ ઉચ્ચાટન થાય છે.

(૫) આ મંત્ર દ્વારા અભિમંત્રિત ભસ્મને શત્રુના ઘરમાં દાટી દેવાથી શત્રુનું ઉચ્ચાટન થાય છે.

(૬) કૃષ્ણ પક્ષમાં સ્મશાનની ભસ્મ દ્વારા શિવલિંગ નિર્મિત કરવું. તેના ઉપર શત્રુના નામ સાથે ન્યાસ કરીને તેની પૂજા કરવી. આથી સ્વપ્નમાં ભેંસનું રૂપ ધારણ કરીને મંત્ર શત્રુનો વિનાશ કરે છે.

(૭) સ્ત્રી-રજનો ધૂપ પ્રદાન કરવાથી કાલિકા ગૃધ્રુ(ગીધ) રૂપમાં જઈને શત્રુને મારે છે. એની શાંતિ નિર્માલ્યથી થાય છે.

(૮) વારાહકર્ણ જડીનો ધૂપ આપી ૧૦૦૮ વાર મંત્રજપ કરવાથી ભગવતી શૂકર (ભૂંડ)નું રૂપ ધારણ કરી શત્રુને મારી નાંખે છે. એની શાંતિ પીપળાના પાનના ધૂપથી થાય છે. પંચગવ્ય, દૂધ અથવા ત્રિમધુથી સર્વ પ્રકારની શાંતિ થાય છે.

ફેત્કારિણી સિદ્ધિ

હવે અહીં 'ફેત્કારિણી-તંત્ર' તથા અન્ય તંત્રોના મતાનુસાર ધૂમાવતી મંત્રની સામાન્ય પ્રયોગ વિધિનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. મંત્ર - ૐ ધૂં ધૂં ધૂમાવતી ઠઃ ઠઃ। અથવા 'ધૂં ધૂં ધૂમાવતી સ્વાહા ।'

'શાક્ત પ્રમોદ'માં આ મંત્રનો ઉદ્ધાર અલગથી આ પ્રમાણે આપવામાં આવ્યો છે.

दान्तौसार्वीश विन्द्वत-बीजे धूमावती द्वि-ठः ।
धूमावती मनुः प्रोक्तो, वैरि निग्रह कारकः ॥

આ ઉદ્ધાર અનુસાર જ તે મંત્રને આ રીતે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે – 'धूं धूं धूमावती ठः ठः ।'

'મંત્ર મહાર્ણવ'માં 'મંત્ર મહોદધિ' અનુસાર જ મંત્ર આપવામાં આવ્યો છે. સાથે જ પાદ-ટિપ્પણીમાં 'તંત્રસાર' અનુસાર મંત્રનું બીજું રૂપ આ રીતે જ આપવામાં આવ્યું છે- 'धूं धूं धूमावती ठः ठः ।'

'શ્રી શ્રી વિદ્યાર્ણવ તંત્ર'માં ફેત્કારિણી તંત્ર' અનુસાર જે મંત્રોદ્ધાર આપવામાં આવેલ છે, તે 'શાક્ત પ્રમોદ'ના ઉદ્ધરણની અપેક્ષાએ અધિક શુદ્ધ છે. જેમકે - दान्तावर्धीश-विन्द्वन्तौ बीजे धूमावती ठः ठः ।

એની વ્યાખ્યા પણ ત્યાં આ પ્રમાણે આપવામાં આવી છે –

दान्तौ धकार-द्वयं अर्धीश-विन्द्वन्तौ पृथगूंकार-संयुक्तौ
बिन्दु-युक्तौ च धूमावती-स्वरूपं, ठ-द्वयं स्वाहा-कारः

આ વ્યાખ્યા અનુસાર મંત્ર આ પ્રમાણે બને છે – धूं धूं धूमावती स्वाहा ।

વિનિયોગ 'મંત્ર મહાર્ણવ' અનુસાર ઉક્ત અષ્ટાક્ષર મંત્રનો વિનિયોગ આ પ્રમાણે છે–

(१) अस्य धूमावती मन्त्रस्य श्रीपिप्पलाद ऋषिः । निचृद छन्दः । श्री धूमावती देवता । धूं बीजं । स्वाहा शक्तिः । धूमावती कीलकं ममाभीष्ट-सिद्धयर्थे जपे विनियोगः।

વળી ત્યાં પાઠ ભેદે પણ રજૂ કરેલ છે તે મુજબ વિનિયોગનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે.

(२) अस्य धूमावती मंत्रस्य श्री पिप्पलाद ऋषिः । निचृद छन्दः । ज्येष्ठ देवता। धूं बीजं । स्वाहा शक्तिः । धूमावती कीलकं । शत्रु-हनने जपे विनियोगः ।

ऋष्यादिन्यास

पिप्पलाद ऋषये नमः (शिरसि) ।
निवृच्छन्दसे नमः (मुखे) ।
धूमावत्यै देवतायै नमः (हृदि) ।

कराङ्गन्यास

धां अंगुष्ठाभ्यां नमः ।
धीं तर्जनीभ्यां नमः ।
धूं मध्यमाभ्यां नमः ।
धैं अनामिकाभ्यां नमः ।
धौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ।
धः करतलकरपृष्ठाभ्यां फट् ।

षडङ्गन्यास

धां हृदयाय नमः ।
धीं शिरसे स्वाहा ।
धूं शिखायै वषट् ।
धैं कवचाय हुम् ।
धौं नेत्र त्रयाय फट् ।

ध्यान

विवर्णा चञ्चला रुष्टा दीर्घा च मलिनाम्बरा ।
विमुक्त कुंतला रूक्षा विधवा विरलद्विजा ॥
काकध्वज रथारूढा विलम्बित पयोधरा ।
शूर्प हस्तातिरक्ताक्षी धृतहस्ता वरान्विता ॥
प्रवृद्ध घोणा तु भृशं कुटिला कुटिलेक्षणा ।
क्षुत् पिपासार्दिता नित्यं भयदा कलहप्रिया ॥

ધ્યાનોપરાંત આગળ દર્શાવ્યા પ્રમાણે પૂજન કરવું જોઈએ. ત્યારબાદ મંત્રજપનો આરંભ કરવો.

પુરશ્ચરણ : ધૂમાવતી મંત્રના પુરશ્ચરણ હેતુ અનુષ્ઠાન કરવું હોય ત્યારે કૃષ્ણપક્ષની ચતુર્દશી (ચૌદશ)થી ઉપવાસ કરીને તથા કોઈ નિર્જન ઘર, સ્મશાન અથવા વનપ્રદેશમાં રાત-દિવસ મૌનવ્રતી બની એક લાખની સંખ્યામાં ઉપરોક્ત મંત્ર પૈકી કોઈ એક મંત્રના જપ કરવા. સાધકે પુરશ્ચરણના સમયે ગરમ અથવા ભીનાં વસ્ત્ર ધારણ કરવા આવશ્યક છે.

પછી શત્રુનું નામ લખી તેના ઉપરના ભાગે મૂળમંત્ર લખવો. તેની ઉપર શિવલિંગ સ્થાપિત કરી પૂજન કરવું અને જપ આરંભ કરવા.

અન્યત્ર એવો પણ ઉલ્લેખ છે કે - શિવલિંગનું નિર્માણ કરી 'अमुक' (અહીં શત્રુના નામનું ઉચ્ચારણ કરી મારય બોલી જપ કરવા જોઈએ. આ વિધિથી ૫૦૦ વાર જપ કરવાથી શત્રુ જ્વરગ્રસ્ત થાય છે. પંચગવ્ય અથવા દૂધ વડે હોમ કરવાથી તેનો જ્વરથી છૂટકારો થાય છે. આ પછી પંચોપચારથી દેવીનું પૂજન કરવું અને જપ કરવા જોઈએ.

કામ્ય પ્રયોગ :

(૧) કૃષ્ણ પક્ષમાં સ્મશાનની ભસ્મથી શિવલિંગ બનાવીને તેના પર શત્રુના નામ સહિત ઉક્ત મંત્ર લખીને પૂજા કરવી તથા ભેંસના દૂધ વડે ધૂપ આપી જે પદાર્થ શત્રુના અમંગળ સૂચક છે તેમને પ્રદાન, પ્રદાન કરતા રહી પૂજન કરવાથી દેવી મહિષી(ભેંસ)નું રૂપ ધારણ કરી શત્રુનો શીઘ્ર વિનાશ કરી દે છે.

(૨) પ્રેતભૂમિ-સ્મશાનની ભસ્મ લાવી શિવલિંગનું નિર્માણ કરવું અને પુષ્પાદિથી તેનું પૂજન કરવું. પછી 'હે ભગવાન !' એ પ્રમાણે તેમને સંબોધન કરી, મનોમન કર્તવ્યનું ચિંતન કરી લીમડાના પાન તથા કાગડાના પીંછા એકત્ર કરવા અને તેમના ઉપર ૧૦૮ વાર મંત્ર જપ કરવા. પછી 'अमुकं द्वेषय द्वेषय' એમ બોલી મૂળમંત્રનું ઉચ્ચારણ કરતા રહી ધૂપ પ્રદાન કરવો. ('अमुक' શબ્દના સ્થાન પર શત્રુઓના નામનું ઉચ્ચારણ કરવું જોઈએ.) આ પ્રયોગથી શત્રુ વર્ગમાં પરસ્પર દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે. ચિતાકાષ્ટના અગ્નિમાં દૂધનો હવન કરવાથી આ વિદ્વેષની શાંતિ થાય છે.

(૩) 'વરાહકર્ણ' દ્વારા ધૂપ દેવાથી દેવી રાત્રિના સમયે શૂકર(ભૂંડ)ના રૂપમાં આવી શત્રુકુળનો નાશ કરી દે છે.

(૪) સ્મશાનના અગ્નિમાં કાગડાને દગ્ધ(બાળીને) કરીને તેની ભસ્મને ઉક્ત મંત્રથી ૧૦૮ આઠ વાર અભિમંત્રિત કરવી. શત્રુના નામનું ઉચ્ચારણ કરતા રહી આઠે દિશાઓમાં ફેંકવાથી શત્રુનું ઉચ્ચાટન થાય છે.

(૫) હરિદ્રાપત્ર (હળદરના પાન) પર શત્રુનું નામ લખીને કોઈ વનમાં ફેંકી દઈ તેના ઉપર પૂર્વોક્ત મંત્રના દસ હજાર જપ કરવાથી શત્રુનું ઉચ્ચાટન થાય છે.

(૬) શત્રુના બંને પગ નીચેની ધૂળ તથા ઘી દ્વારા પક્ષીઓની બલિ આપી, ચિતા ભસ્મના ઉપર મૂળ મંત્રના જપ કરવા. પછી તે ભસ્મને, ગુપ્ત રીતે શત્રુના ઘરમાં પહોંચાડી દેવાય તો શત્રુનું ઉચ્ચાટન થશે.

(૭) ઔદુમ્બર (ઉમરો-ઉમરડા) આદિ ક્ષીરીવૃક્ષ (દૂધવાળા ઝાડ)ની ખીલી બનાવી, તેના ઉપર શત્રુના નામ સહિત ધૂમાવતી મંત્ર લખવો. પછી તે ખીલી ઉપર મૂળમંત્રનો જપ કરી, શત્રુના બંને પગને જમીનમાં ખીલી દ્વારા જડી દેવાની ભાવના કરવી એટલે શત્રુનું ઉચ્ચાટન થશે.

(૮) અશ્વત્થ પત્ર (પીપળાના પાન)નો ધૂપ આપી, પંચગવ્ય અથવા કેવળ દૂધ અથવા ઘી, મધ અને સાકર મિશ્રિત 'ત્રિમધુ' દ્વારા હોમ કરવાથી સર્વ પ્રકારના અભિચાર દોષોની શાંતિ થાય છે.

શત્રુહન્તા ધૂમાવતી મંત્રપ્રયોગ

ધૂમાવતી સાધના મૂલતઃ તાંત્રિક સાધના છે. ભૂત-પ્રેત, પિશાચ તો એવી રીતે ગુમ થઈ જાય છે કે જેવી રીતે જળને અગ્નિમાં નાંખતાં જ જેમ પોતાનું સ્વરૂપ છોડીને વરાળ થઈ જાય છે. સ્વયં ક્ષુધા સ્વરૂપ ભૂખી મા હોવાને લીધે, અર્થાત્ ભૂખથી પીડિત હોવાને કારણે એને પોતાને કંઈને કંઈ ભક્ષણ કરવા જોઈએ જ. એટલે સાધક એની સાધના કરે છે, તો તે પ્રસન્ન થઈને સાધકની સમસ્ત બાધારૂપી શત્રુઓનું ભક્ષણ કરી લે છે. બાધાઓ ચાહે કેટલીયે વિકરાળ અથવા વિશાળ હોય અહીં દર્શાવેલ વિધાન પ્રમાણે ધૂમાવતી સાધના કરવાથી બાધાઓ પર અવશ્ય વિજય પ્રાપ્ત થાય છે. આ સાધનાનો ઉપયોગ ખોટાં કામ માટે કરવો ન જોઈએ, અન્યથા લાભને બદલે નુકસાન પણ થઈ શકે છે. આ સાધનાની મુખ્ય શરત છે.

સાધના વિધાન :

આ સાધના માટે કોઈ શનિવારની રાત્રિએ સ્નાન આદિથી નિવૃત્ત થઈ સ્વચ્છ કાળું વસ્ત્ર ધારણ કરી. કાળા ઊનનું આસન બિછાવી, દક્ષિણ દિશા તરફ મુખ કરી બેસી જવું.

પોતાની સામે બાજઠ ઉપર કાળું કપડું પાથરી તેના ઉપર સ્ટીલની થાળી રાખવી, તે થાળીની અંદરની બાજુએ કાજળ લગાડવું. ધૂમાવતી યંત્રને સ્નાન કરાવી થાળીમાં સ્થાપિત કરવું. તેની સાથે કાગડાનું એક પીછું ગોઠવવું. તેની સન્મુખ ધૂમાવતી ખડ્ગમાળા સ્થાપિત કરવી. યંત્રનું પૂજન સિંદૂરથી કરવું. ધૂપ અને તેલનો દીપક પ્રજ્વલિત કરવા. અને હાથ જોડી નીચે પ્રમાણે ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરવું. 'શાક્તપ્રમોદ' નામક ગ્રંથમાં ધૂમાવતીનું ધ્યાન નીચે પ્રમાણે વર્ણવેલ છે.

विवर्णा चंचला रुष्टा दीर्घा च मलिनाम्बरा ।
विमुक्त कुंतलारूक्षा विधवा विरल द्विजा ॥
काकध्वजरथारूढा विलंबित पयोधरा ।
शूर्पहस्तातिरक्ताक्षी धृतहस्ता वरान्विता ॥
प्रवृद्धघोणा तु भृंश कुटिला कुटिलेक्षणा ।
क्षुत्पिपासार्दिता नित्यं भयदा कलहास्पदा ॥

આ પછી હાથમાં જળ ગ્રહણ કરી સંકલ્પ કરવો કે (અમુક) ગોત્રનો, (અમુક) પિતાનો પુત્ર (અમુક) નામનો સાધક પૂર્ણ ક્ષમતાની સાથે ભગવતી ધૂમાવતીની સાધના કરી રહ્યો છું. તે મારાં તમામ વિઘ્નોનો નાશ કરે. એમ બોલી જળ જમીન ઉપર છોડી દેવું.

આ પછી હાથમાં અથવા આચમનીમાં ફરીથી જળ લઈને આ પ્રમાણે વિનિયોગ કરવો અને પછી નીચે દર્શાવેલ ન્યાસ કરવા જોઈએ.

विनियोग

अस्य धूमावती मंत्रस्य पिप्पलाद ऋषिः निवृच्छन्दः, ज्येष्ठा देवता, धूं बीजं, स्वाहा शक्तिः, धूमावती कीलकं ममाभीष्ट सिद्ध्यर्थे शत्रुहनने जपे विनियोगः ।

ऋष्यादिन्यास

ॐ पिप्पलाद ऋषये नमः (शिरसि) ।
निवृच्छन्दसे नमः (मुखे) ।
ज्येष्ठा देवतायै नमः (हृदि) ।
धूं बीजाय नमः (गुह्ये) ।
स्वाहा शक्तये नमः (पादयोः) ।
धूमावती कीलकाय नमः (नाभौ) ।
विनियोगाय नमः (सर्वाङ्गे) ।

करन्यास

ॐ धूं धूं अंगुष्ठाभ्यां नमः ।
ॐ धूं तर्जनीभ्यां नमः ।
ॐ मां मध्यमाभ्यां नमः ।
ॐ वं अनामिकाभ्यां नमः ।
ॐ तीं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ।
ॐ स्वाहा करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ।

हृदयादिषडङ्गन्यास

ॐ धूं धूं हृदयाय नमः ।
ॐ धूं शिरसे स्वाहा ।
ॐ मां शिखायै वषट् ।
ॐ वं कवचाय हुम् ।
ॐ तीं नेत्रत्रयाय वौषट ।
ॐ स्वाहा अस्त्राय फट् ।

આ પછી ધૂમાવતી યંત્ર પર પુષ્પ અર્પિત કરવાં અને ખડ્ગ માળાથી નીચે મુજબના મંત્રના ૨૧ માળા પ્રમાણે જપ કરવા.

મંત્ર - 'ॐ धूं धूं धूं धुरु धूमावती क्रों फट् ।'

આ પ્રયોગ સંપન્ન થયા પછી યંત્ર અને માળાનું નદીમાં વિસર્જન કરવું. આ ધૂમાવતી સાધનાનું વિશિષ્ટ ફળદાયક અત્યંત વિલક્ષણ વિધાન છે.

મોક્ષદાતા શ્રી ધૂમાવતી મંત્રપ્રયોગ

सात्वतत्रितयं सार्धिवत्राद्यौ चन्द्रशेखरौ ।
वैकुण्ठऽन्त - संयुक्तो जलं नेत्र-युतो हरिः ।
अष्टाणो वह्नि - जायान्ता मन्त्रः शत्रुविनाशनः ॥

અર્થાત્ - 'सार्धि - सात्वत-त्रय' (ધૂ ધૂ ધૂ) આમાં પ્રારંભના બંને (ધૂ ધૂ) 'ચંદ્રશેખર નેત્રયુત હરિ' તિ અને અન્તમાં વહ્નિ જાયા 'स्वाहा' લગાડવાથી (જોડવાથી) આઠ અક્ષરનો શત્રુ વિનાશક મંત્ર આ પ્રમાણે 'धूं धूं धूमावति स्वाहा' (આઠ અક્ષરનો) બને છે. 'મંત્ર મહોદધિ' નામક ગ્રંથમાં ભગવતી ધૂમાવતીના મંત્રનો ઉદ્ધાર આ પ્રકારે આપવામાં આવ્યો છે. આ વ્યાખ્યા પ્રમાણે નિર્મિત મંત્ર છે- 'धूं धूं धूमावती स्वाहा ।'

पिप्पलादो निचृज्ज्येष्ठामुनि छन्दोऽस्य देवता ।
आद्य बीजद्वयांतस्थैः षडवर्णैरंगमीरितम् ।
श्मशाने संस्थितां ध्यायेज्ज्येष्ठां वायस संस्थिताम् ॥

વિનિયોગ અને ન્યાસ : આ મંત્રના ઋષિ પિપ્પલાદ છે, છંદ નિચૃદ છે તથા જ્યેષ્ઠા દેવતા છે. પ્રારંભના બંને બીજોથી ષડંગ ન્યાસ કરવા જોઈએ, પછી સ્મશાનમાં કાગડા (વાયસ) પર વિરાજમાન જ્યેષ્ઠા દેવીનું ધ્યાન કરવું જોઈએ.

विनियोग - अस्य धूमावती मंत्रस्य श्रीपिप्पलाद ऋषिः । निचृद छन्दः । ज्येष्ठा देवता । धूं बीजं । स्वाहा शक्तिः धूमावती कीलकं । ममाभीष्टसिद्धये जपे विनियोगः ।

न्यास

धूँ धूँ हृदयाय नमः । धूँ धूँ कवचाय हुँ ।
धूँ धूँ शिरसे स्वाहा । धूँ धूँ नेत्रत्रयाय वौषट् ।
धूँ धूँ शिखायै वषट् । धूँ धूँ अस्त्राय फट् ।

અથવા

धां अंगुष्ठाभ्यां नमः । धां हृदयाय नमः ।
धीं तर्जनीभ्यां स्वाहा । धीं शिरसे स्वाहा ।
धूँ मध्यमाभ्यां वषट् । धूं शिखायै वषट् ।
धैं अनामिकाभ्यां हुँ । धैं कवचाय हुँ ।
धौं कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् । धौं नेत्रत्रयाय वौषट् ।
धः करतलकरपृष्ठाभ्यां फट् । धः अस्त्राय फट् ।

वर्णन्यास

अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं ॡं नमः हृदि ।
एं ऐं ओं औं अं अः कं खं गं घं नमः दक्षबाहौ ।

ङं चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं नमः वाम बाहौ ।
णं तं थं दं धं नं पं फं बं भं नमः दक्ष पादे ।
मं यं रं लं वं षं शं हं क्षं नमः वाम पादे ।

ध्यान

अत्युच्चमलिनाम्बराखिलजनोद्वेगावहादुर्मना
रूक्षाक्षित्रितयाविशालदशना सूर्योदरी चञ्चला ।
प्रस्वेदांबुचिता क्षुधाकुलतनुः कृष्णातिरूक्षप्रभा
ध्येया मुक्तकचा सदाप्रियकलिर्धूमावती मन्त्रिणा ॥

અર્થાત્ - અતિ ઊંચા કદવાળી, મેલાં વસ્ત્રો ધારણ કરેલી છે એવી, સર્વ લોકોને વ્યાકુળ કરનારી, ખિન્ન મનવાળી, ત્રણ રૂક્ષ નેત્રોવાળી મોટા દાંતવાળી, સૂર્ય જેવા પેટવાળી, ચંચલા, પરસેવાના પાણીથી ભીંજાયેલી, ભૂખથી વ્યાકુળ શરીરવાળી, કૃષ્ણવર્ણા, અતિ લુખી કાન્તિવાળી, વિખરાયેલ વાળવાળી, સદા કલહપ્રિયા ધૂમાવતીનું મંત્ર સાધકે ધ્યાન કરવું જોઈએ.

જપસંખ્યા - હવન :

एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं श्मशाने विगताम्बरा ।
निशाभोजी दशांशेन तिलैर्हवनमाचरेत् ॥

એવું ધ્યાન કરીને સ્મશાનમાં નિર્વસ્ત્ર થઈને કેવળ રાત્રિના સમયે ભોજન કરીને એક લાખ મંત્ર જપ કરવા જોઈએ. પછી તલથી દશાંશ હોમ કરવો જોઈએ. મુમુક્ષુઓએ અહીં રાત્રિભોજીનો અર્થ રાત્રે આહાર કરવાવાળા એવો સમજવાનો છે. અને ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરી, એકાંતમાં રાત્રિના સમયે જાગરણ કરી દત્તચિત્ત(એકાગ્ર ચિત્તે) એક લાખ જપ કરવા જોઈએ.

पूजाविधि

पूर्वोक्ते पूजयेत्पीठे ज्येष्ठां शत्रुविनष्टये ।
केसरेषु षडंगानि पत्रस्था अष्टशक्तयः ॥
क्षुधातृष्णारतिर्निद्रानिर्ऋति दुर्गतीरुषा ।
अक्षमेति ततोदेवा इन्द्राद्या आयुधानि च ॥
एवं ज्येष्ठां समाराध्य सिद्धमन्त्र प्रजायते ।

શત્રુઓનો નાશ કરવા માટે પૂર્વોક્ત પીઠ પર જયેષ્ઠાનું પૂજન કરવું જોઈએ. કેસરોમાં ષડંગપૂજા તથા મંત્રોમાં આઠ શક્તિઓનું પૂજન કરવું જોઈએ. ક્ષુધા, તૃષ્ણા, રતિ, નિદ્રા, નિર્ઋતિ, દુર્ગતિ, રૂષા અને અક્ષમા (આ આઠ શક્તિઓ) છે. પછી ઈન્દ્ર આદિ દિક્પાલો અને તેમનાં આયુધોનું પૂજન કરવું જોઈએ.

प्रयोग विधि

उपोष्य कृष्ण भूताहे नग्नो मुक्तशिरोरुह ॥
शून्यागारे श्मशाने वा कान्तारे भूधरेऽथवा ।
प्रत्यहं प्रजपेन्निर्भीर्ध्यायन्देवीं क्षपाशनः ॥
एवं लक्षं जपन्मन्त्री नाशयेदचिरादरिम् ।
जुह्वता लवणोपेतां राजिकोनिशि तत्फलम् ॥

કૃષ્ણ પક્ષ(વદ)ની ચતુર્દશી (ચૌદશ)નો ઉપવાસ કરીને સુમસામ ઘરમાં, વનમાં યા પર્વત પર નગ્ન થઈને માથાના વાળ ખુલ્લા કરીને, નિર્ભીકતાપૂર્વક (કોઈપણ જાતના ડર વિના) દેવી ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરતા રહી, પ્રતિદિન જપ કરવા જોઈએ તથા ફક્ત રાત્રિમાં ભોજન કરવું જોઈએ. (અર્થાત્ રાતભર જાગરણ કરીને કેવળ રાત્રિમાં જ જપ કરવા જોઈએ). આ પ્રકારે એક લાખ જપ કરવાથી મંત્ર સાધક શીઘ્રતાથી શત્રુઓનો નાશ કરવામાં સફળ થાય છે. (મુમુક્ષુઓ માટે શત્રુઓનું તાત્પર્ય આંતરિક શત્રુઓ છે) આંતરિક શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત થાય એટલે મોક્ષપ્રાપ્તિ સહજ બની જાય છે.

શ્રી ધૂમાવતી ગાયત્રી મંત્ર સાધના

ધૂમાવતીની અન્ય મંત્રસાધના ભલે ઉગ્ર મનાતી હોય પરંતુ ધૂમાવતી ગાયત્રી મંત્રસાધના તો એની અન્ય મંત્રસાધનાની અપેક્ષાએ સર્વાધિક સૌમ્ય અને કલ્યાણકારી છે. ગાયત્રી મંત્રથી સંપુટ પામ્યા પછી તો માતેશ્વરી ધૂમાવતી પરબ્રહ્મસ્વરૂપા બની જાય છે અને સાધકના ઉપર તેની અસીમ કૃપા વરસતી રહે છે.

સર્વ પ્રથમ બાજઠ ઉપર શ્વેત વસ્ત્ર પાથરી અગાઉ વર્ણવેલ ધૂમાવતી યંત્રનું સ્થાપન કરીને પૂજન સંપન્ન કરવું. પછી સફેદ પુષ્પો અર્પણ કરવાં અને નીચે દર્શાવેલ ધૂમાવતી ગાયત્રી મંત્રના ૫૧૦૦૦ મંત્ર સફેદ અકીકની માળા વડે સંપન્ન કરવા. આ જપ કરતાં પહેલાં નીચે પ્રમાણે કરન્યાસ અને હૃદયાદિ ન્યાસ(ષડંગ ન્યાસ) કરવા આવશ્યક છે.

हृदयादि षडङ्गन्यास

ॐ धूमावत्यै च हृदयाय नमः ।
ॐ विद्महे शिरसे स्वाहा ।
ॐ संहारिण्यै च शिखायै वषट् ।
ॐ धीमहि कवचाय हुम् ।
ॐ तन्नो धूमा नेत्रत्रयाय वौषट् ।
ॐ प्रचोदयादस्त्राय फट् ।

इति हृदयादि षडंगन्यासः । एवमेव करन्यासं च कुर्यात् ॥

ध्यान

अत्युच्चा मलिनाम्बराखिल जनोद्वेगावहा दुर्मना ।
रुक्षाक्षित्रितया विशालदशना सूर्योदरी चञ्चला ॥
प्रस्वेदाम्बुचिता क्षुधाकुलतनुः कृष्णातिरुक्षाप्रभा ।
ध्येया मुक्तकचा सदाप्रिय कलिर्धूमावती मन्त्रिणा ॥

धूमावती गायत्री -

ॐ धूमावत्यै च विद्महे संहारिण्यै च धीमहि । तन्नो धूमा प्रचोदयात्
॥ इति धूमावती गायत्री मंत्रः ॥

આ ધૂમાવતી ગાયત્રીની સાધના રાત્રિના સમયે કરવી અને મંત્ર જપ ઊભા રહીને કરવાના છે. અનુષ્ઠાન પૂર્ણ થયા પછી યંત્ર અને માળાનું નદીમાં વિસર્જન કરવું. આ મંત્રના પ્રભાવથી મા ધૂમાવતી સાધક પરત્વે શત્રુતાપૂર્ણ વ્યવહાર કરનારને પાઠ ભણાવે છે, સાધકનું રક્ષણ કરે છે.

धूमावती माला मंत्र

તંત્રોક્ત સાધના અંતર્ગત 'ધૂમાવતી માલામંત્ર'નું ઘણું જ મહત્ત્વ છે. આ મંત્રનું પરિણામ ચમત્કારપૂર્ણ છે. ગ્રહપીડા નિવારણના હેતુ માટે, વ્યાધિનાશ માટે, શત્રુનાશ માટે તેમજ ભૂત-પ્રેતાદિથી મુક્ત થવા માટે આ મંત્ર અકાટ્ય અસ્ત્ર સમાન છે, જે સાધક આ મંત્રને સિદ્ધ કરી લે છે તે નિરાપદ યાને મુક્તિનો અધિકારી થાય છે. મંત્ર નીચે પ્રમાણે છે.

ॐ धूं धूमावति चतुर्दश भुवन निवासिनि सकलग्रहोच्चाटिनि सकलशत्रु रक्तमांस भक्षिणि मम शरीर रक्षिणि भूत-प्रेत पिशाच ब्रह्मराक्षसादि सकल ग्रह संहारिणि मम शरीर परमंत्र परयंत्र परतंत्र निवारिणि आत्ममन्त्र यन्त्र तन्त्र प्रकाशिनि मम शरीरे परकुट्टु परवादु परयेटु परजप परहोम परशून्य परदृष्टि परकौतुक परऔषधादिच्छेदिनि पट्टेरि काट्टेरि कन्नेरि पाट्टेरि शुनक काट्टेरि प्ररिटि काट्टेरि दर्भ काट्टेरि पाताल काट्टेरि सकलजात काट्टेरि ग्रहच्छेदिनि मम नाभि कमलस्थान संचारग्रह संहारिणि धूम्रलोचिनि उग्ररूपिणि सकलविषच्छेदिनि सकल विषसञ्चयान् नाशय नाशय मारय मारय विषमज्वर तापज्वर शीतज्वर वातज्वर लूतज्वर पैत्यज्वर श्लेष्मज्वर मोहज्वर सन्निपातज्वर पातालकाट्टेरिज्वर प्रेतज्वर पिशाचज्वर कृत्तिमज्वर नानादोषज्वर सकलरोगनिवारिणि सकलग्रहच्छेदिनि शिरश्शूल अक्षिशूल कुक्षिशूल कर्णशूल नाभिशूल कटिशूल पार्श्वशूल गण्डशूल गुल्मशूल अङ्गशूल सकलशूलान् निर्धूमय निर्धूमय सकलग्रहान्निवारय निवारय रां रां रां रां रां क्षां क्षां क्षां क्षां क्षां खें खें खें खें खें धूं ध्रूं ध्रूं ध्रूं ध्रूं फें फें फें फें फें धूं धूं धूं धूं धू धूमावती मां रक्ष रक्ष शीघ्रं शीघ्रं आगच्छागच्छ क्षिप्रमेव आरोग्यं कुरु कुरु हुं फट् धूं धूं धूमावती स्वाहा ।

નાથ સંપ્રદાયનો ધૂમાવતી મંત્ર

માતા પાર્વતીએ ગુરુ ગોરખનાથ સમક્ષ પ્રગટ કરેલી દસ મહાવિદ્યાના મંત્રો પૈકીનો ભગવતી ધૂમાવતીનો નાથ સંપ્રદાયનો મંત્ર નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે-

(ધૂમાવતી)

ॐ पाताल निरन्जन निराकार, आकाश मण्डल धुन्धुकार आकाश दिशा से कौन आये, कौन रथ कौन असवार, आकाश दिशा से धूमावन्ती आई, काकध्वजा का रथ असवार आई थरै धरती थरै आकाश, विधवा रुप लम्बे हाथ, लम्बी नाक कुटिल नेत्र दुष्टा स्वभाव, डमरु बाजे भद्रकाली, क्लेश कलह कालरात्रि । डंका डंकिनी काल किट किटा हास्यकरी । जीव रक्षन्ते जीव भक्षन्ते जाजा जीया आकाश तेरा होये । धूमावन्तीपुरी में वास, न होती देवी न देव तहां न होती पूजा न पाती तहां न होती जात न जाति तव आये श्री शम्भुजती गुरु गोरक्षनाथ आप भयी अतीत ।

ॐ धूं: धूं: धूमावती फट् स्वाहा: ।

ધૂમાવતીનું રહસ્ય જે શિવશંકર જોગી જાણે છે સંપૂર્ણપણે, તે માટે નાથ સંપ્રદાયમાં ગોરખનાથ કહે છે કે -

'आलस मोड़े, निद्रा तोडे तिस की रक्षा देवी धूमावन्ती करें ।'

ધૂમાવતી સાધનાના વિશિષ્ટ પ્રયોગો

સમસ્યાઓનું વ્યક્તિના જીવનમાં આગમન તેનાં પોતાનાં કર્મોની સાથોસાથ તેના ભાગ્ય પર પણ નિર્ભર છે. કેટલીક વ્યક્તિઓનાં જીવનમાં સમસ્યાઓ નિરન્તર આવતી જ રહે છે, એક સમસ્યાને કોઈક રીતે ટાળે છે તો બીજી સમસ્યા આવીને હાજર થઈ જાય છે, અને સમસ્યાઓ સામે ઝઝૂમતા-લડતા જ જીવન સમાપ્ત થઈ જાય છે અને જીવનના ગણિતમાં કોઈ વિશેષ યોગફળ જોવામાં આવતું નથી.

જીવનની આ નિરન્તર સમસ્યાઓને કારણે વ્યક્તિ હર સમય આશંકિત અને આતંકિત રહે છે, તેના મનમાં હર ઘડી એક વિશેષ ભય છવાયેલો રહે છે અને આ ભય જ તેની હારનું, તેની સમસ્યાઓમાં વધારો થવાનું પ્રથમ કારણ બને છે. તેના મનમાં હર સમયે વિભિન્ન પ્રકારની આશંકાઓ ઊઠતી રહે છે. પોતે નોકરી પર જાય છે તો, તેને પોતાના સહયોગીઓથી અણબનાવ થવાનો ડર રહે છે. પોતાના અધિકારી તરફથી હેરાનગતિ થવાની આશંકા થાય છે. તેને એવું લાગે છે કે ક્યાંક તેનાથી એવી ભૂલ ન થઈ જાય, જેના કારણે તેને નીચું જોવાપણું થાય. અને આમ ભયગ્રસ્ત રહેવાથી પોતાનાં કામકાજમાં ભૂલ થઈ જ જાય છે.

પોતાના કાર્ય ઉપરાંત ઘર-પરિવારમાં પણ અશાંતિની આશંકા બની રહે છે. ભાઈઓ સગા-સ્નેહીઓથી દગો, સંતાન ખોટા માર્ગે, પતિ યા પત્ની સાથે વિના કારણે ઝઘડાનો ભય રહે છે. જે પ્રકારનું જીવન એ ભયના ઓથાર હેઠળ જીવે છે, તે જે વિપરીત પરિસ્થિતિઓની કલ્પના કરે છે, તે વિપરીત પરિસ્થિતિઓ કોઈ ને કોઈ રૂપમાં ઘટિત થઈ જ જાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં કેટલાક ધૂમાવતી પ્રયોગ આવી વ્યક્તિને સહાયભૂત થાય છે. જે પ્રયોગ અતિસરળ છે તે અહીં રજૂ કરું છું. પ્રથમ નીચે મુજબ ધૂમાવતી દેવીનું ધ્યાન કરવું.

ધ્યાન-

विवर्णा चंचला दुष्टा दीर्घा च मलिनाम्बरा,
विमुक्त कुन्तला रुक्षा विधवा विरलद्विजा ।
काकध्वज रथारूढा विलम्बित पयोधरा,
सूर्पहस्तातिरुक्षाक्षी धूतहस्ता वरान्विता ॥
प्रवृद्ध घोणा तु भृशं कुटिलो कुटिलेक्षणा ।
क्षुत् पिपासार्दिता नित्यं भयदा कलहप्रिया ॥

ઉપર મુજબનું ધ્યાન કરી નીચે દર્શાવેલ મંત્રનો ઉપયોગ પ્રસ્તુત દરેક પ્રયોગ માટે કરવો આવશ્યક છે.

मन्त्र : ॥ धूं धूं धूमावती ठः ठः ॥

પ્રયોગ :

(૧) કોઈ વ્યક્તિ તરફથી તમે અત્યધિક પરેશાન થતા હોવ તો તેને તેના સ્થાન પરથી હઠાવવા માટે આ ઉચ્ચારનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ. હળદળ અને કેસરથી તે વ્યક્તિનું નામ 'ધૂમાવતી યંત્ર' ઉપર લખવું. યંત્ર બંને હાથોમાં ગ્રહણ કરી ભગવતી ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરવું તથા હોળીના દિવસે હોલિકાગ્નિ સમક્ષ ઊભા રહીને ઉપરોક્ત મંત્રનો એકાવન(૫૧) વખત જપ કરવો હોલિકાગ્નિની એકવાર પ્રદક્ષિણા કરીને યંત્રને હોળીના અગ્નિમાં અર્પણ કરવું.

(૨) ઘરના પરિવારના સભ્યો ઉપર બહારનો કોઈ પ્રકોપ હોય તો તેનાથી સુરક્ષા પામવા માટે 'ધૂમાવતી યંત્ર'ને લાલ રંગના વસ્ત્ર ઉપર સ્થાપિત કરવું અને ભગવતી ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરવું અને ઉપરોક્ત મંત્રની ત્રણ દિવસ સુધી એકોતેર(૭૧) આહુતિ ઘી તથા કાળા તલથી આપીને હોમ કરવો. ત્રણ દિવસ બાદ યંત્રને નદી કિનારે ખાડો ખોદીને દાટી દેવું.

(૩) કેટલીક વાર ઘર પરિવારજનોને હેરાન-પરેશાન કરવાના ઉદેશથી શત્રુ યા દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ કરનારા લોકો ઘરનાં બાળકો ઉપર તાંત્રિક પ્રયોગ કરાવે છે. તે નાનાં-મોટાં બાળકોની સુરક્ષા માટે 'ધૂમાવતી યંત્ર'ની સામે ભગવતી ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરી

ઉપરોક્ત મંત્રનું પાંસઠ(૬૫) વાર ઉચ્ચારણ કરવું, પછી તે યંત્ર બાળકની પથારીમાં ઓશીકાની નીચે મૂકી દેવું. પાંચ દિવસ પછી યંત્રને બાળકના માથા ઉપર ત્રણવાર ફેરવી ઘરથી દૂર દક્ષિણ દિશામાં ફેંકી દેવું.

(૪) કોઈ દુશ્મન આપના સ્વજન કે પ્રિયપાત્ર અને આપની વચ્ચે કલહ કે ઝઘડો કરાવવા માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા હોય અથવા આપની અને આપના સ્વજનની વચ્ચે દ્વેષ ઉત્પન્ન કરવાનો પ્રચાર કરી રહ્યા હોય તો એની સમાપ્તિ માટે આ પ્રયોગ કરવો. એક કાગળ ઉપર કાજળથી ત્રિશૂલ બનાવવું. તેના ઉપર ધૂમાવતી યંત્ર સ્થાપિત કરવું. ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરીને ઉપરોક્ત મંત્રના પંચોતેર(૭૫) વાર જપ કરવા અને યંત્રને કાગળમાં લપેટી નાડાછડી વડે બાંધીને દક્ષિણ દિશા તરફ ફેંકી દેવું.

(૫) આપની ઉપર અવારનવાર તાંત્રિક ટૂચકાના પ્રયોગો થતા રહેતા હોય અને સાથે અનેક રીતે પરેશાની અનુભવતા હોવ ત્યારે તેના પ્રભાવની સમાપ્તિ માટે આ રીતે પ્રયોગ કરવો. એક તામ્રપાત્રમાં કંકુ વડે 'ધૂં' બીજ મંત્ર લખવો. પછી તેના ઉપર ધૂમાવતી યંત્ર સ્થાપિત કરવું. ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરવું. ત્યાર બાદ ઉપરોક્ત મંત્ર એકાવન (૫૧) વાર બોલતા રહી જળ યંત્ર પર ચઢાવતા રહેવું. જપ સમાપ્ત કર્યા પછી જળને કોઈક છોડના મૂળમાં રેડી દેવું. આ પ્રયોગ ત્રણ દિવસ સુધી કરવો. પ્રયોગની સમાપ્તિના દિવસે યંત્રની સાથે પાંચ લાલ મરચાં અને થોડુંક મીઠું (નમક) રાખીને, કાગળમાં બાંધીને કોઈ નિર્જન સ્થાનમાં ફેંકી દેવું.

(૬) ઉપર મુજબ ભગવતી ધૂમાવતીનું ધ્યાન કરીને નીચે મુજબનો મંત્ર દસ હજાર વાર જપવાથી ગમે તેવો દોષ દૂર થવા લાગે છે. મંત્ર છે - धूं धूं धूमावती स्वाहा ॥

धूमावती कवचम्

पार्वत्युवाच

धूमावत्यर्चनं शम्भो श्रुतं विस्तरयो मया ।
कवचं श्रोतुमिच्छामि तस्या देव वदस्य मे ॥

શ્રીપાર્વતીજી બોલ્યાં : હે શંભો ! ધૂમાવતી પૂજનના સંદર્ભમાં મેં ઘણી બધી જાણકારી પ્રાપ્ત કરી છે. હવે આપ કૃપા કરીને મને ધૂમાવતી કવચ બતાવો. એ જાણવા હું ખૂબ જ ઉત્સુક છું.

भैरवोवाच

शृणु देवि परं गुह्यं न प्रकाश्यं कलौयुगे ।
कवचं श्रीधूमवत्याः शत्रुनिग्रह कारकम् ॥
ब्रह्माद्या देवि सततं यद्वशादरिघातिनः ।
योगिनो भवन्ति शत्रुघ्ना यस्या ध्यान प्रभावतः ॥

ભૈરવજી બોલ્યા : હે દેવી ! ધૂમાવતી કવચ કલિકાળમાં અતિગુપ્ત છે તથા એના

પ્રભાવથી શત્રુઓનો નિગ્રહ થાય છે. હે પાર્વતી ! બ્રહ્માદિક દેવતાઓ પણ એના પ્રભાવથી શત્રુઓનો સંહાર કરી શક્યા છે. યોગીઓએ પણ તપમાં વિઘ્ન કરનારા શત્રુઓનો નાશ આ કવચના પ્રભાવથી કર્યો છે.

विनियोग

ॐ अस्य श्रीधूमावती कवचस्य पिप्पलादऋषिरनुष्टुपछन्दः, श्री धूमावती देवता, धूं बीजं, स्वाहा शक्तिः, धूमावती कीलक शत्रुहनने पाठे विनियोग ।

अथ कवचम्

ॐ धूं बीजं मे शिरः पातु धूं ललाटं सदावतु ।
धूमा नेत्रयुगं पातु वती कर्णौ सदावतु ॥
दीर्घा तूदरमध्ये तु नाभिं मे मलिनाम्बरा ।
शूर्पहस्ता पातु गुह्यं रूक्षा रक्षतु जानुनी ॥
मुखं मे पातु भीमाख्या स्वाहा रक्षतु नासिकाम् ।
सर्वविद्याऽवतु कण्ठ विवर्णा बाहुयुग्मकम् ॥
चञ्चला हृदयं घृष्टा पार्श्वेसदाऽवतु ।
धूमहस्ता सदाऽवतु धूमहस्ता सदा
पातु पादौ पातु भयावहा ॥
प्रवृद्धघोणा तु भृशं कुटिला कुटिलेक्षणा ।
क्षुत्पिपासार्दिता देवी भयदा कलहप्रिया ॥
सर्वाङ्ग पातु मे देवी सर्वशत्रुविनाशिनी ।
इति ते कथितं पुण्यं कवचं भुवि दुर्लभम् ॥
न प्रकाश्यं न प्रकाश्यं न प्रकाश्यं कलौ युगे ।
पठनीय महादेवि त्रिसन्ध्यं ध्यान तत्परैः ।
दुष्टाभिचारो देवेशि तद्गात्रं नैव संस्पृशेत् ॥

હે પાર્વતી ! મેં તમને દુર્લભ, પુણ્યદાતા કવચ કહ્યું છે. કલિકાળમાં એને સામાન્ય જનને નહીં બતાવવું જોઈએ. જે કોઈ આ કવચનો ત્રિસંધ્યા સમયે પાઠ કરે છે, તેના ઉપર અભિચાર કર્મોનો કોઈ પ્રભાવ પડતો નથી. અર્થાત્ પાઠ કરનારને કોઈપણ વ્યક્તિ કોઈપણ પ્રકારે હાનિ કરી શકતી નથી.

धूमावती हृदयम्

विनियोग

ॐ अस्य श्रीधूमावती, हृदयस्तोत्र मंत्रस्य पिप्पलाद ऋषिरनुष्टुपछन्दः, श्री धूमावती देवता, धूं बीजं, ह्रीं शक्तिः, क्लीं कीलकं, सर्वशत्रु संहरणे पाठे विनियोगः ।

हृदयादिषडङ्गन्यास

ॐ धां हृदयाय नमः ।
ॐ धीं शिरसे स्वाहा ।
ॐ धूं शिखायै वषट् ।
ॐ धैं कवचाय हुम् ।
ॐ धौं नेत्रत्रयाय वौषट् ।
ॐ धः अस्त्राय फट् ।

ध्यान

ॐ धूम्राभां धूम्रवस्त्रां प्रकटितदशनां मुक्तबालाम्बराढ्या,
काकाङ्कस्यन्दनस्थां धवलकरयुगां शूर्पहस्तातिरूक्षम् ।
नित्यं क्षुत्क्षामदेहां मुहुरतिकुटिलां वारिवांछाविचित्रां,
ध्यायेद्धूमावतीं वामनयन युगलां भीतिदां भीषणास्याम् ॥

अथ हृदयम्

कल्पादौ या कालिकाद्याऽचीकलन्मधुकैटभौ ।
कल्पान्ते त्रिजगत्सर्वं धूमावतीं भजामि ताम् ॥
गुणागाराऽगम्यगुणा या गुणागुणवर्धिनी ।
गीता वेदार्थतत्त्वज्ञैर्धूमावतीं भजामि ताम् ॥
खट्वाङ्गधारिणी खर्वा खण्डिनी खलरक्षसाम् ।
धारिणी खेटकस्यापि धूमावतीं भजामि ताम् ॥
घूर्णघूर्णकरा घोरा घूर्णिताक्षी घनस्वना ।
घातिनी घातकानां या धूमावतीं भजामि ताम् ॥
चर्वन्तीमस्थि खण्डानां चण्डमुण्ड विदारिणीम् ।
चण्डाट्टहासिनीं देवीं भजे धूमावती महम् ॥
छिन्नग्रीवां क्षताच्छन्नां छिन्नमस्ता स्वरूपिणीम् ।
छेदिनीं दुष्टसङ्घानां भजे धूमावती महम् ॥
जाता या याचिता देवैरसुराणां विघातिनी ।
जल्पन्ती बहु गर्जन्ती भजे तां धूम्ररूपिणीम् ॥
झङ्कारकारिणीं झंझां झंझमाझमवादिनीम् ।
झटित्याकर्षिणी देवीं भजे धूमावतीमहम् ॥
टीपटङ्कार संयुक्तां धनुष्टंकार कारिणीम् ।
घोरां घनघटाटोपां वंदे धूमावतीमहम् ॥
ठंठंठंठंमनुप्रीतिं ठःठः मंत्रस्वरूपिणीम् ।

ठमकाह्वगति प्रीतां भजे धूमावतीमहम् ॥
डमरूडिंडिमारावां डाकिनीगण मण्डिताम् ।
डाकिनीभोग सन्तुष्टां भजे धूमावतीमहम् ॥
ढक्कानादेन सन्तुष्टां ढक्कावादक सिद्धिदाम् ।
ढक्कावाद चलच्चित्तां भजे धूमावतीमहम् ॥
तत्त्ववार्त्ता प्रियप्राणां भवपाथोधि तारिणीम् ।
तारस्वरूपिणीं तारां भजे धूमावतीमहम् ॥
थांथींथूंथें मंत्ररूपां थैंथौंथंथः स्वरूपिणीम् ।
थकार वर्णसर्वस्वां भजे धूमावतीमहम् ॥
दुर्गास्वरूपिणीं देवीं दुष्टदानव दारिणीम् ।
देवदैत्यकृत ध्वंसां वंदे धूमावतीमहम् ॥
ध्वान्ताकारांधक ध्वंसां मुक्तधम्मिल्ल धारीरिणीम् ।
धूमधाराप्रभां धीरां भजे धूमावतीमहम् ॥
नर्तकी नटनप्रीतां नाट्यकर्म विवर्द्धिनीम् ।
नारसिंहीं नराराध्यां नौमि धूमावतीमहम् ॥
पार्वतीपति सम्पूज्यां पर्वतो परिवासिनीम् ।
पद्मारूपां पद्मापूज्यां नौमि धूमावतीमहम् ॥
फूत्कारसहितश्वासां फट्मंत्र फलदायिनीम् ।
फेत्कारि गणसंसेव्या सेवे धूमावतीमहम् ॥
बलिपूज्यां बलाराध्यां बगलारूपिणीं वराम् ।
ब्रह्मादि वंदिताम् विद्यां वंदे धूमावतीमहम् ॥
भव्यरूपां भावाराध्यां भुवनेशी स्वरूपिणीम् ।
भक्तभव्यप्रदां देवीं भजे धूमावतीमहम् ॥
मायां मधुमतीं मान्यां मकरध्वजमानिताम् ।
मत्स्यमांस महास्वादां मन्ये धूमावतीमहम् ॥
योगयज्ञ प्रसन्नास्यां योगिनी परिसेविताम् ।
यशोदां यज्ञफलदां यजे धूमावतीमहम् ॥
रामाराध्य पदद्वन्द्वां रावणध्वंस कारिणीम् ।
रमेशरमणीं पूज्यामहं धूमावतीं श्रये ॥
लक्षलीला कलालक्ष्यां लोकवन्द्य पदाम्बुजाम् ।
लम्बितां बीजकोशाढ्य वन्दे धूमावतीमहम् ॥
बक पूज्यदाम्भोजां बकध्यान परायणाम् ।
बालां बकारि सन्ध्येयां वन्दे धूमावतीमहम् ॥

शङ्करी शङ्कर प्राणां सङ्कट ध्वंसकारिणीम् ।
शत्रु संहारिणीं शुद्धां श्रये धूमावतीमहम् ॥
षडाननारि संहन्त्रीं षोडशीरूप धारिणीम् ।
षडरसास्वादिनीं सौम्यां सेवे धूमावतीमहम् ॥
सुरसेवित पादाब्जां सुरसौख्य प्रदायिनीम् ।
सुन्दरीगण संसेव्यां सेवे धूमावती महम् ॥
हेरम्बजननीं योग्यां हास्यलास्य विहारिणीम् ।
हारिणीं शत्रुसङ्घानां सेवे धूमावतीमहम् ॥
क्षीरोदतीरसम्वासां क्षीरपान प्रहर्षिताम् ।
क्षणदेशेज्य पादाब्जां सेवे धूमावतीमहम् ॥
चतुस्त्रिंशद्वर्णकानां प्रतिवर्णादिनामभिः ।
कृतं तु हृदयं स्तोत्रं धूमावत्याः सुसिद्धिदम् ॥
य इदं पठति स्तोत्रं पवित्रं पापनाशनम् ।
स प्राप्नोति परां सिद्धिं धूमावत्या प्रसादतः ॥
पठेन्नेकाग्रचित्तो यो यद्यदिच्छति मानवः ।
तत्सर्वं समवाप्नोति सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥
॥ इति श्री धूमावती हृदयं समाप्तम् ॥

(ચોત્રીસ વર્ણવાળું, પ્રતિવર્ણાદિનામવાળું ધૂમાવતી હૃદય નામક આ સ્તોત્ર સર્વસિદ્ધિ આપનારું છે. આ સ્તોત્રના પાઠથી બધાં પાપનો નાશ થતાં પવિત્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. ભગવતી ધૂમાવતીના કૃપાપ્રસાદથી પરમસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ સ્તોત્રનો પાઠ એકાગ્ર ચિત્તે કરવાથી મનુષ્ય જે ઇચ્છા કરે તે બધી જ ઇચ્છા તેની પૂર્ણ થાય છે, એ નિર્વિવાદ સત્ય છે.)

श्री धूमावती-स्तुति

मेजर बैजनाथ टुस्सू, श्री निवास, नवाब कोठी, नया बाजार, लश्कर, ग्वालियर

जय भगवती धूमावति परमेश्वर्यै नमः । ॐ सत - चित् - आनन्दमयी ॐ परा - गति - दायिनी ॥ १

सर्व - रिद्धि - सिद्धि-प्रदायिनी सर्व-मंगल-कारिणी । सर्व - शक्ति - दायिनी भुक्ति-मुक्ति-प्रदायिनी ॥ २

सर्व - सुख - कारिणी सर्व - मनोरथ - पूरिणी । सर्व - ऐश्वर्य - प्रदायिनी सर्व - ज्ञान - प्रकाशिनी ॥ ३

सर्व - मेधा - प्रज्ञा - विस्तारिणी सर्व-चिन्ता-हारिणी । सर्व-आपत्ति-निवारिणी सर्व-शत्रु-विनाशिनी ॥ ४

सर्व-पाप-शाप-विमोचनी शनिश्चर-दोष-नाशिनी । वृद्धाशरीरिणी भयंकर-रूपिणी वामे वरदहस्तां ॥ ५
दक्षिणे शूर्प - हस्ताम् कागा रथारूढ़ा । धूम्र - बीज-मन्त्रा धूं धूं दरिद्र - नाशिनी ॥६
धूमावती दयावती स्वाहा दुर्भाग्यं, आहुति । अघोर - पूजिता धूमावती मां शक्ति देहि ॥७
ॐ आनन्द मूर्तये नमः सर्व-पीड़ा-निवारिणी । सर्व-सम्पत-करी देवी सर्व-दुष्ट-स्तम्भन-कारिणी ॥८
दुःख-दौर्भाग्य नाशिनी अकाल-मृत्यु-हारिणी देवी । ऋण-मुक्ति-करा मारकेश-दशा-निवारिणी देवी । ९
सर्व-वांछा-पूरिणी देवी सर्व-दुःख-दारिद्र-हारिणी देवी । सर्व-विद्या-प्रदायिनी ॐ मंगल-मूर्तये नमः ॥१०
जय जय जय जगत्-ज्येष्ठा ॥१॥
कहे महेश काटे क्लेश सर्व-आपदा को काल । जो यह पढ़े सात बार उसके सर्व-विघ्न टाल ॥ १२
('कौल-कल्पतरु' चण्डी से उद्धृत)

ધૂમાવતી અષ્ટક પુણ્ય સ્તોત્ર

ॐ प्रातर्या स्यात् कुमारी कुसुम-कलिकया जप-मालां जपन्ती ।
मध्याह्ने प्रौढ-रूपा विकसित-वदना चारु-नेत्रा निशायाम् ॥
सन्ध्यायां वृद्धा-रूपा गलित-कुच-युगा मुण्ड-मालां वहन्ती ।
सा देवी देव-देवी त्रिभुवन-जननी चण्डिका पातु युष्मान् ॥१

ભગવાન શિવે કહ્યું : જે પ્રાતઃકાળમાં કુમારી સ્વરૂપ ધારણ કરીને ફૂલોની કળીઓની બનેલી માળાથી જપ કરે છે, મધ્યાહ્ન કાળમાં પ્રૌઢ સ્વરૂપમાં પ્રસન્ન મુખથી વિરાજમાન રહે છે. રાત્રિકાળમાં સુંદર આંખોવાળી જોવામાં આવે છે અને સંધ્યા કાળે વૃદ્ધાના રૂપમાં જેના કુચ(સ્તન) યુગલ ગલિત છે અને મુંડમાલા ધારણ કરેલી છે, તેવી ત્રિભુવન જનની દેવદેવી ચંડિકા તમે સર્વની રક્ષા કરો. (૧)

बद्ध्वा खट्वाङ्ग कोटौ कपिल वर जटा मण्डलं पद्म योनेः ।
कृत्वा दैत्योत्तमाङ्गैः स्रजमुरसि शिरः शेखरं तार्क्ष्य पक्षैः ॥
पूर्ण रक्तैः सुराणां यम महिष-महा-शृङ्गमादाय पाणौ ।
पायाद वौ वन्द्य मानः प्रलय मुदितया भैरवः काल रात्र्या ॥२

જે પ્રલયકાળમાં ખટ્વાંગના આગળના ભાગમાં પિંગલ વર્ણના પદ્મયોનિ (બ્રહ્મા)ના શ્રેષ્ઠ જટામંડળને બાંધીને, મસ્તક પર દૈત્યોનાં મુંડોની માળા બનાવીને,

ગરુડની પાંખો દ્વારા શિરનો મુગટ ધારણ કરીને વિરાજે છે અને યમરાજના મહિષ (પાડા)ના વિશાળ શીંગડાંને દેવતાઓના રક્તનો લેપ કરીને તે શીંગડાંને પોતાના હાથમાં ધારણ કરે છે, તથા આ પ્રલયકાળમાં આનંદિત થઈને કાલરાત્રિ જેની વંદના કરે છે તે જ કાળની પણ કાળ છે, જે સર્વની રક્ષા કરો. (૨)

चर्वन्ती ग्रन्थि खण्ड प्रकट कट कटा शब्द सङ्घातमुग्रम् ।
कुर्वाणा प्रेत मध्ये ककह कह कहा हास्यमुग्रं कृशाङ्गी ॥
नित्यं नृत्य प्रमत्ता डमरु डिम डिमान् स्फारयन्ती मुखाब्जम् ।
पायान्नश्चण्डिकेयं झझम झम झमा जल्पमाना भ्रमन्ती ॥३

તીવ્ર 'કટ-કટ' શબ્દ ધ્વનિ સાથે મનુષ્યોનાં હાડકાંને ચાવતી એવી, પ્રેતોની વચમાં જે ક્ષીણ કાયાવાળી ભયંકર ધ્વનિ કરે છે અને 'કકહ કહ કહ' શબ્દથી અટ્ટહાસ્ય કરે છે, ડમરૂનો 'ડિમ્ ડિમ્' ધ્વનિ કરતી એવી પોતાના મુખકમળને ફેલાવે છે, પ્રતિક્ષણ નૃત્ય કરે છે અને આમ તેમ દોડતી એવી 'ઝમમ ઝમ ઝમ' શબ્દનો બડબડાટ કરતી રહે છે તેવી ચંડિકા અમારી રક્ષા કરો. (૩)

टण्टट् टण्टट् टण्टटा प्रकट मट मटा नाद घण्टां वहन्ती ।
स्फ्रें स्फ्रेंङ्कार कारा टक टकित हसा दन्त सङ्घट्ट भीमा ॥
लोलं मुण्डाग्र माला ललह लह लहा लोल लोलोग्र रावम् ।
चर्वन्ती चण्ड मुण्डं मट मट मटितं चर्वयन्ती पुनातु ॥४

જે 'ટણ્ટટ્-ટણ્ટટ્ ટટણ્ટા મટ મટા' આ પ્રકારે ઘોર ઘંટનાદપૂર્વક 'સ્ફ્રેં સ્ફ્રેં સ્ફ્રેં' (स्फ्रें स्फ्रें स्फ्रें) રવ-અવાજ કરે છે, દાંતોને કચકચાવી ભયાનક રૂપથી 'ટક-ટક' શબ્દથી અટ્ટહાસ્ય કરે છે, 'લલહ-લહ લહ' શબ્દથી ઉગ્રરવ(ઘોષ) કરતી, તૃષ્ણાયુક્ત ભાવથી મુંડમાલાને ચાવતી રહે છે અને 'મટ-મટ' શબ્દથી પ્રચંડ મુંડને ચાવે છે, તેવી દેવી અમને બધાને પવિત્ર કરો. (૪)

वामे कर्णे मृगाङ्क प्रलया परिगतं दक्षिणे सूर्य बिम्बम् ।
कण्ठे नक्षत्र हारं वर विकट जटा जूटके मुण्डे मालम् ॥
स्कन्धे कृत्वोरगेन्द्र ध्वज निकर युतं ब्रह्म कङ्काल भारम् ।
संहारे धारयन्ती मम हरतु भयं भद्रदा भद्रकाली ॥५

જે પ્રલયકાળમાં ડાબા કાનમાં ચંદ્રમા, જમણા કાનમાં સૂર્યમંડળ, કંઠમાં નક્ષત્રોનો હાર (નક્ષત્રમાળા), પ્રકાંડ વિકટ જટા-જૂટમાં મુંડમાળા અને ખભા પર નાગેન્દ્ર ધ્વજ સમૂહ અને બ્રહ્મકંકાલ ભાર ધારણ કરીને રહે છે, તે જ કલ્યાણદાયિની ભદ્રકાલી અમારા ભયને દૂર કરો. (૫)

तैलोभ्यक्तैक वेणी त्रपु मय विलसत् कर्णिकाक्रान्त कर्णा ।
लोहेनैकेन कृत्वा चरण नलिन कामात्मनः पाद शोभाम् ॥
दिग् वासा रासभेन ग्रसति जगदिदं या जवा कर्ण पुरा-
वर्षिण्यूर्ध्व प्रवृद्धा ध्वज वितत भुजा साऽसि देवी त्वमेव ॥६

જેના શિર પર એક વેણી સદાને માટે તેલથી ખરડાયેલી રહે છે, કાનોમાં સીસાની બનેલી કર્ણિકા(અલંકાર) છે. એક લોહ આભૂષણ(લોખંડનું ઘરેણું) વડે પોતાના ચરણકમળને શોભાયુક્ત કરે છે, નગ્ન સ્વરૂપે ગધેડા ઉપર સવારી કરીને આ જગતનો જે ગ્રાસ(કોળિયો) કરે છે, જે જપાકુસુમ(જાસુદનાં ફૂલ) કર્ણપુરોની આમ તેમ વર્ષા કરતી રહે છે, જે પોતાની દીર્ઘ ભુજાઓને ઉપર ઉઠાવીને ધ્વજા ફરકાવી રહી છે તે દેવી આપ જ છો. (૬)

संग्रामे हेति कृत्तैः स रुधिर दशनैर्यद् भटानां शिरोभि-
र्मालमाबध्य मूर्ध्नि ध्वज वितत भुजा त्वं श्मशाने प्रविष्टा ॥
दृष्ट्वा भूतैः प्रभूतैः पृथु जघन घना बद्ध नागेन्द्र काञ्ची-
शूलाग्र व्यग्र हस्ता मधु रुधिर मदा ताम्र नेत्रा निशायाम् ॥७

યુદ્ધના ખડ્ગ દ્વારા વીરોના કપાયેલાં રક્તપૂર્ણ મુંડોની માળા શિરમાં બાંધીને ભુજા દ્વારા ધ્વજા ફરકાવતી આપ સ્મશાનમાં પ્રવેશ કરો છો. રાત્રિકાળમાં સ્થૂળ જાંઘ, કમરમાં (કેડમાં) સર્પોનો બનેલ કંદોરો (કટિબંધ) શૂલધારી ચંચળ હાથ, મધુ રૂધિરપાનથી મત્ત આસકત બનીને આપ અસંખ્ય ભૂતોની સાથે ઘૂમતી ફરતી રહો છો. (૭)

दृंष्ट्रा रौद्रे मुखेऽस्मिस्तव विशति जगद् देवि ! सर्व क्षणार्द्धात्
संसारस्यान्त काले नर रुधिर वसा सम्प्लवे धूम धूम्रे ॥
काली कापालिकी त्वं शव शयन रता योगिनी योगमुद्रा ।
रक्ता ऋद्धि कुमारी मरण भयहरा त्वं शिवा चण्ड घण्टा ॥८

હે દેવિ ! સંસારના પ્રલયકાળમાં ભીષણ દાંતવાળું તમારું આ મુખમંડળ અર્ધી જ ક્ષણમાં આ સમગ્ર વિશ્વને પોતાનામાં સમાવી દે છે. તમારું આ મુખમંડળ નર રક્ત, વસા(ચરબી-માંસ)થી પરિવ્યાપ્ત થઈને ધૂમાડાની માફક ધ્રુમ્ર વર્ણનું થઈ જાય છે. તમે જ શબશૈયા પર શયન કરનારી કાપાલિની કાલી છો, તમે જ યોગમુદ્રા યોગિની છો, તમે જ રક્તાઋદ્ધિ, તમે જ કુમારી, તમે જ મૃત્યુ ભયનાશિની અને તમેજ શિવ ચણ્ડઘંટા છો. (૮)

॥ फल श्रुति ॥

ॐ धूमावत्यष्टकं पुण्यं, सर्वापद् विनिवारकम् ।
यः पठेत् साधको भक्त्या, सिद्धिं विन्दति वांछिताम् ॥१

ધૂમાવતીનું આ અષ્ટક મહા કલ્યાણકારી છે, સર્વ આપત્તિઓને દૂર કરનારું છે. જે સાધક ભક્તિપૂર્વક આનો પાઠ કરે છે. તે અભીષ્ટ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે. (૧)

महाऽऽपदि महा घोरे महा रोगे महा रणे ।
शत्रुच्चाटे मारणादौ, जन्तूनां मोहने तथा ॥२

पठेत् स्तोत्रमिदं देवि ! सर्वत्र सिद्धि भाग् भवेत् ।
देव दानव गन्धर्व यक्ष राक्षस पन्नगाः ॥३
सिंह व्याघ्रादिकाः सर्वे स्तोत्र स्मरणः मात्रतः ।
दूराद दूर तरं यान्ति किं पुनर्मानुषादयः ॥४

મહાન વિપત્તિમાં, મહા ભયાનક દશામાં, મહાન રોગથી પીડિત થતા હોય ત્યારે, મહાયુદ્ધ થતું હોય ત્યારે, શત્રુના ઉચ્ચાટનમાં, મારણ આદિ ષટ્કર્મોમાં તથા પ્રાણીઓને મોહિત કરવામાં હે દેવિ ! આ સ્તોત્રનો પાઠ કરે તો, સર્વ વાતોમાં સફળતા પ્રાપ્ત થશે. દેવ, દાનવ, ગન્ધર્વ, યક્ષો, રાક્ષસો, પન્નગો, સિંહ, વાઘ આદિ સર્વ આ સ્તોત્રના(પાઠ) સ્મરણ માત્રથી જ દૂર દૂર ભાગી જાય છે. પછી મનુષ્ય આદિ સામાન્ય જીવોની તો ગણના શું કરવાની હોય ? (૨-૩-૪)

स्तोत्रेणाने देवेशि ! किं न सिद्धयति भू तले ।
सर्व शान्तिर्भवेद् देवि ! चान्ते निर्वाणतां व्रजेत् ॥५

હે દેવેશિ ! આ સ્તોત્ર દ્વારા પૃથ્વી પર કઈ એવી વાત છે કે જે સિદ્ધ નથી થતી. હે દેવિ ! આનાથી સર્વ પ્રકારની શાંતિ થાય છે અને અંતમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. (૫)

(અહીં જે ધૂમાવતી સ્તોત્ર પ્રસ્તુત કરવામાં આવેલ છે, તેનો પાઠ કરવા માત્રથી સાધકમાં વીરભાવ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે શત્રુઓ પર પૂર્ણ વિજય પ્રાપ્ત કરે છે. સાધક સો વાર બગલામુખી સ્તોત્ર અથવા માળા જપ કરે અને તેના સ્થાન પર એકવાર ધૂમાવતી સ્તોત્ર અને મંત્રનો જપ કરી લે તો તેને ઉચ્ચતમ તાંત્રિક પ્રભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. તાંત્રિક ક્રિયાઓમાં પણ ધૂમાવતીનું સ્થાન ઉચ્ચતમ છે. એટલા માટે કહેવામાં આવે છે કે જે સાધક ધૂમાવતી સિદ્ધ કરી લે છે તે તાંત્રિક બની જાય છે.)

अष्टोत्तर शतनाम स्तोत्रम्

ईश्वरोवाच

ॐ धूमावती धूम्रवर्णा धूम्रपान परायणा ।
धूम्राक्षमथिनी धन्या धन्यस्थाननिवासिनी ॥१॥
अघोराचार सन्तुष्टा अघोराचार मण्डिता ।
अघोरमंत्रसम्प्रीता अघोरमंत्र सम्पूजिता ॥२॥
अट्टाट्टहासनिरता मलिनाम्बरधारिणी ।
वृद्धा विरूपा विधवा विद्या च विरलद्विजा ॥३॥
प्रवृद्धघोणा कुमुखी कुटिला कुटिलेक्षणा ।
कराली च करालास्यां कंकाली शूर्पधारिणी ॥४॥
काकध्वजरथारूढा केवला कठिना कुहूः ।
क्षुत्पिपासार्दिता नित्या ललज्जिह्वा दिगम्बरा ॥५॥

दीर्घोदरी दीर्घरवा दीर्घाङ्गी दीर्घमस्तका ।
विमुक्तकुन्तला कीर्त्या कैलास स्थानवासिनी ॥६॥
क्रूरा कालस्वरूपा च कालचक्रप्रवर्तिनी ।
विवर्णा चञ्चला दुष्टा दुष्टविध्वंसकारिणी ॥७॥
चण्डी चण्डस्वरूपा च चामुण्डा चण्डनिःस्वना ।
चण्डवेगा चण्डगतिश्चण्ड मुण्डविनाशिनी ॥८॥
चाण्डालिनी चित्ररेखा चित्राङ्गी चित्ररूपिणी ।
कृष्णा कपर्दिनी कुल्ला कृष्णरूपा क्रियावती ॥९॥
कुम्भस्तनी महोन्मत्ता मदिरापानविह्वला ।
चतुर्भुजा ललज्जिह्वा शत्रुसंहारकारिणी ॥१०॥
शवारूढा शवगता श्मशानस्थानवासिनी ।
दुराराध्या दुराचारा दुर्जनप्रीतिदायिनी ॥११॥
निर्मांसा च निराकारा धूमहस्ता वरान्विता ।
कलहा च कलिप्रीता कलिकल्पषनाशिनी ॥१२॥
महाकालस्वरूपा च महाकालप्रपूजिता ।
महादेवप्रिया मेधा महासंकटनाशिनी ॥१३॥
भक्तप्रिया भक्तगतिर्भक्त शत्रुविनाशिनी ।
भैरवी भुवना भीमा भारती भुवनात्मिका ॥१४॥
भरुण्डा भीमनयना त्रिनेत्रा बहुरूपिणी ।
त्रिलोकेशी त्रिकालज्ञा त्रिस्वरूपा त्रयीतनुः ॥१५॥
त्रिमूर्तिश्च तथा तन्वी त्रिशक्तिश्च त्रिशूलिनी ।
इति धूमामहत्स्तोत्रं नाम्नामष्ट शतात्मकम् ॥१६॥

माहात्म्यम्

मया ते कथितं देवि शत्रुसंघ विनाशनम् ।
कारागारे रिपुग्रस्ते महोत्पाते महाभये ॥
इदं स्तोत्रं पठेन्मर्त्यो मुच्यते सर्वसङ्कटैः,
गुह्याद् गुह्यतरं गुह्यं गोपनीयं प्रयत्नतः ।
चतुष्पदार्थदं नृणां सर्वसम्पत् प्रदायकम् ॥
॥ इति धूमावत्यष्टोत्तर शतनाम स्तोत्रं समाप्तम् ॥

હે પાર્વતી ! ધૂમાવતીનું આ અષ્ટોત્તર શતનામ સ્તોત્ર શત્રુઓનો નાશ કરનારું છે. સંકટ સમયમાં, જેલમાં, કારાગારમાં કેદી બન્યા હોય, શત્રુ દ્વારા પીડિત થયા હોય યા મહાઉત્પાત અને ભયગ્રસ્ત થયા હોય ત્યારે આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવાથી સર્વ સમસ્યાઓનું નિરાકરણ થઈ જાય છે. ગૂઢાતિગૂઢ આ સ્તોત્રને સદૈવ ગુપ્ત જ રાખવું જોઈએ.

धूमावती सहस्त्रनाम स्तोत्रम्

भैरव्युवाच

धूमावत्या धर्मरात्र्याः कथयस्व महेश्वर ।
सहस्त्रनामस्तोत्रं मे सर्वसिद्धि प्रदायकम् ॥

ભૈરવી બોલી : 'હે દેવ ! હવે આપ મને ધર્મરાત્રિ દેવી ધૂમાવતીનું સર્વસિદ્ધિદાયક સહસ્રનામ સ્તોત્ર બતાવો.'

भैरवोवाच

शृणु देवि महामाये प्रिये प्राणस्वरूपिणी ।
सहस्त्रनामस्तोत्रं मे भवशत्रु विनाशनम् ॥

ભૈરવ બોલ્યા : 'હે મહામાયા ! હે દેવી ! હે પ્રાણસ્વરૂપિણી પ્રિયે ! હવે તમે સંસારના આવાગમનમાં નાંખનારાં, ભવશત્રુઓનો નાશ કરનારાં ધૂમાવતી સહસ્ર નામ સ્તોત્ર શ્રવણ કરો.

विनियोग

ॐ अस्य श्रीधूमावती सहस्त्रनाम स्तोत्रस्य पिप्पलाद ऋषिः,
पंक्तिश्छन्दो, धूमावती देवता शत्रुविनिग्रहे पाठे विनियोग ।

अथ सहस्त्रनाम

धूमाधूमवती धूमा धूमपानपरायणा ।
धौता धौतगिरा धाम्नी धूमेश्वर निवासिनी ॥
अनन्ताऽनन्तरूपा च अकाराकाररूपिणी ।
आद्या आनन्ददा नन्दा इकारा इन्द्ररूपिणी ॥
धनधान्यार्थवाणीदा यशोधर्म प्रियेष्टदा ।
भाग्यसौभाग्य भक्तिस्था गृहपर्वतवासिनी ॥
रामरावण सुग्रीवमोहदा हनुमत्प्रिया ।
वेदशास्त्रपुराणज्ञा ज्योतिश्छन्दः गतरूपिणी ॥
चातुर्यचारु रुचिरा रञ्जनप्रेम तोषदा ।
कमलासन सुधावक्त्रा चन्द्रहासा स्मितानना ॥
चतुरा चारुकेशी च चतुर्वर्गप्रदा मुदा ।
कला कर्णधरा धीरा धारिणी वसुनीरदा ॥
हीरा हीरक वर्णाभा हरिणायतलोचना ।
दम्भमोहक्रोध लोभ स्नेह द्वेषहरा परा ॥
नरदेवकरी रामा रामानन्द मनोहरा ।

योगभोग क्रोधलोभ हरा हर नमस्कृता ॥
दानमानज्ञान मानपानगान सुखप्रदा ।
गजगोश्वप्रदा गङ्गा भूतिदा भूतनाशिनी ॥
भवभावा तथा बाला वरदा हरवल्लभा ।
भगभङ्गभया माला मालतीमालना ह्रदा ॥
चालबाल हालकालक पालप्रियवादिनी ।
करञ्जशील गुञ्जाढ्या आम्रतांकुरनिवासिनी ॥
पनसस्था पानसक्ता पनशेष कुटुम्बिनी ।
पावनी पावनाधारा पूर्णापूर्ण मनोरथा ॥
पूत पूतकला पौरा पुराणसुरसुन्दरी ।
परेशी परदा पौरा परात्मा परमोहिनी ॥
जगन्माया जगत्कर्त्री जगत्कीर्तिर्जगन्मयी ।
जननी जयिनी जायाजिता जिनजयप्रदा ॥
कीर्तिज्ञानध्यान मानदायिनी दानवेश्वरी ।
काव्यव्याकरणज्ञा काप्रज्ञा प्राज्ञानदायिनी ॥
विज्ञाज्ञा विज्ञजयदा विज्ञा विज्ञप्रपूजिता ।
परावरेज्या वरदा पारदा शारदा दरा ॥
दारिणी देवदूती च दमना दमनामदा ।
परमज्ञानगम्या च परेशी परगा परा ॥
यज्ञा यज्ञप्रदा यज्ञज्ञान कार्यकरी शुभा ।
शोभिनी शुभ्रमथिनी निशुम्भासुरमर्दिनी ॥
शाम्भवी शम्भुपत्नी च शम्भुजाया शुभानना ।
शांकरी शङ्कराराध्या सन्ध्या सन्ध्यासुधर्मिणी ॥
शत्रुघ्नी शत्रुहा शत्रुप्रदा शत्रुविनाशिनी ।
शैवी शिवलया शैला शैलराजप्रिया सदा ॥
शर्वरी शर्वरीशम्भुः सुधाढ्य सौधवासिनी ।
सगुणा गुणरूपा च गौरवी भैरवारवा ॥
गौराङ्गी गौरदेहा च गौरी गुरुमती गुरुः ।
गौगौर्गव्यस्वरूपा च गुणानन्दस्वरूपिणी ॥
गणेशगणदा गुण्या गुणागौरव वाञ्छिता ।
गणमाता गणाराध्या गणकोटि विनाशिनी ॥
दुर्गा दुर्जनहन्त्री च दुर्जनप्रीतिदायिनी ।
स्वर्गापवर्गदा दात्री दीना दीनदयावती ॥

दुर्निरीक्ष्या दुरादुःस्था दौःस्थ्य भञ्जनकारिणी ।
श्वेतापाण्डुर कृष्णाभा कालदा कालनाशिनी ॥
कर्मधर्मकरी धर्मा धर्मा धर्मविनाशिनी ।
गौरी गौरवदा गोदा गणदा गायनप्रिया ॥
गङ्गा भागीरथी भङ्गा भगा भाग्यविवर्द्धिनी ।
भवानी भवहन्त्री च भैरवी भैरवासना ॥
भीमा भीमरवा भैमी भीमानन्द प्रदायिनी ।
शरण्या शरणा शम्या शशिनी शङ्खनाशिनी ॥
गुणा गुणकरी गौणी प्रिया प्रीतिप्रदायिनी ।
जगमोहनकर्त्री च जगदानन्ददायिनी ॥
जिता जाया च विजया विजया जयदायिनी ।
का काली करालास्या खर्वा खंजा खरागदा ॥
गर्वा गुरुत्मती धर्मा घर्घरा घोरनादिनी ।
चराचरी चराराध्या छिन्ना छिन्नमनोरथा ॥
छिन्नमस्ता जया जाप्या जगज्जाया च झर्झरी ।
झकारा झीष्कृतिष्टीका टङ्का टङ्कारनादिनी ॥
ठीका ठक्कुरठक्काङ्गी ठठठाङ्कार ढुण्ढुरा ।
ढुण्ढीता राजतीर्णा च तालस्था भ्रमनाशिनी ॥
थकारा थकरादात्री दीपा दीपविनाशिनी ।
धन्या धना धनवन्ती नर्मदा नर्ममोदिनी ॥
पद्मा पद्मावती पीता स्पन्ता फूत्कारकारिणी ॥
फुल्ला ब्रह्ममयी ब्राह्मी ब्रह्मानन्दप्रदायिनी ॥
भवाराध्या भवाध्यक्षा भगाली मन्दगामिनी ।
मदिरा मदिरेक्षा च यशोदा यमपूजिता ॥
याम्या राम्या रामरूपा रमणी ललितालता ।
लङ्केश्वरी वाक्प्रदा वाच्या सदाश्रमवासिनी ॥
श्रान्ता शकाररूपा च षकारा खरवाहना ।
सह्याद्रिरूपा सानन्दा हरिणी हरिरूपिणी ॥
हराराध्या बालवा च लवङ्गप्रेम तोषिता ।
क्षपाक्षयप्रदा क्षीरा अकरादिस्वरूपिणी ॥
कालिका कालमूर्तिश्च कलहा कलहप्रिया ।
शिवा शन्दायिनी सौम्या शत्रुनिग्रहकारिणी ॥

भवानी भवमूर्तिश्च शर्वाणी सर्वमङ्गला ।
शत्रुविद्राविणी शैवी शुम्भासुर विनाशिनी ॥
धकारमंत्ररूपा च धूं बीज परितोषिता ।
धनाध्यक्षसुता धीरा धरारूपा धरावती ॥
चर्विणी चन्द्रपूज्या च छन्दोरूपा छटावती ।
छाया छायावती स्वच्छा छेदिनी भेदिनी क्षमा ॥
वल्गिनी वर्द्धिनी वन्द्या वेदमाता बुधस्तुता ।
धारा धारावती धन्या धर्मदानपरायणा ॥
गर्विणी गुरुपूज्या च ज्ञानदात्री गुणान्विता ।
धर्मिणी धर्मरूपा च घण्टानाद परायणा ॥
घण्टानिनादिनी घूर्णा घूर्णिता घोररूपिणी ।
कलिघ्नी कलिदूती च कलिपूज्या कलिप्रिया ॥
कालनिर्णाशिनी काल्या काव्यदा कालरूपिणी ।
वर्षिणी वृष्टिदा वृष्टिर्महावृष्टि निवारिणी ॥
घातिनी घाटिनी घोण्टा घातकी धनरूपिणी ।
धूं बीजा दूं जपा नन्दा धूं बीज जपतोषिता ॥
धूंधू बीज जपासक्ता धूंधूं बीज परायणा ।
धूंकारहर्षिणी धूमा धनदा धनगर्विता ॥
पद्मावती पद्ममाला पद्मयोनि प्रपूजिता ।
अपारा पूर्णपूर्णा तु पूर्णिमा परिवन्दिता ॥
फलदा फलभोक्त्री च फलिनी फलदायिनी ।
फूत्कारिणी फलावाप्त्री फलभोक्त्री फलान्विता ॥
वारिणी वारणप्रीता वारिपाथोधि पारगा ।
विवर्णा धूम्रनयना धूम्राक्षी धूम्ररूपिणी ॥
नीतिर्नीतिस्वरूपा च नीतिज्ञा नयकोविदा ।
तारिणीताररूपा च तत्त्वज्ञान परायणा ॥
स्थूला स्थूलाधरा स्थात्री उत्तम स्थानवासिनी ।
स्थूला पद्मपदस्थाना स्थानभ्रष्टा स्थलस्थिता ॥
शोषिणी शोभिनी शीता शीतपानीय पायिनी ।
शारिणी शाङ्खिनी शुद्धा शङ्खासुरविनाशिनी ॥
शर्वरी शर्वरीपूज्या च शर्वरीश प्रपूजिता ।
शर्वरीजागृता योग्या योगिनी योगिवन्दिता ॥
योगिनी गणसंसेव्या योगिनीयोग भाविता ।
योगमार्गरता युक्ता योगमार्गानुसारिणी ॥

योगभावा योगयुक्ता यामिनीपति वन्दिता ।
अयोग्या योधिनी योद्‌ध्री युद्धकर्म विशारदा ॥
युद्धमार्गरतानन्ता युद्धस्थान निवासिनी ।
सिद्धा सिद्धेश्वरी सिद्धिः सिद्धि गेहनिवासिनी ॥
सिद्धरीतिः सिद्धप्रीतिः सिद्धा सिद्धान्तकारिणी ।
सिद्धगम्या सिद्धपूज्या सिद्धवन्द्या सुसिद्धिदा ॥
साधिनी साधनप्रीता साध्या साधनकारिणी ।
साधनीया साध्यसाध्या साध्यसंघ सुशोभिनी ॥
साध्वी साधुस्वभावा सा साधुसन्ततिदायिनी ।
साधुपूज्या साधुवन्द्या साधुसन्दर्शनोद्यता ॥
साधुदृष्टा साधुपृष्टा साधुपोषणतत्परा ।
सात्त्विकी सत्त्वसंसिद्धा सत्त्वसेव्या सुखोदया ॥
सत्त्ववृद्धिकरी शान्ता सत्त्वसंहर्ष मानसा ।
सत्त्वज्ञाना सत्त्वविद्या सत्त्वसिद्धान्तकारिणी ॥
सत्त्ववृद्धिः सत्त्वसिद्धिः सत्त्वसम्पन्नमानसा ।
चारुरूपा चारुदेहा चारुचञ्चल लोचना ॥
छद्मिनी छद्मसंकल्पा छद्मवार्ता क्षमाप्रिया ।
हठिनी हठसम्प्रीतिर्हठवार्त्ता हठोद्यमा ॥
हठकार्या हठधर्मा हठकर्म परायणा ।
हठसम्भोगनिरता हठात्कार रतिप्रिया ॥
हठसम्भेदिनी हृद्या हृद्यवार्ता हरिप्रिया ।
हरिणी हरिणीदृष्टिर्हरिणी मांसभक्षणा ॥
हरिणाक्षी हरिणापा हरिणीगण हर्षदा ।
हरिणीगण संहन्त्री हरिणी परिपोषिका ॥
हरिणीमृगयासक्ता हरिणी मानपुरःसरा ।
दीना दीनकृतिर्दूना द्राविणी द्रविणप्रदा ॥
द्रविणाचल सम्वासा द्रविता द्रव्यसंयुक्ता ।
दीर्घा दीर्घप्रदा दृश्या दर्शनीया दृढाकृतिः ॥
दृढा दुष्टमतिर्दुष्टा द्वेषिणी द्वेषिभञ्जिनी ।
दोषिणी दोषसंयुक्ता दुष्टशत्रु विनाशिनी ॥
देवतार्तिहरा दुष्ट दैत्यसंघ विदारिणी ।
दुष्टदानव हन्त्री च दुष्टदैत्यनिषूदिनी ॥

देवताप्राणदा देवी देवदुर्गतिनाशिनी ।
नटनायक संसेव्या नर्तकी नर्तकप्रिया ॥
नाट्यविद्या नाट्यकर्त्री नादिनी नादकारिणी ।
नवीना नूतना नभ्या नवीन वस्त्रधारिणी ॥
नव्यभूषा नव्यमाल्या नव्यालङ्कारशोभिता ।
नकारवादिनी नव्या नवभूषणभूषिता ॥
नीचमार्गा नीचभूमिर्नीचमार्ग गतिर्गतिः ।
नाथसेव्या नाथभक्ता नानाथनन्द प्रदायिनी ॥
नम्रा नम्रगतिर्नेत्री निदान वाक्यवादिनी ।
नारीमध्यस्थिता नारी नारीमध्यगताऽनघा ॥
नारीप्रीतिर्नराराध्या नरनाम प्रकाशिनी ।
रती रतिप्रिया रम्या रतिप्रेमा रतिप्रदा ॥
रतिस्थानस्थिताऽऽराध्या रतिहर्षप्रदायिनी ।
रतिरूपा रतिर्ध्याना रतिरीति सुधारिणी ॥
रतिरास महोल्लासा रतिरासविहारिणी ।
रतिकान्तस्तुता राशी राशिरक्षणकारिणी ॥
अरूपा शुद्धरूपा च सुरूपा रूपगर्विता ।
रूपयौवनसम्पन्ना रूपराशी रमावती ॥
रोधिनी रोषिणी रुष्टा रोषिरुद्धा रसप्रदा ।
मादिनी मदनप्रीता मधुमत्ता मधु प्रदा ॥
मद्यपा मद्यपध्येया मद्यप प्राणरक्षिणी ।
मद्यपानन्ददात्री च मद्यपप्रेम तोषिता ॥
मद्यपानरता मत्ता मद्यपानविहारिणी ।
मदिरा मदिरारक्ता मदिरापानहर्षिणी ॥
मदिरापान सन्तुष्टा मदिरापान मोहिनी ।
मदिरामानसा मुग्धा माध्वीपा मदिराप्रदा ॥
माध्वीदान सदानन्दा माध्वीपानरता सदा ।
मोदिनी मोदसन्दात्री मुदिता मोदमानसा ॥
मोदकर्त्री मोददात्री मोदमङ्गलकारिणी ।
मोदकादान सन्तुष्टा मोदक ग्रहणक्षमा ॥
मोदकालब्धि संक्रुद्धा मोदकप्राप्ति तोषिणी ।
मांसादा मांससम्भक्षा मांसभक्षण हर्षिणी ॥

मांसपाक परप्रेमा मांसपाकालय स्थिता ।
मत्स्मांस कृतास्वादा मकारपञ्चकार्चिता ॥
मुद्रा मुद्रान्विता माता महामोहा मनस्विनी ।
मुद्रिका मुद्रिकायुक्ता मुद्रिकाकृत लक्षणा ॥
मुद्रिकालंकृता माद्री मन्दराचलवासिनी ।
मन्दराचल संसेव्या मन्दराचलभाविनी ॥
मन्दरध्येय पादाब्जा मन्दरारण्यवासिनी ।
मन्दुरावासिनी मन्दा मारिणी मारिका मिता ॥
महामारी महामारीशमिनी शवसंस्थिता ।
शवमांस कृताहारा श्मशानालयवासिनी ॥
श्मशानसिद्धि संहृष्टा श्मशान भवनस्थिता ।
श्मशानशयनागारा श्मशानभस्म लेपिता ॥
श्मशानभस्मभीमाङ्गी श्मशानावासकारिणी ।
शामिनी शमनाराध्या शमनस्तुतिवन्दिता ॥
शमनाचार सन्तुष्टा शमनागारवासिनी ।
शमनस्वामिनी शान्तिः शान्तसज्जनपूजिता ॥
शान्ता पूजापरा शान्ता शान्तागार प्रभोजिनी ।
शान्तापूज्या शान्तवन्द्या शान्तग्रह सुधारिणी ॥
शान्तरूपा शान्तियुक्ता शान्तचन्द्रप्रभाऽमला ।
अमला विमलाऽम्लाना मालतीकुञ्जवासिनी ॥
मालतीपुष्प सम्प्रीता मालतीपुष्प पूजिता ।
महोग्रा महती मध्या मध्यदेश निवासिनी ॥
मध्यमध्वनि सम्प्रीता मध्यमध्वनि कारिणी ।
मध्यमा मध्यमप्रीतिर्मध्यम प्रेमपूरिता ॥
मध्याङ्गचित्रवसना मध्यखिन्ना महोद्धता ।
महेन्द्र सुरसम्पूज्या महेन्द्र परिवन्दिता ॥
महेन्द्रजाल संयुक्ता महेन्द्रजाल कारिणी ।
महेन्द्रमानिता मान्या मानिनीगण मध्यगा ॥
मानिनीमान संप्रीता मानविध्वंसकारिणी ।
मानिन्याकर्षिणी मुक्तिर्मुक्तिदात्री सुमुक्तिदा ॥
मुक्तिद्वेषकरी मूल्यकारिणी मूल्यहारिणी ।
निर्मूला मूलसंयुक्ता मूलिनी मूलमन्त्रिणी ॥

मूलमंत्र कृतार्हाद्या मूलमंत्रार्घ हर्षिणी ।
मूलमंत्र प्रतिष्ठात्री मूलमंत्र प्रहर्षिणी ॥
मूलमंत्र प्रसन्नास्या मूलमंत्र प्रपूजिता ।
मूलमंत्र प्रणेत्री च मूलमंत्र कृतार्चना ॥
मूलमंत्र प्रहृष्टात्मा मूलविद्या मलापहा ।
विद्याऽविद्या वटस्था च वटवृक्ष निवासिनी ॥
वटवृक्ष कृतस्थाना वटपूजा परायणा ।
वटपूजा परिप्रीता वटदर्शन लालसा ॥
वटपूजाकृताहलादा वटपूजा विवर्द्धिनी ।
वशिनी विवशाराध्या वशीकरणमन्त्रिणी ॥
वशीकरण सम्प्रीता वशीकारक सिद्धिदा ।
बटुका बटुकाराध्या बटुकाहार दायिनी ॥
बटुकार्चापरा पूज्या बटुकार्चा विवर्द्धिनी ।
बटुकानन्दकर्त्री च बटुकप्राणरक्षिणी ॥
बटुकेज्याप्रदाऽपारा पारिणी पार्वतीप्रिया ।
पर्वताग्र कृतावासा पर्वतेन्द्र प्रपूजिता ॥
पार्वतीपतिपूज्या च पार्वतीपति हर्षदा ।
पार्वतीपतिबुद्धिस्था पार्वतीपतिमोहिनी ॥
पार्वतीय द्विजाराध्या पर्वतस्था प्रतारिणी ।
पद्मला पद्मिनी पद्मा पद्ममाला विभूषिता ॥
पद्मजाढ्यपदा पद्ममालालंकृत मस्तका ।
पद्मार्चित पदद्वन्द्वा पद्महस्ता पयोधिजा ॥
पयोधिपारगंत्री च पयोधिपरिकीर्तिता ।
पाथोधिपारगा पूता पल्वलाम्बु प्रतर्पिता ॥
पल्वलान्तः पयोमग्ना पवमान गतिर्गतिः ।
पयः पाना पयोदात्री पानीय परिकांक्षिणी ॥
पयोजमालाभरणा मुण्डमाला विभूषणा
मुण्डिनी मुण्डहन्त्री च मुण्डिता मुण्डशोभिता ॥
मणिभूषा मणिग्रीवा मणिमाला विराजिता ।
महामोहा महाशौर्या महामाया महाहवा ॥
मानवी मानवीपूज्या मनुवंश विवर्द्धिनी ।
मठिनी मठसंहन्त्री मठसम्पत्ति हारिणी ॥

महाक्रोधवती मूढा मूढशत्रु विनाशिनी ।
पाठीनभोजिनी पूर्णा पूर्णहार विहारिणी ॥
प्रलयानल तुल्याभा प्रलयानलरूपिणी ।
प्रलयार्णव संमग्ना प्रलयाब्धि विहारिणी ॥
महाप्रलय सम्भूता महाप्रलय कारिणी ।
महाप्रलय संप्रीता महाप्रलय साधिनी ॥
महाप्रलय सम्पूज्या महाप्रलय मोदिनी ।
छेदिनी छिन्नमुण्डोग्रा छिन्ना छिन्नारुहार्थिनी ॥
शत्रुसंछेदिनी छिन्ना क्षोदिनी क्षोदकारिणी ।
लक्षिणी लक्षसम्पूज्या लक्षिता लक्षणान्विता ॥
लक्षशस्त्र समायुक्ता लक्षबाण प्रमोचिनी ।
लक्षपूजापराऽलक्ष्या लक्षकोदण्ड खण्डिनी ॥
लक्षकोदण्ड संयुक्ता लक्षकोदण्ड धारिणी ।
लक्षलीलालया लभ्या लक्षागार निवासिनी ॥
लक्षलोभपरा लोला लक्षभक्त प्रपूजिता ।
लोकिनी लोकसम्पूज्या लोकरक्षणकारिणी ॥
लोकवन्दित पादाब्जा लोकमोहनकारिणी ।
ललिता लालिता लीना लोकसंहारकारिणी ॥
लोकलीलाकरी लोक्या लोकसम्भवकारिणी ।
भूतशुद्धिकरी भूतरक्षिणी भूतपोषिणी ॥
भूतवेताल संयुक्ता भूतसेना समावृता ।
भूतप्रेत पिशाचादिस्वामिनी भूतपूजिता ॥
डाकिनीशाकिनीडेया डिण्डिमारावकारिणी ।
डमरुवाद्य सन्तुष्टा डमरुवाद्यकारिणी ॥
हूंकार कारिणी होत्री हविनी हवनार्थिनी ।
हासिनी ह्रासिनी हास्यहर्षिणी हठवादिनी ॥
अट्टाट्टहासिनी टीका टीकानिर्माण कारिणी ।
टङ्किनी टङ्किता टङ्का टङ्कामात्र सुवर्णदा ॥
टङ्कारिणी टकाराढ्य शत्रुत्रोटनकारिणी ।
त्रुटिता त्रुटिरूपा च त्रुटिसन्देहकारिणी ॥
तर्षिणी तृट्परिक्लान्ता क्षुत्क्षामा क्षुत्परिप्लुता ।
अक्षिणी तक्षिणी भिक्षाप्रार्थिनी शत्रुभक्षिणी ॥

कांक्षिणी कुट्टिनी क्रूरा कुट्टिनी वेशमवासिनी ।
कुट्टिनी कोटिसम्पूज्या कुट्टिनी कुलमार्गिणी ॥
कुट्टिनी कुलसंरक्षा कुट्टिनी कुलरक्षिणी ।
कालपाशावृत्ता कन्या कुमारीपूजनप्रिया ॥
कौमुदी कौमुदीहृष्टा करुणादृष्टि संयुता ।
कौतुकाचार निपुणा कौतुकागारवासिनी ॥
काकपक्षधरा काकरक्षिणी काकसंवृता ।
काकाङ्क रथसंस्थाना काकाङ्कस्यन्दनस्थिता ॥
काकिनी काकदृष्टिश्च काकभक्षणदायिनी ।
काकमाता काकयोनिः काकमण्डल मण्डिता ॥
काकदर्शन संशीला काकसङ्कीर्ण मन्दिरा ।
काकध्यानस्थ देहादिध्यानगम्या ऽधमातवृत्ता ॥
धनिनी धनिसंसेव्या घनच्छेदनकारिणी ।
धुन्धुरा धुन्धुराकारा धूम्रलोचन घातिनी ॥
धूङ्कारिणी च धूंमंत्रपूजिता धर्मनाशिनी ।
धूम्रवर्णा च धूम्राक्षी धूम्राक्षासुरघातिनी ॥
धूं बीज जपसन्तुष्टा धूं बीज जपमानसा ।
धूं बीज जपपूजार्हा धूं बीज जपकारिणी ॥
धूं बीजकर्षिता धृष्या धर्षिणी धृष्टमानसा ।
धूलिप्रक्षेपिणी धूलिव्याप्त धम्मिल्लधारिणी ॥
धूं बीज जपमालाढ्य धूं बीज निन्दकान्ता ।
धर्मविद्वेषिणी धर्मरक्षिणी धर्मतोषिता ॥
धारास्तम्भकरी धर्ता धारावारिविलासिनी ।
धां धीं धूं धैं मंत्रवर्णा धौं धः स्वाहास्वरूपिणी ॥
धरित्रीपूजिता धूर्वा धान्यच्छेदनकारिणी ।
धिक्कारिणी सुधापूज्या धामोद्यान निवासिनी ॥
धामोद्यान पयोदात्री धामधूलि प्रधूलिता ।
महाध्वनिमती धूप्या धूपामोद प्रहर्षिणी ॥
धूंपादान मतिप्रीता धूपदानविनोदिनी ।
धीवरी गणसम्पूज्या धीवरी वरदायिनी ॥
धीवरी गणमध्यस्था धीवरी धामवासिनी ।
धीवरी गणगोप्त्री च धीवरी गणतोषिता ॥

धीवरी धनदात्री च धीवरी प्राणरक्षिणी ।
धात्रीशा धातृसम्पूज्या धात्रीवृक्ष समाश्रया ॥
धात्रीपूजन कर्त्री च धात्रीरोपण कारिणी ।
धूम्रपान रतासक्ता धूम्रपान रतेष्टदा ॥
धूम्रपान करानन्दा धूम्रवर्षणकारिणी ।
धन्यशब्द श्रुतिप्रीता धुन्धुकारिजनच्छिदा ॥
धुन्धुकारीष्ट सन्दात्री धुन्धुकारि सुमुक्तिदा ।
धुन्धुकार्याध्यक्षा रूपा धुन्धुकारि मनःस्थिता ॥
धुन्धुकारी हिताकांक्षी धुन्धुकारी हितैषीणि ।
धिन्धिमाराधिणी ध्यात्री ध्यानगम्या धनार्थिनी ॥
धोरिणी धोरणप्रीता धोरिणी धोररूपिणी ।
धरित्री रक्षिणी देवी धराप्रलय कारिणी ॥
धराधरसुताऽशेष धाराधर समद्युति ।
धनाध्यक्षा धनप्राप्तिर्द्धनधान्य विवर्द्धिनी ॥
धनाकर्षणकर्त्री च धनाहरणकारिणी ।
धनच्छेदनकर्त्री च धनहीना धनप्रिया ॥
धनसंवृद्धि सम्पन्ना धनदान परायणा ।
धनहृष्टा धनपुष्टा दानाध्ययनकारिणी ॥
धनरक्षा धनप्राणा धनानन्दकरी सदा ।
शत्रुहन्त्री शवारूढा शत्रुसंहारकारिणी ॥
शत्रुपक्ष क्षतिप्रीता शत्रुपक्ष निषूदिनी ।
शत्रुग्रीवाच्छिदा छाया शत्रुपद्धति खण्डिनी ॥
शत्रुप्राणहरा हार्य्या शत्रून्मूलनकारिणी ।
शत्रुकार्य विहन्त्री च साङ्गशत्रु विनाशिनी ॥
सांगशत्रु कुलच्छेत्री शत्रुसद्मप्रदाहिनी ।
सांगसायुध सर्वारि सर्वसम्पत्ति नाशिनी ॥
साङ्गसायुध सर्वारिदेहगेह प्रदाहिनी ।
इतीदं धूमरूपिण्याः स्तोत्रं नामसहस्रकम् ॥

माहात्म्यम्

यः पठेच्छून्यभवने सन्ध्यान्ते यतमानसः ।
मदिरामोदयुक्तो वै देवीध्यानपरायण ॥
तस्य शत्रुः क्षयं याति यदि शक्रसमोपि वै ।
भवपाशहरं पुण्यं धूमावत्याः प्रियं महत् ॥

स्तोत्रं सहस्रनामाख्यं मम वक्त्राद्विनिर्गतम् ।
पठेद्वा शृणुयाद्वापि शत्रुघातकरो भवेत् ॥
न देयं परशिष्यायाऽभक्ताय प्राणवल्लभे,
देयं शिष्याय भक्ताय देवीभक्तपराय च ।
इदं रहस्यं परमं दुर्लभं दुष्टचेतसाम् ॥

॥ इति श्री भैरवी तन्त्रे भैरव भैरवी संवादे धूमावती सहस्रनाम् स्तोत्रं संपूर्णम् ।)

સાધકે એકાગ્રચિત્ત થઈને સંધ્યાકાળે મદિરાગંધથી યુત દેવીનું ધ્યાન કર્યા બાદ આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવો જોઈએ. આનાથી તેના શત્રુઓ નાશ પામે છે. ભલે પછી તે ઇન્દ્ર સમાન શક્તિ પણ કેમ ન હોય. આ સ્તોત્ર મારા મુખમાંથી નીકળેલ છે. એટલે સંસારના પ્રપંચોમાંથી મુક્તિ અપાવનારું છે. ધૂમાવતીને પ્રિય એવું આ સ્તોત્ર પુણ્યદાયક છે, એનું શ્રવણ અને પઠન કરનારને શત્રુભય રહેતો નથી.

હે પ્રાણવલ્લભે ! આ સ્તોત્રનો ઉપદેશ અભક્ત યા અન્યના શિષ્યને નહીં આપવો જોઈએ. દેવી ભક્તિ પરાયણ ભક્તને જ આનો અધિકાર છે. જ્યારે આસુરી સ્વભાવના લોકો માટે એ દુર્લભ છે.

ધૂમાવતી કૌતુકમ્

'શ્રી શક્તિ-સંગમ મહાતંત્રરાજ' નામક ગ્રંથના સુંદરી ખંડમાં 'ધૂમાવતી કૌતુકમ્'નો સંક્ષિપ્ત વિધિ આપવામાં આવ્યો છે. તેનો મૂલમાત્ર સંસ્કૃત પાઠ અહીં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. એનું ભાષાંતર કરીને પ્રયોગ પ્રગટ કરવાથી અનેક રીતે દુરુપયોગ થવાનો તેમજ ઘણા જ પ્રકારના અનર્થો સર્જાવાનો ભય છે. એટલા માટે જ એની ગોપનીયતા સાચવવી જરૂરી બને છે. યોગ્ય ગુરુ યોગ્ય સમયે યોગ્ય સાધકને આનું રહસ્ય સમજાવે તો યોગ્ય સાધક તેનાથી લાભાન્વિત થઈ શકે છે અને તેનો ઉચિત લાભ યોગ્ય પાત્રને મળી શકે તેમ છે. આ ધૂમાવતીની કૌતુકદાયક પરિણામ આપનારી સાધના છે.

धूमावती-कौतुक-संक्षेप-विधिः

श्रीदेव्युवाच-देवेश ! श्रोतुमिच्छामि कौतुक शत्रु-निग्रहम् ।

श्रीशिव उवाच- रहस्याति-रहस्यं च कौतुकं कथ्यते शृणु । आर्द्र-पटेश्वरी विद्या कथ्यते शत्रु-निग्रहे । प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य नमो भगवतीति च । आर्द्र-पटेश्वरि प्रोच्य हरि-नील-पदं वदेत् । कालि-पटं ततोच्चार्य आर्द्र-जिह्वे पदं चरेत् । चण्ड-लोहिनि चोद्धृत्य रुद्राण्यथ कपालिनि । ज्वाला-मुखि सप्त-जिह्वे सहस्र-नयने वदेत् । एहि-युक् चामुकं ते च पशुं ददामि वै वदेत् । अमुष्य जीवमुद्धृत्य निकृन्त-पदमुद्धरेत् । अथाहित-जीव-पदमपहारिणि हूं वदेत् । फट्-भूर्भुवः स्वः पदं च फट् स्वाहा रुधिरं पिब । मार-वादिनि चोद्धृत्य मम शत्रु पदं वदेत् । छेदय-द्वितयं प्रोच्य पिब-द्वन्द्वं समुद्धरेत् । शोणितं च पदं

हूं फट् स्वाहान्तो मनुराऽयम् । व्यञ्जन-त्रितयाक्रान्तं शतं विंशत्-त्रयाधिकम् । दुर्वासा ऋषिराख्यातो गायत्री छन्द ईरितम् । निकृन्त इति बीजं स्यात् स्वाहा शक्तिः समीरिता । शत्रु-निग्रह-कार्यार्थे विनियोगः प्रकीर्तितः । ह्रीं षट्कैस्तु षडङ्गानि ततो ध्यायेत् पराम्बिकां ।

शितोग्र-तर-दृष्टिका त्रि-नयनोर्ध्व-केशोल्वणा, कपाल-फलसोत्थ-सड्डमरुक त्रिशूलाङ्किता । घनाघन-निभारुणारुणित-किङ्किणी-मालिका, भवेद् भव-सुसिद्धये मम तु भद्र-काली चिरम् । अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं मरु-भूमौ श्मशानके । स्नानं कृत्वा चार्द्र-वासः शत्रुमुद्दिश्य योजयेत् । क्षणार्द्धाच्छत्रु-मरणं भवत्येव जपे कृते । केवलं जप-मात्रेण मासान्ते शत्रु-मारणम् । कृष्णाष्टमी समारभ्य यावत् कृष्ण-चतुर्दशी । शत्रु-नाम-समायुक्तस्तावत् कालं जपेन्मनुम् । यमालये व्रजेच्छत्रुर्मुकुन्द-सदृशोऽपि चेत् । आरम्भ-दिवसाद् देवि ! ब्रह्म-रुद्रादयः सुराः । न रक्षितुं प्रशक्तास्ते मृत्युस्तस्य भविष्यति । कृष्ण-प्रतिपदारभ्य यावत् स्याद्दशमी तिथिः । मन्त्रमुच्चार्य देवेशि ! शत्रु-देशे जलं क्षिपेत् । गृहीत्वाञ्जलिना नीरं शत्रु-देशे क्षिपेज्जलम् । मारयेच्छत्रु-सङ्घांत नात्र कार्या विचारणा । शत्रु-नाम समुच्चार्य मनुना परदेवते । अष्टोत्तर-शतं जप्त्वा शत्रु-नाशो भवेद् ध्रुवम् । देवानां बृहती-पुष्पैर्मूलेन नियत-व्रतः । उपचारैः षोडशभिर्मांस-नैवेद्यमर्पयेत् । कार्यं विज्ञाप्य प्रजपेच्छत्रु-नाशो भवेच्छिवे !

इति संक्षेपतः प्रोक्तं वार्ता-यक्षीं शृणु प्रिये ! प्रणव वाग्भवं मायां श्री-बीजं ज्योतिर्बीजकम् । अंकुशं भृगु-बीजं च मुख-वृत्तं स-बिन्दुकम । च-तृतीयं बिन्दु-युक्तं वीर-मोदनमुद्धरेत् । आग्नेयो-पदमुद्धृत्यमहा-वीरे पद वदेत् । सर्व-भाव-पदं प्रोच्य दर्शिनीति पदं वदेत् । उक्त्वा नन्दन-वन-पदं वासिनीति पदं वदेत् । महा-सुप्त-पदं प्रोच्य जागरिणी-पदं वदेत् । मम कर्णे दर्शयेति स्वाहान्तो मनुराऽयं । रविवारे पर्वणि वा तैलाभ्यङ्गं समाचरेत् । अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं तिल-पुष्पेण होमयेत् । अपराह्ने सहस्रं च त्वऽष्टोत्तर-शतं च वा । जप्त्वा सुप्ते नरे रात्रौ सर्वं कथयति प्रिये ! त्रै-काल्य-ज्ञान-सिद्ध्यर्थं करिष्येऽहं जपं तव । इति सङ्कल्पमासाद्य जपात् त्रैकाल्यमाप्नुयात् । इहाफलं फलं चैव परा-फल च आफलम् । जानामि इति सम्प्रोच्य सिद्ध-मन्त्रो नरो भवेत् । ऋषिच्छन्दादिकं ध्यानं नास्ति चास्याः प्रियम्वदे !

इति संक्षेपतः प्रोक्तं पिशुनस्य मनुं शृणु । श्रीं-बीजं पुरतः प्रोच्य शत-रुद्र-पदं वदेत । सौ प्रस्ताङ्गी-पदं प्रोच्य ततः सकल-शब्दतः । वार्ता कह-पदं प्रोच्य ततः कर्ण-पदं वदेत् । पिशुनाख्य-पदं प्रोच्य माया-स्वाहान्वितो मनुः । मन्त्र-राजः समाख्यातः सहस्रेण पुरस्क्रिया । महा-देव ऋषिश्चास्य अनुष्टुप् छन्द ईरितम् । श्रीमत्-कर्णाख्य-पिशुनो महालक्ष्मी च देवता । वाग्भवं बीजमाख्यातं शक्तिः स्यात् काम-बीजकं । परा-बीजं कीलकं स्यान्मम शब्दं समुच्चरेत् । सकलेति पदं प्रोच्य रहस्य-पदमुद्धरेत् । वाग्-विज्ञानार्थेति पदं विनियोगः प्रकीर्तितः । ह्रीं-षट्कैश्च षडङ्गानि व्याहृत्या दिग्-निबन्धनम् । अनेन क्रम-योगेन पिशुनः सर्व-सिद्धिदः ।

इति संक्षेपतः प्रोक्तं किरात-पद-पूर्विकां । वाराही शृणु देवेशि ! सावधान-मना भव । वाग्भवं बीजमुद्धृत्य वाराहो-बीजमुद्धरेत् । श्री-बीजं च ततस्तारं नमो भगवतीति वै । वाराही-

पदमुद्धृत्य वराह-मुखि चोद्धरेत् । किरात-रूपिणिम प्रोच्य एक-रात्रिपदं वदेत् । प्रसन्ने-पदमुद्धृत्य वरदे-पदमुद्धरेत् । मम कार्य-पदं प्रोच्य सिद्धि कुरु-युगं वदेत् । श्री-बीजं स्तम्भ-बीजं च वाग्-बीजं स्वाहयान्वितं । बिभीतकं समानीय तस्य मज्जां समाहरेत् । तद्-भस्माञ्जनमासाद्य कज्जलं नेत्रयोर्ददेत् । रात्रौ धूपं ततो दत्वा प्रजपेत् परमेश्वरि ! प्रसन्ना भवति क्षिप्रं नात्र कार्या विचारणा । स्वप्न-वाराहि-वत् सर्व श्रृणुष्व काल-वादिनीम् ।

प्रणवं भुवनां लक्ष्मीं वाग्-बीजं काम-बीजकम् । सम्वर्त-रति-संयुक्तं बिन्दु-युक्तं समुद्धरेत् । प्रणवं हृदयं प्रोच्य ततो भगवति-पदम् । भूतमुद्धृत्य देवेशि ! भविष्यमुद्धरेत् ततः । वर्तमान-पदं प्रोच्य तदन्ते-काल-वादिनि । प्रपञ्च-पदमुद्धृत्य शरीरिणि-पदं वदेत् । सह-शब्दं समुद्धृत्य अमुकं मे वदेत् ततः । कार्यं कथयेति प्रोच्य पुनर्बीजानि चोद्धरेत् । अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं दशांशं हवनं चरेत् । आकर्षणार्थं देवेशि ! भानुवारे यथा-विधि । रात्रौ तु शयनात् पूर्वं सहस्रं प्रजपेच्छिवे ! अष्टोत्तर-शतं वापि शयीत तदनन्तरम् । तत् स्वप्ने चिन्तितं कार्यं देवता कथयेद् ध्रुवम् । नामादि-दर्शनं तत्र द्रष्टव्यं विधि-पूर्वकं । यस्य या चिन्तिता शक्तिः स्वप्न-द्वारा भविष्यति । इति संक्षेपतः प्रोक्तं श्रृणु धूमावती-विधिं ।

धूं-बीजं त्रितयं प्रोच्य धुरु-युग्मं समुच्चरेत् । धूमावति-पदं प्रोच्य क्रों स्वाहा फट्-समन्वितः । मन्त्रः प्राथमिकः प्रोक्तो द्वितीयं श्रृणु सादरं । प्रणवं धूम्र-बीजं च धूमावति पदं वदेत् । देवदत्तो धावतीति स्वाहान्तो मनुराऽयम् । ऋषिः क्षपणकः ख्यातो गायत्री छन्द ईरितम् । धूमावती देवता च धूं-बीजं बीजमीरितम् । स्वाहा शक्तिः समुच्चाटे विनियोगः प्रकीर्तितः । धूँ-षट्कैस्तु षडङ्गानि ध्यानं श्रृणु वरानने ! काकारूढाति-कृष्णाभा भिन्न-दन्ता विरागिणी । मुक्त-केशी सु-धूम्राक्षी क्षुत्-तृषार्ता भयातुरा । चञ्चला चाति-कामार्ता क्लिष्टा पुष्टालसाङ्गिका । मलिना श्रम-नीरक्ता व्यक्त-गर्भा विरोधिनी । धृत-सर्पाग्र-हस्ता च ध्येया धूमावती परा । लक्षं जपेन्महेशानि ! जगदुच्चाटनं चरेत् । सर्व-तन्त्रे प्रयुक्तत्वादत्र संक्षेपतो मता ।

॥ इति श्रीशक्ति-सङ्गम-महा-तन्त्रराजे सुन्दरीखण्डः समाप्तः ॥

॥ महाविद्या स्तोत्रम् ॥

शिव उवाच

दुर्लभं तारिणी मार्ग दुर्लभं तारिणी पदम् ।
मन्त्रार्थ मन्त्र चैतन्यं दुर्लभं शव साधनम् ॥
श्मशान साधनं योनि साधनं ब्रह्म साधनम् ।
क्रिया साधनं भक्ति साधनं मुक्ति साधनम् ॥
स्तवप्रसादादेवेशि सर्वाः सिध्यन्ति सिद्धयः ।
नमस्ते चण्डिके चण्डि चण्डमुण्ड विनाशिनि ॥

नमस्ते कालिके काल महाभय विनाशिनि ।
शिवेरक्ष जगद्धात्रि प्रसीद हर वल्लभे ॥
प्रणमामि जगद्धात्रीं जगत्पालन कारिणीम् ।
जगत् क्षोभकरी विद्यां जगत् सृष्टि विधायिनीम् ।
करालां विकटां घोरां मुण्डमालाविभूषिताम् ।
हरार्चिता हराराध्यां नमामि हरवल्लभाम् ॥
गौरीं गुरुप्रिया गौर वर्णालङ्कार भूषिताम् ।
हरिप्रियां महामायां नमामि ब्रह्मपूजिताम् ॥
सिद्धां सिद्धेश्वरीं सिद्ध विद्याधर गणैर्युताम् ।
मन्त्रसिद्धिप्रदां योनि सिद्धिदां लिंग शोभिताम् ॥
प्रणमामि महामायां दुर्गां दुर्गति नाशिनीम् ।
उग्रामुग्रमयीमुग्र तारामुग्र गणैर्युताम् ॥
नीलां नीलघनश्यामां नमामि नीलसुन्दरीम् ।
श्यामाङ्गीं श्यामघटितां श्यामवर्ण विभूषिताम् ॥
प्रणामामि जगद्धात्रीं गौरीं सर्वार्थ साधिनीम् ।
विश्वेश्वरीं महाघोरां विकटां घोरनादिनीम् ।
आद्यामाद्यगुरोराद्यामाद्यानाथ प्रपूजिताम् ॥
श्री दुर्गां धनदामन्नपूर्णां पद्मां सुरेश्वरीम् ।
प्रणमामि जगद्धात्रीं चन्द्रशेखर वल्लभाम् ॥
त्रिपुरा सुन्दरीं वालामवलागण भूषिताम् ।
शिवदूतीं शिवाराध्यां शिवध्येयां सनातनीम् ॥
सुन्दरीं तारिणीं सर्व शिवागण विभूषिताम् ।
नारायणीं विश्वपूज्यां ब्रह्म विष्णु हरप्रियाम् ॥
सर्वसिद्धिप्रदां नित्यामनित्य गुण वर्जिताम् ।
सगुणां निर्गुणां ध्येयामर्चितां सर्व सिद्धिदाम् ॥
दिव्यां सिद्धिप्रदां विद्या महाविद्यां महेश्वरीम् ।
महेश भक्तां माहेशीं महाकाल प्रपूजिताम् ॥
प्रणमामि जगद्धात्रीं शुम्भासुर विमर्दिनीम् ।
रक्तप्रियां रक्तवर्णा रक्तबीज विमर्दिनीम् ॥
भैरवीं भुवनां देवीं लोलजिह्वा सुरेश्वरीम् ।
चतुर्भुजां दशभुजामऽष्टादशभुजां शुभाम् ॥
त्रिपुरेशीं विश्वनाथप्रियां विश्वेश्वरीं शिवाम् ।
अट्टहासामट्टहास प्रियां धूम्रविनाशिनीम् ॥

कमलां छिन्नभालाञ्च भागङ्गीं सुरसुन्दरीम् ।
षोडशी विजयां भीमां धूमाञ्च बगलामुखीम् ॥
सर्व सिद्धिप्रदां सर्वे विद्यामन्त्र विशोधिनीम् ।
प्रणमामि जगत्तारां राराञ्च मंत्र सिद्धये ॥
इत्येवञ्च वरारोहे स्तोत्रं सिद्धकरं परम् ।
पठित्वा मोक्षमाप्नोति सत्यं वै गिरिनन्दिनि ॥
कुजवारे चतुर्दश्यांममायां जीववासरे ।
शुक्रे निशिगते स्तोत्रं पठित्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥
त्रिपक्षे मन्त्रसिद्धिस्यात्स्तोत्रपाठाद्धि शंकरि ।
चतुर्दश्यां निशाभागे शनि भौम दिने तथा ॥
निशामुखे पठेत्स्तोत्रं मन्त्र सिद्धिमवाप्नुयात् ।
केवलं स्तोत्रपाठाद्धि मन्त्र सिद्धिरनुत्तमा ॥
जागर्ति सततं चण्डी स्तोत्र पाठाद्भुजङ्गिनी ॥
॥ इति मुण्डमालातन्त्रोक्त महाविद्यास्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

(આ સ્તોત્રના નિયમિત પાઠ વિધિવત્ કરવા માત્રથી મંત્રસિદ્ધિ થાય છે. આ ચંડી સ્તોત્રના પાઠથી કુંડલિની શક્તિ પણ જાગૃત થઈ શકે છે.– 'મુંડમાલા તંત્ર.')

શરભેશ્વર મંત્રપ્રયોગ

शरभेश्वर मंत्रप्रयोग

ॐ अस्य श्री शरभ मंत्रस्य कालाग्नि रुद्रऋषिः जगती छन्दः श्री शरभेश्वरो देवता ॐ बीजं स्वाहा शक्तिः फट् कीलकम् स्वाभीष्ट सिध्यर्थे जपे विनियोगः ।

ऋष्यादिन्यास

कालाग्नि ऋषये नमः शिरसि ।
जगती छन्दसे नमः मुखे ।
शरभेश्वर देवतायै नमः हृदि ।
ॐ बीजाय नमः गुह्ये ।
स्वाहा शक्तये नमः पादयोः ।
हुं फट् कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ।

करन्यास हृदयादिन्यास

ॐ खें खां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । हृदयाय नमः ।
ॐ खं फट् तर्जनीभ्यां स्वाहा । शिरसे स्वाहा ।

ॐ प्राणग्रहासि प्राणग्रहासि हुं फट् मध्यमाभ्यां वषट् । शिखायै वषट् ।
ॐ सर्वशत्रु संहारणाय अनामिकाभ्यां हुं । कवचाय हुं ।
ॐ शरभ शालुवाय कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् । नेत्रत्रयाय वौषट् ।
ॐ पक्षिराजाय हुं फट् स्वाहा । अस्त्राय फट् । अस्त्राय फट् ।

ध्यानम्

चन्द्रार्कौ वह्निदृष्टिः कुलिशवरनखश्चंचलोत्युग्र जिह्वा ।
काली दुर्गा च पक्षौ हृदयजठरगो भैरवो वाडवाग्निः ॥
ऊरुस्थौ व्याधिमृत्युः शरभवरखगश्चण्डवातादि वेगः ।
संहर्ता सर्वशत्रून् स जयति शरभः शालुवः पक्षिराजः ॥

मंत्र

ॐ खें खां खं फट् प्राणग्रहासि प्राणग्रहासि हुं फट् सर्वशत्रुसंहारणाय शरभ शालुवाय पक्षिराजाय हुं फट् स्वाहा ।

शरभेशाष्टक स्तोत्र

श्री शिव उवाच-

श्रुणु देवि महागुह्यं परं पुण्य विवर्द्धनम् ।
शरभेषाष्टकं मन्त्रं वक्ष्यामि तव तत्त्वतः ॥
ऋषि न्यासादिकं यत्तत्सर्वं पूर्ववदाचरेत् ।
ध्यान भेदं विशेषेण वक्ष्यामहमतः शिवे ॥
ज्वलन कुटिलकेशं सूर्य चन्द्राग्नि नेत्रम् ।
निशिततर नखाग्रोद्धृत हेमापि देहम् ॥
शरभमथ मुनीन्द्रैः सेव्यमानं सिताङ्गम् ।
प्रणत भय विनाशं भावयेत्पक्षिराजम् ॥

स्तोत्र

देवाधिदेवाय जगन्मयाय शिवाय नालीक निभाननाय ।
शर्वाय भीमाय शराधिपाय नमोस्तु तुभ्यं शरभेश्वराय ॥
हराय भीमाय हरप्रियाय भवाय शान्ताय परात्पराय ।
मृडाय रुद्राय विलोचनाय नमोस्तु तुभ्यं शरभेश्वराय ॥
शीतांशुचूडाय दिगम्बराय सृष्टि स्थिति ध्वंसनकारणाय ।
जटाकलापाय जितेन्द्रियाय नमोस्तु तुभ्यं शरभेश्वराय ॥
कलंककण्ठाय भवान्तकाय कपाल शूलात्त कराम्बुजाय ।
भुजंगभूषाय पुरान्तकाय नमोस्तु तुभ्यं शरभेश्वराय ॥

शमादिषट्काय यमान्तकाय यमादि योगाष्टक सिद्धिदाय ।
उमाधिनाथाय पुरातनाय नमोस्तु तुभ्यं शरभेश्वराय ॥
घृणादि पाशाष्टक वर्जिताय खिलीकृतास्मत्पथि पूर्वगाय ।
गुणादिहीनाय गुणत्रयाय नमोस्तु तुभ्यं शरभेश्वराय ॥
पञ्चाननायानिल भास्कराय पञ्चाशदर्णाद्य पराक्षयाय ।
पञ्चाक्षरेशाय जगद्धिताय् नमोस्तुभ्यं शरभेश्वराय ॥
नीलकण्ठाय रुद्राय शिवाय शशिमौलिने ।
भवाय भवनाशाय पक्षिराजाय ते नमः ।
परात्पराय घोराय शम्भ्वे परमात्मने ।
शर्वाय निर्मलाङ्गाय शालुवाय नमो नमः ॥
गंगाधराय साम्बाय परमानन्द तेजसे ।
सर्वेश्वराय शान्ताय शरभाव नमो नमः ॥
वरदाय वराङ्गाय वामदेवाय शूलिने ।
गिरिशाय गिरीशाय गिरिजापतये नमः ॥
कनक जठरकोद्यद्रक्त पानोन्मदेन
प्रथित निखिल पीडा नारसिंहेन जाता
शरभहर शिवेश त्राहि नः सर्वपापा-
दनिशमिह कृपाब्धे शालुवेश प्रभोत्वम् ॥
सर्वेश सर्वाधिक शान्त मूर्ते कृता पराधानमरानथान्याम् ।
विनीय विश्व विधायि नीते नमोस्तु तुभ्यं शरभेश्वराय ॥
दंष्ट्रानखोग्रः शरभः सपक्षश्चतुर्भुचश्चाष्ट जदः सहेतिः ।
कोटीरगनोन्दु धरो नृसिंह क्षोभापहोस्मद्रिपुहांस्तु शंभुः ॥
हुंकारी शरभेश्वररोष्ट चरणः पक्षीचतुर्बाहुकः ।
पादाकृष्ट नृसिंह विग्रहधरः कालाग्नि कोटिद्युति ॥
विश्वक्षोभः हरः सहेतिर्निशं ब्रह्मेन्द्र मुख्यै स्तुतो
गंगाचन्द्रधरः पुरत्रयहरः सपो रिपुघ्नोऽस्तु नः ॥
मृगांक लांगूल सचंचु पक्षो दंष्ट्राननांघ्रिश्च भुजासहस्रः
त्रिनेत्र गंगेन्दुधरः प्रभाढ्यः पायादपायाच्छरभेश्वरोनः ॥
नृसिंहमत्युग्रमतीव तेजः प्रकाशितं दानव भंग दक्षम्
प्रशान्तिमन्तं विदधाति यो मां सोऽस्मानपायाच्छरभेश्वरोनः ॥
योऽभूत् सहस्रांशु शत प्रकाशः स पक्षिसिंहाकृतिरष्टपादः ।
नृसिंह संक्षोभशमात्त रूपः पायादपायाच्छरभेश्वरो नः ॥

त्वां मन्युमन्तं प्रवदन्ति वेदास्त्वां शान्तिमन्तं मुनयो गृणन्ति ।
दुष्टे नृसिंह जगदीश्वरे ते सर्वापराधं शरभ क्षमस्व ॥
करचरण कृतं वाक् कायजं कर्मजं वा
श्रवण नयनजं वा मानसं वाऽपराधं
विहितमविहितं वा सर्वमेतत्क्षमस्व
शिव शिव करुणाब्धे श्री महादेव शंभो: ॥
रुद्र: शंकर ईश्वर पशुपति: स्थानु: कपर्दी शिवो ।
वागीशो वृषभध्वज: स्मरहरो भक्तप्रियस्त्र्यम्बक:
भूतेशोजगदीश्वरश्च वृषभो मृत्युंजय श्रीपति:
योऽस्मान् कालगतोऽवतात्पुरहर: शंभु: पिनाकी हर: ॥
यतो नृसिंहं हरसि हर इत्युच्यते बुधै: ।
यतो बिभर्ति सकलं विभज्य तनुमष्टधा ॥
अतोऽस्मानपाहि भगवन्प्रसीद च पुन: पुन: ।
इति स्तुतो महादेव: प्रसन्नो भक्त वत्सल: ॥
सुरानाह्लादयामास वरदानरभीप्सितै: ।
प्रसन्नोस्मि स्तवेनाहमनेन विबुधेश्वरा: ॥
मयि रुद्रे महादेवे भयत्वं भक्तिमूर्जितम् ।
ममांशोऽयं नृसिंहोऽयं मयि भक्त ममस्त्विह ॥
इमं स्तवं जपेद्यस्तु शरभेशाष्टकं नर: ।
तस्य नश्यन्ति पापानि रिपवश्च सुरोत्तमा ॥
नश्यन्ति सर्व रोगाणि क्षयरोगादिकानि च ।
अशेष गृह भूतानि कृत्तिमाणि ज्वराणि च ॥
सर्प चोराग्नि शार्दूल गजपौत्रिमुखानि च ।
अन्यानि च वनस्थानि नास्ति भीतिनं संशय: ॥
इत्युक्त्वान्तर्दधे देवि देवान् शरभ् शालुव:
ततस्ते स्व-स्वधामानि युयुराह्लाद पूर्वकम् ॥
एतेशरभेष्टकं स्तोत्रं मन्त्रभूतं जपेन्नर: ।
सर्वान्कामानवाप्नोति शिवलोकं च गच्छति ॥

॥ इति आकाश भैरव कल्पोक्त प्रत्यक्ष सिद्धिप्रद शरभेषाष्टक स्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

પ્રત્યંગિરા સાધના

प्रत्यंगिरा

अस्य श्री प्रत्यङ्गिरा मन्त्रस्य भैरव ऋषिः अनुष्टुप छन्दः प्रत्यङ्गिरा देवता अभीष्ट प्राप्तये जपे विनियोगः ।

न्यास

ऐं अंगुष्ठाभ्यां नमः । हृदयाय नमः ।
ह्रीं तर्जनीभ्यां नमः । शिरसे स्वाहा ।
श्रीं मध्यमाभ्यां नमः । शिखायै वषट् ।
प्रत्यङ्गिरे अनामिकाभ्यां नमः । कवचाय हुं ।
मां रक्ष रक्ष कनिष्ठिकाभ्यां नमः । नेत्रत्रयाय वौषट्
मम शत्रून् भञ्जय भञ्जय, करतलकर- अस्त्राय फट् ।
पृष्ठाभ्यां नमः ।

ध्यानम्

टङ्कं कपालं डमरूं त्रिनेत्रं संविभ्रती चन्द्रकलावतंसः ।
पिङ्गोर्ध्वकेशोऽसित भीमदंष्ट्रा भूयाद् विभूत्यै मम भद्रकाली ॥

मंत्र

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं प्रत्यङ्गिरे मां रक्ष रक्ष मम शत्रून् भञ्जय-भञ्जय फें हुं फट् स्वाहा।
(આ મંત્રના ૫૧૦૦૦ હજાર મંત્ર જપ કરવા)

વિશેષ નોંધ :

પ્રત્યંગિરા સાધના, ત્વરિતા પ્રયોગ, અઘોર મંત્ર પ્રયોગ અને પાશુપતાસ્ત્ર પ્રયોગની સાધના યોગ્ય ગુરુના માર્ગદર્શન હેઠળ જ કરવી. આ સાધનાઓ ધૂમાવતી તંત્ર અંતર્ગત આવે છે. આ સાધનાઓ જીવનમાં વિપરીત અને પ્રતિકૂળ પરસ્થિતિમાંથી મુક્તિ મેળવવાની કઠિન સાધના છે. આ સાધનાઓ કરતાં પહેલાં ધૂમાવતી સાધના કરવી જોઈએ, અર્થાત્ ધૂમાવતી યંત્રનું સ્થાપન પૂજન કરી રાત્રિના સમયે જપ કરવા જોઈએ. જે ખંડ કે ઓરડામાં આ જપ કરવાના હોય ત્યાં ફક્ત ધૂમાવતી અને સાધક સિવાય અન્ય કોઈપણ ત્રીજી વ્યક્તિ હાજર ન હોવી જોઈએ. કોઈપણ દેવી-દેવતા કે શિવજીની પ્રતિમા પણ હોવી ન જોઈએ. બધા મંત્રોની સાધના એકી સાથે કરવી નહીં. ૯૦ દિવસમાં મંત્ર જપ સંપન્ન થવા જોઈએ. સાધના કક્ષમાં કોઈપણ વ્યક્તિનો પ્રવેશ થવો ન જોઈએ. બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું આવશ્યક છે.

प्रत्यंगिरा स्तोत्र

अस्य श्री प्रत्यङ्गिरा स्तोत्रस्य अंगिरा ऋषिः
अनुष्टुप छन्दः श्री प्रत्यङ्गिरा देवता ॐ बीजं ह्रीं
शक्तिः ममाभीष्ट सिध्यर्थे पाठे विनियोगः ।
ह्रां ह्रीं ह्रैं ह्रौं ह्रः षडङ्गन्यासं कुर्यात् ।

ध्यानम्

कृष्णरूपां बृहद्रूपां रक्तकुंचित मूर्द्धजाम् ।
शिरः कपाल मालांच विकेशी घूर्णिताननाम् ॥
रक्तनेत्रामति क्रुद्धां लम्बजिह्वामधोमुखीम् ।
दंष्ट्रां कराल वदनां नेत्र भ्रकुटिलेक्षणाम् ॥
ऊर्ध्वदक्षिण हस्तेन बिभ्रतीं च परस्वधम् ।
अधोदक्षिण हस्तेन बिभ्राणां शूलमद्भुतम् ॥
ततोर्ध्ववाम हस्तेन धारयन्तीं महांकुशां ।
अधोवाम करेणाथ बिभ्राणां पाश मेव च ।
एवं ध्यात्वा महारूपां स्तोत्रमेतदुदीरयेत् ॥

ईश्वर उवाच

नमः प्रत्यङ्गिरे देवि प्रतिकूल विधायिनि ।
नमः सर्वगते शान्ते परचक्र विमर्दिनी ॥
नमो जगत्रयाधारे परमन्त्र विदारिणी ।
नमस्ते चण्डिके चण्डी महामहिष वाहिनी ॥
नमो ब्रह्माणि देवेशि रक्तबीज निपातिनी ।
नमः कौमारिके कुण्ठी परदर्प निषूदिनी ॥
नमो वाराहि चैन्द्राणि परे निर्वाण दायिनी ।
नमस्ते देवि चामुण्डे चण्ड मुण्ड विदारिणी ॥
नमो मातर्महालक्ष्मी संसारार्णव तारिणी ।
निशुम्भ दैत्य संहारि कालान्तकि नमोस्तुते ॥

ॐ नमः कृष्णाम्बर शोभिते सकल सेवक जनोपद्रवकारक दुष्टग्रह राजघन्टा संहट्ट हारिहि कालान्तकि नमोस्तुते ॥ दुर्गे सहस्रवदने अष्टादशभुजलता भूषिते महाबल पराक्रमे अद्भुते अपराजिते देवि प्रत्यङ्गिरे सर्वातिशायिनि परकर्म विध्वंसिनी परयंत्र मंत्र तंत्र चुर्णादि प्रयोगकृत वशीकरणस्तम्भन जृम्भणादि दोषान् चयाच्छादिनी सर्वशत्रूच्चाटिनी मारिणि मोहिनी वशीकरणि स्तम्भिनि जृम्भिणि आकर्षिणि सर्वदेवग्रह योगग्रह योगिनिग्रह दानवग्रह दैत्यग्रह राक्षसग्रह सिद्धग्रह यक्षग्रह गुह्यकग्रह विद्याधरग्रह किन्नरग्रह गन्धर्वग्रह अप्सरा ग्रह भूतग्रह पिशाचग्रह कुष्माण्डग्रह गजादिकग्रह मातृग्रह पितृग्रह बेतालग्रह राजग्रह चौरग्रह गोत्रग्रहाश्चदेवताग्रह गोत्रदेवताग्रह आधिग्रह व्याधिग्रह अपस्मार ग्रह नासाग्रह गलग्रह याम्यग्रह डामरिकाग्रहोदक ग्रह विद्योरग्रहारासि ग्रह छायाग्रह शल्यग्रह विद्राविणी सर्वदुष्ट भक्षिणी सर्वपाप निशूदिनि सर्वयन्त्र स्फोटिनि सर्वशृंखला त्रोटिनि सर्वमुद्रा द्राविणि ज्वालाजिह्वे कराल वक्ते रौद्रमूर्ते देवि प्रत्यङ्गिरे सर्वदेहि यशोदेहि पुत्रं देहि आरोग्यं देहि भुक्तिमुक्त्यादिकं देहि सर्वसिद्धि देहि मम सपरिवारं रक्ष रक्ष पूजा जप होम ध्यानार्चनादिकं कृतं न्यूनमधिकं वा परिपूर्ण कुरु कुरु अभिमुखि भव भव रक्ष रक्ष स्वापराधं एवं स्तुता महालक्ष्मी शिवेन

परमात्मः उवाचेदं प्रह्रष्टाङ्गी श्रृणुष्व परमेश्वरः ।

फलश्रुति

एतत् प्रत्यङ्गिरा स्तोत्रं ये पठन्ति द्विजोत्तमाः ।
श्रृण्वन्तः साधयन्ताश्च तेषां सिद्धिप्रदा भवेत् ॥
श्रीश्च कुब्जी महाकुब्जी कालिका गुह्य कालिका ।
त्रिपुरा त्वरिता नित्या त्रैलोक्य विजया जया ॥
जितापराजिता देवी जयन्ती भद्रकालिका ।
सिद्धलक्ष्मी महालक्ष्मीः कालरात्रि नमोस्तुते ॥
काली कराल विक्रान्ते कालिका पापहारिणी ।
विकरालमुखी देवि ज्वालामुखी नमोस्तुते ॥
इदं प्रत्यङ्गिरा स्तोत्रं यः पठेन्नियतः शुचिः ।
तस्य सर्वार्थ सिद्धि स्यान्नात्र कार्या विचरणा ॥
शत्रवो नाशमायान्ति महानैश्वर्यवान्भवेत् ।
इदं रहस्य परमं नाख्येयं यस्य कस्यचित् ॥
सर्वपापहरं पुण्यं सद्यः प्रत्यय कारकम् ।
गोपनीयं प्रयत्नेन सर्वकाम फलप्रदम् ॥
॥ इति अथर्वण रहस्ये प्रत्यङ्गिरा स्तोत्रं समाप्तम् ॥

त्वरिता मंत्रप्रयोग

त्वरिता प्रयोग

ॐ अस्य श्री त्वरिता मंत्रस्य अर्जुन ऋषिः विराट् छन्दः त्वरिता देवता हुं बीज ह्रीं शक्तिः त्वरिताप्रसाद सिध्यर्थे जपे विनियोगः ।

न्यास

खे च हृदयाय नमः ।
च च्छे शिरसे स्वाहा ।
च्छे क्षः शिखायै वषट् ।
क्षः स्त्री कवचाय हुम् ।
स्त्री हुं नेत्रत्रयाय वौषट् ।
हुं क्षें अस्त्राय फट् ।

ध्यानम्

श्यामतनुमरुणपङ्कजचरणतलां नूपुरनागमञ्जीराम् ।
स्वर्णाशुकपरीधानां वैश्याहिद्वन्द्वमेखलाकलिताम् ॥
तनुमध्यलतां पृथुलस्तनयुगलाम् करविराजदभयवराम् ।
शिखिपिञ्छनालवलयां गुञ्जाफलगुणितभूषणाकणिताम् ॥

नृपफणिकेयूरान्तां गलविलसद्विविधमणियुताभरणाम् ।
द्विजनागयुगलकुण्डल मण्डित गण्डद्वयी मुकुर शोभाम् ॥
शोणतराधरपल्लवविद्रुममणिभासुरां प्रसन्नां च ।
पूर्णशशिबिम्बवदनां अरुणायतलोचनत्रयीं नलिनाम् ॥
कुञ्चितकुन्तल विलसन्मुकुटा घटिताहिवैरिपिच्छयुताम् ।
कैरातीं वनकुसुमोज्वलां मयूरातपत्रकेतनिकाम् ।
सुरुचिरसिंहासनगां विभ्रमसमुदायमन्दिरां तरुणीम् ॥

मंत्र

॥ ॐ ह्रीं हुं खेचच्छेक्षः स्त्रीं हुं क्षें ह्रीं फट् ।
(આ મંત્રના ૫૧૦૦૦ હજાર જપ કરવા)

અઘોર મંત્રપ્રયોગ

अघोर मंत्रप्रयोग

अस्य श्री अघोर मन्त्रस्य अघोर ऋषिः त्रिष्टुप छन्दः अघोर रुद्रोदेवता हुं बीजं ह्रीं शक्तिः अभीष्ट सिध्यर्थे जपे विनियोगः ।

न्यास

ह्रीं स्फुर स्फुर हृदयाय नमः ।
प्रस्फुर प्रस्फुर शिरसे स्वाहा ।
घोर घोरतर तनुरूप शिखायै वषट् ।
चट् चट् प्रचट् प्रचट् कवचाय हुं ।
कह कह वम वम नेत्रत्रयाय वौषट् ।
बन्ध बन्ध घातय घातय हुं फट् अस्त्राय फट् ।

ध्यानम्

कालाभ्राभः कराग्रै परशुडमरुकौ खड्गखेटौ च बाणे-,
ष्वासौ शूलं कपालं दधदतिभयदो भीषणास्यस्त्रिनेत्रः ।
रक्ताकाराम्बरोऽहिप्रवर-घटितगात्रोरि-नागग्रहादीन्,
खादन्निष्टार्थदायी भवदनभिमतच्छित्तयेस्यादघोरः ॥

मंत्र

ह्रीं स्फुर स्फुर प्रस्फुर प्रस्फुर घोर घोरतर तनुरूप चट् चट् प्रचट् प्रचट् कह कह वम वम बन्ध बन्ध घातय घातय हुं फट् ।

(આ મંત્રના ૫૧૦૦૦ હજાર જપ કરવા)

अघोर गायत्री

ॐ बहुरूपाय विद्महे कोटराक्षाय धीमहि तन्नोऽघोरः प्रचोदयात् ।
मुखशोधन - धूं धूं (૯સ્ વાર જપ કરવો)

कुल्लुका- ह्रीं (દસ વાર જપ કરવો)
सेतु- ॐ (દસ વાર જપ કરવો)
महासेतु - स्त्रीं (દસ વાર જપ કરવો)

પાશુપતાસ્ત્ર મંત્રપ્રયોગ

पाशुपतास्त्र प्रयोग

अस्य श्री पाशुपतास्त्र मंत्रस्य वामदेव ऋषिः पंक्तिश्छन्दः
श्री पशुपति देवता मम सर्वाभीष्ट प्राप्तये जपे विनियोगः ।

ऋष्यादिन्यास

शिरसि वामदेव ऋषये नमः ।
मुखे पंक्तिश्छन्दसे नमः ।
हृदये श्रीपशुपतये नमः ।
सर्वाङ्गे मम सर्वाभीष्ट विनियोगाय नमः ।

हृदयादिन्यास

हुं फट् हृदयाय नमः ।
श्लीं पशुहुं फट् शिरसे स्वाहा ।
पं हुं फट् शिखायै वषट् ।
शुं हुं फट् कवचाय हुं ।
हुं हुं फट् नेत्रत्रयाय वौषट् ।
हुं फट् अस्त्राय फट् ।

ध्यानम्

पञ्चवक्त्रं महाबाहुं दशबाहुं त्रिलोचनम् ।
भीषणं भास्करं रुद्रं पिङ्गाभ्रूश्मश्रुमूर्धजम् ॥
खड्ग खेटक नाराच धनुश्चर कमण्डलून् ।
शक्ति शूलं च परशुं ब्रह्मदण्डं कराग्रकैः ॥
बिभ्राणं स्फटिकाद्याभं नागाभरणभूषितम् ।
सर्वास्त्रेशं पशुपतिं सर्वरक्षाकरं स्मरेत् ॥

मंत्र

ॐ श्लीं पशु हुं फट् ।
(આ મંત્રના એકાવન હજાર જપ કરવા.)

श्री विष्णु अपराजिता महाविद्या

अस्य श्री विष्णु अपराजिता महाविद्या माला मन्त्रस्य ईश्वर ऋषिः पङक्ति छन्दः श्री विष्णु अपराजिता देवता ॐ ह्लां ब्रां बीजं ह्रीं त्रीं शक्तिः हू वूं कीलकं मम सर्वाभीष्ट सिध्यर्थ श्री विष्णु अपराजिता महाविद्या मालामन्त्र जपे विनियोगः ।

ॐ ईश्वर ऋषये नमः शिरसि ।
पङ्क्तिश्छन्दसे नमः मुखे ।
श्री विष्णु अपराजिता महाविद्या देवतायै नमः हृदि ।
ह्रां व्रां बीजाय नमः गुह्ये ।
ह्रीं व्रीं शक्त्ये नमः पादयोः ।
हूं व्रूं कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ।
ॐ ह्रां व्रां महाविद्यायै नमः अंगुष्ठ । हृदि ।
ॐ ह्रां व्रीं महामायायै नमः तर्जनी शिरसि ।
ॐ हुं व्रूं महामोहायै नमः । मध्यमा शिखायै ।
हैं वैं महामन्त्रायै अनामिका नेत्रत्रयाय ।
ह्रौं व्रौं महासिद्धायै कनिष्ठिका कवचाय ।
हः व्रः अपराजितायै करतल पृष्ठे । अस्त्राय ।
ॐ ह्रीं व्रीं सर्वभूत निवार शाङ्गार्व सशरायास्त्र राजाय
सुदर्शनाय हुं फट् ह्रीं ॐ स्वाहा ॥ इति दिग्बन्धः ।

ध्यानम्

चतुर्भुजां पीतवस्त्रां शंख चक्र गदाधराम् ।
मुक्ताभरणभूषाढ्यां पद्मनेत्रां द्विलोचनाम् ॥
पीतगन्ध विलिप्ताङ्गी पीताभरण भूषिताम् ।
पद्महस्तां सुपद्माङ्गी गरुडासन संस्थिताम् ॥
दैत्यदानव संहर्त्री महाविष्णु वरप्रदाम् ।
एवं ध्यायेन्महाविद्यां विष्णु साम्राज्य दायिनीम् ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमोऽनन्ताय सहस्र शीर्षाय क्षीरोदार्णव शायिने शेष भोग पर्यङ्काय गरुडवाहनाय पीतवाससे वासुदेव संकर्षण प्रद्युम्न अनिरुद्ध हयशिरो वराह नरसिंह वामन त्रिविक्रम राम राम वरप्रद नमोऽस्तुते नमोस्तुते ॥ असुर दैत्य दानव यक्ष राक्षस भूत प्रेत पिशाच कूष्माण्ड सिद्धयोगिनी डाकिनी शाकिनी स्कन्द पुरोगमान्ग्रहान्नक्षत्र ग्रहाश्चान्यांश्च हन हन दह पच पच मथ मथ विध्वंसय विध्वंसय विद्रावय विद्रावय शंखेन चक्रेण वज्रेण गदया मुसलेन हलेन भस्मी कुरु सहस्र बाहवे सहस्त्रचरणायुध जय जय विजय विजय अपराजित अप्रतिहत सहस्त्रनेत्र ज्वल ज्वल प्रज्वल प्रज्वल विश्वरूप बहुरूप मधुसूदन महावराह महापुरुष वैकुण्ठ नारायण पद्मनाभ गोविन्द दामोदर हृषिकेश सर्वासुरोत्सादन सर्वभूत वशंकर सर्वदुःख प्रभेदन सर्वयन्त्र प्रभञ्जन सर्वनाग प्रमर्दन सर्वदेव महेश्वर सर्वबन्ध विमोक्षण सर्वाहित प्रमर्दन सर्व ज्वर प्रणाशन सर्वग्रह निवारण सर्वपाप प्रशमन जनार्दन जनानन्दकर नमोऽस्तुते स्वाहा ॥

इमां अपराजितां परं वैष्णवीं महाविद्यां जपति पठति स्मरति धारयति कीर्तयति न

च तस्य वाटवग्नि वज्रोपलाशनिवर्ष भयं न समुद्र भयं न ग्रहभयं न च चौरभयं न च श्वापद भयं वा भवेत् ॥

क्वचिद्रात्यन्धकार स्त्री राजकुल विषोपविष गरद वशीकरण विद्वेषोच्चाटन वध बन्धभयं वा न भवेदेतैर्मन्त्रपदैरुदाहृतैहृदायद्धैः संसिद्ध पूजितै ॥

तद्यथा-

नमो नमस्तेऽस्तु अभये अनघे अजिते अत्रसिते अमृते अपराजिते पठित सिद्धे स्मरितसिद्ध एकानंशे उमे ध्रुवे अरुन्धति सावित्री गायत्रि जातवेदसि मानस्तोके सरसि सरस्वति धरणि धारिणी सौदामिनी अदिते विनते गौरिगांधारि मातङ्गि कृष्णे यशोदे सत्यवादिनी ब्रह्मवादिनी कालि कपालिनी सद्योजात वचनकरि स्थलगतं जलगतमन्तरिक्ष गतं वा रक्ष रक्ष सर्वभूत भयोपद्रवेभ्यो रक्ष रक्ष स्वाहा ॥

यस्याः प्रणश्यते पुष्पं गर्भोवा पतते यदि ।
म्रियते बालकायस्याः काकवंध्या च या भवेत् ॥
धारयेत इमां विद्यामेभिर्दोषै न लिप्यते ।
रणे राजकुले द्यूते नित्यंतस्यजयो भवेत् ॥
शस्त्रं धारयते ह्येषां समरे काण्ड धारिणी ।
गुल्म शूलाक्षि रोगाणां नित्यं नाशकरी तथा ॥
शिरोरोगज्वराणां च नाशिनी सर्व देहिनाम् ॥

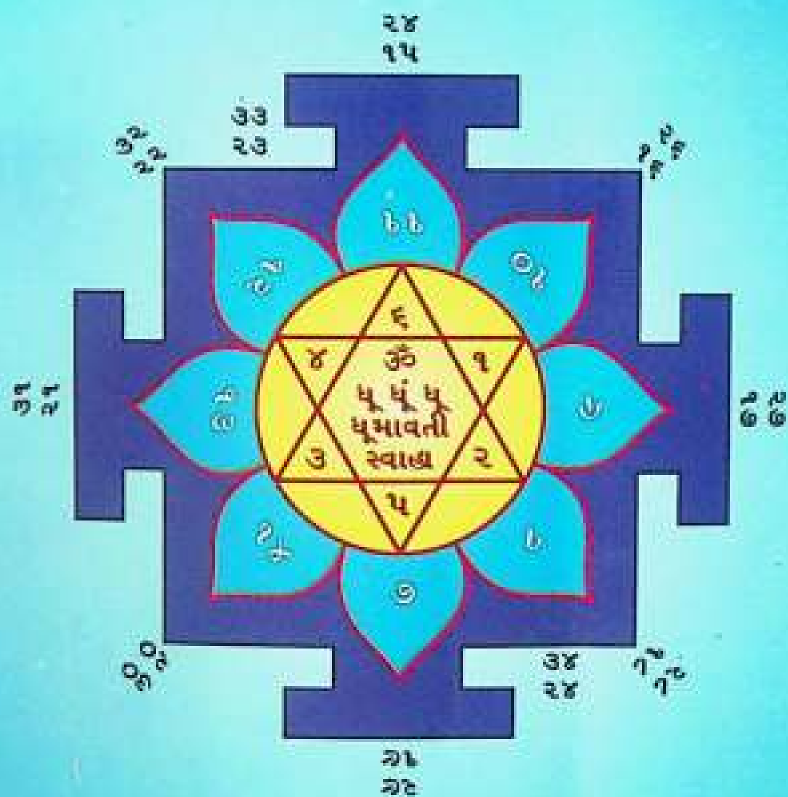
तद्यथा-

हन हन कालि सर सर कालि सर सर गौरि धम धम गौरि धम धम विद्ये आले ताले भाले गन्धे बन्धे पच पच विद्ये नाशय पापं हन दुःस्वप्नं विनाशय कष्ट नाशिनी रजनि सन्ध्ये दुन्दुभिनादे मानसवेगे शङ्खिनि चक्रिणी वज्रिणी शूलिनी अपमृत्यु विनाशिनी विश्वेश्वरि द्राविडि द्राविडि केशवदयिते पशुपतिमहिते दुर्दमदमिनी शर्वरि किराति मातङ्गि ॐ ह्रां ह्रं ह्रं ह्रं क्रां क्रं क्रं क्रं त्वर त्वर ये मां द्विषन्ति प्रत्यक्ष परोक्षं वा सर्वान्दम मर्द मर्द तापय तापय पातय पातय शोषय शोषय उत्सादय उत्सादय ब्रह्माणि माहेश्वरि वाराहि विनायकी ऐन्द्री आग्नेयी चामुण्डे वारुणि प्रचण्ड विद्योते इन्द्रोपेन्द्रभगिनी विजये शान्ति स्वस्ति पुष्टि विवर्द्धिनी कामाङ्कुशे कामदुघे सर्वकाम वरप्रदे सर्व भूतेषु वासिणी प्रतिविद्यां कुरु कुरु आकर्षिणी वेशिनी ज्वालामालिनी रमणि रामणि धरणि धारिणी मानोन्मानिनी रक्ष रक्ष वायव्ये ज्वालामालिनी तापनिशोषिणी नीलपताकिनी महागौरि महाश्रये महामयूरि आदित्यरश्मि जाह्नव यमघन्टने किणि किणि चिन्तामणि सुरभि सुरोत्पन्ने कामदुघे यथा मनीषितं कार्य तन्मम सिध्यन्तु स्वाहा ॐ स्वाहा ॐ भूः स्वाहा ॐ भुवः स्वाहा ॐ स्वाहा ॐ भूर्भुवः स्वाहा। अत्रैवाऽऽगतं पापं तत्रैव प्रतिगच्छतु स्वाहा। ॐ बले महाबले असिद्ध साधिनी स्वाहा ॥

॥ इति स्कन्दपुराणे महेश्वर खण्डे विष्णु अपराजिता महाविद्या सम्पूर्णम् ॥

❒ ❒ ❒

ઘોરમાં ઘોર સંકટોનું નિવારણ અન્ય રીતે શક્ય ન હોય તેવા સંકટોમાં મા ધૂમાવતીની અર્ચના - ઉપાસના - આરાધના કરવાથી કષ્ટ દૂર કરવામાં સફળતા મળે છે. તાંત્રિક વિધિ - મારણ - ઉચ્ચાટન - સ્તંભન જેવાં કષ્ટદાયક પ્રયોગો 'મા ધૂમાવતી' ના અનુભવી સાધકોના માર્ગદર્શન હેઠળ સાચી શ્રધ્ધા અને વિશ્વાસથી કરવાથી તુરંત ફળ પ્રાપ્તિ થાય છે.

ધૂમાવતી પૂજન-યંત્ર

Shree Gajanan Since 1928 Pustakalaya

ISBN 978-93-81400-67-8
74002
9 789381 400678
Shree Dhumavati Mahavidhya
www.gajananbooks.in